

KONGL.
VITTERHETS
HISTORIE
OCH
ANTIQUITETS
ACADEMIENS
HANDLINGAR.

ANDRA DELEN

STOCKHOLM,
TRYCKT HOS AND ZETTERBERG
MDCCXCI

INNEHÅLL.

<i>Historiske anmärkningar vid ett synd af utländskt guldmynt träffat på Öland, inlämnade af Hr. JAC. VON ENGSTRÖM -</i>	<i>pag. 1</i>
<i>Anmärkningar rörande det som förnåmligast bör i akttagas vid Skådepenningars uppgifvande, författ. af Hr. GUDM. ADLERBETH -</i>	<i>81</i>
<i>Historisk afhandling om Helge Läkarens Gille i Stockholm af Hr. JOH. MURBERG -</i>	<i>213</i>
<i>Utdrag af Kongl. Academiens Dagbok d 20 Martii 1787 rörande då utdelte priser -</i>	<i>317</i>
<i>Afhandling om Hanse Stådernas Handel med Sverige m. m. af Hr. J. D. FLINTENBERG</i>	<i>324</i>
<i>Inträdets Tal af H. E. Hr. Riks - Rådet Gr. JOH. GABR. OXENSTJERNA -</i>	<i>411</i>
<i>Secreterarens Svar -</i>	<i>414</i>
<i>Undersökning huruvida Forntidens Historiske Arbeten kunna nu för tiden tjäna Håsfästeknare till eftersyn: upläst vid inträdet af Hr. JOH. HALLENBERG -</i>	<i>417</i>
<i>Secreterarens Svar -</i>	<i>591</i>
<i>Förslag till Skådepenningar öfver Store Mån som utmärkt Kon. GUSTAF ADOLPHS och Drottning CHRISTINAS tidevarf af Hr. P. LUTH -</i>	<i>594</i>
<i>Förslag till Inscriptioner och Minnespenningar, hvilka af Kongl. Akademien blifvit uppgifne ifrån des förnyade inrättning till slutet af 1787 -</i>	<i>596</i>
<i>Förslag till Inscriptioner och Minnespenningar, hvilka af Kongl. Akademien blifvit gillade och jämkade ifrån des förnyade inrättning till slutet af 1787 -</i>	<i>605</i>
	<i>Un-</i>

Underrättelse för Bokbindaren.

Tab. I. infättes vid p. 80.

Tab. II. infättes vid p. 316.

Historiske Anmärkningar

Vid

*Ett fynd af utländskt Guldmynt träffat
på Öland,*

Inlämnade till

*Kongl. Witterhets Historie och Antiquitets
Academien d. 3 April 1787.*

Af

JAC. VON ENGESTRÖM,

Cantzli-Råd Ridd. af Kgl. N. O.

Förledne sommar blefvo 29 st. gamle utländske guldmynt fundne i jorden på *Norra Mökkeby Kyrkogård* och *Ölands Södre Mot*. En gammal, bräcklig, utfattig man, sysselsatt att upkasta en graf åt sitt afledne Barnabarn, träffade dem, vid botten af samma graf, löse uti mullen.

Desse mynt befunnos til störste delen vara gamle tyske *Goldgulden* eller så kallade *Rhenske Gulden* af 15:de århundrade. Sådane hållas af Myntkännare i allmänhet såsom ganska sällsynte äfven i deras hemort eller Tyska Riket.

DEL. II.

A

Herr

Herr *Köhler*, a) som bemödat sig att upföka och beskrifva fällsynte samt märkvärdige mynt, och Hr. *Joachim* b), räkna dylike *Goldgulden* för ganska svåre att öfverkomma.

Jag har således trodt, att en beskrifning af desse på *Öland* fundne guldmynt, kunde göra myntålskare något nöje, och att det icke torde misshaga Kongl. Aca-
demien att deraf erhålla del.

Mera nämnde Guldmynt äro tåmme-
ligen väl behåldne; Präglen är för sin
tid drågelig nog; omskriften är så kallad
munckstil, hvilken till slutet af 15:de och
på en del orter till början af 16:de år
hundrade nyttjades.

Jemte myntens utförlige beskrifning,
har jag i synnerhet sökt att utreda tiden
när de blifvit slagne. Det är i min tan-
ka en hufvudsakelig del af myntkunskapen,
fast icke den lättaste. Åretal finnas
fållan utfatte på de gamle mynten, och,
ehuru de regerande Herrars namn der
tråffas, får man likväl göra val emellan
flere af lika namn uti ett och samma land.

De

a) Müntz Belust.

b) Neueröfnete Müntz Cabinet Th. I. p. 9.

De tyske *Goldguldens* början var en efterfölgd af det guldmynt, som vid medlet af 13:de århundrade först slogs uti Staden Florentz, af et qvintin fint guld till 24 karat c).

Af stadens namn eller af den å desse mynt förestälte lillja, kallades de i Florentz slagne guldmynt på latin *Floreni auri*; hvilket namn de öfrige *Goldgulden* sedermera fått behålla. I Tyckland fingo de namn af *Lilljengulden* och *Florentzer-gulden*. De sedermera af Rhenfkt guld eller ikring Rhenströmmen slagne guldmynt hafva fårskilt blifvit kallade *Rhenske Goldgulden Floreni Auri de Rheno* eller *Rynenses*, och *Rhenenses*.

Långe tog man på andre orter de *Florentinske Gulden* till mönster, så väl i anseende till prägel som ikrot ock korn; men med tiden började man icke få no-

A 2

ga

c) Giov. Villani Istoria Fiorent. L. VI. c. 53. Male spina Istoria Ant. Fiorent C. CLII. p. 131. Du Fresne Gloss. ordet *Florenus*. Borghini Moneta Fior. p. 129. Le Blanc uti dess *Traité Hist. des Monnoyes de France* p. 147. förmenar de förste florener vara slagne i Frankrike, men denna fråga är utförligen afhandlad uti Hr. Joachims Neueröfin. *Müntz Cab. Th. I.* p. 145. Ytterligare uplysning om de gamle florentinske gyllen inhämtas af Franc. Vettori *Il Fiorino d'oro antico illustrato &c.* tr. i florenz 1738.

ga vårda sig om halten. Redan före år 1321 hade man i Rom blifvit denne förändring varse. Jag dömmar det af Biskop Gasberti quitto för en del af Petters penning, som ifrån Sverige til Påfvelige stolen ärlades, gifven Rom den 26 Julii nylsnämnde år d). Der nämnes *Floreni Auri de Florentia*, förmodeligen till skillnad ifrån andre, emedan ortens namn, annars icke behöft tilläggas. Få år derefter nämligen 1324 eller 25 lät ock Påfven Johan XXII. vid bannlysning allmänt förbjuda efterapande af florentinske präglan på *Goldgulden* e). Uti Påfvens *Benedicti XII. förordnande* år 1335 *de procuratoribus Visitantium* såges om *turnos*: *duodecim ipsorum valeant unum florenum bonum & purum auri legalis & conii florentini* f).

Tvenne andre Handlingar af år 1353 rörande Sverige vittna åtfven, at Påfvelige Skattkamniaren i synnerhet satte värde på lag-

d) Celse Apparat. P. I. p. 108.

e) Villani Istor. Fiorent. L. IX. c. 278. Förmodeligen samma förbud dat. Avignon Pontif A:o IX, som fins Extravagant. Commun. L. 2. Tit. 2. inryckt uti Goldasti Catholicon Rei. Mon. in Thomanni Act. publ. Mon. T. II. p. 119.

f) J. Canon Com. de Censibus. it. Hardouini Concil. p. 1560.

laggilde *Gulden* af godt guld och hög vigt, samt vårkeligen slagne i Florenz eller såsom orden lyda: *Floreni boni auri, magni ponderis & cunei florentini*; äfven *boni et legales & magni ponderis ad cuneum et Stampnum Florentiæ* g).

Hvarifrån de således anmärkte underhaltige *Goldgulden* egenteligen kommit, är svårt att med visshet utfatta.

I tyska Riket förekomma derstädes slagne *Goldgulden* tidigt nog uti 14:de århundrade, och vid medlet af detsamma finnas flere afhandlingar slutade, hvaruti anseelige summor i *Goldgulden* blifvit utfäste; men de i början förlånte friheter att slå *Goldgulden* föreskrifva uttryckeligen att desse borde till skrot och korn vara lika med de *Florentinske*.

Ett Privilegium af denne art fick staden Lübeck af Keyser Ludvig den 4:de år 1340, och samma Stad fölgde denne föreskrift länge, såsom det intygas af tvänne i Lübeck utgifne skrifter rörande tvisten emellan denne stad och Saxen Lauenburg om staden Möllen h).

A 3

Ån-

g) Celse Apparat P. I. p. 124.

h) *Deductio Juris* &c. och *Liquidatio* begge af år 1640. 4:o.

Ännu år 1372 finnes samma föreskrift uti det privilegio, som Burggrefve Fredrich till Nüremberg erhöll af Keyser Carl den 4:de *i*), ehuru *Goldgulden* af mindre halt redan då funnos myntade i tyska Riket.

De äldste tyske *Goldgulden* behöllo ända till präglen af de *Florentinske*. Många sådane finnas uptagne uti afhandlingen under titul: *Il Fiorino d'oro antico &c.* och flere förekomma uti Hr. Joachims *Neueröffnete Müntz-Cabinet k*), både med Johannes Döparen och Lilljan. Sistnämnde bortlades tidigare: men Johannes Döparens bild, sådan som den på de gamla *Florentinske Gulden* förestålltes, brukades länge nämligen med Camelhårs mantel betäckt, hållande i vänstra handen ett kors i form af spira och utsträckande den högra handen.

Sedermera finnes samma Helgons bild något förändrad och, under hvarjehanda skiljagtheter i halten, hafva äfven andre Helgons bilder blifvit nyttjade; ja Mynt-Herrarnes bilder förekomma jämväl.

I sist-

i) Lunnigs Reichs Archiv. T. V. p. 301.

k) Se jämväl Marq. Freheri afhandling de Re Monet. Germ. Imperii L. II. c. 3.

I sistnämnde fall, eller då myntherrens bild föreställes, har man velat räkna deſſe Guldmynt för Ducater. Det finnes vara iagttagit af Hr. Köhler uti deſs få kallade *Müntz Beluſtigungen*; men han har ſedermåra, vid ett annat tiltålle förklarar, att de tyſke Ducat-famlingar idel *Goldgulden* förete *l*), ſåſom man åfven kan ſe uti Hr. J. T. Köhllers *vollſtändige Ducaten-Cabinet m*).

Om Falco de Benevento är pålitelig, ſå har Ducat myntet varit långt äldre än *Florenerna*. Han berättar uti den af honom författade *Chrônica* ifrån år 1102 till 1140: att Konung Roger II. i Sicilen år 1140 låtit ſlå guldmynt af ringa halt ſom fick namn af *Ducat*, emedan det myntades *in Ducatu Apuliæ*. Imedlertid är viſt, att ſå vål *Ducater* ſom *Florenen* förſt blifvit myntade i Italien, och lika ſåkert att begge myntſorter lång tid varit i lika värde.

Ånnu år 1410 höllos de för lika goda hår i Riket. Samma år den 1 April fällde åtskillige Biſkoppar ett utſlag emot Biſkop Anders i Stregnås och förelade

A 4

ho-

l) Se deſs Anweiſung für Reiſende Gelehrte.

m) Tryckt 1759. 8:o.

honom et vite af 4000 Ducater eller *Goldgulden*.

De i Ungern slagne Guldmynt, som, under namn af *Ungerske Goldgulden* förekomma uti gamle Handlingar, hafva stådse bibehållit sit värde; äro ock derföre i senare tider mera kände såsom *Ducater*. Då och då nämnas sådane *Ungerske Gyllen* i våre Handlingar. Uti en gammal förteckning på de St. Mariæ Kyrka i Wisby tillhörige lösöreperfedar, äro äfven uptagne 26 ft. *Ungerske gyllen n*). Uti ett bref af K. Gustaf den 1:sta skrifvit d. 14 Aug. 1546 säges; at Borgerskapet i Raumo förnögdte Kronan för deras tomter med 200 *Ungerske Gyllen o*).

De tyske och sårdeles de så kallade *Rhenske Gyllen* började tidigt försåmras och attogo i halten tid efter annan.

Ärcke-Biskop Gerlach i Mayntz, som detta Stift tilträdde 1353, afgaf kort der- efter en förordning om myntet, hvaruti äfven stadgades: att små *Gulden* til 23 $\frac{1}{2}$ karats

n) Stælow's Guthilandiske Chron. p. 205. Här nämnes äfven *Arnoldiske Gyllen*, förmodeligen af Hertig Arnold i Geldren,

o) Brefvet är tryckt i en uti Åbo utkommen Acad. afhandling om Staden Raumo del. I. p. 12. följ.

karats vigt skulle slå *p*). Cæno af Falkenstein, hvilken 1362 blef Årke-Biskop i Trier lät äfven slå guldmynt till $22 \frac{1}{2}$ karats finhet dem han kallade *kleine Guldin*. Om de så nämndes i afseende på de i andre länder gängse myntsorter lämnas derhän; men år 1371 träffade samma Årke-Biskop en myntförening med Wenceslaus af Böhmen Hertig i Luxemburg m. m. hvarutinnan förstnämde åtog sig att i staden Trier, såsom den senare i staden Luxemburg, mynta enkla och dubbla *Goldgulden*, de förre af lika vigt med de Mayntziske, de senare dubbelt så viktige, men bägge til 23 karat i fint, och skulle denne förening råcka fyra år *q*).

Jag finner äfven på andre ställen skillnad vara gjord emellan större och mindre *Gyllen*. Keyser Carl den 4:de utfärdade en stadga om myntet i dess Arelatiska Rike och förordnade att tvenne slags guldmynt skulle slå; det större till 63 Keyser gulden på en mark guld, det mindre till 68 Keyser *Gulden* på marken; men begge borde hålla $23 \frac{3}{4}$ karat fint *r*).

A 5

År

p) Förordningen kan läsas uti J. C. Joannis Script. Rer. Mogunt. T. I. p. 670. N:o 31.

q) Handlingen aftryckt uti von Hontheims Hist. Trev. Diplom & Pragm. T. II. p. 255.

r) Hoffmans Samlung Ungedr. Nachrichten Th. II. N:o CLXXI. p. 178.

År 1409 öfverenskommo Årke-Biskopparne i Mayntz, Trier och Cöln att låta mynna *Goldgulden* till 22 karat fint guld och 66 lt. på en Cölnisk mark s). En lika förening träffade jämväl åtskillige städer i Tyska Riket sin emellan.

Til myntets förbättrande förordnade Keyser Sigismund år 1420 att *Goldgulden* borde hålla $22 \frac{1}{2}$ karat fint; men följande året förminskades halten till 21 karat och året derefter till 19 karat. Sitt nämnde myntfot blef väl i Tyska Riket sedermera ofta bekräftad och föreskrefven, såsom år 1428 t) och 1442 u), åfven 1444 uti en myntförening emellan de Rheniske Chur-Furstarne träffad i *Bingen* w); likväl förmärktes altjämt försämrande af halten.

Enligt Riks-Afskedet i Worms år 1495 skulle *Goldgulden* hålla $18 \frac{1}{2}$ karat fint x); men detta blef icke heller i agtagit. Årke-Biskop Herman i Cöln, som afled år 1508, hade redan i sin tid låtit

s) Aften fins uti Wenckers Apparat. Archivor. p. 363.

t) Privil. Francos. Part. fol. 275 uti Goldasti Catholic. Rei Mon. in Thomanni Aa. Publ. Monet. T. II. p. 73.

u) In Reformat. Francos. Tit. VIII. ibid.

w) Införd i G. C. Joannis Rer. Mogunt T. I. p. 759. N:o 24.

x) Datt de Pace Publ. L. V. c. 7. p. 888.

flå *Goldgulden* till 18 karat 3 gr., hvilket Årke-Biskoppen Christopher i Brehmen sig åberopade då han antog samma myntfot uti des's myntordning af år 1512 y).

Af en sådan tid efter annan skedd försämring uti de tyske *Goldgulden's* halt, har egennytan måsterligen förstådt att sig begagna, och deraf har blifvit en naturlig följd att de gamle *Goldgulden* till störste delen försvunnit; en anmärkning redan före mig gjord af Hr. Köhler z).

Under alla desse förändringar har äfven *Goldgulden's* värde emot andre gängse myntsorter icke kunnat blifva beståndigt. Altför vidlyftigt ville det falla, att här anföra alle desse ombyten så väl i tyska Riket som andre utrikes orter. Jag må allenast nämna att, enligt en stadga af Årke-Biskop Werner i Trier d. 6 Febr. 1397, skulle en mark silfver räknas emot 6 st. då gängbare *Rhenske Gyllen a)*, jämväl af Svenske Handlingar en dylik uplysning bibringa; en Svensk vid namn Carl Johanson berättar uti ett bref skrifvit *Lypesk* (Leipzig) den Helige Jacobs dag år

1424,

y) Införd uti Köhlers Müntz Belust. XVI. p. 253.

z) Müntz Belust.

a) Kyriandri Augustæ Treveror. Annal. p. 167.

1424, att *Rhenske Goldgulden* då förtiden i Leipzig gällde 20 nya groschen *b*).

Om förhållandet emellan *Goldgulden* och svenske penningar, torde mig tillåtas att något utförligare handla.

År 1328 gälde en *Goldgulden* 1 mark små norrske penningar *c*) hvilke med de svenske den tiden lika skattades.

1333 gjorde en *Goldgulden* icke tillfyllest 1 $\frac{1}{2}$ mark svenske penningar *d*).

1363 svarade en *Goldgulden* emot $\frac{1}{3}$ mark fint silfver Cölnisk vigt och 1 $\frac{1}{3}$ mark svenskt mynt *e*).

1382 ansågos *Ungerske* och *Lübske Gyllen* *f*) vara värde 1 $\frac{1}{2}$ mark svenske pen-

b) Brefvet är infört i Lagerbrings Sv. Riks Hist. Del. 4. p. 581. Jämför f. del. p. 262.

c) K. Magni Ericsons qvitto på en del af tionden som Päfve Johan XXII. lämnat til krigets utförande emot Ryssar och Careler af år 1328 tr. uti Lagerbrings Mon. Scan. P. I. p. 12.

d) Petri Gervasii qvitto gifvet Upsala d. 15 Maji 1333. anført af Lagerbring i dess Riks Hist. D. 3. p. 320.

e) Flere Biskoppars borgen för återstoden af de penningar K. Magnus Ericson lånt af Päfvelige stolen. Enköping d. 24 Aug. 1363 se Hr. v. Celles Apparatus P. I. p. 129.

f) Petter Ålännings skuldebref till Kaniken Gudher Amundson, infördt i v. Nettelbladts Schwedische Bibl. Th. 3. p. 234.

penningar. Ännu år 1457 gällde en *Rhensk Gyllen* 1½ mark fvenske pennin-
gar g).

Hvad nyfs anført blifvit intygar, att man hår i Riket i handel betjent sig af Goldguldens råkning. Jag må tillägga att ibland de kostbara faker, som funnos i Wadstena Kloster, värderades år 1454 ett halsfmycke, som föreställte en hund till 130 *Rhenske Gyllen* h).

At desse åfven vårkeligen varit gång-
se derom lämna våre Handlingar flere vitt-
nesbörd.

Uti et bref af K. Magnus Ericson af
år 1328 nämnes ibland andre myntsorter,
hvaraf den för Påfvelige Stolen i Sverige
upburne skatt bestod, åfven 12 ft. *Gold-
gulden*, i).

Af det redan omnämnde Petri Ger-
vasii qvitto vill nästan synas som hade han
år 1333 erhållit 137 ft. vårkeliga *Gold-
gulden*.

1375 lånte Johan Carlson, Proft i
Linköping och Canik i Upsala af Dom-
kyr-

g) Nipertz med fleres löstes bref för Eric Kromedik
och Herman Meyer, tr. i Lagerbrings samling af
handlingar 8:o. Del. 2. p. 244.

h) Diar. Wasteneuse p. 106.

i) Tr. i Lagerbrings Mon. Scan. P. I. p. 11.

kyrkan derstädes 900 *Floreners* Cölnisk vigt *k*).

År 1380 gaf vål Johan de Cassignolis ett betyg att han af Abboten i Juleta Kloster undfådt 2 $\frac{1}{2}$ *Gyllen*, men utom det att här icke uttryckeligen utfått *Goldgulden*, kan något tvifvelsmål upkomma, når man besinnar att halfva *Goldgulden* äro föga kände. Uti Snellings afhandling om Engelske guldmynten *l*) fåges att K. Eduard den 3:dje låtit slå hela, halfva och fjerdedels *Floreners*, med åberopande af Rymers Act. Angl. T. 5. p. 403. Men om detta guldmynt bar namn af *Floreners*, var det dock till pråglen skildt ifrån de vanlige *Gyllen* och dubbelt viktigare. Halfva *Floreners* omtalas äfven af Spelman i dess *Archæologo m*), hvilken menar att denne myntsort blifvit afskaffad af K. Eduard den 3:dje och *Nobelmyntet* i stället infört; hvilket ännu var något tyngre, men till lika finhet.

Nobler förekomma ofta uti våre gamle Handlingar. Der nämnas så vål svåre som

k) Peringsk. Mon. Ulleråker. p. 224.

l) A View of the Gold coin and coinage of England &c. fol. Lond. 1763. p. 1.

m) Ordet Florenus.

fom gamle Engelske Nobler *n*). En *Nobel* ansågs år 1454 i värde förvara emot 4 mark svenske *o*). År 1473 gälde en *Nobel guld* $4\frac{1}{2}$ mark svenske penningar och 1483 5 mark gamla örtugar *p*).

Men jag kommer åter til ämnet om *Gyllen*. Utaf Årke - Djåknens M. Johan Ifversons bref skrifvit *Arnöö* den 4 Nov. 1441. finnes att, ibland de medel som den tiden i Sverige infamladts för Baselske Kyrkomötet, åtven voro 187 ft. *Rhenske Goldgulden* undfångne i Stockholm *q*).

År 1450 bekom Lagmannen i Östergöthland Eric Nipertz af K. Carl Knutson 29 *Rhenske Gyllen* 1 *Nobel* och 3 mark svenske penningar *r*).

År 1456 gaf Magnus Hak af vapn sin försåkran att för sitt fångenskap gifva K. Carl Knutson 300 *gode gäwe rinske gyl-*

n) Marsken Carl Knutsons gåfvo bref till sin fru af år 1438, och Christer Nilssons Arfvingars qvitto til förstnämnde såsom Konung, begge tryckte i Lagerbrings samling af Handlingar Del. 2. p. 197. 233.

o) Diär. Wasten. p. 107.

p) Burzei antekning Mscr.

q) Utdrag af brefvet ses i Lagerbrings Riks Hist. Del. 3. p. 300.

r) Qvittobrefvet fins uti Lagerbrings samlig af Handl. Del. 2. p. 242.

*gyllene aff the fira kôrförfiere mynt . . .
eller i örtuger . . . efter ty som Rinsk
gyllene tha gånger och gåwer år i Stock-
holm s).*

Årke - Biskop Jacob Ulfson i Upsala
tillade uti sitt testamente af år 1496 och
97, åt hvarje Prelat i Upsala 4 *Florener
Renskt Guld* samt hvarje Kanik och Præ-
bendat 1 *Floren t*).

Den taxa, som på Herredagen i
Strengnås år 1523 faststältes att följas vid
betalningen till Cantzleren för åtskillige
förmånsbref år utfatt i *Gyllen u*).

Ytterligare bestyrkes tyske *Goldgul-
dens* gångbarhet här i Riket af en gam-
mal ganska fållsynt liten bok, under föl-
jande korta titul: *Åtskilligt gammalt och
utländskt Guldmynt i Sverige fordom gång-
bart*. Den består allenast af ett ark i quart-
format och innehåller blott afritningar af
sådana mynt, hvilke till störste delen äro
tyske *Goldgulden*. Författaren, som an-
nars synes hafva velat vara noggrann,
finnes ofta icke hafva rätt förstått om-
skrifterne. Teckningarne äro flått gjorde
och

s) Lagerbrings faml. afhandl. del. 2. p. 249.

t) Peringsk. Monument. Del. 2. p. 169.

u) Tr. i Stjernmans samling af Riksdags-Beslut D: 1. p. 2.

och i tråd illa skurne. Icke dets mindre igenkännes här flere af de på Öland fundne *Goldgulden*, och utom andre, äfven en del sedermåra af Hr. Köhler afritade och beskrefne.

Handel och gemenfam rörelse med utländske orter har väl, ibland andre utrikes myntsorter, äfven inbragt *Goldgulden*. Något torde hafva inkommit med de Tyfkar, hvilke, under utländske Konungars regering, uti Rikets värf i synnerhet krigstjenst nyttjades. En del hafva ock Munkar genom tiggande samlat och infört. Uti Wastena Klosters dagbok v) nämnes en broder Gregorius Skråddare, som medelst bettlande i Norrige och anorstådes förskaffat sig 150 *Nobler*.

Att åter desse *Goldgulden* försvunnit; der till har väl i synnerhet bidragit de stora summor, hvilke utur Riket gådt till Påfvelige Skattkammaren, under flere titlar, såsom S. Peters penning, till Helige landets återvinnande, för Pallier och Biskopparnes bekräftelse bref, service penningar, med många flere, jämväl aflatsbref. Desse sistnämnde betaltes kring år 1470 med 5 *Rhenske Gyllen*. En svensk

DEL. II. B vid

v) Diar. Västren. p. 46.

vid namn Eric, förmodeligen Vastoson, Föreståndare vid den Helige Britas Hospital i Rom, berättar uti bref till Åke Axelsson Tott, som vid nyfsmåmnde tid var Ståthållare på Warberg, det han å den senares vågnar undfått 5 *Rhenske Gyllen* för hvilke han nu skickade ett aflatsbref x). Det är i detta bref man finner den bekante utlåtelsen: *Hafde gyllena varit flere, tha hafde aflatit wordith mere.*

At utlånke Regenter i Sverige äfven ansenlige medel härifrån utfördt det vittna våre Håfdatecknare y). Hanse-ståderne, i synnerhet Staden Lübeck, hvars stora fordringar K. Gustaf I. måste betala, hafva förmodeligen medtagit det öfrige.

Den förste kände författning till guldmynts slående inom vårt Rike är af K. Johan den 2:a. År 1497 S. Barbare dag anbefalte han Michel Johansson myntet i Stockholm, bjudande tillika: *oc skal han mynte guld och sölffmynt pa Rinske Gylden slagh oc skal hwert gylden gielde halff femte mark Stockholms, så at wegen Kólnisk mark skall holla theraff atten gran oc en*

x) Brefvet är först tryckt uti Danske Magazin Del. I. p. 101. och sedan uti Hr. Brings samling af Handlingar 8:o. Del. I. p. 135.

y) Se om K. Christian I. Diar. Vazsten. p. 118 seq.

en payet fint nobel guld tre graner mindre eller mer, oc skal then skråden af förenewnte kölniske mark - guld holla half-fjerde fins tjugu och två gylden en orth mindre eller mera &c. z) Detta var ungefärligen samma myntfot, som år 1495 i tyska Riket förordnat blifvit och hvarom tillförene år nämndt.

Om någre *Goldgulden* till följje af nyfsnämnde K. Johans författning värkeligen blifvit slagne vet man intet. All underrättelse derom saknades i Hr. Brenners tid a) och sedermera har man icke heller någon kunnat uptäcka. Uti Dannemarck hafva *Goldgulden* likvål blifvit slagne under denne Konungs regering b). En sådan finnes uti Konungens myntsamling på Drottningholm.

Deffe i Dannemark slagne *Goldgulden* voro af sämre halt än de *Rbenske*, hvarföre de i tyska Mynt-Edictet af år 1551 icke skattas högre än till 69 $\frac{1}{2}$ Kreutzer, samt åndteligen nämnas ibland de i Tysk-

B 2 land

z) Detta bref är helt och hållit infördt uti Brings Saml. af Handlingar Del. III. p. 267.

a) Se des Thesaur. Numor. Sv. ed. 2. p. 41.

b) Mullen Numism. Danor & Vicin. Gent. Tvenne skiljagtige af detta slag äro afritade uti L. W. Hoffmanns Müntz Schlüssel.

land förbudne mynt uti Keyf. Ferdinand I:s Mynt-Påbud af år 1559.

K. Eric den 14:des få kallade ducat var icke egenteligen något mynt; men K. Johan den 3:dje låt, jemte ducater få guldmynt af åtskillig storlek till lika halt med *Rhenske Goldgulden*.

Nu må äfven något nämnas om skillnaden emellan *Goldgulden* och de blott få kallade *Gulden*. Sådane *Gulden* af silfver torde redan i 14:de Seculo hafva varit slagne. Jag har funnit *Rhenske Silfvergulden* nämnas såsom gångse i tyska Riket vid år 1426. Det torde varit dylike som menas uti Hr. Sten Pedersfons gåfvo-bref af år 145, då han till Domkyrkan i Wåsterås gaf 200 *lätta gyllene c*). Sådane lårer det varit hvilke uti Hr. Buræi handskrefne uppteckning för år 1460 uptages til 6 öre svenske penningar.

Gulden Groschen kallades i slutet af 15:de och början af 16:de seculo det större flags silfvermynt, som sedan fått namn af Daler. En sådan af år 1511 år afritad uti Hr. Lehmans Hamburgische Hist. Remarquen *d*) på hvars frânsida står: *Moneta Nova Status Floreni Rhenensis*.

Hvad

e) Graus Beskrifn. om Wästmanland p. 124.

Hvad nu anført blifvit om de gamla Goldgulden torde få göra till fyllest till förberedelse af beskrifningen om de på Öland fundne Guldmynt. Jag bör allenast tillägga att, till undvikande af onödigt vidlyftighet, en stjärna (*) blifvit satt vid numren af de mynt, hvilke icke finnas uptagne uti Hr. J. T. Köhlers vollständige Ducaten Cabinet, och således såsom mera sällsynte förtjena att anmärkas:

N:o 1. *Åtsidan.* Det så kallade Riksåplet
* innom en prydlig ram af 4 sammanfogade bågar med löfvårk både inom och utom vid bågarnes fogningar.

Omskrift: † SIGISMV'ND'us RO'maNORVM REX.

Frånsidan. Den Helige Johannes Döparen stående, klådd uti en vid fotlid mantel, visar med högra handen ett lamb, som han på vänstra armen håller; emellan fötterne ses en halfmåne. Bilden är känd under namn af Johannes Döparen med Lambet.

Omskrift: MONET'a NOV'a FRA'nCFORDensis.

Att denne *Goldgulden* är slagen emellan den 20 Sept. 1410 då K. Sigismund i Ungern valdes till Romersk Konung eller d. 21 Julii 1411 *d*) när han uti Aken kröntes, och d. 31 Maji 1433, på hvilken dag han blef krönt i Rom, *e*) år få mycket vissare, som Keyfare titulen honom icke tillägges. Imidlertid synes som den vore yngre än år 1422, emedan halten vid anställt prof icke finnes gå till 19 karat fint guld, hvilket nyfsnämnde år af K. Sigismund var förordnat, och troligast att denne *Goldgulden* är myntad efter år 1429, hvilket år K. Sigismund förlånte Staden Franckfurt rättighet att å Kejsarens vägnar slå *goldgulden* *f*) få framt ej halfmånen är ett af de tecken, hvarmed dylike mynt plågade utmärkas då mynträttigheten åt andre än Staden varit updragen, såsom sådane anträffas på *Goldgulden* slagne i Franckfurt under Keyf. Fredric 5:tes och Maximilian I:s regering *g*).

B 4

En

- d*) Eberh. Windeck. Hist. Vitæ Imp. Sigismundi C. 33. ibland de af Mencken utgifne Script. Rer. Germ. T. I.
- e*) Windeck. 1. cit. c. 190 Leonh. Aretini Coment. Rer. suo temp. Gest. ibland de af Muratorio utgifne Scriptores.
- f*) Se Goldasti Cathol. uti Thomanni Act. Publ. Monet. II. p. 42.
- g*) Se Tract. om gammalt utlånskt gullmynt &c. pag. 1. N:o 1. pag. 4. N:o 6, 12.

En goldgulden af samma tid med åfvanbeskrefne år uptagen uti J. T. Köhlers vollstånd. Ducat-Cabinet, *b)* men synes något skiljagtig lå framt beskrifningen år tillförlitelig.

N:o 2. *Åtsid.* Riksåplet inom en pryddig
* ram, sammanfatt af 3 små spetsar och deremellan varande större bågar. Vanlige tecknet att utmärka det myntet år flagit efter den i Tyska Riket förordnade myntfot.

Omskr. SIGISMVNDus ROMaNO-R'um IMP'erATO'r.

Frånsf. Johannes Döparen med lambet och halfmåne emellan fötterne.

Omskr. MONET'a NO'va FRA'n-CFORV'Denfsis.

Denne goldgulden, kommen ifrån samma mynthus med föregående, år flagen emellan Maji månad 1433 och slutet af år 1437; ty Keyser Sigismund afled sistnämnde år d. 8 December i).

N:o 3. *Åtsf.* Riksåplet uti lika infattning
* såsom N:o 2.

Omskr. SIGISMV'nD'us ROMaNO-RVM IMPerATOR.

B 4

Frånsf.

b) Th. II. p. 914.

i) Windeck. loc. cit. c. 219.

Frånsf. Den Helige Junfru Maria stående håller Frållfaren, såsom barn på vänstra armen.

Omskr. MONETA NOVA BASILIEN'fis.

Detta mynt, af lika ålder med nåstföregående, är slagit i Staden Basel, som redan år 1373 tillhandlat sig myntet och myntråttigheten derstädes af sin Biskop Johan Grefve af Vienne *k*). Om Staden då jämväl undfådt rättighet att slå guldmynt år ovist; men denne Goldgulden tyckes utvisa att ett sådant tillstånd varit af Keyfaren förunnat långt förr än Påve Julius II. det bevilljat år 1512 *l*).

N:o 4. *Åtsid.* Riksåplet på lika sätt med N:o 2 och 3.

Omskr. ALBERTVS ROMANO-RVM REX.

Frånsf. Den Heliga Jungfru Maria såsom på nåstföregående.

Omskr. MONET'a NOVA BASILIEN'fis.

Denne Goldgulden från samma mynthus med nåst förut beskrefne år slagen år 1438

k) Christ. Wurstisen i desz Basler Chronic. Bok. IV. C. III. p. CLXXXV.

l) Detta privilegium fins uti Dan. Gerdes Miscell. Grönningens. T. IV. Fasc. II. N:o VIII. p. 307.

1438 eller 39. Förstnämnde år d. 20 Mars eller, såsom andre villja d. 30 Maji blef Albert K. i Ungern uti Aken krönt till Romersk Konung, och den 27 eller 28 October följande året afled samma Herre, känd under namn af Keyser Albert den andre *m*).

Att ett mynt, slagit under en Herres tid, hvilken så kort regerat, måste vara sällsyntare än andre af lika ålder, dömes lätteligen. Det finnes likväl uptagit af Marquard Herrgott *n*) och J. T. Köhler *o*). N:o 5. *Åtsid.* Riksåplet med lika infattning såsom N:o 3 och 4.

Omskr. FRIDERICVS ROMANO-R'um REX.

Frånsf. Den Helige Johannes Döparen med lambet, och emellan Johannis fötter en emot höger lutande vanlig vapnskjöld, hvaruti ses ett rakt upstående till höger våndt Leyon.

Omskr. MONET'a NO'va LV-NEB'urGE'nsis.

Denne Goldgulden är präglad under Keyser Fredrichs den tredjes eller kanske

B 5

råt-

m) J. P. Ludewigs Germania Princeps Bok. 1. p. 311, 313.

n) Nummotheca Principum Austriæ p. 1. T. VII. N:o XIV. Prol. p. XLII.

o) Vollständ. Ducaten Cab. Th. II. p. 840.

råttare den femtes tid *p*) emellan år 1440, då han d. 2 Februarii valdes, eller 1442 då han i Aken kröntes till Romersk Konung *q*) och år 1452, då Han d. 13 Mars i Rom kröntes till Romersk Keyfare.

Att denne Goldgulden är slagen uti Staden Luneburgs eget mynthus kan flutas deraf, att präglen i alla delar är rättad efter den föreskrift Keyser Sigismund gifvit, uti ett af honom för samma Stad år 1434 utfärdat privilegium at slå guldmynt *q*).

Vapnskjölden, som, enligt nyfsnämnde förordnande bör innefatta Hertigdömet Luneburgs vapn, är så liten att Leyonet knapt kunnat rätt bildas, mindre de på fältet strödde fläckar; men dessa äro äfven på större mynt utelämnade, såsom uppå någre Riksdaler af Hertig Eric den yngre till Brunswig Luneburg af år 1560 *r*). Att fläckarne likväl longt förut varit antagne vittnar Krantzius som dog 1517. Han säger uti sin Saxiske historia *s*) at Hertigarne

p) J. P. v. Ludewigs Germ. Princ. Bok. 1. p. 329.

q) Trithemii Annal. Hirsaug. vid detta år. Windeck. Hist. Sigism. Imp. c. 223 och 228.

r) Acten fins uti Lunigs Tyska Riks Archive.

s) 2:ne dylike äro afritade uti Hr. Köhlers Müntz Be-lust. VIII. p. 209.

tigarne af Luneburg förde det blå Leyonet i silfverfält bestrött med små fläckar. År 1584 når Hr. Henrich Bunting skref en Brunswig Luneburgisk Chronika brukades guldfält, hvilket sedan blifvit behållit, såsom det ses uti första fältet af nu brukelige Hertiglige Brunswigske vapnet, hvarest förekommer ett half-uprest gapande Leyon i ett fält af guld, beströdt med röda hjertan. Så beskrifves det ock af Hr. Spener *t*) Hr. von Franckenberg *u*) tvislar likväl om det skall vara hjertan eller blad af röda rosor, till hvilket senare han förmodeligen haft anledning af förenämnde Hr. Bunting *v*) Röda fläckar är likväl det vissaste och om åra i fält måst talande.

Denne Goldgulden nämnes uti Nummophylaceo Molano-Boehmeriano *x*) och uti J. F. Köhlers vollstånd. Ducaten Cabinet *y*).
 N:o 6. *Åtsid.* En framvånd man med klufvit skägg stående uti gammal Burgundisk drågt, med en till knåen räckande vid kappa samt hatt på hufvudet, håller i högra handen ett
 mot

t) Saxonia L. IV. c. 15.

u) Phil. Jac. Speners Op. Herald P. sp. p. 399.

v) Brunf. Luneb. Chron. Th. II. p. 3.

x) P. III. p. 853. N:o 354.

y) Th. II. p. 971.

mot högra axlen hvilande uprätt
svärd, utsträckande vänstra handen
half öpnad.

Omskr. LVDWIC'us Comes P'ala-
tinus R'heni DVX BAvariæ.

Frånsid. Innom en prydlig ram
af trenne små spetsar och trenne
deremellan fogade större bågar, är
en vanlig vapnskjöld korsvis fyr-
deld. Uti 1 och 4 ses ett rakt up-
rest till höger vändt Leyon, eller
det vapn som föres af Phaltzgraf-
varne till Rhein, neml. et Leyon
af guld med röd krona, tunga och
klor i svart fält 2). 2 och 3 åro
betäckte med longa sneda rutor
bandvis lagde, eller Bayerns vapn,
hvars sneda rutor ömsa af guld
och blått a).

Omskr. MONETA. NOVA. AV-
REA. BAcharacensis.

Att detta mynt, som har alt anseende
af ducat, är slagit emellan år 1410 och
1436 års slut, under Phaltzgrafve Ludvig
den skåggotes tid, gifver den på åtsidan
förekommande bild all anledning att döma
ma

2) Spener. Op. Herald. P. sp. pag. 668.

a) Spener L. c. p. 670.

ma. Om denne Hertigs dödsdag finnes någon skiljagtighet hos de tyske Håfdateknare. De som utfätta December månad 1438 eller 1439 fela utan tvifvel, emedan Phaltzgreffe Otto nämnes såsom förmyndare för unge Phaltzgreffe Ludvig uti föreningen emellan Tyska Rikets Furstar d. 20 Martii 1438 *b*). De som utfätta III. kal. Jan. 1437 inståmma närmare med Paræo, *c*) Tolnero *d*) och flere som antaga den 30 December 1436, ån Georg Christian Joannis synes förmoda uti sine anmärkningar till förstnämndes arbete.

Bokstäfverne BA. kunde vara början af ordet Bavarix; men förmodas snarare beteckna myntstället. Uti en förening om gemensam myntning emellan Pfaltziske Huset och andre Tyske Furstar har jag funnit staden Bacharach nämnas såsom orten hvarest myntningen borde ske. Hår eller, hvilket kan vara detsamma, på det hår befintelige Slottet Stalek höllo Pfaltzgreffvarne sitt Håf, till dess det flyttades till Heidelberg *e*). En

- b*) J. J. Müllers Reichs T. Theatr. Vorst. I. c. IV. p. XXX. Lunigs T. Reichs Arch. P. sp. Abth. 2. p. 227. Dumont Corps Dipl. T. III. P. I. pag. 48.
c) D. Paræi Hist. Bavaro Palat. ed. 1717. p. 216.
d) C. L. Tolneri Hist. Palat. in Tabb. Geneal. C. & K.
e) A. J. F. Specileg. Antiquit. Palatinar. cis Rhen ed. 1623. p. 25.

En nog lika goldgulden med liten skillnad är uptagen af J. T. Köhler f).

N:o 7. *Åtsid.* Mitt öfver ett uprättstående likfidigt och till kanterne sig sträckande smalt kors är fästad en vanlig vapnshjöld, hvaruti ses samma vapn, som på framsidan af föregående N:o 6.

Omskr. LVDO'V'iC'us C'omes P'alatinus R'heni DVX BAVARIAE.

Frånsf. Trenne medelst öfre spetsarnes sammanfogande i trekant eller i form af klöfverblad stälde små vapnshjöldar. Uti den öfra till höger är ett uprättstående likfidigt till kanten dragit kors, mitt uppå belagdt med en mindre skjöld, uti hvilken ses en mitt öfverlagd tvårbjelke. Uti den öfra till vänster är ett hjul med sex Ekar. Uti nedra skjölden är ett kors likt det som finnes i det öfra till höger, äfven belagdt med en skjöld, hvaruti ses ett ifrån höger dragit bälte, prydt med trenne efter hvarannan lagde fjörmuslor eller så kallade Jacobs muslor.

Omskr.

f) Vollst. Duc. Cab. Th. I. p. 372.

Omskr. MONETA NOVA AVREA
BAcharacensis.

De på fränfidan befintelige trenne vapn tillhöra de trenne andelige Chur-Furstar i Tyfka Riket, hvilke lefde vid den tid då åfvannåmnde Goldguldenprägla- des, och utmärka att Pfaltzgrefven Hertigen i Bayern varit med dem i förening om Goldguldens myntande. Dylike föreningar få väl emellan Furstarne som Ståderne i Tyfka Riket förekomma ofta, af hvilke åfven någre i denne afhandling omförmålte blifva.

En nogare underfökning om deffe vapen bör förfäkra få väl om tiden då åfvannåmnde myntförening varit träffad, som huruvida denne goldgulden bör hänföras till förromrörde Hertig Ludvig den fkäggote eller defs fon Ludvig den milde.

Öfra vapnet till höger tillågnas få mycket håldre Årkeftiftet Cöln, som famma Stift altid fördt ett fvarf kors i felfverfält och den deruppå fäftade mindre fkjölden innefattar det fkjöldemärke, som bars af Grefvarne till Mörs, af hvilken ått Årke-Bifkop Didrich den andre i Cöln härftammade. Mörfiske vapnet, fåsom det ånnu är införlifvat uti Nassau-Saarbruckiske Itzensteinske och Weilburgske vapnen, är en

en svart tvårbjelke i gulfålt, så beskrifves det ock af Spener g).

Skjölden till vänster föreställer det Chur-Mayntz tillhörige vapn, nämligen ett silfverhjul med sex ekrar i rött fält. Det nedersta måste tillhöra Årkestiftet Trier, som förer ett rött kors i silfverfält, och det så mycket vissare, som den på korset fästade mindre vapn-skjölden innefattar det skjöldemärke, hvilket en af dess Årke-Biskoppar, Jacob af Slåkten Sirck fordom brukade. Sirckiske Ätten förde uti gulfält ett från höger dragit rött bälte, prydt med trenne efter hvarannan satte sjömuslor af silfver h). Sådant är vapnet ännu behållit uti fjerde fältet af det vapn, som Grefvarne till Sayn föra.

Didrich af Mörs blef Årke-Biskop i Cöln år 1413 och öfverlefde Hertig Ludvig den milde, såsom nedanföre bestyrkas skall. Deremot kom Jacob af Sirck långt senare till Trierfke Årkestiftet. Han hade väl 1430 blifvit vald till Årke-Biskop, men Påfve Martin den femte hade i stället utnämnt Raban af Helmstadt, redan Biskop i Speyr, till den ledige Trierfke Årkestolen. Jacob af Sirck måste således gif-

g) Op. Her. P. Sp. p. 653 och 674.

h) L. cit. p. 705.

gifva vika till dess Årke-Biskop Raban, fördjupad i skuld, nödgades emottaga penningar för aftrådandet; hvarefter merbemålte Jacob tillträdde Trierske Årkestiftet år 1439 i).

Efter dessa uplysningar kan i fråga varande goldgulden icke vara slagen uti Pfaltzgrefve Ludvig den skåggotes tid, ty han afled år 1436. Dennes son Ludvig, då minderårig, var, enligt Fadrens förordnande, under sin yngre Farbroders Hertig Ottos förmynderskap till år 1442 och afgeck med döden d. 13 Aug. 1449 k). Det är emellan sistnämnde tid och år 1439, då Årke-Biskop Jacob började förestå Trierske Stiftet, som myntet blifvit slagit, och till äfventyrs torde det icke vara yngre än år 1440 eller 1444. Någon anledning till denne förmodan hämtas af jämnförelse, med efterföljande Goldgulden N:o 12, som utan motsägelse visar att den förening, hvarifrån begge sig härleda, redan varit träffad uti Ludvig den skåggotes tid. En ny förening ingecks af samma Furstar

DEL. II. C år

i) Bruschiuss de Episcopis Germ. in Gualtheri Chron. Chronicor. p. 888. seq. och p. 1469. Kyriandri Anal. Trever. p. 172.

k) Paræi Hist. Bavar. Palat. p. 220.

år 1444 1), uti hvilken en ny prägel faststältes.

Denne Goldgulden, med tåga skillnad i omskriften är uptagen af J. T. Köhler m).

N:o 8. *Ätsid.* Den Helige Apostelen Petrus stående, håller i högra handen en mot samma sidas axel hvilande nyckel och en bok i vänstra handen. Vid högra axlen ses et litet korss och emellan fötterne en liten vanlig vapnskjöld betäckt med de redan beskrefne långa sneda rutor, som utgöra Bayerske vapnet.

Omskr. LVDOWIC'us C'omes P'alatinus R'heni DVX BAV'ariae.

Frånsf. Inom en pryddig ottakantig ram, hvaraf fyra kanter äro småspetfige och råtsidige, men de öfrige större med båglike sidor, visa sig fem vanlige vapnskjöldar, en stor mitt uti, och en mindre uti hvardera af de större vinklarne.

Medlersta skjölden innefattar Pfaltz-Greflige och Bayerske vapnen på lika sätt såsom på fränsidan af N:o

6. Skjölden i öfverste vinkeln är be-

1) Joannis Script. Rer. Mogunt. T. I. p. 759.

m) Vollst. Duc. Cab. Th. I. p. 373 N:o 1140.

belagd med Chur-Mayntziske hjulet. Uti hvardera af skjöldarne till höger och vänster ses ett kors, sådant som Ärkestiften Trier och Cöln föra i deras vapn. Uti nedersta skjölden föreställes ett rakt upstående till höger vändt okront leyon, hvilket icke kan vara det Pfaltzgrefflige, utan, efter all liknelse, är det Hertiglige Jülichske vapnet, ett svart okront leyon i samma ställning uti guldfält, såsom det af Spener beskritis *n*).

Omskr. MON'eta NOV'a OPPEN-Heimensis.

Ingen hjälpreda till utrönande af myntets ålders kan hämtas af de deruppå befintelige Ärkestiftens vapn, emedan Ärkebiskopparnes enskylte skjöldemärke saknas. Det nedersta vapnet måste upplysa hvad som sökes. Att hålla detta för det Jülichske för- anlåter mig den under följande nummer förekommande goldgulden af Hertig Reinholt till Jülich. Den är till prägel och förnötning så lika med den i frågavarande, att de utan tvifvel måtte blifvit myntade vid en och samma tid till följande af samma myntförening.

C 2

Ta-

n) Op. Her. P. Sp. p. 470 och 673.

Tages detta för gifvit och Hertig Reinholt till Julich och Geldren afled år 1423, samt Hertig Ludvig den skåggote år 1410 tillträdde regeringen i Bayern, så följder deraf att denne goldgulden emellan nämnde bägge år blifvitprägad. Jag skulle ock föreställa mig att det skedt innan år 1417, emedan den samma år träffade myntförening emellan de andelige Chur - Furstarne och Hertigen af Jülich föreskrifver en något skiljagtig prägel på fränsidan; der skulle näml. vara en trekant, innom hvilken mitt uti Myntherrens vapen och i hörnen de öfriga trenne Herrars vapen sätts borde o).

En med åfvannämnde måst lika goldgulden är afritad uti Tractaten om utländskt guldmynt fordom i Sverige gångbart p).

Deremot saknas denne goldgulden uti vollstånd. Ducaten Cabinet. Det kan icke väl vara den som förekommer Th. II. p. 646. N:o 2058, emedan den femte vapenskjölden der saknas. Man skulle snart mistänka att myntstället *Eppenheim* blifvit på sist nämnde orätt låst och myntet till äfventyrs oriktigt hänfört under Zweybrücken.

N:o 9. *Åtsid.* Apostlen Petrus lika såsom
* på föregående; men uti vapenskjölden
den

o) Hontheims Hist. Trever. T. II. p. 359.

p) P. I. N:o 5.

den emellan Petri fötter ses det redan beskrefne Jülichske Leyonet.

Omskr. REIN'holdus DVX JVLiacensium GELrEOR'um.

Frånsf. år, till infattning och de fem vapenskjöldarnes ställning, fullkomligen lik föregående N:o, allenast åro vapnen skilljaktige uti medlersta och nedersta skjöldarne; uti den förra, å denne goldgulden, ses det Jülichske vapnet och i den senare, det Bayeriske.

Omskr. MON'eta NOV'a BERCHE'imensis.

Redan är anmärkt *q*) att denne goldgulden, efter all liknelse, blifvit slagen vid en och samma tid med föregående och under samma Furstars förening näml. de 3 andelige Chur-Furstarne samt Hertigarne till Bayern och Jülich.

Ehuru Mynt Herrens namn på åtsidan är mycket förkortat, kan dock af titeln nog samt dömmas att det varit Reinhold den 4:de Hertig til Jülich och Geldern, son af Hertig Wilhelm den 8:de. Förstnämde tilträdde desse Hertigdömen år 1402 då dess Broder Hertig Wilhelm den 9:de i Jülich och 2:dre
C 3 i Gel-

q) Nästföregående N:o.

i Geldren afled, uti hvars hand begge Hertigdömen blifvit förenade *r*). Denne Hertig Reinhold afgeck med döden år 1423 postridie nativitatis B. Johannis Baptistæ, anförer Hr. Köhler *s*) efter någon äldre Håfdatecknare; in vigilia Johannis Baptistæ utfärta Annales Novesienses *t*). Det måtte vara tryckfel då Hr. Büsching *v*) utfätter 1433 och Ritterhusius 1432 till denne Hertigs dödsår. Att han aflidit 1423 år så mycket vissare, som Arnold Grefve till Egmont samma år brukade titul af Hertig till Geldern och Jülich, då han i Nimwegen utfärdade privilegier för Ständerne i Geldern och Zütphen *x*). Keyser Sigismund misnögd med Gref Arnolds förhållande belänte vålar år 1425 en Hertig Adolf till Berg med desse Hertigdömmen och förböd deras innevånare att lyda Gref Arnold *y*). Icke des mindre bibehöll sig liftnämnde och flöt år 1426 d. 27 Mars ett fredsfördrag såsom Hertig af Gel-

r) Guicciardini Belgium Univerf. P. II. p. 13.

s) Müntz Belust. Th. I. p. 371.

t) Uti Hr. Martenes och Durands Samling T. IV. p. 598.

v) Erd Besch. Th. III. p. 603 edit. Hamb. 1760.

x) Handlingen fins i Pontani Hist. Gelricæ Lib. 9. p. 420. Du Mont. Corpf. Diplom. Supl. T. I. P. 11. p. 348. Ludewig. Confil. Halenf. Ictör. T. II. L. 2. N:o 6.

y) Pontanus l. cit. p. 425. och Du Mont l. cit. p. 350.

Geldern med Jean af Hensberg, Biskop i Lüttik och flere z).

Myntstället Berchem eller Berchem är nu för tiden en liten stad vid Erftfloden lydande under Jülich.

N:o 10. *Åtsf.* Den Helige Johannes Döparen stående, klädd uti en till knäen räckande hopvicklad råck, med en luden mantel öfver axlarne, uträcker högra handen, och håller i den vänstra ett litet kors i form af spira, hvilande emot högra axlen; sådan såsom samma helgon på de gamla florentinske gyllen föreståltes och må kallas Johannes Döparen med Camelhårs mantel.

Omskr. JOHannes ARchiEP'iscopus MAGVNT'inus.

Frånsf. En stor vanlig vapenskjöld, vid hvars sidor öfverst finnas tvenne andre helt små vapenskjöldar, en å hvar sida. Medlersta stora skjölden är långsefter i tvenne lika fält delt. I högra fältet är Mainziske hjulet. Det vänstra är beströdt med

C 4

få

*) Handlingen förekommer uti Slichtenhorsts Gelderske Chronika B. IX p. 213 och Du Monts Corps Diplom. T. II. P. 2 p. 182.

få kallade billetter och prydt med ett rakt upstående till höger vändt krönt leyon aldeles såsom det Furstelige Nassaufke vapnet, hvarest ett sådant leyon af guld finnes i ett blått fält beströdt med aflånge spån eller billetter af guld *a*). Mindre skjölden till höger är belagd med ett kors sådant som uti Cölniske och Trierske Årke - Stiftens vapn förekommer. Den lilla skjölden till vänster är på tvären delat i tvenne fält, och föreställer samma vapn, som Årke - Biskop Werner i Trier af Falkensteinske åttan förde *b*).

Omskr. MONETA. In HOEST. SVP'er MO'ganum.

Johan Årke-Biskop i Maintz, son af Adolf Grefve till Nassau tillträdde nysnämnde Årke-Stift efter Årke-Bisk. Conrad af Winspergsche slågten, som afled d. 11 Sept. 1395 *c*). Det är ett misstag när Hr. Tentzel *d*), i anledning af G. C. Petri
ab

a) Spener Op. Herald. P. Sp. p. 652.

b) Jämför N:o 17 och 18 här frambåttre.

c) C. Bruschius de Germaniæ Archiep. et Episc. in Io. Gualteri Chron. Chronior. p. 767. Nic Serarii Rer. Mogunt Libr V. p. 867.

d) Monathl. Untered. A:o 1692. p. 841.

af Hartenfelts kallelse till firande af Erfurth-
ske Academiens tredje Jubelfäst, antager
för gifvit att åfvannämnde Årke-B. Johan i
Mayntz år 1392 invigt Academien i Erfurth.
Hr. Köhler synes på et ställe *e)* vara af sam-
ma tanka, men utslätter likväl en annan gång
f) mera nämnde Academies invigning till
år 1398, hvarmed inståmma så väl Hr. Gu-
denius *g)* som Mouschelman *h)*. Har nu den-
ne högtidelighet först år 1398 för sig gådt,
så har Årke-Biskop Johan deruti deltagit;
men 1392 var han icke Årke-Biskop i
Mayntz, hvartill han emot flutet af år 1395
uphögdes. Han afled d. 23 Sept. 1419 *i)*.

De på fransidan förekommande 2:ne
små vapenskjöldar vittna att denne goldgul-
den blifvit myntad under förening med an-
dre Furstar, antingen begge Årke-Biskop-
parne i Cöln och Trier eller allenast sist-
nämnde; i förra fallet skulle den lilla skjöl-
den till höger innehålla Chur-Cölniske vap-
net, i senare fallet det Chur-Trieriske. År-
ke-Biskop Werner hade redan flere år setat
på Trieriske Årke-Biskops Stolen, när Gref-

C 5

ve

e) Müntz Belust Th. XII. p. 171.

f) l. cit. Th. IV. p. 337.

g) Hist. Erfurt. C. II. §. 18.

h) Erfordia Litterata Saml. 1. Sect. 1. § 3. p. 29 seq.

i) Bruschius och Serarius på åfvananförde ställen.

ve Johan blef Årke-Biskop i Mayntz; och som förstnämnde med döden afgick den 4 Oct. 1418 *k*), år åfvanbeskrefne goldgulden myntad emellan åren 1395 och 1418 i October månad, till åfventyrs efter år 1400, hållt Myntningsstället Hôchst vid Maynstrômmen först sistnämnde år undfick Stads privilegier; kan hånda åfven efter år 1411, ty, enligt en myntförening emellan de 3 Andelige Chur-Furstarne år 1409 *l*) på trenne der-efter följande år, skulle Chur-Mayntz låta mynta sine goldgulden i Bingen, då, torde hånda, mynthus i Hôchst ännu icke var inråttat. Pråglen, som denne myntförening föreskrifver, var annars nog lika med åfvan omrörde; och efter samme öfverenskommelse år vål den goldgulden slagen, som förekommer uti tractaten om utländskt guldmynt fordom i Sverige gångbart p. 3. N:o 2. N:o 11. *Åtsf.* Den Helige Apostlen Petrus
* stående håller i högra handen en mot samma sidas axel hvilande nyckel och på vänstra armen en bok. Vid högra axlen ses ett litet kors. Petri fötter äro bortgömde bakom en liten vanlig vapnskjöld, korsvis fördeld i 4 lika fält. Uti 1 och 4 är ett

k) Se N:o 17.

l) Tryckt i Wenckers Adparatu Archivor. p. 363.

ett rakt uprätt till höger vändt leyon ;
uti 2 och 3 synes vara en uprätt-
stående Leopard, hufvuden något
otydliga men svansen tveklufven.

Omskr. CONRADI ARChie P'isco-
pi MAGV'ntini.

Frånf. Innom en prydlig åttakantig
infattning hvaraf 4 kanter äro små
spetsige och rätvinkliga, men de öf-
rige mycket större med båglike fi-
dor, ses 5 stycken vanlige vapnskjöl-
dar; En större mitt uti och af de an-
dra 4, en i hvardera af de större vink-
lar; I den medlersta skjölden är ett
hjul, eller Maintziske Årkestiftets
vapn. Af de smärre skjöldar är den
öfre och den till höger prydd med
ett uprätt, likfödig, till kanterne sig
sträckande kors eller Cölniske och
Trierske Årkestiftens vapn. Skjöl-
den till vänster är betäckt med af-
länge snede rutor såsom Bayerske
vapnet. Uti nedersta skjölden ses
ett rakt upstående till höger vändt
okrönt Leyon, antingen det Pfalt-
ziske eller Jülichiske vapnet, hvilket
senare jag snarast förmodar.

Omskr.

Omskr. MON'eta NOV'a PIN-
GE'nsis.

Ehuru krona saknas på Leyonet, som förekommer uti vapneskjölden på åtsidan, synes dock denne skjöld innefatta Rheingreflige och vildgreflige Dauniske vapnen, af hvilken ått Årke-Biskop Conrad den 3:dje i Mayntz härstammade. Han var son af Grefve Johan den 2:a *m*) och kallas af Engelhusio *n*) *Conradus Ringrefve Comes Armanbiaci* och af Serario *o*) *Waldgrefve till Dünen, Rheingrefve till Steyn*.

Rheingrefvarne förde till skjöldemärke ett uprätt till höger vändt rött Leyon med blå krona i blått fält och Wald eller Wild Grefvarne af Daun en uprättstående Leopard af silfver i svart fält; så äro desse skjöldemärken bibehållne uti det vapn, som Furstarne af Salm föra *p*). Wild Greflige Dauniske vapnet träffas äfven på några af desse Grefvar slagne mynt, dem Herr Köhler låtit afrita *q*). Herrskapet Daun förde ett helt annat skjöldemärke neml. ett snedvånt rött galler

m) Spener. Op. Herald. P. Sp. p. 307.

n) Chron. p. 299.

o) Res Mogunt. p. 856.

p) Spener Op. Herald. D. Sp. p. 306. seq.

q) Müntz Belust. Th. XII. p. 273.

gallervårk i guldfält, nu införlifvat uti det vapn, som Grefvarne af Manderscheid förar).

Denne Årke-Biskop Conrad den 3:dje i Mayntz efterföljde den uti föregående N:o omnämnde Årke Biskop Johan, som afled år 1419 och afgick sjelf med döden år 1434 s).

Den likhet, som finnes på begge sidor af denne goldgulden med de under N:o 8 och 9 redan beskrefne, gifver all anledning att dömma, det de blifvit slagne vid en och samma tid, under samma förening om myntningen och företer ett skjäl till min förmodan att nederste vapnet på framsidan måtte vara det Jülichske.

Myntstället är Bingen, en nu förtiden liten stad hörande under Dom - Capitlet i Mayntz.

Hr. J. T. Köhler t) anförer en goldgulden som är nog lik åfvan beskrefna; men den är slagen i Höchst.

N:o 12. *Äts.* Mitt öfver ett smalt uprättstående till randen utdragit kors är en vanlig vapniskjöld fästad. Denne är korsvis fördeld i 4 lika fält. Uti 1 och 4 ses Maintziske hjulet; 2 och 3 äro

r) Köhler. l. cit. Th. X. p. 294.

s) C. Bruschius de Episc. Germ. in Gualterii Chron. Chronicor p. 768. Serarii Res Mogunt. p. 857.

t) Vollständ. Ducat. Cab. Th. 1. p. 276. N:o 839.

åro hvardera prydd med tre stjernor 2 och 1 stålde.

Omskr. THEO'dorici ARChie'P'i-
scopi MAGV'ntini MO'neta HO'
estensis.

Frånsf. Trenne små vanlige vapn-
skjöldar i form af klöfverblad sam-
manfogade. I den öfra till höger ses
Cölniske korset, mitt öfver hvilket
är fästad en mindre vapnskjöld
prydd med en tvårbjelke, det Mör-
fiske vapnet v) Skjölden till vänster
innefattar Trierske korset och uti
den deruppå fästade mindre skjölden
ses en fogel. Tredje eller nedersta
skjölden är på längden deld i tvänne
lika fält; i det högra ett rakt upstå-
ende till höger vändt Leyon; det
vänstra är öfvertäckt med långa
sneda rutor, således Pfaltziske och
Bayerske vapnen förenade.

Omskrift. ANNO. DomiNI'
M'CCCCXXVI.

Förmodeligen är detta åretal det för-
sta som på Mayntziske mynt förekommer.
När Hr. Joachim x) förfäkrar att åretal icke
träffas på Maintziske mynt förr än i Ärke-
Bi-

v) Se äfvanföre N:o 7.

x) Neueröffn. Groschen Cab. Fach IX. p. 93. 248.

Biskop Bertholds tid, torde han endast tala om silfverpenningar.

Åfvannåmnde år 1436 var Didrich af Erpach Årke-Biskop i Mayntz, hvartill han valdes d. 6 Julii 1434. Han afled 1459 i Maji månad y). Denne Årke-Biskops skjöldemärke är det som på åtsidan med Mayntziske vapnet förenat finnes. Den gamla tyska åtten af Erpach förde en på tvåren fördeld skjöld i tvenne lika fält; det öfra rödt med 2 stjernor af silfver i bredd stälde; det nedra silfver med en röd stjerna. Uppå den nu i fråga varande goldgulden saknas väl afdelningen på Erpachiske vapnet, och samma brist skjönjes äfven på en goldgulden af denne Årke-Biskop, som Hr. Köhler z) afritat och beskrifvit. Det torde dock böra tillskrifvas trångflen uppå myntet, ty uppå silfverpenningar af samma Årke-Biskop är denne afdelning iagttagen a). Uti Cöln var Didrich af Mörs år 1436 Årke-Biskop, hvarföre dess vapn med det Cölniske är införlifvat.

Samma år satt Raban af Helmstadt på Trierske Årkestolen, och är således dess skjöld-

y) C. Bruschijs de Episc. Germ. in Gualterii Chron. Chronicor. p. 768. Serarii Res Mogunt. p. 856.

z) Müntz Belust.

a) Neueröffn. Groschen Cab. Fach IX. T. III. N:o 26. 27.

skjöldemärke, som på Trierske korset fåstat finnes. Åtten af Helmstadt förde i skjölden en svart till hoppande beredd tupp med halföpna vingar i silfverfält berättar Hr. de la Chenay des Bois *b*). Uti de sista dagarne af år 1436 dog Pfaltzgreffen Hertigen af Bayern Ludwig den skåggote kallad.

Under en mynt-förening emellan desse åfvannämnde Furstar år denne goldgulden slagen. Likt synes att samma förening med år 1436 tagit sin början och åtminstone råckt de tvenne följande åren.

En af aldeles lika prägel slagen år 1437 år aftagen uti Tractaten om utlånskt guldmynt i Sverige fordom gångbart *c*): Der låses vål på åtsidan MO'BO'. Men måtte vara misstagit i ställe för MO'HO såsom vill skönjas af osäkerheten i teckningen.

En dylik slagen år 1438 år afritad och beskrefven af Hr. Köhler *d*), hvarvid den anmärkning måste göras att beskrifningen icke med ritningen instämmer. Hr. Köhler har låst THEOdorici ARchiEPi-scopi MAGVntini MONeta NOva ANNO MCCCCXXXVIII. Men uti den af honom bifogade ritning står tydeligen THEO'

b) Dictionaire de la Noblesse Ed. 2. T. VIII. p. 15.

c) Pag. 3. N:o 7.

d) Müntz Belust Th. V. p. 385.

THEO' AREP' MAGV' MO'HO' A'NO
 MCCCCXXXVIII. Denne erindran är så
 mycket nödigare som annars myntställets
 namn skulle saknas, hvilket denne tid nåp-
 peligen försumrades att utfättas, hållt uti
 myntföreningarne äfven aftaltes om orten,
 hvarest mynten skulle slås. Har nu den-
 ne goldgulden vårkeligen blifvit myntad i
 Höchst, såsom de föregående, så faller af
 sig sjelf att Hr. Köhler till dess orått låm-
 pat den förening emellan Årke-Stiften och
 Pfaltz, hvaraf han infört ett utdrag *e*); ty
 deruti utfåster sig Årke-Biskop Didrik att uti
 Bingen låta slå Goldgulden till 19 karat i fint
 och 100 ft. på 1 $\frac{1}{2}$ Cölnisk mark. Det är ska-
 da att Hr. Köhler icke utfatt årtalet när den-
 ne förening blifvit träffad, som kanske ågt
 rum emot slutet af år 1438, om annars en
 med åfvanbeskrefne till det måsta lika gold-
 gulden uptagen af J. Köhler uti dess Vollst.
 Duc. Cabinet *f*) blifvit rått förstådd, då den
 angifves vara slagen i Bingen.

N:o 13. *Åts.* En Biskop uti hela sin skrud
 * stående håller med vänstra handen
 Biskops stafven framför sig och ut-
 sträcker högra handen såsom at gif-

DEL. II.

D

va

e) Müntz Belust. Th. VI. p. 392.

f) Th. I. p. 276.

va vålfignelse. Vid vänstra armen är en sexuddig stjerna.

Omskr. THED'orICI ARChiePI'scopi COLonienfis.

Frånsf. Innom en pryddlig infattning, hvars rand har trenne små spetsige vinklar och trenne deremellan varande större bågar ses en stor vanlig vapenskjöld. Dennes botten är med helt små rutor eller punçter beströdd, hvaröfver ett liksidigt till kanterne dragit kors af dubbla strek, mitt öfver hvilket är fästad en mindre vapenskjöld prydd med en tvårbjelke. Här finnes Cölniske Årke-Stiftets vapen, ett svart kors i silfverfålt, förenat med det skjöldemärke som fördes af Grefvarne till Mörs, en svart tvårbjelke i guldfålt.

Omskr. MONETA NOVA AV-REA BV'nnefis.

Årke-Biskop Didrich i Cöln, af Mörfiske slågten, efterträdde Årke-Biskop Friedrich derfammastådes; hvilken dog år 1414 g). Förstnämnde blef vald samma år och

g) Annal. Novesienf. in Coll. Martene & Durand T.

IV. p. 597. Engelhusii Chron. p. 295, 297.

och invigd 1413 *b*); Affattes vål af Påfven Eugenius den 4:de år 1445; Men den nåra förbindelse, hvaruti Årke-Biskop Didrich stod med de mågtigaste hus i Tyfka Riket, förmådde Påfven att återkalla samma beslut, hvarefter han lefde till d. 13 Febr. 1463, då han åndade sine dagar *i*).

Det vill falla svårt att närmare utröna tiden, när denne goldgulden blifvit slagen under loppet af innemot 50 år som Årke-Biskop Didrich förestod Cölniske Årke-Stiftet; men mig förekommer att den bör räknas ibland de äldre denne Årke-Biskops mynt, af den anledning att Biskopparne i Tyfka Riket plågade merendels vid tillträdandet af Stiftet slå något guldmynt med egen bild för att gifva sig anseende.

Bokstäfverne BV på framsidan förmodas utmärka myntningsstället Staden Bonne, som ännu år Cölniske Årke-Biskopparnes Residence och der de ifrån längre tider haft mynthus. Orten kallades i äldre Handlingar ömsom *Civitas Bunnensis* och *Bonnensis*.

Denne goldgulden saknas uti ofta anförde Vollst. Ducaten Cabinet; men liknar

D 2

nog

b) Bruschius de Episc. Germ. in Gualterii Chron. Chro-
nicor. p. 1341.

i) Annales Noves. l. cit. p. 607.

nog den der förekommande uti Del. I. p. 300 N:o 912, hvilken likväl på fransidan har bokstäfverne RIN. i stället för BV.

N:o 14. *Åtsf.* Mitt öfver ett uprättstående,
* likftidigt till randen sig sträckande kors är fästad en stor vanlig vapn-
skjöld uti fyra lika fält fördeld. Uti 1 och 4 ses samma nyfs beskrefne kors; 2 och 3 äro mitt öfver belagda med en tvårbjelke. Af hvad för detta anförut blifvit dömmes lätteligen att Chur-Cölniske vapnet med Mörfiske skjöldemärket på detta fält för-
enade blifvit.

Omskr. THEO'Dorici ARChiep'i-
scopi COLO'niensis MONeta RI-
lensis.

Frånsf. Trenne små vanlige vapen-
skjöldar i form af klöfverblad sam-
manfogade, och, uti den dem emel-
lan varande trekantige öpning, en
helt liten stjerna. Uti öfra skjölden
till höger äro Chur-Trierske vap-
net med Helmstadtiske skjöldemär-
ket förenade såsom på N:o 12. Uti
skjölden till vänster förekommer
Maintziske hjulet. Den nederste
skjölden innefattar Pfaltz - Grefliga
och

och Bayerske vapnen likaledes såsom
N:o 12.

Omskrift. A'NNO Domini
MCCCCXXXVII.

Att denne goldgulden är slagen under
den tid nyfsnämnde Didrich af Mörs inne-
hade Cölniske Årke-Biskops stolen kan af det
under N:o 13 anförde nogsammt slutas; och
att det skedt under samma myntförening,
som under N:o 12 blifvit omnämnd, utmär-
ka så väl likheten afpräglen, som vapnen
och åretalet. Samma Andelige Chur-Furstar
lefde ännu; men uti Bayern var nu Ludvig
den blide Hertig fast minderårig och under
sin yngste Farbroders Ottos förmynderskap.

Bokstäfverne RI på åtsidan har jag med
så mycket större trygghet ansetts vara bör-
jan af ordet *Rilensis* som *Rile* och *Rilensis*
finnes på åtskillige Cölniske både guld och
silfvermynt. Den lilla flåcken *Ryle*, hvarest
Årke-Biskop Didrich hade et mynthus inrät-
tat, har sedermera blifvit förstörd k).

N:o 15. *Åtsf.* Aldeles lik föregående.

Omskr. THEO'dorius ARCHiepiscopus
COLO'NIEN'sis.

Frånsidan äfven lik föregående, alle-
nast med den skillnad att uti den lilla

D 3

skjöl-

k) J. F. Joachim Groschen Cabinet Fach X. p. 475.

skjölden till höger Trieriske Årke-Stiftets vapn finnes mittöfver belagdt med det skjöldemärke slågten af Sirck fordom burit, redan bekrifvit under N:o 7. Uti den ledige trekanten emellan skjöldarne ses en stjerna.

Omskr. MONETA NOVA AV-
REA RI'lenfis.

N:o 16. Till alla delar lika med nyfsföregående blott med den föga märkelige skillnad, att, uti ledige rummet emellan skjöldarne, ses en halfmåne, till tekn att stämplarne varit färskilte.

At desse tvänne goldgulden N:o 15 och 16 af Årke-Biskop Didrich i Cöln af Mörfske slågten blifvit myntade är klart; men att de, oagtat den anmärkte likhet med N:o 12 och 14, likväl under samma Myntförening icke kunna föras, vill flutas deraf att åretallet på desse N:o 15 och 16 icke finnes utfatt. Deremot komma desse, i anseende härtil, öfverens med åfvananförde under N:o 7, och skulle jag mycket bedraga mig om de icke, under en myntförening samma Furstar emellan, blifvit präglade emellan åren 1439 och 1444 1).

Om

1) Jämför hvad under N:o 7 är sagt.

Om myntstället Ryle är tillförene nämnt.

Deffe tvänne goldgulden förmodar jag vara samma med den som uti Vollstånd. Ducaten Cabinet omtalas Del. I. p. 300. N:o 915.

N:o 17. *Åtsf.* Den Helige Johannes Döparen uti Camelhårs mantel *m*).

Omskr. WERNER'us ARChiep'iscopus TRE'verensis.

Frånsf. Innom en prydlig ram af trekantig skapnad, likvål sammanfatt af 3 små spetsige vinklar och deremellan befintelige trenne större vinklar, hvars sidor äro båglike, ses 3 vanlige vapenskjöldar: En större mitt uppå och en mindre på hvardera sidan af den större öfra kant; underst är antingen ett flags löfvårk eller till äfventyrs tvänne åt sidorne vände drakar. Stora Vapenskjölden är på längden deld i tvänne lika fält. I det högra ses Trieriske korset; det vänstra är på tvären afdelt i tvänne fält, af hvilke det öfra är flått; men det undre, som är något större, finnes tätt beströdt med prickar eller

D 4

små

m) Se N:o 10.

små rutor, och skall föreställa det skjöldemärke som Årke-Biskop Werner förde. Samma skjöldemärke ses äfven i lilla skjölden till höger; Men skjölden till vänster är prydd med Chur-Maintziske hjulet.

Omskr. MONETA NOVA WESAL'iensis.

Denne goldgulden finnes redan afritad och beskrefven såsom ganska sällsynt af Hr. Köhler *n*) hvarvid bör anmärkas, att ritningen, äfven såsom på de fläste af honom upgifne mynt, är såkrare än beskrifningen.

Hr. Köhler *o*) har med ett inryckt document *p*) bevisat att Årke-Biskop Werner var den sifte af Falkensteinske åttan på manssidan: jämväl att Falkensteinske slågtten, likasom nyfsmämnde Årke-Biskop, fört till skjöldemärke en tvärdeld skjöld öfverst röd nederst guld egenteligen i anseende till Herrskapet Müntzenberg. Så beskrifves vapnet äfven af Hr. Spener *q*), och igenfinnes uti ett fält, som föres af Furstarne till Stollberg Geüdern, samt Hanau och Solms. Årke-

n) Müntz Belust Th. IV. p. 421.

o) loc. cit. it. Th. II. p. 145.

p) af Klockii Confil. T. III. Conf. 182 N:o 4. p. 645.

q) Op. Herald. P. Sp. pag. 461, 533, 768.

Ärke-Biskoppen i Trier Cono, som skref sig till Falkenstein, af hvilken ått han härstammade och derföre äfven förde äfvan-nämnde skjöldemärke, afträdde kort för sin död år 1388 Trierske Ärkestiftet till sin släg-tinge meranämnde Ärke-Biskop Werner. Sistnämnde blef derefter samma år i Septem-ber månad invigd och affömnade d. 4 Octo-ber år 1418 r).

Jag finner hos Herr Köhler s) att frå-ga varit, hvarföre Falkensteinske skjölde-märket tvänne gånger på denne Goldgul-den förekommer, då man väntat att uti lil-la skjölden till höger träffa Cölniske vap-net, så vida Mayntziske vapnet ses i vän-stra skjölden. Säkert är att någon myntför-ening utmärkes igenom de bifogade vap-nen; men det kan icke väl vara den af Hr. Köhler t) hitlämpade förening emellan de trenne Ärke-Stiften af år 1409, ty då hade visserligen Cölniske vapnet här fått rum, antingen allena eller förenat med då varan-de Ärke-Biskops enskylte skjöldemärke. Så-ledes och då samma förening allenast var

D 5

ståld

r) Bruschius de Episc. Germ. in Gualterii Chron. Chro-nicor. p. 1469. Wilh. Kyri andre Aug. Treveror. Annal. Bipopti 1625 fol. p. 166. Gest. Trevir. Aep. uti Martenes och Durands Saml. T. IV. p. 446.

s) Loc. cit.

t) Müntz Belust. Th. IV. p. 405.

stald på tvänne år, lårer denne goldgulden vara slagen, antingen inom år 1409 eller efter 1411, uppå någre månader mer eller mindre kommer ej lå noga an.

Åtskillige gifsningar kunde vål här anföras; men de bevisa intet och må således utelåmnas. Till min förefats hörer egentligen att anmärka det denne goldgulden blifvit präglad antingen emellan åren 1388 och 1409, eller emellan åren 1411 och 1418 års flut.

Wesel eller Öfre Wesel vid Rhenströmmen, nu förtiden en liten stad Chur Trier tillhörig är den ort, hvarest denne goldgulden blifvit myntad.

Teckning af en i det närmasste lika goldgulden finnes uti oftanämnde tractat om utlånskt guldmynt i Sverige fordom gångbart v). Der saknas likvål franfarne på St. Jeans kåpa; omskriften är ock något skilljagtig, åfven synes såsom vore denne slagen i Coblentz.

N:o 18. *Åtsid.* aldeles lik föregående N:o 17. så till bild som omskrift.

Frånsf. åfvenledes lik föregående, allenast med den skillnad att den lilla vapenskjölden till höger här finnes belagd med ett uprättstående likfigt

v) P. 2. N:o 12.

digt till kanterne dragit kors, förmodligen Cölniske Årkestiftets vapn.

Omskr. MONETA NOVA COVEL'ensis.

Denne goldgulden är, lika såsom nåstföregående, slagen under den tid Werner af Falkenstein innehade Trieriske Årke-Biskops stolen, och i förening med Årke-Biskopparne i Maintz och Cöln, samt, efter all liknelse, den som träffades år 1409 *x*); ty icke allenast nämnes deruti först Årke-Biskop Fredrich i Cöln, så Årke-Biskop Johan i Maintz och sist Werner i Trier, utan Coblentz utsattes jämväl till Myntstället. Denne myntförening var allenast aftald för 2 år, och således skulle denne goldgulden varaprägad emellan år 1409 och 1411.

Att staden Coblentz uti gamle Handlingar och mynt kallades på latin så väl *Covelencia* som *Confluencia* är bekant.

Denne gulden är uptagen uti Hr. J. T. Köhlers Vollst. Ducaten Cabinet *y*).

N:o 19. *Åtsid.* En Biskop i hela sin skrud, stående håller i vänstra handen Biskopsstafven till hälften framför sig, och

x) Inryckt uti Hr. Wenckers Appar. & Instr. Archiv. p. 363.

y) Th. I. p. 292. N:o 887.

och uträcker högra handen såsom att gifva vålsignelse.

Omskr. OTTONIS ARChiePIscopi TREverensis.

Frånsf. Innom en prydlig infattning hvars kant föreställer trenne småspetsfige vinklar, och deremellan trenne större bågar, ses en stor vanlig vapenskjöld. Denne är på längden deld uti tvänne fält; I högra ses ett uprätt till kanterne dragit kors, eller Trieriske Årkestiftets vapn. Det vänstra är till en tredjedel åt öfra kanten tvårdelt, och denne mindre delen prydd med en sexuddig stjerna; det nedra fältet är med små punçter tätt beströdt.

Omskr. MONETA NOVA AV-REA COVE'lenfis.

Efter Årke-Biskop Werners död 1418 valdes Otto son af Gotfried den femte Grefve till Ziegenhayn att vara Årke-Biskop i Trier. Det år ock Ziegenhayniske sköldemärket, som med Chur-Trieriske vapnet finnes förenat. Nämnde ått förde en tvårdelt skjöld, uti hvars öfra fält, som var svart, lyfte en sexuddig stjerna af silfver, och det nedra fältet

fåltet af guld z). Sådant finnes det nu inför-
lifvat uti Hessen-Casselske vapnet.

Att Årke-Biskop Otto med döden afli-
dit d. 13 Febr. 1429 berättar Kyriander a).
Nåstan alle tyfke Håfdateknare förena sig
deruti att denne Årke-Biskop dog 1429 och
att Raban till Helmstadt blef des eftertråda-
re 1430. Samma år utlåttes i en gammal
Chrönika under titul: Gesta Treverensium
Archiepiscoporum b) hvilken synes förtjena
få mycket större trovårdighet, som den måt-
te vara författad af någon, hvilken lefvat un-
gefårligen vid samma tid, emedan Krönikan
slutas med Årke-Biskop Jacob af Sirk, som
afled år 1455.

Ett misstag måtte således vara då H:rr
Lunig c) och Dumont d) under år 1433 d.
10 Maji anföra ett utslag, hvilket Årke-Bi-
skop Otto i Trier jämte Årke-Biskop Di-
drich i Cöln fåldt emellan Årke-Biskop
Conrad i Mayntz och Pfaltzgrefve Lud-
vig i Bayern om Riks-Vicariatet. Jag låm-
nar åt andre att undersöka om här blifvit
ett X förmycket tillagt vid afskrifningen
eller ett illa skrifvit V blifvit låst för X.

Imed-

z) Spener Op. Herald. P. Sp. p. 635.

a) Annal. Trever. p. 170.

b) Tryckt uti Martenes och Durands samling T. IV.
p. 448 följ.

c) Reichs Archive P. Sp. Cont. II. Abf. 1. p. 147.

d) Corps Diplom. T. II. P. 2. p. 265.

Imedlertid skulle af enahanda skjål, som under N:o 13. blifvit anförde, kunna flutas det denne goldgulden torde vara slagen icke långt efter Årke-Biskop Ottos antråde till Stiftet.

Detta mynt, hvilket, lika såsom nåst föregående, förskrifver sig ifrån Mynthuset i Coblentz, är afritat uti Tractaten om utlånskt gullmynt i Sverige gångbart *e)* och en dylik med någon skillnad i omskriften anføres af Hr. J. T. Köhler *f)*.

N:o 20. *Äts.* Den Helige Apostlen Petrus
* håller i högra handen en uprätt emot samma fidas axel hvilande nyckel, och i vänstra handen en bok, benen åro undangömde bakom en liten vanlig vapenskjöld, hvaruti det nyss beskrefne Ziegenhaynske vapnet ses.
Omskr. OTTONIS ARCHIEPI'scopi TREVE'rens's.

Frånsf. Innom en prydlig ottakantig ram, hvaraf 4 kanter åro små trubbvinklige, men de andra 4 mycket större med båglige sidor ses fem vanlige vapenskjöldar, af hvilke en större mitt uti och de andre fyra uti hvar-

e) P. 2. N:o 8.

f) Vollst. Ducat. Cab. p. 294. N:o 894.

hvardera af de större vinklarne fördelte. Den större och medlersta vapen skjölden är långsefter i tu deld; till höger är Trieriske korset och till vänster Ziegenhayniske vapnet. Uti öfverste lilla skjölden är Mayntziske hjulet; uti den till vänster Bayerns snede rutor; och uti den nedersta ett rakt upstående till höger vändt Leyon, förmodeligen det vapn, som Hertigarne till Jülich förde.

Omskr. MON'eta NOV'a VESA-
LI'ensis.

Så vål omskrifterne, som det Ziegenhayniske vapnet, intyga att denne goldgulden är slagen uti Wesel, under den tid nyssomförmålte Otto Grefve till Ziegenhayn var Årke-Biskop i Trier. De öfrige här förekommande vapn utmärka att myntningen skedd i förening med de öfrige tvänne Årke-Biskoppar i Mayntz och Cöln, samt Pfaltz Bayern och Hertigen till Jülich; och ånteligen gifver infattningen med vapneskjöldarnes ställning och den helige Petri bild all anledning att tro, det denne förening varit samma, som redan under N:o 8, 9 och 11 är omnämnd, samt denne gulden således vid samma tid blifvit präglad.

N:o 21.

N:o 21. *Åtsid.* Mitt öfver ett uprättstående likfudigt till kanterne dragit smalt kors är fästad en vanlig vapenskjöld, på längd och tvären i fyra lika fält fördeld; uti 1 och 4 ses Chur-Trier-ske korset; uti 2 och 3 ett från höger dragit bälte, prydt med 3 efter hvarandre satte fjömuflor eller Sirc-kiske åttan skjöldemärke g).

Omskr. JACOB'us ARCHIEP'iscopus TREVERENSis.

Frånsf. Trenne små vanlige vapn-skjöldar i form af klötverblad sammanfogade, och uti den emellan dem varandetrekantige öppningen en prick eller punkt. Uti öfra skjölden till höger ses Cölniske korset, mitt öfver belagdt med en mindre skjöld, hvaruti en tvårbjelke, eller Årke-Biskop Didrichs af Mörs enskylte skjöldemärke h). Uti skjölden till vänster är Mayntziske hjulet; nedersta skjölden är odeld, innefattar dock till höger Pfaltziska Leyonet och till vänster Bayerske snede rutorne.

Omskr.

g) Ifr. N:o 7. här frammanföre.

h) Se åfvanföre N:o 7.

Omskr. MONETA NOVA AV-
REA CO'v^{elen}sis.

Denne goldgulden finnes afritad uti tractaten om utlånskt guldmynt &c. *i*). Men så vål denne som följande saknas uti Vollst. Ducaten Cabinet, så framt icke den, ehuru något skiljagtige som hänföres till Jacob af Baden *k*), skulle höra till Jacob af Sirck *l*).

N:o 22. *Ätfs.* lika med föregående N:o 21.

* *Omskr.* IACOBVS ARChiePI'scopus
TREVE'rensis.

Frånsf. Äfven lik föregående, undantagande att de tvenne öfre vapnen fådt en förändrad ställning så att det Mayntziske här ses till höger och Cölniske till vänster. Uti öppningen emellan vapnskjöldarne är en halfmåne.

Omskr. MONETA NOVA AVREA
COV'elen^{sis}.

Begge dessa under N:o 21 och 22 beskrefne goldgulden äro slagne i Coblentz, medan Årke-Biskop Jacob af den gamla adelige Slåkten von Sirck förestod Trieriske Årkestiftet, och under samma myntföre-

II. DEL. E ning,

i) Pag. 4. N:o 1.

k) Th. I. p. 296 N:o 901.

l) Ifr. nästa nummer.

ning, hvilken åfvanföre under N:o 7. 15. 16. är omnämnd.

Redan är anmärkt *m*) att Årke-Biskop Jacob af fågten Sirck tilträdde Trierfke Årkestiftet år 1439. Han afled år 1456 den 28 Maji *n*).

Då Hr. Fredr. Leutholff von Franckenberg uti des Europæische Herold del. I. p. p. 209 förmåler att Årke-Biskop Jacob i Trier, som år 1440 d. 4 Febr. utfärdade Låhnebref för Hertig Wilhelm till Sachsen och Lützelburg, var född Marggrefve af Baden, skulle man i början hafva ansetts sådant såsom ett misstag af förhastande, hållt han förut p. 207 icke räkna mer än tvenne Marggrefvar af Baden, som varit Chur-Furstar i Trier nämligen Johan, död 1505 och Jacob, död år 1511. Men, när han åter längre fram *o*) söker bevisa sitt första föregifvande och anser det såsom en förträffelig historisk upptäckt, så är icke utur vägen att detta undersöka, ehuru det redan af tyske Håfdateknare, som jag icke haft tillfälle att se, nogsammt torde vara vederlagdt.

Just

m) Se N:o 7.

n) Kyriandri Annal. Trever. p. 172. Bruschi in Gualt. Chron. Chronicor. p. 470.

o) Loc. cit. p. 502. b.

Just det, som Hr. von Frankenberg sjelf ansette för så märkeligt att nemligen denne Jacob till Baden saknas så väl uti detta Furstelige Hufets Slågtregister, som uti Trierske Årke-Biskops längden, synes hafva bordt komma Hr. von Frankenberg att sjelf misstänka samma sin upptäckt. När han påstår att des förmente Marggrefve Jacob år 1436 blifvit Årke-Biskop i Trier efter Jacob till Sirck, så talar han onekeligen; ty Raban till Helmstadt var den tiden Årke-Biskop i Trier; var ock med vid föreningen emellan Tyfska Rikets Chur-Furstar i Franckfurt den 20 Mars 1438 p).

Ingen med namnet Jacob förestod Trierske Årkestiftet förr än år 1439, då Jacob af Sirck det tillträdde. Man åger silfverpenningar af år 1444, slagne uti Coblantz, upå hvilke Sirckiske skjöldemärket förekommer^{q)}; således lefde Årke-Biskop Jacob af Sirck ännu den tiden.

Efter all liknelse kommer denne oreda af någre mindre tydelige Sigiller, der man

E 2

icke

p) Se sjelfva föreningen hos Müller Reichs Tags-Theatr. Vorst. I. c. IV. p. XXX. Lünig Reichs Arch. P. Sp. Abtheil. 2 p. 227. DuMont Corps Dipl. T. III. P. 1. p. 48.

q) Joachims Neueröfn. GroschenCab. Fach. IX. p. 252 Tab. 13. N:o 109.

icke få noga kunnat märka de 3 fjömuflor, hvarmed bältet uti Sirckiske vapnet är be-
 prydt; När man då betraktade bältet såsom
 helt slätt och ledigt från tillätsler, har man
 föreställt sig att det vore Marggrefvarnes af
 Baden skjöldemärke, ett rött från höger
 dragit bälte i guldfält.

N:o 23. *Åtsf.* En Biskop i hela sin skrud
 stående håller i vänstra handen Bi-
 skopsstafven till hälften framför sig,
 uträckande högra handen såsom att
 gifva vålsignelse.

Omskr. SANCTE MERTIN'e EPI-
 S'cope.

Frånsf. Innom en infattning, som fö-
 reställer trenne små spetsige vinklar
 och deremellan varande större bågar
 ses en vanlig vapnshjöld. Denne är
 tätt beströdd med små prickar och
 belagd med ett uprätt liksidigt, till
 kanterne dragit kors af dubbla strek,
 mitt öfver hvilket är fästad en vanlig
 mindre vapnshjöld. Sistnämnde är
 mycket utnött, så att föga kan urskill-
 jas af hvad deruti skolat föreställas,
 dock skönjes att denne skjöld är till
 en tredjedel åt öfre kanten på tvären
 afdeld. Uti öfre mindre fältet ses ett
 gå-

gående djur, hvars svants tyckes vara nedåt bögd. Uti nedra fältet tyckes vara något likt en uprätt stolpe med en ros eller dylikt på hvardera sidan.

Omskr. MON'eta RODoLP'hi EPI-SC'opi TRAIEcT'ensis.

En aldeles lika goldgulden är afritad och beskrefven af Hr. Köhler *r*); och, då samma torde hafva varit mindre nött, måste den väl uttyda hvad uti min beskrifning ofullkomligt finnes. Hr. Köhlers tekning utmärker uti hjertskjöldens öfra fält ett gående Leyon med svantsen öfver ryggen bögd, och i undra fältet en örn med utsträckta vingar och ben, hufvudet till höger vändt.

Här föreställes det skjöldemärke som Diepholtziske slåkten fordom fört, af hvilken ått Biskop Rudolp i Ytrecht härstammade; Men som detta skjöldemärke undergådt någre förändringar, må jag dem anföra till uplysning vid jämförelse af sådane Biskop Rudolphs mynt, som kunna vara bättre behåldne än den jag sedt. Jag har icke af sjelfstagen myndighet velat ifrån andre ställen fylla den brist sig företedt.

E 3

Hr.

r) Müntz Belust. Th. XI. p. 13.

Hr Köhler anförer s) en gammal sågn: att Keyser Carl den Store, efter en drabbning med de Saxiske, doppat 3 finger uti en slagen Saxares blod och dermed bestrukt bröstet på en af Diepholtzske slågten, hvilken genom tapperhet sig utmärkt, hvar efter trenne röda strek skulle hafva blifvit infatte under Leyonet uti Diepholtzske skjöldemärket. Hr. Spener t) lämnar den underrättelse utur Brunswigiske Archivet att Herrarne af Diepholt, i synnerhet omkring år 1360, samtelligen fört uti skjöldemärket ett par hjorthorn; men att Otto af Diepholt vid år 1421 återtagit det gamla vapnet, utan att Hr. Spener likväl omrörer sistnämndes beskaffenhet.

Hvad ändring Diepholtzske skjöldemärket kunnat undergå då Diepholt till Grefskap uphögdes af Keyser Maximilian den 1:ste hvilken regerade ifrån år 1493 till 1519, lämnar jag derhån; Men det Greflige Diepholtzske skjöldemärket, såsom det finnes införlifvat uti Brunswig-Lüneburg-Celliske vapnet på en Hertig Christians Riksdaler, är aldeles lika med den beskrifning Hr. Köhler gifvit, i anledning af den goldgulden han uptagit.

Uti

s) Müntz Belust. Th. XVII. p. 51.

t) Op. Herald. P. Sp. pag. 403.

Uti Hertiglige Brunswig-Wolffenbüt-
telske vapnet är det något annorlunda, näm-
ligen öfra fältet af guld, hvaruti ses ett half
uprest rödt Leyon krönt med en blå krona:
nedra fältet blått oah deruti en rakt uprest
örn af silfver med utsträckte vingar och ben,
hufvudet till höger vändt. Så beskrifves det-
ta af Hr. Spener och anses af honom såsom
det rätta *v*). Samma figurer med ombytte
färgor finnes såsom Diepholtzske vapnet af-
ritat uti ett fält af Brunswig-Lünneburgske
vapnet hos Hr. Frankenberg *x*) och Hr.
Spener *y*).

Åfvanbeskrefne fällsynte goldgulden,
af myntkännare kallad *Postulat gulden*, har
Biskoppen i Ytrecht Rudolph af Diepholt lå-
tit slå, men så ringhaltig att den uti tyska
Mynt-Edictet af år 1551 icke högre skattas
än till 51 Kreutzer, blef ock sedan uptagen
ibland de förbudne mynten uti Keyser Fer-
dinand den I:stes Mynt-Edict af år 1559.

Hr. Köhler har vidlöftigt anfördt de ve-
dervårdigheter denne Biskop Rudolph måst
vidkännas, i anseende till flere medtåflare till
Ytrechtske Biskopsstolen. Han tog väl genast

E 4

efter

v) Op. Herald. P. Sp. p. 403.

x) Europæische Herold Del. I.

y) Loc. cit. Tab. III.

efter valet 1424 Stiftet till större delen i besittning, blef likväl icke stadfästad förr än år 1433 af Påfve Eugenio, och lårer denne i fråga varande goldgulden emellan desse begge åren blifvit myntad. Annars afled Biskop Rudolph år 1455 z).

Denne goldgulden är efter all liknelse slagen i Staden Ytrecht, hvars Domkyrka varit helgad åt den helig håldne Biskop Martin. Staden förde jämväl denne tiden samma Helgon uti sitt insegel a).

Diepholtzke släkten är icke aldeles okänd i våre häfder. En Rudolph till Diepholt blef år 1285 förmåld med Svenska Princeßan Marina, dotter af Konung Waldemar Birgerßon. Princeßan kallas MARINA uti den större Rimkrönikan b), af Erico Olai c), och Olao Petri d); men af Messenio e) orätt HELENA. De trenne förstnämnde kalla Brudgummen Herre till Deseholt, så skrifves ock ortens namn uti Tyska Rikets Matrikel för-

z) Bruschius de Episc. Germ. in Gualterii Chron. Chronicor. p. 1544.

a) Guicciardini Belgium Univerf. P. II. pag. 77. ed. Amst. 1646. Fol.

b) Pag. 37.

c) Hist. Svecor. Gothorumq. p. 64. Ed. II:a 1654. 8:o.

d) Handskrefne Krönika.

e) Scand. Illustr. T. XII. p. 135.

författad i Worms år 1521; Messenius kallar honom Grefve till Depholt, hvilken titul han äfven fått af Hrr. von Dalin och Lagerbring. Men det är redan förut nämndt att Herrskapet Diepholtz icke förr än långt efter denne tiden blifvit till Grefskap uphögt.

Författaren af Rimkrönikan och Ericus Olai, som honom till pricka följt, berätta att Princeßan Marinas och desS Systers Richissas bröllop med all högtidelighet firades på en och samma tid i Nyköping. Rimkrönikan säger:

Rikitza var hånt med mycken prys,
 Hon fick Hertogen af Calys;
 Marina var en Jomfro stolt;
 Hon fick en Herre af Deefholt:
 Thera bröllop i Nyköping var,
 Med heder som til råtta baar.
 Hvad the skulle medh them haafva,
 Guld, Sölff och andra haafva,
 Klåder och Clenod manga handa
 Thet förde the med sik hem til landa:

En gammal tyfck vers, som Hr. Köhler *f)* inryckt, hvaruti förmåles om något kår-

E 5

leks

f) Müntz Belust. T. XI. p. 13.

leks åfventyr, som Rudolph af Diepholtz förut haft på Svenska landsbygden vittnar åfven om bröllops högtideligheten, samt tillågger att Riddare och Tornerspel åfven bidragit till denna högtids glants. Då sådana lustbarheter vid denne tid voro hos oss öflige, g) torde de vara innebegrepne i Rimkrönikan under orden: *Med heder, som til våtta baar*. Att ibland hemgiften och utstyrflen varit penningar är väl troligt; men att deribland varit guldmynt, fårdeles i den myckenhet att deraf kunnat göras något lysande bruk, har man svårt att föreställa sig. Likväl är en gammal sågen i tyfkland, att en ort vid namn *Goldenstadt* eller *Goldstadt*, lydande under Greffskapet Diepholtz, blifvit så kallad deraf, at Svenska Princeffan, då Hon, med sin Gemål, på detta ställe af des underhafvande emotogs, ifrån vagnen utkastadt guldmynt ibland det församlade folket h).

Åfvannåmnde giftermål är väl af Hr. Hieron. Henniges uti des sällsynte Genealogiske vårk, under Svenske Konungarnes åttetafla anmärkt i); Icke des mindre är Prin-

g) Erics Olai Hist. Suec. p. 74.

h) Köhler Müntz Belust. l. cit.

i) Tom. IV. Quartæ Monarchiæ p. 235. ed. Magdeb. A:o 1598.

Princessan utelämnad uti Diepholtziske ättelångden som förekommer uti en annan del af nyfsnämnde arbete *k*). Det är således mindre underligt om Hon saknas uti Hr. Hübners Genealogiske arbete och hos andre hvilke honom fölgt. Icke en gång Hr. Ganche har nämnt henne uti dess Adels Lexicon, ehuru han dertill kunnat hämta anledning af Hr. Köhler.

Förmodeligen har detta giftermål icke med lifsfrukt varit välsignat och Princessans namn, i anseende dertill, försvunnit utur ättelångden. Åtminstone torde ingen manlig afkomma varit efter henne; den hade annars någon gång kunnat, under de i Sverige försporde orolige tider, hafva vist sig på skådeplatsen.

Aftvenne med namnet Rudolph, Fader och Son, hvilke uti Diepholtziske slägt-registret förekomma under loppet af 13:de århundrade, är all liknelse, det Svenska Princessans Gemål varit Sonen, eller den yngre Rudolph, hvilken äfven varit förmåld med JUTTA Grefvinna af Altenburg eller Oldenburg, som blef moder för flere barn och fadermoder till Conrad af Diepholtz, Fader åt äfvannämnde Biskop Rudolph i Ytrecht.

* *

Se-

k) 2:di & 3:ii Regni in IV:a Monarchia Pars II. p. 43r.

Sedan jag nu genomgådt dessa goldgulden hvar för sig särskilt, bör jag, till någon bekvämlighet för myntålskare, anmärka att N:o 8. 9. 11 och 20, äro, omkriften undantagen, till präglén lika, således under en och samma myntförening slagne. Likaledes höra N:o 7. 15. 16. 21. och 22 till en annan myntförening, samt N:o 12 och 14 jämväl till en särskilt myntförening.

De uti antalet af 29, här icke uptagne 6 goldgulden hafva befunnits vara doubletter.

Af de vid beskrifningarne gjorde små anmärkningar, lärér utan móda intagas att de yngste af dessa på Öland fundne mynt emellan år 1440 och 1450 blifvit slagne: att de samteligen således icke förr än efter den tiden kunnat i jorden blifva nedfatte: antingen att någon här velat förvara denne sin ägendom, eller att dessa mynt med någon död kropp här på Mòkleby Kyrkogård nedlagde blifvit.

I begge dessa fall är det sannolikt att det skedd ikring medlet af 15 seculo; man hade annars, troligtvis, fått jämväl se yngre penningar än de nu fundne.

Österfjón var vid nämnde tid ofredad af K. Erics af Pomern Medhållare, hvars tillhåll

håll var Gottland. De så kallade Vitalianer förorsakade mycken olågenhet, och, jämte den oreda, hvilken nu ofta förspordes öfver hela Riket, var äfven Öland hemfökt af oroligheter, som kunnat föranlåta redbarheters undandöljande. Den rygtbare Måns Green hitkom år 1456 med en Dansk här och bemågtigade sig Öen 1).

Märkvärdigt synes dock att i detta fynd saknats smärre myntsorter och jämväl guldmynt ifrån de oss närmare tyska orter, med hvilke handeln egenteligen drefs.

Deraf skulle man kunna ledas på de tankar, såsom hade någon längre ifrån kommen person, desse penningar medbragt, och blifvit begrafven på Mökleby Kyrkogård i samma kläder, som han vid aflidandet burit. Nu är icke troligit att penningarne legat i öppne gömmor, ty då hade de nåppeligen följdt med i grafven, knapt en gång om personen af påst hånryckt blifvit. Likare synes att mynten varit insydde uti kläderna; en äfven i äldre tider icke ovanlig försigtighet, enär man måste färdas på osäkre vägar.

I händelse mynten blifvit des ägare i grafven följagtige, är anledning förmoda, det

1) Diar. Wästen. pag. 112. St. Rimkrön. p. 449. Lagerbr. Sv. Hist. IV. p. 505.

det personen af någon fårdeles tillfällighet afidit, så vida stället der de funnos, år affides på Kyrkogården eller, såsom Hr. Kyrkoherden Linds berättelse innehåller, någre samnar ifrån västra Kyrkomuren, hvar-est Sokenns innebyggare icke låta sine lik begrafvas om icke då ock då någon utfattig person.

Att norra Mökleby Kyrka år gammal vittnar Hertiginnan Ingeborgs bekräftelse å Olänningarnes privilegier af år 1346, hvar-est tvenne Socknar med namnet Möckleby förekomma *m*). Det bestyrkes ännu mera af tvenne i Kyrkan befintelige gamla grafstenar, af hvilke den ene har årtalet 1203 och den andre 1348 *n*).

Hade ågaren af åttanämnde penningar varit känd, hade han säkerligen icke såsom fattig blifvit affides lagd. Hade han icke hastigt afidit, nog hade han väl annorlunda besörjdt om sine penningar, och kanske använt dem till något af de den tiden så mycket förtjänande ansedde Christelighets vårck.

Mätte

m) Handlingen år införd uti Actis. Ups. Vol. I. pag. 480.

n) Utdrag af Hr. Prosten Frigeli handskrefne samlingar, som Hr. Secreteraren S. Gahm meddelat.

Måtte således här på Öland varit fremmande, och antingen hastigt aflidit innan han hunnit vinna någon bekantskap, eller ock död till stranden af Mökleby ågor, efter lidit skeppsbrott, vråkt blifvit. Sådane händelser äro icke ovanlige, och hvad den förra beträffar, så är bekant att våra länder uti medlet af 15 seculo plågades af påst och hunger o).

Hade klådebonaden haft något fårdeles värde, hade den vål annorlunda än till svepning blifvit nyttjad, så framt döden icke hårrört af befarad påst.

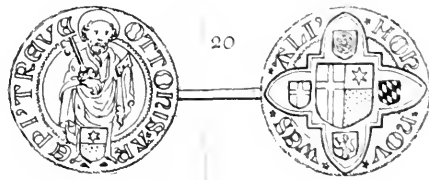
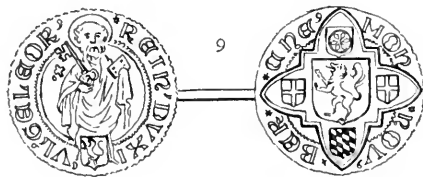
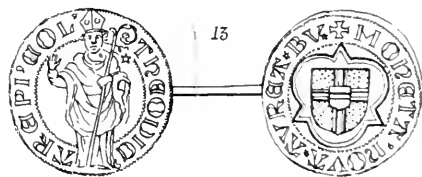
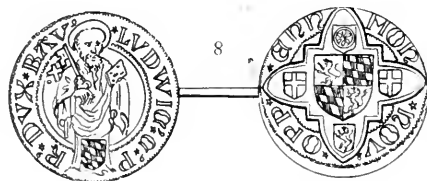
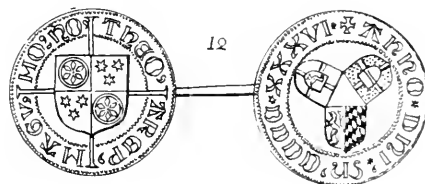
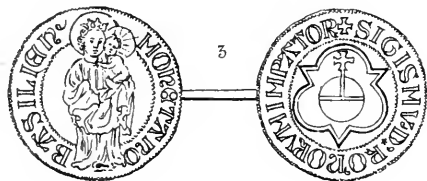
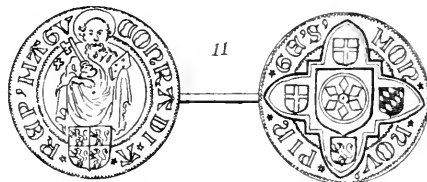
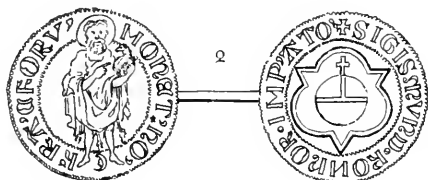
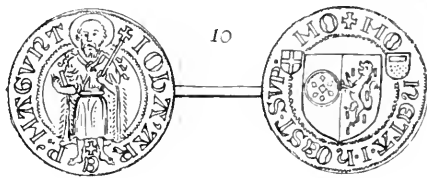
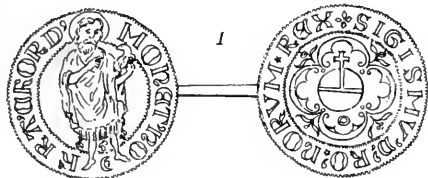
Till åfventyrs har ågaren varit en Munck, som icke synts åga mer än munkdrågten, af hvilken andre sig icke betjåna kunnat, och hos hvilken man inge penningar funnit, eller mistänkt dem finnas kunna, emedan deras fattigdoms löfte dem derifrån frikallat. Det är visst att Nådendahls Closter hade en ågendom i Myklaby på Öland, hvilken år 1506 blef till Waftenä Closter öfverlåten p).

Men jag synes förgåta att gifsningar icke höra till historien. När de likväl icke an-

o) Diar. Waften. vid år 1455 och 1464. pag. III. 114. 130.

p) Diar. Waften. p. 163.

annorlunda uppgifvas, torde de med lika benågenhet ursågtas, som de flere ofullkomligheter denne afhandling vidlåda kunna, uti ett ämne, till hvars uplyfande icke alle erforderlige hjelpredor varit att tillgå.

Anmärkingar

Rörande

*Det som förnåmligast bör i akt tagas vid
Skådepenningars uppgifvande.*

Författade af

GUDMUND ADLERBETH.

Cantzli-Råd, Riddare af Kongl. Nordstjerne-Orden, En af
de Aderton i Svenska Akademien.

I. Skådepenningars beskrifning.

SSkådepenningar, eller som de på fransyska kallas, *medailles*, äro tvåsidige metallstycken, med hvarjehanda tecken eller figurer märkte, att därmedelst förvara åminnelsen af någon person eller händelse.

Denna nu för tiden antagna bemärkelse af ordet *medaille* är ej uråldrig. Ordet *medalia*, förmodeligen uprunnet af *metal*, *metail*, betydde på medel-åldrens Latin, icke annat än en penning i allmänhet. Därföre hafva ock alla forntidens eller de så kallade antika penningar fått hos oss gemenfamt heta *medailler*. Araberne, söga vane vid mynt med bilder uppå, gäfvö äfven namn

DEL. II.

F

af

af medailler, åt alle de Christnas penningar, som fädane företedde *a*).

2. Skillnad emellan Skådepenningar och mynt, emellan de gamle och nye.

Sedan allmänna bruket nu mera stadgat det orda-förstånd jag nyss antagit, är klart, att skådepenningar alldeles skilja sig ifrån mynt. De sednare äro väl ock tvåsidige metallstycken, försedde med präglar, men deras ändamål är endast, att, såsom ett gångbart föreställande värde, lätta den varu-växling, som mänskliga sammanlefnaden och behofven gjort nödvändig. De å mynten stämplade figurer eller präglar påsyfta därför endast, att göra dem tillräckeligen kända, genom stadgade märken, så väl af sjelfva landet för hvars behof de äro slagne, som ock af deras invärtes halt och inbördes förhållande sig emellan *b*).

Den-

a) Du Cange Glossar.

b) Härifrån tyckas väl i sednare tider vilse i Tyskland slagne mynt eller så kallade historiske dalrar göra något undantag, hvilka, slagne till samma skrot och korn som en och annan myntfort, ändå bära märken af förelupne händelser; men deras antal är ringa och de kunna med alt skäl hänföras till skådepenningar.

Denna i vår tid tydeliga skillnad mellan skåde-mynt och gångbart mynt, har hos de gamle icke ågt rum. Myntpräglar voro hos Greker och Romare samt andre forna folk ej så faststälde som nu: Och det är ej utan skäl, att forntidens penningar ömsom bland oss få namn af mynt och af medailler, ty de voro verkligen båda delarne. Man kan af Romerska Consular-penningarna därtill hämta bevis, emedan ungefär 600 år efter statens uppbyggande, bemålte dess gångbare mynt, slagne under tillsyn af *triumviri monetales*, begynte stämpas med figurer, hvilke, valde efter dessa Ämbetsmäns godtycke, merändels uplifvade minnet af deras förfäder och deras bedrifter. Under Romerske Kåjsarne, var en och samma penning på en gång gångfet mynt och minnespenning; då den både i allmänna rörelsen kringlopp till ett visst stadgadt värde och tillika förvarade åtanken af Kåjsarnes dygder, bedrifter och märkvärdigheter c).

F 2

Verl-

- c) Jag vidrörer här en fråga, som förorsakat en långvarig och lård tvist, om nämligen de forntida penningar, som nu så ömiskt i Samlingar förvaras, någon sin varit gångbare mynt eller allenast skådepennningar? Denna fråga hörer väl ej hufvudsakeligen till det ämne jag mig förefatt, men en eller annan anmärkning, som lägger grund till svar, torde dock

Verlden har i detta mål, såsom i de fle-
ste andre, iklått sig ett ombytt skick; myn-
ten i hvarje land blifvit bundne till nästan
oföränderlige präglar; och uppfinningsgäf-
van i stället fått på sin lott, att med förän-
dring och tillämpning efter årskilde om-
ständigheter, skapa och tilldona den alldeles af-

ej synas otjänlig. Då man af mångfaldige författare
vet, att de gamle hade gångse mynt, vore det en
obegripelig skickelse, att den myckenhet forntida
penningar, som undan förgångelsen blifvit åt oss spard,
skulle bestå af idel skådepenningar och däribland ej
finnas ett enda mynt. Flere af dessa ålderdoms
penningar bära märken, såsom tre, fyra kulor, ett
tiotal, m. m. hvilka tydeligen tyckas vittna, att de
ågt ett stadgaadt värde i rörelsen. Och hvad annat
slut kan man draga af titeln eller omskriften *Mone-
ra Aug.* som på många Kåjserlige låses? Men då man
af dessa skäl påstår, att en del, och förmodeligen
de flesta gamle penningar, varit gångse mynt, ne-
kas ej, att ju somliga i annan afseelse kunna varit
förfärdigade. Man har sig bekant, att penningar un-
der namn af *missilia* utdeltes bland folket vid skåde-
spel, triumfer och andra högtidligheter; likaledes,
att guld- silfver- och kopparstycken hängdes såsom
prydnader på Legionernas och Cohorternas fanor.
Sådane torde varit präglade med minnesmerken af
händelser, och således i det närmaste svarande mot
vår tids skådepenningar. Detta torde ock varit än-
damålet med de så kallade medaljoner, hvilkas stor-
lek och ofta sorgfälligare arbete tillräckeligen skilja
dem från vanlige penningar, och hvilka därför, en-
ligt flere Lärds mening, aldrig varit ämnade till
gångbarhet. Se Joberts Science des medailles T. I,
p. 73 och Patins Hist. des medailles.

affkilda clafs af ftåmplade metaller, fom nu kânnas under namn af Skåde- och Minnespenningar. Emedan nu konsten att upgifva gilltige skådepenningar är en vitterhetsdel, fom för den långsta framtid, ja längre än någon annan af de vackre vettenskaper, bevarar minnet af tidehvarfvets smak, så torde det ej vara onyttigt, at i detta ämne utkasta en och annan påminnelse.

3. *Skådepenningars allmänaste Egenskaper.*

Såsom man i hvar och en sak, af omftåndigheter och egenskaper plågar kunna sluta till ändamålet, så kan man ock, när ändamålet är bekant, därifrån tillbaka sluta till de erforderlige egenskaper.

Ändamålet med Skådepenningar är, såsom ofvanföre fades, att bibehålla åminnelsen af någon händelse eller person. Därå följer, att hvar särskildt skådepenning bör förete en tydelig och tillräckelig underrättelse om den person eller händelse, i afseende på hvilken han är slagen. Och emedan ej allenast man i allmänhet gärna undviker onödig vidlöftighet, utan penningar i synnerhet äro minnesmärken af ringa utrymme, så måste den därstådes meddelta under-

derrättelse vara korrt. Vidare, som ändamålet såkraft vinnes, ju flitigare och upmärksammare penningen beles, men sådant föga lärur hånda, om han ej gör åskådaren nöje; så bör han ock därefter vara inrättad, det är, behaga både ögat och förståndet.

Deffe åro de allmänna grundreglor, hämtade af själva sakens natur, hvilka tjänt eller bort tjäna till efterfölgd vid penningars förståndigande; men tillämpningen har varit och är mångfaldig.

4. *Flere sätt, att med åsatta tecken förse penningar.*

Människor kunna i allmänhet på två sätt förklara sin mening, nämligen genom *Ord* och genom *Tecken*. Båda deffe medel åro nyttjade på penningar, hvilke således åro försedde dels med *påskrifter*, innehållande visse, på ett visst språk, författade ord, meningar eller namn, dels med åsatta *figurer* och bilder, som föreställa någon vis sak. Sådane bilder, (*typi*) åro antingen *sanne och verkelige*, (*réelle*) då de förete den händelse, det verk, den person, hvarom fråga är, till exempel, en fältslagting, ett upbyggt palats, porträtet af en namnkunnig man; eller ock *diktade*, (*symboliske*) då de under en
lånad

lånad figur, föreställa en annan och främmande sak; och bör, i sådan händelse, den valda figuren liknelse-vis och genom naturlig jämförelse, gifva åskådaren begrep om det ämne den förebildar. Således utmärkes allmän sällhet och vålmåga, genom ett horn upfyllt och krönt med frukter; en flod, genom en man som gjuter vatten ur en urna, &c. Dessa sednare eller diktade bildningar, kalle vi ock med ett godt och passande namn i vårt språk *sinnebilder*.

Bland de anförde sått, att uttrycka en mening, tyckes väl det som sker genom ord, vara det naturliga: Men de andra äro därför icke utan sin nytta eller behaglighet. Det är ostridigt, att en persons minne bättre fästes genom hans bild, än genom hans blotta namn. Vill man förvara åtanken af ett upbyggt Slott, meddelas begrepet om dess fullkomlighet och smak säkrare genom en för ögat framtedd teckning, än genom en blott beskrifning. Sinnebilder klåda ofta en naken fanning med prydnade behag, och en figur målar mer än många ord. När man ser en gubbe afbildad, krönt med hvals, utgjutande en vatten-urna och hållande ett styre i handen, blifver begrepet om en segelbar flod, behageligare väckt, än genom ett

eller två ord; hålt åskådaren är smickrad, att i denna bild igenfinna ett sammandrag af omständigheter, som sätter honom i stånd att själf utleta bemärkelsen. Men som bilder och sinnebilder icke alltid blifva tydelige nog utan förklaring, så har bruket af både påskrifter och bilder på en och samma penning därigenom upkommit. Således, om en persons bild föreställes, är det tjänligt, att dem till underrättelse, som ej känna den samma, bifoga namn och titel; om en byggnad föreställes, att bifoga, hvar eller när eller till hvad ånda den är uppförd. Härigenom upkommer en ny skillnad mellan påskrifter; En blott påskrift, utan bild eller figur, kallas egentligen *påskrift* (inscription). En påskrift, som beledsagar eller finnes jämte en figur, *biskrift* eller *omskrift* (Legend).

5. Åtsida och frånsida.

En pennings utvärtes form, i det den består af ett tvåsidigt meråndels rundt metallstycke, har gifvit en så gammal som naturlig anledning, *d)* att förse honom
med

- d)* Det hörer ej hit att undersöka, om de äldste penningar allenast voro ensidige, hvilket i anseende till den enfallt alle inrättningar i deras barndom åtföljer, kan synas troligt. Emedlertid står fast, att tvåsidige penningar äro ganska gamle.

med dubbel prägel, eller, hvilket vill säga det samma, med två olika sidor, af hvilka den ena kallas *avers*, (pars antica) den andra *revers* (pars postica). De kunna på vårt språk kallas *åtsida* och *frånsida*, hvilka namn i denna afhandling skola framgent bibehållas. Dessa båda sidor kunna hvar för sig bära särskilde bilder, sinnebilder, omskrifter eller påskrifter. Den enhet, (unité) som nödvändigt bör råda i alla snilleverk, kräver, att hvar och en skådepenning, måste hafva ett visst ock icke flere olika ämnen till föremål. Båda sidorna böra därtill sammanståmma och bidra. En sådan förbindelse och sammanhang mellan dem, att uttrycka en gemensam tanke, måste icke allenast nog i akt tagas utan ock otvunget visa sig. Det blefve ett missfoster af konsten, om man på ena sidan af en penning, afbildade Augusti Seger vid Actium och på den andra något som rörde Electricitetens upfinnande.

6. Om forntida penningar och deras präglar.

Ehuru forntida penningarne, enligt hvad redan sagdt är, enkannerligen voro slagne till mynt och icke särskildt till någon äminnelse, är dock så mycket billigare, att

med några ord betrackta de nyttjade sått till deras stämplande, som de till sjelfva gagnet ändå ofta voro minnespenningar, och med den förändring seder och tider medfört, blifvit efterdömen för nu brukeliga.

Användandet af påskrifter, sanne och diktade bilder på penningar, förlorar sig i en afågsen ålderdom. De Grekiske, som äro de äldste vi känne, *e*) bära sinnebilder. Sådane hafva oftast tjänt att utmärka landet där penningarne tillverkades, och det på flere sått. Än ville man måla ortens belågenhet, såsom på mynten i Zancle eller Messina, Hafskusten, genom en sköldpadda; än Naturens alster i landet, såsom i Bæotien, genom vinrankan, och i Cyrene, genom örten Silphium; än någon synnerlig märkvärdighet, såsom i Creta, genom Labyrinthen, den enda bygnad af sitt slag, utom den Egyptiska.

De äldste folkslagens religion, upfylld med en mängd sinlige bilder gaf anledning till många dylika åfven på penningar. De
ford-

e) Enligt Herodotus äro de äldsta mynt slagna i Lydien. Den äldsta penning vi nu känne, om den annars är åkta, är Phidos, Konungens i Argos, som lefde 900 år före Kristus och finnes i Berlinska Cabinettet. Därefter kommer Demonax Konungens i Cyrene guldpenning och Macedoniska Konungarnes mynt.

fordne Samfundsstiftarne blefvo, genom en i vidskäpelse förvånd erkänsla, oftast dyrkade såsom Gudar, eller drogs från någon Gudomlighet deras vördade uprinnelse. Att erinra om den välvilja man af dem redan njutit, det beskydd man för framtiden tillförsåg sig, afbildade man sådana välgörande varelses på mångfaldige allmänne minnesmärken och jämväl på penningar, och det med de figurer eller skiljetecken som hvardera utmärkte. Således förete Cretenernes och Macedoniernes penningar Jupiter med sin örn; Tarentinernes Neptunus med sin gaffel; Heracleenernes Hercules med sin klubba. Än föreståldes Gudens hela figur, än blott hufvudet, åtfölgt af någon tillhörighet (attribut), som gjorde honom känd; Än icke mer än en slik tillhörighet helt ensam, som då enkannerligen utmärkte Gudens dyrkan. Ett hufvud med krants af ax betecknar således Ceres; ett hufvud med hjälm, Minerva; men en ugla eller olje-quäst utmärker äfven något som angår Minerva; en treudd, en fjö-håst, eller en vanlig håst *f*), Neptunus; en tre-fot, en lyra Apollo, m. m.

Sådane tecken fortplantades från folkslagen på deras Colonier eller Nybyggen, hvil-

f) Goltzii Sicilia & magna Græcia in nummis Possidoniatarum.

hvilka till sina stamfaders åtanke uptogo deras märken, såsom Neapolis Minotauren, af sina anläggare Cretenserne; Syracusa Pegasen, af sina anläggare Corinthierne m. m.

Gudars bilder hafva varit nästan allmänt nyttjade på hedne penningar: Afledne eller lefvande Konungars och namnkunnige måns, på de flesta, hvaråst seder och regeringsfått ej lagt hinder i vågen. Hos de äldste Grekiska folken, hvilkas regering var Monarchisk, pryddes mynten allmänt med de regerandes bilder. Andre store män njöto äfven till åminnelse af sine förtjänster lika rätt. Mångfaldige exempel att förtiga, vet man, huru Homeri bild varit nyttjad på flera ståders penningar, hvilke därigenom, hvar för sig velat framte ett skrytande bevis, att denna Skaldernes förste varit född hos dem. I fria samfund har en nitisk laggränhet om friheten ofta förbudit, att sätta personers bilder på mynten, emedan man trott en sådan heder strida för mycket emot jämlikheten mellan medborgare. I förste seklerne af Roms frihetstid, tecknades mynten därför med Jani, Jupiters och andra Gudomligheters hufvuden samt skeppstammar eller sinnebilder af segren, och mera sådant. Men slutligen blef det sed, att utur fäderneslandets fordna håfder, hämta ämnena till myntpräglarne.

larne. De Romerska familiernas äro så beskaffade och förete lysande minnesmärken af deras ättfåders bedrifter, höga härkomst, beskydd af Gudarne. Man vågade dock ej föreställa någon lefvande persons bild, förr än Julius Cæsar vant Rom vid oket och vågat göra en ändring i denna och andre på friheten grundade forn-feder. Sedan Monarchien under Augustus var kommen till ån mera stadga, blef den regerande Kåjsarens bild, en nästan vis och afgjord figur på penningarne.

De äldste påskrifterna voro mycket enkla. När blotta figuren ansågs begripelig, tillades ingen slik förklaring med ord. Stundom antyddes det man ville uttrycka, endast med en eller annan bokstav. Gudens eller Konungens namn som föreståldes, stadens eller folkets, hvaråt penningen var årnad, voro de vanligaste. Sådane påskrifter, ehuru mycket förkortade, voro väl då tydelige nog, men hafva i längden blifvit gåtor, som nogsamnt öfvat forn-folkarnes lärdom, flit och ej sällan inbillningsgåfva.

Det är ostridigt, att Romerske pennningarne, genom sine bilder och påskrifter, lysa af mera snille, mera upfinning, än de nu omförmåldte äldre. Under en med envåldet tilltagande håg, att smickra den regerande,
blef

blef mer och mer vanligt, att låta mynten tala om Kåjsarnes höga egenskaper och verk, hvilkas lof såkraft och vidaft utbreddes genom minnesmärken som gingo hand emellan. Emot Kåjsarnes hufvuden eller bröstbilder på ena sidan, omgifna med deras namn, och titlar af de flera ämbeten, de i sina personer förente, föreståldes å den andra, antingen under sanne eller diktade bilder, de Gudomligheter dem de nitiskt dyrkade eller stodo i nåd hos, de offer och Gudstjänster de förrättade, de dygder de öfvade, de borgerliga välgärningar de bevisste sina undersåtare genom frikostigt understöd, skatters eftergift, vattuledningars och prägtiga byggnaders upförande m. m., de segrar de vunno, de stora värf de till ånda bragte, de giften eller födelsor, som i deras hus sig tilldrogo eller då de uptogo någon för sitt barn. En förnedrande vördnadsbetygelse sträckte sig ock efter döden, att på penningar utmärka deras *apothecosis* eller vundna burskap ibland Gudarne.

Sådana historie-taflor, att jag må nyttja det namnet, voro gärna beledsagade af korta titlar eller berättelser i par ord: Såsom, *Jovi Custodi, Jovi Statori, Marti Propugnatori, Pietas, Clementia, Virtus Augusti, Libertas restituta, Restitutor urbis, Secu-*

Securitas orbis, Congiavium, Liberalitas Augusti, Munificentia Augusti, Victoria Augusti, Asia Subacta, Judæa Capta, Pax orbis terrarum, Pax fundata, Consecratio, Aeternitas &c. Undertiden tolkades ock meningen genom en blott påskrift, såsom på en Vespasiani penning: *Adfertori Libertatis publicæ*, och på en Sept. Severi, *Victoria Parthica maxima*.

Det hörer ej hit att omröra smakens med Romerska monarchiens gemensamma fall. Men sedan Christendomen, under Constantini den stores tid, blifvit antagen, vidkändes myntets stämpelar flere förändringar. Alle bildningar som hade afseende på hedniska Gudar och deras dyrkan försvunno såsom drömmar. En ny religion införde nye sig tillhörige, men icke mera så mångfaldiga. Korset, Christi monogram och flera dylika figurer intogo offerredskapernes, åskviggarnes och treuddarnes ställen. Andre liknelsevis antagne eller så kallade allegoriska bilder, sådana såsom segrens, visse dygders m. fl. bibehöllo dock både på penningar och andra minnes-märken sitt fordna rum, såsom icke grundade på verkelig tro utan på en sinrik poetisk dikt.

Det är bekant, att Romerska Kåjsaredömet i Occident, i femte århundradet efter Christi

Christi födelse gick öfverända; men att det i Orient, långsammare till undergång lutande, bibehöll sig till år 1453. De alt intill sistnåmde tidepunkt slagne Constantinopolitanska penningar äro ock, utom hvad Religionen verkat, till sin hufvudsakeliga inrättning föga skilda från de äldre Romerska; Konsternas förslämrande gör dem allenast obehagligare för ögat, äfven som upfinningen i bilder och påskrifter är fattigare och vittnar om snillet vanhåfd. I stället för den rikedom af simpla, men nya och tanke-rika öfverskrifter, som på Roms penningar af dess gyllene tidevarf tollkade Kåjsarnes beröm, finner man på de Constantinopolitanska föga annat än utslitne formler såsom *Gloria Exercitus*, *Felix Temporum reparatio* och några få andra. Dock förtjänar tilläggas, att vissa Kåjsare af Christelig ödmjukhet icke ville låta sig sjelfva föreställas, utan i stället på mynten afbilda Christi, Jungfru Marias och andra helgons anleten, med därtill svarande omskrifter, så att religionen, med andåktiga ditills ofedde bilder, skaffade ett slags erfåttning i de sinnrikas brist.

Emedlertid hade västra Kåjsaredömet blifvit öfversvämmadt af ströfvande folkslag, utan uplysning, utan sinak. De svage öfverlevor af en äldre tids vitterhet, som ännu
voro

voro qvar, när detta rike gick under, blefvo alldeles begrafne uti dess grus. Alla vetenskaper, alla fria konster försvunno, och den så kallade medel-åldren ingick omgifven med det djupa ste mörker. Den plågar ungefärligen räkñas ifrån år 300 eller Carl den stores uphöjelse till Kåjsare-dömet, till år 1500 eller Kåjsar Maximilian I:s tid.

7. Om medelåldrens penningar.

Som mynt i detta barbariska tidehvarf, likafullt voro i bruk, så voro väl vissa tecken till deras utmärkande både nödvändiga och antagna; Men de bestodo i figurer, som hvarken hedrade konst eller upfinning. Hufvuden eller hela bilder af Konungar, Furstar, Biskopar och sådane personer, som låto slå mynt, eller ock af Frålsaren, vissa skyddshelgon, kors, omgifna af oformlige sirater och strek, kyrko-façader, begynnelse bokstäfver af Regentens eller myntnings-ortens namn, förekomma oftast på desse penningar, så groft arbetade, som de beledsagande omskrifter på munk-latin, tidens lärda och heliga språk, äro oläslige, obegripelige eller osammanhängande. Dessa okunnighetens foster äro ock så mycket mindre värda att här omröras,

DEL. II. G som

som, den tid de alstrades, de gamles sed att på penningar fira åminnelsen af personer eller händelser, alldeles tyckes råkat i förgåtenhet: hvarföre ock medel-åldren i denna afhandling utan skada kunde blifva onåmd, om ej tidens kådja fordrade, att man åtminstone anförde hvilka länkar man lämnar orörda.

Sant är likväl, att vissa guld-och silfverstycken slogos, som icke just voro årnade till gångbarhet i dagligt bruk; men deras ändamål var icke heller, att bevara någons åminnelse, utan att såsom föråringar, hederstucken och belöningar utdelas g). En del af dem var ock därtföre med öglor och kådjor försedd, att bäras om halsen; ett bruk, som äfven till våra tider sig bibehållit.

8. Cui

- g) Sådan är en Carl VII:s penning i la france metalique p. 129. Ena sidan är tecknad med ett Gøthiskt K, omgifvit med liljor och legend: *Quand je fus fait, sans difference au prudent Roi ami de Dieu, on obéissoit partout en France, fors à Calais, qui est fort lieu.* På andra sidan är förestäldt ett kors med legend: *Un foi nommant J'ai H H à donner faire me fit, non pour m'abandonner du poids de XXIII Caras & suis semblable en loi, plus fin etre ne puis.* Man påstår sig annars hafva en bly medaille från Caroli Magni tid, med titeln: *Karolus Magnus*, och orden *renovatio Regni Franc.* inom en lagerkrants; men uplyste franske Auctorer hänföra denne penning till någon sednare Carl. Se Joberts Science des medailles T. I. p. 17.

8. *Om nyare tiders penningar.*

Med den dagning af kunskap och viterhet, som i 14:de seculo bröt mörkret i Europa, kalkades det tidehvarf, som uplifvade den fordna smaken i alla konster och äfven i stilen af penningar. Det faststälde jämväl de oryggliga rå märken, som nu åtskilja mynt och skådepenningar. Mänskliga begreppet begynte känna sitt behof: Det var lika som fullsöfadt och sökte med verksamhet uplysning. Man efterspanade forntidens öfverlevor; Store och mågtige snillen igenkände där det äkta, sköna och fanna, och antogo dem till mönster för att framalstra lika arbeten. De gamlas penningar söktes och studerades. Den namnkunnige Italienska Skalden Petrarcha hade förskaffat sig åtskillige fädane, dem han ansåg så dyrbare, att han såsom skänk tilågnade dem Kåjser Carl IV. I femtonde århundradet gjorde Konung Alphonsus af Aragonien och Neapel, Cardinalen Antonius de S. Marco, Cosmus Medicis i Florenz, betydande samlingar af forntida penningar. Utom Italiens gränts följde Konung Mathias Corvinus i Ungern vid samma tid deras exempel och Kåjser Maximilian I. förbant med sitt uprättade stora Bibliothek, ett cabinet af ålderdoms penningar. Tve-

ket för sådane forntidens skatter, utbredde sig således snart till Tyskland, Frankrike och den öfriga delen af Europa med den snabbhet, att inom 1500:talets slut, tvåhundra cabinetter af sådane funnos i Holland, 175 i Tyskland, ungefär 200 i Frankrike och mer än 380 i Italien *b*). De forntida penningar, som till närvarande tid äro bekante, öfverfliga efter trovärdig beräkning 50,000 *i*).

Kännedomen af de gamla mynten och deras bildningar gaf anledning till efterfölgd och till det bruk, att enkannerligen till personers minnen förfärdiga penningar *k*). Åtskilliga Italienska Konstnärer, bland hvilka Victor Pisanus eller Pisanelus var den förste, begynte i 15:de århundradet, att gjuta porträter i metall. På det sättet ihågkom han Påfven Martin V. af huset Colonna hvars sköldemärke han förestälde på framsidan. Flere förnåme Italienare af hans tidehvarf, såsom Ludvig Gonzaga, Sigismund Malatesta

b) Goltzius.

i) De la Bastie i noterna till Joberts Sc. des Med. Encycloped. Art. Medaille.

k) Petrus Ant. de Comit. Cajetanis i företalet till Museum Mazzuchellianum säger: "Nemo ignorat ab ipso duntaxat tempore (coepto Sæculo XV) resumptam fuisse consuetudinem aere cudendi numismata claris hominibus, postquam, concidente barbarorum irruptione, Romano imperio, conciderat."

sta m. fl. njöto af denna Konstnårs hand en lika heder. Dessa penningeformiga porträtter äro i sjelfva verket de störste nyare eller så kallade moderne skådepenningar ¹⁾. Bland dem som i 15:de århundradet framalstrade, är ingen namnkunnigare, än en i guld öfver florentinska kyrko-mötet, hvars ena sida företter Grekiske Kåjsaren Johannes VIII Palæologus, och andra, då varande Påfven Eugenius IV. Båda sidornas omskrifter sammanlagde utgöra denna mening: *Græci, Armeni, in Synodo florentina cum Sede Apostolica Sub Eugenio Papa IIII. anno XPI MCCCCXLI uniti sunt.*

Seden att förfärdiga minnespenningar utbreddes snart kring hela Italien. Man finner mångfaldige gutne af femtonde århundradet öfver Hertigarne i Florenz, Herrarne Sforce, Estem. fl. Af 1448 finnes en Konung Alphonso i Aragonien. Kåjsar Fredric III:s intåg i Rom är firadt med en minnespenning. Såsom till Nordiska historien hörande, kan anmärkas, att öfver Konung Christian I:s af Oldenburg resa till samma den christna verdens hufvudstad, åtföljdes en skådepenning

G 3

¹⁾ Venuti i företalet till Numismata Pontificalia. Alle skådepenningar öfver äldre till moderna historien hörande personer äro *restituti*, det är: förfärdigade efter deras död i sednare tider.

ning är guten. På des's ena sida föreställes Konungens bröstbild med omskrift: *Christianus I. D. G. Rex Dacie, cui Deus & ensis tria subiecit regna*; På des's andra: hans intåg till håst med omskrift: *Talis Romanum intravit Sisti III, Pont. M. anno III, m)*. Det lårer ej behöfva påminnas, att denna penning af någon Italiensk konstnär, och således ej hemma i bemålte Konungs land, blifvit förfärdigad; hvarigenom ock det mistag blir begripeligt, som den illa underrättade författaren begått emot historiska fanningen, på åtsidan.

Mot flutet af 15:de århundradet, låt staden Lyon förfärdiga en skådepenning öfver Konung Carl VIII och Anna af Bretagne, som torde vara den förste franske *n)*. När samma Konung företog sitt segrande fälttåg till Neapel, emottogs och hellades han med skådepenningar i Pisa, Florenz, Rom och Neapel. De voro försedde med prunkande påskrifter, såsom *Cæsari Gallorum invictissimo, Victori pio triumphanti, Triumphatori Christianissimo, Dejecta muri parte Parthenope, Victori & triumphatori ingredienti &c. o)*. Skå-

m) Schlegels Samlingen.

n) Jobert l. c. T. I. p. 17.

o) La france metallique.

Skådepenningar blefvo efter denna tiden öfver hela Europa icke mera fällsynte.

I förbigående och såsom i Konst-Historien märkeligt, kan anföras, att Påfven Julii II:s penning, där Pauli omvändelse afbildas med omskrift: *Contra Stimulum ac calcitres*, anses för den äldsta bland de nyare, som är präglad, ty alle föregående hade varit gutne *p*). Den första Konstnär som präglat skådepenningar skall varit Benvenuto Cellini en skickelig Guld-arbetare i Florenz.

Bilderne på de förste af sednare tidens skådepenningar äro så nära liknande forntidens, eller rättare, därifrån lånte, att man ej kan misškänna den anledning deras upfinnare följt. Således låses på en Cosmi den stores: *Libertas & pax publica* omkring en sittande qvinna med qvist i ena handen och glob i den andra, aldeles på Romerskt vis. Öfver Juliani Medicis bekanta mord 1478 flogs en med lika fränfida som den öfver Cæsars, nämligen frihetshatten emellan två därtar och där nedanföre dagen utmärkt. En del af de följande Mediceiske skådepenningar äro med ej mindre trohet inrättade efter Romerska mönster; ja man återkallade på dem med föga urskillning Augusti Sten-

bock, ett märke som visar sig på flere den-
ne Kåjsares mynt, att beteckna antingen hans
födelse under bemålte stjärnbild, eller nå-
gon annan honom enskildt rörande omstån-
dighet, hvarom håfdaforskarnes ej komma
öfverens. Emedlertid var dock smaken me-
rändels lyckligast, då den höll sig vid ålder-
domens efterdömen. Dels försök af egen up-
finning utgjorde i konstens början, dels mör-
ke, dels annars obehagelige arbeten, hvarom
man öfvertygas då man genomgår någon
samling af den tidens skådepenningar *q*). Lån-
gre tid fordrades till de framsteg, att förena
en klok efterföljd af goda mönster med en
ådel driftighet att sjelf skapa; hvarigenom
snillet i sednare åldrar visst sig lika lysande i
denna art af alster, som i andra vittra yrken.

9. *Fortsättning om nyare tiders pen- ningar; om sköldemärken och deviser.*

Genom den nu i största korthet meddel-
ta berättelse, har jag allenast velat göra be-
gripeligt, huru Grekers och Romares pen-
ningar, sedan forskningen dem jämte flere
ålderdoms lämningar updagat, blifvit efter-
dömen för de nyare; och huru, sedan me-
del-

q) Cfr. Mus. Mazuchell, La france metall. Numismata
Pontificalia &c.

delåldrens okunnighet inskränkt mynten till någre torre och föga ombytliga stämplor för hvart land, (en sed, som dock kan hånda, ej utan sin stora nytta till oss år fortsatt) de gamles vana att göra sina mynt till historiska minnesmärken, gifvit uprinnelse åt den farskilda Clafs af stämplade metaller, som enkannerligen kallas skådepenningar.

Såten att förse skådepenningar, ån med skrifteligen förättade meningar eller påskrifter; ån med sanne, ån med diktade bilder, hämtade dels af religionen, dels af historien, dels af naturen och allmänna lefvernet, åro således från forn-åldren till vår tid fortplantade, med de förändringar som seder och omständigheter åstadkommit. Bland sådana förändringar böra i synnerhet *sköldemärken* och *deviser* nämnas, i anseende till deras på nyare penningar mycket allmänna bruk.

Hvad de förra eller sköldemärken angår, så har väl ifrån långliga tider varit brukeligt, att i krig utmärka icke allenast fanor och baner, utan ock sköldar med vissa kännetecken. Denna sed, som i korstågen och de så kallade ridderliga tidehvarfven mer och mer tillvåxte, banade småningom väg för antagandet af oföränderliga sköldemärken, genom hvilka personer af adelig börd skilde

fig från sine likar, och hvilka fluteligen gingo i arf från far till son; Blifvandes således, icke allenast personers utan ock åtters skiljetecken ifrån hvarandra. Ståder, Stater och Riken fölgde med tiden samma led och antogo hvar för sig särskilda vapen och färgor.

Här upkom således en ny utväg att utmärka personer, både fysiska och moraliska; och det icke blott, enligt första inrättningen i krig och bardalekar, utan jämväl i borgerliga värf och förrättningar, samt däribland, i synnerhet på figiller och mynt, men också icke sällan på skådepenningar.

Jämte sköldemärken upkommo efterhand *deviser* r). Detta fransyska ord har i olika tider haft olika betydelser. Som man tror, leder det sitt ursprung af *dividere*, åtskilja; och betecknade således i sin äldsta mening ej annat än hvart och ett antaget märke, hvarmedelst den ena skilde sig från den andra. I sådant afseende kunna sköldemärken äfven komma under namn af *deviser*; och så tages ordet hos gamle franske Heraldicier s). Man kallade ock vilka valspråk, dem per-

r) Jag beder om förlåtelse, att jag ej försöker försvanska *devis*. Dets bemärkelle är så sammanfatt, att öfversättningen skulle innefatta flera ord och ändå bli mindre begriplig än detta enda ord, som, ån skönt främmande, bland oss dock är nogsamnt kändt.

s) Menetrier art des devises.

personer sig tillågnade, deviser; sådana såsom i sednare tider, Lipsii: *moribus antiquis*, och Grotii: *Ruit hora*, samt Romerske Kåjsar-nes och andre Monarkers, hvilke från ålder haft för sed, att i par ord utmärka någon lefnads-regel, som de i synnerhet valt till efter-fölgd. Men sednare bruk stadgade ett in-skränktere orda förstånd, och fordrade att devisen skulle vara en liknelse-vis antagen fi-gur, beledsagad med några sådana valda ord till omskrift, att de tillsammans med figuren utgjorde en sinn-rik och till personen eller ämnet lämpelig mening. I sådan bemärkelse hafva i Italien deviser, eller på landets språk, *impresa*, alt ifrån den tid då Konung Carl VIII gjorde sin bekanta eröfring af Neapel, varit nyttjade, *t*) först och enkannerligen i torner-spel, med den skillnad från sköldemärken, att deviserna icke på sätt som de nyfönmå-da då redan begynt användas, varit oför-änderligen bundna till personer, utan valda och ombytta för hvar särskildt tillfälle; men sedermera både i bemålte land och i det öf-riga Europa brukade vid mångahanda hög-tidligheter och jämväl ömnigt på pennin-gar.

10. *In-*

t) Bouhours Entretiens d'Ariste & d'Eugene VI.

IO. Indelning af brukeliga märken som plåga åfsåttas Skådepenningar.

Då jag korrteligen årnar fåga mina tankar om vår tids brukeligaste fått att uttrycka en mening på en skådepenning, samt hvad därvid år att i akt taga, skiljer jag dessa fått i följande classer:

- 1:o. Påskrifter eller Inscriptioner.
- 2:o. Porträter.
- 3:o. Sanne bilder (réella typer).
- 4:o. Diktade bilder. (sympoliske typer) och däribland sköldemärken.
- 5:o. Deviser.

Hvar och en af dessa classer skall nu i sin ordning blifva ämne för min upmärksamhet.

II. Om Påskrifter.

Påskrift på en penning kallas en med bokstäfver och ord på dess yta eller fått uttryckt mening, utan bifogad figur.

Som påskriften år det simplaste och naturligaste fått, att gifva åfskådaren tillkänna hvad man med skådepenningen menar, så har dess bruk varit ganska gammalt. Man har penningar från forntiden, hvilkas båda

fidor

fidor båra påskrifter. Sådan är en Augusti, hvars första sida företer Kåjsarens blotta titel i form af påskrift: *Augustus tribunicia potestate*, och andra, den vanliga formeln: S. C. (Senatus Consulto) samt dåromkring myntföreståndarnes namn och titel: *Asinius Gallus III. Vir A. A. A. F. F.* (Auro Argentoto Aeri flando feriundo).

Vanligen plågar man dock så passa, att när ena sidan af penningen nyttjas till påskrift, däremot på den andra lvarar någon bild eller figur; på det att ögat och inbillningen må finna något angenämt ombyte och icke tröttna.

Påskrifter äro af mångfaldiga och nästan otaliga slag. Än innehålla de en blott titel af en person, ort, m. m. såsom på den nyssanförda penningen, eller på Julii Cæsars med Colonien Segobrigas blotta namn på framsidan. Än en blott händelse, såsom på Severi penning: *Victoria Parthica Maxima* och Augusti: *Signis Parthicis receptis S. P. Q. R.*; än ett tillågnande, såsom på många Romerska S. P. Q. R. *Optimo Principi*; än en tackfägelse, såsom på Augusti: *Jovi Optimo Maximo S. P. Q. R. vota suscepta pro salute Imp. Cæs. Aug. quod per eum Resp. in ampliore atque tranquilliore statu est.* u) o. s. v.

Be-

u) Joberts Sc. des med. 1739. T. I. p. 135.

Beröm af dygder och bedrifter, fågnadsbetygeller under lefnaden, åreminnen efter döden, åro vanliga ämnen för påskrifter. Sanning i tankar, ådelhet i uttryck, åro nödiga egenskaper i en påskrift, ej mindre ån i alla andra vittra arbeten; men nåst dessa allmånna reglor, bjuder påskriftens natur vissa som i dess författande i synnerhet böra följas. Dessas utredande har gifvit anledning till många vidlyftiga och vittra Afhandlingar. Bland sådana förtjånar att låsas *Octavi Boldonii Epigraphica sive Elogia inscriptionesque pangendi ratio*.

Sådana i naturen grundade reglor åro de samma, antingen påskriften får sitt rum på en penning eller på ett annat minnesmärke. Korrtheten tillåter här endast att anföra följande.

Som i alt slags påskrift ingår någon historisk berättelse, så bör den vara ren och tydlig, att man ser åndamålet därmed; men dess egenskap att ristas i sten eller metall, samt att utan lång möda kunna låsas fordrar tillika all möjlig korrthet. En berättelse, som skulle hedra sitt ställe i en historia, voro därför olåmpelig för en påskrift. Den förra omfattar alla omständigheter som till en nogga kännedom kråfves: den sednare väljer nå-

några få hufvudfakeliga drag, målar i förkortning och låter åtkådaarens fundera och uplyfta eftertanke fylla hvad som ej synes. Alla ombårliga Epitheter, fyllnads och förbindelse-ord uteflutas och hvar och en sådan besparing anses för en vinst. Framföre allt aktar sig författaren, att med öfverdrifna ord och utrop uphöja sitt ämne *x*). Han åger, att med ett kärnfullt, viktigt och afpassadt skriftfätt, lägga faken i klar dag; låta den samma således ådraga sig Läsarens upmärksamhet och bereda des omdöme däröfver, men icke må han gå honom i förväg, tillvålla sig hans rätt och döma sjelf. Det sanna höga ligger alltid i tanken, aldrig i prunkande uttryck; en grundfats, som åger bestånd i all slags vitterhet. Af det skålet åro de gamlas mönster så vördiga att följas. Man tycker att deras minnesmärken liksom upväxa ur sjelfva faken och man märker knapt handen som uprest dem. Konsten förborgar sig under en ådel enfalld, des enda medel att med säkerhet behaga *y*). Man finner ock här af hvad man

x) Se Boileaus korrta varning i des Discours Sur le Style des Inscriptions.

y) Till exempel kan anföras påskriften öfver de seger-tecken Alexander skickade till Minervas tempel i Athen, i latinsk öfversättning så lydande: *Alexander Philippi filius et Græci præter Lacedæmonios de barbaris Asiaticis.*

man bör döma om de påskrifter, som äro sammanvirkade af idel klyftige motsatser, (antitheser) utfökta likheter i orda-ljudet, eller andre lekar med ord och tankar, dem allvarsamheten föraktar, sinaken fördömer. Den som af sådana i sednare tider ganska allmänna fel, vill se många samlade exempel, kan upflå Grefve Emanuel Thesauros, annars mycket snillrika påskrifter.

Det är redan sagt, att en historisk berättelse och en påskrift böra vara helt olika författade. Båda skilja sig ifrån Skaldens föreställnings-sätt. Att hårom öfvertygas, anstål om följande jämförelse.

Vellejus Paterculus i sin historia Romana L. II. c. XCI säger: "Dum pacatur occidens, ab oriente ac Rege Parthorum signa Romana, quæ Crasso oppresso, Orodes, quæ Antonio pulso, filius ejus Phraates ceperant, Augusto remissa sunt; och Suetonius in Vita Augusti c. XXI. Parthi quoque et Armeniam vindicanti facile cesserant et signa militaria quæ M. Crasso et M. Antonio ademerant reposcenti reddiderunt."

Öfver samma ämne sjunger Horatius Carm. L. IV od. XV till Kåjsarens lof:

— Signa nostro restituit Jovi
Direpta Parthorum Superbis
postibus. —

På en redan exempel-vis anförd penning heter det blott: *Signis Parthicis Receptis S. P. Q. R.* Man finner här skillnaden emellan Historiens omständeliga, skaldekonstens målande och påskriftens enkla, sammandragna berättelse. Den förstås ändamål är att uplysa och underrätta om en förelupen händelse; den andras, att lifligen afskiljra den för Läsarens inbildningskraft; den tredjes att påminna om den åtanke faken förtjänar. Därföre får en påskrift hvarken uttänjas til en sten- eller metall-krönika, eller iklåda sig Skaldekonstens fårgor och prydnader z).

Språket till en påskrift tyckes hållt böra vara landets. De gamle följde denna regel. Grekiska påskrifter äro på Grekiska, Romerska på Latin. Likaså tyckes en fransk böra vara på fransyska, en svenskt på svenska.

DEL. II.

H

Så

- z) Jag bör här med ett ord anmärka, att äfven *poëtiska påskrifter* gifvas; Det är sådana, hvilka, ånskönt profaiska, likväl icke förfaka den eld, den prydnad af inbildningskraften, som våltaligheten ofta lika med skaldekonsten fordrar. Men detta slag tyckes enkanerligen skicka sig till firande af högtideliga tillfällen, såsom till åreportar, illuminationer m. m. då en för ögnablicket herrskande känsla bör uttryckas. De som nyttjas till andra varaktiga minnesmärken, synas böra vara mer afmåttade i sin skrif-art, mera historiska; Och om dessa senare, såsom fördenskill bäst passande till penningar är i denna afhandling egentligen fråga.

Så brukas ock i vår tid, enår ej latinska språket väljes. Den nyare verlden har likfom af tackfämhet och vördnad för ett tungomål, hvarutur den hämtat sin uplysning och smak, förent sig om det samma, såfom ett gemensamt lärdt språk. Dels regelbundna, stådade, kärnfulla art, dels värdighet, grundad på dråpelige författares arbeten och gammal häfd, gifva det företråde för de nyare. Såfom ån en fördel af latinens och i allmänhet döda språks bruk i påskrifter, förtjänar tilläggas, att dessa äro oföränderliga, hvaremot de nya och lefvande dageligen med bruket ombytas, så att många uttryck, som den ena tiden äro tjänande och prydeliga, en annan tid kunna förlora allt sitt behag, vara mörka, ja äfven stötande och löjeliga, följagteligen fördärfva hela påskriften, som dock var gjord för all framtid *a*). Såfom allmän regel lärers annars få antagas, att på en och samma penning icke mer än ett språk må nyttjas. Till en åtsida med latinsk titel, passer

- a*) Grekiska språket har ock i fednare tider varit nyttjadt på penningar, såfom på flera Påfveliga, några fransyska Kongliga, ett par Drottning Christinas i Sverige, åtskilliga Cardinalers, (Cfr. Mus. Mazuchell). m. fl. Men som detta tungomål icke är så allmänt känt som latinen, så har man mer och mer aflagt det så på penningar som andra allmänna minnesmärken.

far således ej en fränfida med franfysk eller fvenfisk påfkrift, utan bör denna fednare då äfven vara latinfisk. Sådana fel äro likväl icke fällan begångna, men böra ej förlåtas, fäfom ftridande mot den enhet i planen hvilken hör till en god minnespennings inrättning.

Det har ofta varit brukeligt att till påfkrifter välja viffa paffande ftällen utur Claffiske författare utan all förändring; fäfom på fränfidan af Medailleuren Hedlingers frus född Schornos penning, *Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt* (Virg. Aen. L. I. v. 613) och på den Stockholms borgerfkap låt flå, Öfver-Ståthållaren Friherre Lantingshausen till heder; *Levis hæc meritis referatur gratia tantis* (Ovid. ex ponto L. IV. Ep. I.). Att döma om detta bruk bör gillas eller förkafas, är nödigt underföka, om ämnet för påfkriften är känt, fä att det ej i den fämma behöfver uttryckeligen nämnas. I de anförda exemplen har man perfonernes namn redan gifna af penningarnes åtfidor; följakteligen är tillämpningen af påfkrifterna ingen fivårighet underkafad; hvar emot de varit otydeliga om de blifvit använda på en ften, utan allt angifvande af perfonerna. När fördenfkull tydeligheten ej lider, och fädana utdragna meningar äro lämpeliga till fitt ämne, kunna de fritt nyttjas; och

behaga ej allenast genom det värde de äga hos sin författare, utan ock genom ett visst lyckskott, att det han sagt i en aflågfen tid eller i olika omständigheter, kan passä äfven till ett nytt tillfälle. Men att vara lånt ur en Classisk författare, är till en påskrifts skönhet en tillfällig, ingalunda en väsendtelig omständighet, hvilket omdöme äfven lärers gälla, då Skriftens språk, såsom ofta händer, till påskrifter användas.

En alldeles ovillkorlig egenkap af en påskrift är däremot språkets renhet, hvarpå den är författad. Ett fel kan förlåtas i ett vidlyftigt arbete, men i ett som består af få ord och skall huggas i sten eller stämpas på metall, under ingen förevändning. Ciceros påminnelse: "*Solum quidem et quasi fundamentum oratoris, vides locutionem emendatam,*" är därför icke mindre betydande i närvarande ämne, än i det han enkannerligen utförde *b*).

En vålklingande ordafättning, samt utelämnande af hårda slåpande ord, äro ock om-

- b*) Til exempel af grofva fel mot språket på skådepenningar, kunna anföras omskrifterna på den öfver Philip II:s intåg i Madrid 1580, nämligen på ena sidan till Konungens, hans sons och dotters bröstbilder: *Philippus Hispa. Rex Princeps et Infantis suis;* och på den andra, kring det förestålda intåget: *Triumpfus. V. Loons Hist. metallique des païs-bas.*

omständigheter som böra i akt tagas i en påskrift, på det att örat må njuta lika nöje med begrepet. Af samma skäl undvikas det som kallas haltande meter, det är: ett sådant lopp af stafvelser och ord, att de ömsom falla i bunden och obunden numer. En kånnares hörsel säras däraf, och han bringas lätt på den tanken, att författaren velat göra vers men ej innehaft konsten. Påskriften måste antingen vara riktig vers, eller riktig prosa med god numer. Alla dessa anmärkningar gälla äfven så väl för omskrifter som påskrifter.

Hvad angår det mekaniska, eller sättet att ställa en påskrift på penningen, så finner man att de gamle dårom varit föga laggranne och låtit sina påskrifter löpa ån i kors, ån i någon annan lika oväntad ställning, utan viss regel. Det allmänna bruket var likväl, att föra dem i råta jämngående rader tvårt öfver fältet af penningen, liksom skriften i en bok; Och detta, såsom det bekvämligaste och ordentligaste, är nu för tiden nästan ovillkorligt. Att gifva påskriften rum på en sköld, ett altare, en grafvård, är på äldre och nyare penningar icke ovanligt. Det första passar vid en seger, det andra vid en önskan, det tredje vid ett minne efter döden. Understundom innefattas påskriften i en krants. Detta är en prydnad som mera tyc-

kes höra till konstnårens ån upfinnarens befattning; men man bör dock laga, att den blir instämmande med ämnet. En krants af lager passas således omkring en påskrift öfver en seger eller någon vitter förtjänst; en af roser och myrten öfver ett bilåger; en af äppler och frukter öfver något som rör landbruket. Sådant är artigt iakttagit på en fransk skådepenning öfver Philipsburgs eröfring 1734, där påskriften: *Rheno exundante et totius Germaniæ exercitu spectante Philippi-burgum expugnatum* är innesluten i en Romersk mur-krona.

Man brukar stundom att låta en påskrift löpa i en oafbruten ordning såsom raderna i en bok, hvilket var de gamles sed; stundom åter att upställa den i brutna, det är ömsom längre och kortare rader, hvilka därigenom få ett för ögat mera behagligt och figureradt utseende. När denna sednare utväg väljes, vare sig på en skådepenning eller annan minnesvård, har man icke lof att efter godtycke afbryta raderne, utan måste hvar och en insetta ett moment af meningen, hvilket sålunda, för sig sjelft och ensamt betraktadt, likom ådrager sig en större upmärksamhet. Til ex. på en penning öfver den namnkunniga Commerce-Rådet Polhem läses:

Qui

*Qui Suo genio duce
Summos Mechanicos
Prætergressus
Sueciæ Commodo vixit, &c.*

Hår hade varit fel att fålunda bryta raden:

*Summos Mechanicos
Prætergressus Sueciæ
Commodo vixit, &c.*

Stundom fordrar korrtheten, att vissa ord ur en påskrift alldeles utelämnas; stundom att de icke fullt utföras. För att hålla mig vid ett redan anfördt exempel, får jag andraga Augusti penning med påskriften: *Signis Parthicis Receptis S. P. Q. R.* Denna meningår elliptisk, och borde tilläggas: *hunc munnum cudi fecit* eller *Imperatori gratulatur*, eller något dylikt; men dessa ord begripas af sig själfva och kunna således utelämnas, icke allenast opåttalt, utan äfven prydeligen.

Förkorrtingar af ord, det år: flera bokstäfvers afskårande, kunna ock för rummets skull tillåtas; men med det villkor, att de ske, så sparsamt som möjligt år, och att meningens tydelighet icke däråf lider. Man kunde således till exempel i en påskrift förkorra staden *Stockholms* namn till *Stockh.* men icke till *St.* emedan i denna sednare handel-

fe, meningen blefve tvåtydig, och kunde äfven så snart tagas för *Strengnås* som *Stockholm*. En fund eftertanke och undersökning af omständigheterna, låra i hvar särskildt händelse tillräckeligen undervisa en författare, när och till hvad mån förkorrtningen kan förenas med tydelighet.

Man har annars i alla språk och i synnerhet i latinen, vissa ord, som bruket tilstätt, att utmärka med så kallade *Sigla*, eller en och annan blott bokstaf. I vår tid betyder till exempel D. G. på mynt och minnesmärken näst efter en Konungs eller Furstes namn, *Dei Gratia*. De gamle nyttjade mycket en sådan frihet. Såsom: S. C. för *Senatus Consulto*, S. P. Q. R. för *Senatus, Populusque Romanus*; D. M. för *Dis Manibus*; V. S. L. M. för *Vota Solvit Lubens Merito*; Aug. för *Augustus, Augusta, Augusti*; och Augg. Auggg. i plurali, när dessa personer voro två, tre, och så vidare.

När sådana förkorrtningar äro så grundade på allmän sed, att de ej inleda Läsaren i mörker och irring, må de brukas, och det hållt i latinska språket, då de stödjä sig på godkända efterdömen af folket som talte det. Men icke må man utan undantag följa alla förkorrtningar af latinska ord på hvilka exempel kunna anföras utur en eller annan gam-

gammal påskrift. De kunna i sin tid varit tydeliga nog; men fordra nu ofta en lård och flitig uttolkare; många äro ock få mörka, att all granskning ej kan tillvägabrunga annat än gissningar om deras rätta förstånd.

Det skulle blifva för vidlyftigt, att låmpa hvad nu i allmänhet sagdt är till sårskildta handlinger. Med tillhjälp af kunskap och urskillning, förvärfvade och förkofrade genom flitigt betraktande af äldre och nyare tidens arbeten och bruk, torde det redan anförda göra tillfyllest.

12. *Om Porträter.*

När man velat bevara personers minnen, har man ifrån äldsta tider funnit till ändamålet tjänande, att föreställa deras bilder. Man behöfver ej bestyrka denna sanning med bevis, hämtade af en oräknelig skara stoder, samt Romerska åtternes *Imagines* eller deras förfäders bilder, som, till erinran om hög börd, vid likfärder och högtideliga tillfällen offentligen buros. Äldre och nyare penningar meddela tillräckeliga vittnesbörd.

Porträter kunna antingen vara från hufvud till fot, eller blott innefatta hufvudet med någon del af kroppen. Båda slaget finnas på

penningar. Men, i anseende till det knappa utrymmet, är det sednaste dårstådes både naturligaft och måft brukeligt. Man föreståller ock håldre på en penning ett hufvud på fidan (en profil) ån med framvåndt anfikte. (en face) Utfeendet är behageligare och likheten på ett platt metallstycke lättare att således tråffa, ån då anfiktet framvåndes, om man annars vill undvika, att gifva arbetet en oformlig uphøjning.

Portråtets nu omförmåldta likhet är vål på en skådepenning åfven så hufvudåakelig, som på en tafla; men, som den endåft hörer till konstnårens befattning, så må den hår förbigås.

Det år i portråter på penningar lika angelåget som på taflor, att i akttaga landets eller tidens drågt. (costume) Efterfölgden af forntidens penningar, som i så många afseenden år grundad på goda skål, har i detta mål förånlåtit ett och annat bruk, som ingen verkelig åledning åger i naturen, och derföre med råtta borde förkastas. Sådant år att förestålla våra tiders Europåiska manspersoner med bar hals. Det år naturligt, att Romerska portråter så visa sig; ty personer af båda kónen gingo barhålfade. Men, sedan nu sådant ej brukas utan af fruntimmer, år ett barhålfadt mansportråt ett fel emot tidens sed,

fed, ehuru Romerskt des utseende må blifva. Samma gäller om lagerkrantsen, hvarmed Konungars porträter ofta prydas. Den hörer vårt tidehvarf äfven så litet till, som Grekiska bindeln eller diademen, Armeniska mössan och andra fordna hufvudbonader.

Icke destomindre, som förbemålte förestållningsfått nu mera vunnit gammal håfd och genom en tyft öfverenskommelse blifvit med våra seder införlifvadt, må det ej blifva ämne till ytterligare åtal.

Porträter föreställas på penningar utan titel, när de äro, den förutan, tillräckeligen kände; Men oftast beledsagas de af titlar. Man har exempel af det ena och andra sättet både i gamla och nya verlden. På en stor del Grekiske Konungars penningar, såsom Alexanders, är hufvudet på ena sidan utan omskrift, och titeln finnes skrifven på andra sidan utmed någon annan bild. Sådant händer ock på Romerske.

Man kan dock antaga för en regel, att ett porträt bör hafva sin titel, och den hålft på samma sida af penningen, men i annan händelse, på den andra; Emedan annars, tvårt emot sakens natur, en metallisk gåta tillskapas, om ej för samtiden, åtminstone för efterverlden. En sådan titel bör vara så
full-

fullständig, att den till fullo utmärker den afbildade personen. Sådan är till exempel den, som brukas på vår Konungs penningar: *Gustavus III. D. G. Rex Sueciæ*. Ett vidlyftigt uprepande af många titlar är onödigt; såsom på en del Romerske, hvaråst titeln i omskrift omgifver bägge sidorna; till exempel, på åtsidan: *Imperator Cæsar Vespasianus Augustus*; och på frånsidan fortsatt: *Pontifex maximus tribunicia potestate Pater patriæ Consul V. Censor &c.* Sådant har dock blifvit efterfölgt på en del nyare penningar, men tyckes med skål böra ogillas, hålft när frånsidan bår någon bild eller sinnebild, emedan den fortsatte titeln icke gärna kan utgöra någon därtill svarande omskrift.

Den sidan på en penning, hvaråst porträtet finnes blifver gärna ansedd för dess åtsida. Därföre kalla fransöserne åtsidan i allmänhet *la tête*. Frånsidan bår då hålft antingen någon passande påskrift, eller någon sann eller diktad bild. Men det kan ock hända, att åfven där porträt förekommer. Sådant kan vara antingen af samma person som på första sidan, eller ock af någon annan. I förra händelsen måste personen uppå frånsidan föreställas i full figur och i någon särskildt förrättning, hvarpå skådepenningen lyftar, såsom på många Romerske penningar

gar öfver Kåjsarnes resor i provincerna, bröstbilden på ena sidan, och Kåjsaren till håst på den andra; eller öfver Kåjsarens tal till sina troppar, (adlocutiones) bröstbilden på ena sidan och Kåjsaren stående framföre Cohorterna på den andra. Bland mångfaldiga nyare af samma art, kan exempel-vis anföras Konung Carl XI:s, i anledning af des Erikskata, där bröstbilden intager ena sidan och Konungens porträt till håst den andra med omskrift: *Lustratis Finibus*.

Andra händelsen är, att någon annan persons porträt föreställes på framsidan än på åtsidan. Sådant kan ske i ett mycket naturligt sammanhang, såsom 1:o Vid ett antråde till regeringen, då den nye Regentens hufvud eller bröstbild framtas på ena sidan och den framfarnes eller företrädarens på den andra, med sine behörige titlar; såsom Ludvig XIV:s och Ludvig XV:s bröstbilder på skådepenningen öfver den sednares uphøjelse på thronen 1715. 2:o Vid förhandlingar, då Brudgummens bröstbild visar sig på första sidan och Brudens på den andra; till exempel: Konung Ludvig XIV:s bilågers penning, som företer hans och hans Drottning Maria Theresias således motsatta bilder, hvar med sin titel. 3:o När någon persons utmärkta förtjänst af sin Konung eller

ler Landsherre därmedelst skall hedras. På sådant vis finnes Agrippas bröstbild på fransidan af penningar, som bära Augusti på åtsidan, och Alexander Farneses på fransidan af en, med Philip II:s på åtsidan. 4:o När någon fårdeles vördnad skall ådagaläggas af den person, som låter slå penningen för framfarna personer. Således finnes S. Petri bröstbild på fransidan af många penningar som Påfvarne låtit slå, då på åtsidan, Påfvarnes egna åro förestålda. Så låt ock Påfven Pius V. afbilda sig på åtsidan, och på fransidan Påfven Pius IV, ånskönt han ej var hans närmasste företrädare, till tackfämhets tecken för det han gjort honom till Cardinal.

I allmänhet kunna särskilde personers porträter på hvar sin sida af en penning användas, så snart deras egenskaper eller vissa handlinger och omständigheter gifva anledning till någon jämförelse dem emellan, hvilken man med skådepenningen vill hafva uttryckt. Om således en penning skulle slås öfver en skickelig talare, hvars bild företeddes på åtsidan, skulle en Ciceros hufvud och titel icke passa illa till fransidan. c) o. f. v.

Fle-

- c) På den bekanta Ångelske Ministern Robert Walpoles skådepenning finner man ock verkelligen Statua Ciceronis på fransidan med omskrift: *Regis dictis animos*; på den bekanta Florentinske Philosophens Marsilii Ficini åter, Platos blotta namn; och på

Flere personers porträter kunna ock stå tillfammans på samma sida af penningen, i lika affigt. Man har därpå exempel med Samregenters, såsom Constantini X:s och Romani, med flere Sam-Kåjsares i nedra Kåjsaredömet (le bas Empire); med gifta personers, såsom Kåjsar Domitiani och hans gemåls Domitiæ; med barns och föräldrars, såsom Alexander Severi och dess mors Juliæ Mameæ *d*); med syskons, såsom Caji och Lucii Cæss; med Bundsförvantes, såsom Påfven Innocentii XI:s, Kåjsar Leopolds, Konung Johan III. Sobieskys i Pohlen och Dogens i Venedig Marco Antonio Justiniani's; alla fyra tillfammen ställdes på en skådepenning öfver deras förbund emot Turkarne. På en penning öfver den år 1707 utverkade religionsfriheten för Evangeliska trosförvanter i Schlesien, ser man i sådant afseende Konung Carl XII:s i Sverige och Drottning Annas i Ängland bröstbilder på samma sida, emedan deras åtgård dem därtill förhulpit.

Sli-

Gallilæi, Archimedis. Meningen visar sig naturligen, att nämligen jämföra Walpole med Cicero, Ficinus med Plato, (hvars lärosystem han begynte åter uprätta) Gallilæus med Archimedes. Dessa gamle Philosophers bröstbilder och namn hade upfylt samma ändamål på prydeligare sätt.

d) Spanheim de usu & præstantia numism. dissert. XI.

Slika på en fida stående porträter äro antingen utmed hvarandra åt samma led ställda, då det ena hufvudet undanskymmer en del af det andra, eller ock mot hvarandra vända. Båda sättet äro grundade i forntidens bruk och nyttjas än i dag.

Porträterna kunna äfven ställas under hvarandra; men därmed utmärkes gärna, att de nedanstående äro barn eller afkomlingar af de äfvanstående. På det sättet ser man i Ludvig XIV:s tid, skådepenningar öfver hans son-söners Hertigarnes af Anjou och Berry födelse, hvilkas åtsidor föreställa Konungens bröstbild, och framsidor, den förra, Kron-Prinsens (le grand Dauphin) bröstbild öfverst samt därunder två barnhufvuden, nämligen Hertigarnes af Bourgogne och Anjou med omskrift: *Æternitas Imperii Gallici*; den senare, samma Dauphins bröstbild med tre barnhufvuden nedanför, sedan nämligen antalet var ökt genom Hertigens af Berry födelse. Omskriften är: *Felicitas Domus Augustæ*.

Äfven som bröstbilder någon gång kunna vara titel förutan, åtminstone på samma fida, så kunna de äfven vid vissa tillfällen beledsagas, i stället för titel, med någon aumärkning (epigram) till omskrift, som innehåller ett visst omdöme om den afbildade per-

personen eller skålet hvarföre den förestålles. Exempelvis kan anföras kastpenningen vid Konung Adolph Fredrics kröning, där bröstbilden på åtsidan finnes omgifven med den latinska half-versen: (hemistichen) *pe-ctore in hoc pater est* (Lucanus Pharsal. L. VIII.) Detta bruk fordrar nästan oundvikligen, att den förestålda personens namn och titel på framsidan skola tillkännas gifvas; såsom ock i anförda exempel skett. Tydligheten kunde annars upoffras åt snillelyftnaden, och mörker och tvätydighet besvåra framtida Läsare.

13. Om *sanna bilder*.

Hvad jag menar med *sanna bilder*, (reella typer) finnes af det föregående. Det äro nämligen sådana, som efter naturen föreställa den sak eller händelse, hvarpå skådepenningen syftar. I sådant afseende kunna ock verkligen porträter föras till denna klass; men till vinnande af redighet och i anseende till deras mångfaldiga bruk, är om dem nyss särskildt handladt.

Således når en penning flås till åminnelse af en Konungs kröning, af en fältslagting, af en anlagd fästning, af ett upfördt

flott; och denna kröning, denna slagtning, denna fåstning, detta flott, på penningen tecknas och förestålles, få år bilden *sann*.

Den påminnelse synes nästan öfverflödig, att en sådan bild bör vara en trogen föreställning af sjelfva saken; ty annars voro den blott inbillad och således icke sann. Af samma skäl finnes, att tidens drägt på personer bör noga i akt tagas. Reglen är den samma för detta fått, att måla, som för en historie-tafel. Man borde därför aldrig, i Grekiska och Romerska dräkter, på pennningar föreställa personer af närvarande tidehvarf; ett bruk, som blott utgör en trålak-tig efterföljd af forntiden.

Sammanfattningen af figurerna (ordonnancen) hörer väl enkannerligen Konstnåren till; men upfinnaren bör dock däraf känna så mycket, att han ej begår omöjliga eller otjänliga ting. Han aktar sig således noga, att på en penning föreställa mer än ett enda verk eller en enda händelse; emedan sådant skulle kränka den enkelhet, som fordras i alla vittra arbeten. Han belastar icke heller penningar med så många figurer, att den för ögat blir oredig. Deras antal kan väl ej fastställas, men tyckes ej gärna få öfverstiga åtta eller tio. Exempel af flera finnas
föga

föga i den vackra fornåldren, där nyare smaken hämtat sina fäkraste mönster *e*).

Grundritningar på fästningar, hamnar och städer, ja ock utfigter af hela landskap, kunna väl icke utdömas ifrån fäna bilder; men att härma en charta, och med namn, bifogade utmed dessa sednare in på själfva fältet af penningen, utmärka orter eller ställen, strider ej mindre emot egenskapen af detta slags bilder, som blott böra följa naturen, än om Raphaël på sin tafla öfver Constantini seger, vid hans och Maxentii bild, skrifvit hvar deras namn.

Man undviker ohyggeliga bilder, för att ej misshaga åskådaren. På en Holländsk penning af 1579 synas Grefvarne Egmonds och Horns halshuggna och steglade kroppar *f*). Om ändamålet var, att genom denna hufkeliga målning upväcka fäla för tyranniet, förtjänar den mera bifall på politikens vågnar än på smakens.

I 2

San-

e) Hit kan lämpas hvad Marfy i sitt qvåde (*de pictura*) föreskrifver:

— *Arcenda tabellis.*

Turba figurarum nimio confusa tumultu

Indifereta locis. —

f) v. Loons Hist. Metall. des Paysbas. På första sidan af penningen var en fältslagting förestäld, med omskrift: *præstat pugnare pro patria*; hvilken på andra sidan kring den anförda bilden var fortsatt med orden: *Quam simulata pace decipi.*

Sanna bilder kunna vara både utan och med omskrifter. Således har man Romerska penningar, på hvilka Kåjsarne, utan omskrift, förestållas tilltalande sina Cohorter, och andra, där samma bild åtföljes af ordet *Adlocutio*. Bland nyare skådepenningar kunna åberopas Påfvens Adriani VI. kröning och det i Gregorii XIII:s tid för Romerska Senatoren upförde palats, förestålda på hvar sin penning utan omskrift.

Att utelåmna omskrift, blifver et oförlåteligt fel, så framt icke det afbildade ämnet är tillräckeligen känt af blotta åskådandet. Men åfven i sednare händelsen torde det vara betänkeligt, och det i afseende på en framtid, som lätt kan råka i villrådighet hvad penningen har att innebåra.

Efter min tanke bör således en sann bild aldrig sakna sin omskrift. Den kan vara af tvåanne hufvudslag.

1:o. Det första är en blott titel eller tydeligen utfördt namn på den förestålda saken, och kan kallas *nåmnande omskrift*; såsom: då man på Romerska penningar finner spanmåls utdelningar till folket afbildade med omskriften: *Congiarium* eller *Liberalitas*; den nybygda hamnen vid Ostia, med omskriften: *Portus Ostiensis*; kappränningar, med

med omskriften: *Decursio*; och bland de nyare, S. Peters kyrka på Påfven Pauli V:s med omskrift: *Templum Divi Petri in Vaticano*; Banco-huset i Stockholm, på en Konung Carl XI:s med omskrift: *Basilica Argentaria Ordd. R. S.*

2:o Det andra slaget nämner väl icke faken uttryckeligen, hvilken på skådepenningen framvises, men gifver den på ett förståkt fått tillkänna. Detta låter sig förnämli-gast göra på följande vis.

1:o Att omskriften väl är nämmande, men i och för sig sjelf icke gör full mening, utan till sin fyllnad tarfvar tilläggning af bildens namn, hvilket af åskådandet anses känt och gifvit. Till exempel: Omskriften till den på Påfven Benedict XIV:s penning 1750 föreställda *porta Sancta* på S. Peters kyrka, som blott öppnas hvar jubel-år: *Et clausit*. Hit höra de många penningar öfver vundna segrar, där eröfrade segertecken visa sig med omskrift: *De Germanis*, *de Sarmatis* g), *de Schulenburgio* h) &c. Det är klart, att i dessa händelser omskrifterna äro *bristande* (elliptiska) och åska fyllnad af bilden; ty om man velat göra en påskrift, som

I 3

utan

g) På Marc Aurelii.

h) På K. Carl XII:s öfver Slaget vid Frauenstadt 1706.

utan figur sagt det samma, hade det bort heta: *Portam sanctam clausit Benedictus XIV. Spolia capta de Germanis &c.*

2:o. Att omskriften icke nämner faken vid sitt egenteliga namn, utan med andra ord, genom egenskaper, åndamål, tillfälle, omständigheter, gifver den tillkänna. Omskriften kan då få namn af *sinn-rik*, (epigrammatisk i). Sådan omskrift har skådepenningen öfver vattukonsten på Piazza Navona eller den fordna Circus agonalis i Rom, hvilken drager sitt vatten från aqua virginis; hvarpå springbrunnen föreställes, med öfverskrift: *Abluto aqua virginis agonalium cruore*; sådan, minnespenningen öfver Strasburgs befästade 1683, som, i stället för fästningens namn har till öfverskrift: *Clausula Germanis Gallia*. Till slika sinn-rika anmärkningar eller epigrammer, ländande att fåtta det framtedda ämnet i sin fulla dag, väljas på nyare tidens skådepenningar ofta passande utlåtelse utur Classiske författare, den H. Skrift m. m. Ett slikt lån af andras tankar var våldet gamle aldeles obekant; men då det sker med urskillning och smak, kan det icke förkastas hållt det genom mångfaldigt bruk numera

i) Jag beder om ursäkt att jag tager ordet Epigram i Fransoernes nu varande ock icke Grekernes fordnas mening.

mera vunnit håfd. Mera om detta ämne är sagdt ofvanföre i anledning af påskrifter.

De nylsomrörda Epigrammatiska omskrifter äro ock ofta Elliptiska, så att de åberopa bilden, eller utom dess tilhjelp icke utgöra begripelig mening. Så låser man, till exempel, på skådepenningen öfver Konung Carl X:s tåg öfver isen till Danska öarne, där detta förundransvärda värf är atbildadt; *Natura hoc debuit uni*, hvarest *hoc* vore obegripeligt, om man icke af bilden funne hvad därmed förstås. Lika så förhåller det sig med Drottning Catharina de Medicis bekanta penning, hvarpå synes en afbruten lants och låses: *Hinc lacrymæ hinc dolor*, att antyda, det ett slikt stridsredskap kostat hennes Herre Henric II. lifvet och henne all sin glädje, hvarutaf icke heller någon mening kan hämtas, utan biträde af bilden. Jag anmärker i förbigående att denna bild och omskrift af flera, orätt blifvit förde till deviser, tvärt emot deras natur, som icke står tillsammans med sanna bilder, utan nödvändigt åskar sinnebilder.

Så snart en sann bild icke är så fullkomligen klar, att den likfom för ögat nämner och angifver sig själf, så fordrar tydeligheten, att antingen full nämmande omskrift

måste brukas, eller, om man till omskrift vill betjäna sig af det Elliptiska eller Epigrammatiska slaget, att titeln uttryckeligen tillägges på något annat ställe af penningen, och hvar till man plågar nyttja en affskärning på penningen nedanföre bilden (*exergus*), hvarom mera framdeles. Att förklara detta genom exempel; så märkes, att på de ofvan omrörda penningar med segertecken och orden *de Germanis &c.* ingen vidare tilläggning tyckes vara af nöden, ånskönt omskrifterna äro Elliptiska; ty hvem igenkänner icke att där föreställas eröfrade vapen; Däremot på penningen öfver Strasburgs befästade med *Clausula Germanis Gallia*, borde fästningens namn ej saknas; ty ögat ser blott en fästning, och omskriftens innehåll kan inträffa på flera än Strasburg; ej heller gjorde det tillfyllest att dess belägenhet är efter naturen affskildrad, ty den är icke åskådaren skyldig att känna, hvarföre man ock nedanföre på samma penning tillagt: *Argentorati arces ad Rhenum* 1683. Ehuru bekant en händelse ån må vara, är en slik varsamhet alltid angelågen, ty penningen är ofullkomlig, när den behöfver utläggningar eller en annorstådes hämtad förklaring. Sjelfva Konung Carl X:s tåg öfver Bålt med den ofvan anförda omskriften, kunde icke utan fel sakna den nämnande skrif-

skriften nederst på penningen *Transitus gloriosus maris Baltici* 1658 k).

14. Om diktade bilder.

Deffa åro sådana, som föreställa en vis i fråga varande sak under bild af en annan, hvilken genom någon enlighet, (analogie) dårom upväcker begrep. De åro således liknelser förestålde genom figurer.

Så gammalt det år, at skaldekonstens och våltalighetens idkare, genom förblomrade talesått (troper) uttryckt sin mening; så åldrigt år ock konstnårens bruk, att göra det genom sinnebilder. Det finnas många

I 5 be-

- k) Mångfaldiga skådepenningar med fanna bilder, hafva genom denna brift blifvit verkliga metalliska gåtor. En och annan bland Påfvarnes kan exempelvis anföras. Öfver anläggandet af fästningsverken vid Ferrara slogs i Påfven Pauli V:s tid en penning, som visar dets grundritning, med omskrift: *Securitas populi*, utan annan förklaring. Lycka, att den uplyses af en annan prägel, där ordet *Ferrara* år tillsatt i afskåringen. Samma har hånt med Alexander VII:s penning som företer S. Peters Colonnad med blott omskrift: *Fundamenta ejus in montibus sanctis*, som för den hvilken ej år Romare icke tillräckligen uttyder bilden. Men ån vårre år med samme Påfves skådepenning öfver S. Thomas de Villanova uphöjelse till helgon 1658, där Thomas afbildas utdelande allmofof utan omskrift, till en evig gåta för alla som åro obehändrade i Romerska helgona-historien. Se Bonanni Numismata Pontificalia T. II.

begrepp, hvilka man förgåfves skulle söka bibringa människor, utan denna utvåg; få eller inga, som icke lifligare därigenom väckas och fastare inprägla. Hedniska folk hafva fördenksull föreställt sina Gudomligheter under vissa bilder. Sjelfva de Christnas rena religion har ej förfakat detta sinlighetens och konstens biträde. Dygder och laster, lycka och olycka, sinnets böjelser och tillstånd, nästan alla moraliska och af förnuftet inbillade varelsor (Entia rationis), hafva blifvit målade under synliga figurer, liksom de fysiska.

Anledningen till dem har snillet först tagit af någon ur Naturen hämtad *jämförelse*, eller ock af *berättade och trodda händelser*. Jag årnar ingalunda undersöka uphovet till alla de bildningar, de gamle gifvit sina Gudar, men att de alltid och allestädes uprunnit ur en af de anförda källor, är otvifvelagt. När man ville afbilda Öfver-Guden Jupiters magt, valde man till dels betecknande, ljungelden, det förfärligaste vapen naturen framter. När man ville föreställa Ceres eller den vålgörande försyn, som skänker menniskjor bröd och föda utur jordens sköte, målade man en qvinna med krona af ax. Cybele, naturens moder, jordens skyddsgudinna, som härbergerar vilda djur i skogar och mark och människor i folkrika städer,

der, kröntes med torn och omgafs med lejon 1).

Medusas hufvud på Minervas sköld, Junos påfogel, Mercurii orm-flingade staf eller caducé, voro åter tillhörigheter, dessa Gudomligheter tillagde, i grund af vissa handlinger, dem fabeln om dem förvarade.

Äfven som Gudarne dyrkades under mänskliga bilder, så blefvo ock *Lyckan*, *Segren* och *vissa Dygder* utmärkta på enahanda vis. *Pietas*, tagen för den tillgifna vördnad barn böra visa sina föräldrar, föreställes såsom en kvinna, med en stork utmed sig, emedan detta slags foglar förmentes föda sine föräldrar, när de blifvit orklöfe; Tagen åter för en allmännare böjelse att understödja vårn-lösa, med ett barn, som hon emottog i sitt sköte. *Frikostigheten* fick bära ett ömnighets-horn och en tafla med punster uppå, emedan vid nådegåfvors utdelande bland Romerska menigheten, på dylika taflor var upptecknad hvad hvar och en skulle få. *Aequitas* eller *rätttrådigheten* bar en

- 1) *Hic si quis mare Neptunum Cereremque vocare
Constituit fruges et Bacchi nomine abuti
Mavult quam laticis proprium proferre vocamen
Concedamus ut hic terrarum dicat et orbem
Esse deum matrem, dum re non sit tamen ipsa.*

Lucretius de Rerum Natura L. II.

en våg, att uttrycka laggränheten att göra hvar och en rätt. I nyare tider, då man velat utmärka brottmåls bestraffande, har Råttådigheten blifvit i andra handen beväpnad med ett bart svärd. *Hoppet* var en qvinna med blomma i handen; *Lyckan* höll ett styre; och var det en *lycklig återkomst* (fortuna redux) från en resa, så låg tillika ett hjul, landsvågars sinnebild, vid hennes fötter. *Segren* hade vingar och en palm i handen, till åminnelse af de palm-qvistar, som tilldeltes öfvervinnarne i Grekiska kämpa-lekarne, och åfven sedermera i de Romerska *m*). *Freden* bar ax och valmo, till erinran om dess frukter, ymnighet och lugn; eller upbrände hon med en fakla, hvarjehanda vapen och krigsverktyg.

Människjo-figurer voro ej de enda, som valdes till sinnebilder. Således utmärktes *allmän säkerhet* understundom med hästar som gingo lösa i bete; Ett nybygge eller *Colonie*, med en bisvärm; *Önnigheten*, genom en korg med ax och frukter; *Spanmåls tillförsel*, med ett fartyg, ur hvars framstäm upstego ax; *Endrågtigheten* med två sammanflagna händer; *Evigheten*, med en Phœnix. Anledningen till alla dessa bilder är lätt att följa med inbillningen.

Det

Det är tillförne anfördt, huru ståder och lånder, genom vissa antagnatecken, från ålder skilt sig ifrån hvarandra. De blefvo ock ofta under mänsklig skapnad förestålda. *Africa* målades som en qvinna med mössa af Elefant-Snyte och en Skorpion i handen; *Arabien*, med en kamel vid sidan, o. f. v. Vissa allmänna verk och förrättningar saknade icke heller symboliskt förestållningsfatt. Var det en landsväg, så fick man se en lig-gande qvinna med ett hjul bredevid sig; En vattu-ledning, så målades en qvinna som ut-göt vatten; Mynt-inrättningen, så förestål-des en qvinna med ömnighetshorn i ena han-den och en våg i den andra.

Så låto de gamle förstå sin sinnrika me-ning på allehanda minnesmärken; så har det ock skett i nyare tider. Sinnebilds konsten har följakteligen blifvit en vidlyftig veten-skap, hvilken innefattar nästan alla möjliga ämnen och färskildt bör läras. Som den sam-ma ömning lyser på skådepenningar, åligger mig att göra följande anmärkningar.

Man kan skilja brukeliga sinnebilder i två slag; *forntida* (antika) och *Nyare* (mo-terna). De förra äro lånta till vår tid ifrån den vackra fornåldren eller Greklands och Roms gamla bruk; och ehuruval dessa, utan
tvif-

tvifvel, till sitt uphof åro håmtade ur Naturen, igenkännas de nu likvål mera af gammal håfd, ån af sin anledning.

Jag skiljer åter denna clafs i *Gudomligheter, andra diktade personer, och ofjålga sinnebilder*. Hvad de första betråffar, så år emellan deras anvåndande i gamla och nyare tider den skillnad, att de fordom på visst sätt voro sanna bilder, men nu blott åro sinnebilder. Når man förestålde Jupiter, Apollo, Mercurius, Hercules, så mente man verkligen desse Gudar, såsom personer, hvilka dyrkades i Templen. Förestålles nu Jupiter, så år det en sinnebild af en mågtig Konung; Apollo, så år det en Beskyddare af vetten-skaper; Mercurius, så år det en befråmjare af handel eller våltalighet.

Det andra slaget af forntidens sinnebilder innefattar hvarjehanda *dygder, tilstånd, verk, landskaper, floder*; med ett ord: begrep och ting, som utan att vara verkliga personer, likvål kunna förestållas i månsklig hamn (personifieras). Dessa nyttjas på åldre och nyare minnespenningar lika. Således, om en penning flås öfver en fred, kan då förestållas en qvinna som bränner up vapen, med samma betydelse nu som i forntiden.

Det

Det tredje slaget innefattar vissa ur *fablen, naturen* eller *åldriga seder* hämtade ting och tillhörigheter; såsom: Minervas ugla och sköld (*Ægis*); Mercurii staf; Delphinen kring ett ankare; Fanor med örnar uppå; m. fl. Nyttjandet af dessa förhåller sig olika. Sådana som endast äro hämtade af forntidens nu aflagda seder, till ex. de nämde örnarne, eller Romerska Ämbetsmanna stolar (*Sellæ curules*), eller offer-redskaper, kunna och böra ej brukas på vår tids penningar; ty de voro sanna bilder, och endast i synecdochiskt afseende (ut pars pro toto) sinnebilder, hvilka ej kunna lämpas till vårt tidehvarf, sedan urbilderne där ej finnas. De däremot, som äro lånte af naturen, såsom delphinen kring ankaret, att beteckna sjöväsendet, och utur fablen, såsom Egiden, att utmärka Minerva, eller visheten, passa i alla tider; De förra, emedan Naturen är sig alltid lik; De sednare, emedan fablen, sedan den af tron blifvit förkastad, af sinnebildskonsten är uptagen och bibehållen.

Den andra *hufvud-Classen af Sinnebilder* består af dem som ej äro grundade på åldrigt bruk ock kunna därför få namn af *nyare*. Som en för ögat talande *enlighet* eller Analogie är enda medlet att rättfärdiga dessa, så måste de med mycken urskillning användas.

vändas, och med sådana tillhörigheter utmärkas, att de otvungit begripas *n*). De nya sinnebilderne äro ock antingen *såsom personer förestälde* eller *osjäliga och liflösa*. Till den förra afdelningen höra Konungars och Staters, Ståders och Länders diktade föreställande genom människjo-figurer, som föra de dem tillkommande vapen och sköldemärken. Så snart de sednare äro åskådaren bekanta, som upfinnaren i de flesta fall bör ock kan fordra, är meningen därmed ingen tvåtydighet underkastad. På lika lätt afbildas vetenskaper och konster, såsom qvinnor med de tillhörigheter som egentligen utmärka dem. En qvinna med ett färgelbråde och penslar, för målare-konsten; med en himmelsglob, eller syn-rör (telescop), för Astronomien; med en plog, för åkerbruket; med ett grufblofs och smiden för bergshandteringen; med ett kors eller fana, tecknad med Christi monogram, för Christna religionen o. s. v. äro lagliga och brukbara sinnebilder.

Den sednare afdelningen innefattar andra ur naturen eller konsten hämtade figurer;

n) En myckenhet försök i denna vägen, ånskönt oftast misslyckade, finner man hos del Ripa i dess Iconologie.

rer; Såsom att endast nyttja en himmelsglob till sinnebild af Astronomien, en lyra till sinnebild af skaldekonsten, en Mariskalks eller Biskopsstaf, till sinnebild af ettdera Ämbetet. Här intaga sköldar med deras märken i vår tid ett betydande rum. Sedan dessa skilje-tecken blifvit fästade så vid enskildta adeliga ätter, som vid Riken, Städer och Samhällen, kunna de nyttjas, att utmärka både de fysiska och moraliska personer som föra dem.

Chiffre eller begynnelse-bokstäfver af personers namn, äro i lika afseende brukbara. Man lägger dem då gärna på sköldar eller innefattar dem i kranfar, eller gifver dem någon annan prydnad till behagligare utseende.

Man är berättigad att skapa nya Sinnebilder, ändra och sammanfatta gamla, i sårskildt tillämpning efter nya tilfållen och omständigheter. Sinnebilsupfinnaren icke mindre än Målaren och Skalden

Quidlibet audendi semper fuit æqua potestas,
då han nämligen äfven i akt tager Horatii lag,

Sed non ut placidis coëant immitia &c.

jämte andra nödiga villkor, hvilka utgöra ämnet för dessa anmärkningar. En sådan frihet nyttjas ock dageligen. Således ser man, ibland Ludvig XIV:s skådepenningar,

DEL. II.

K

en,

en, 1666 öfver Hufvudstadsens rengörande och uplyfande natte-tid, hvarpå en torn-krönt qvinna synes med lyckta i handen; en 1678 öfver fästningen Leves eröfring om natten, där *segren* afbildad på Romerskt vis, tillika bår en flöja beströdd med stjärnor; en, 1667 öfver den öppnade far-leden emellan stora ocean och medelhafvet, där Neptunus afbildas stötande hål på jorden med sin tre-udd; o. f. v. o).

Vid upfinningen och sammanfattningen af sinne-bilder, som å penningar skola nyttjas, fordras först i allmänhet alt det samma, som i korthet om sanna bilder anfördt är; nämligen *enkelhet, redighet för ögat och ädla eller an-*
ge-

- o) Hela fabler eller sådana historiska händelser, hvilka genom sin ålder likfom ligga i fablens grannskap, hafva ock blifvit förefällda och nyttjade såsom Sinnebilder på penningar, då de kunnat otvunget lämpas till någon senare händelse hvilken med dem är att förliknas. Således har man sett en fästnings befrielse från belägring uttryckas genom Andromedas räddning; en Hjelte som dör i sin seger, genom Simson som nedbryter pelarena att på en gång krossa sig och sina fiender, m. m. Sådana historie-taflor göra förman gagnar som andra sinne-bilder, då de äro eller med flit anses för så naumkunniga, att de onämnda af blotta förefällningen kunna igenkännas; men att däruti vilja mindre kända historiska drag, eller sådana som äro tagna i nyare tider, är ett fel emot tydeligheten; af hvilken grund flera Phedri och Esopi fabler, hvilka i lika alligt blifvit använda, äfvenledes lära böra förkastas.

genåma figurer. Mot första och andra reglen felades på den, ialt afseende, misslyckade Hol-
ländska skådepenningen öfver Nimwegiska
freden, som på en sida företedde både Chri-
sti förklaring och Andromedas räddning,
med omskrift: *A Domino factum est istud.*
Mot den tredje synes man fela, då man till
finnebild af döden, väljer ett ben-ragel, i stäl-
let för de gamles genius med omvänd fakla.
Det är märkvärdigt, att de gamle nästan al-
drig i målning eller på mynt förestälde nå-
gra ohyggliga bilder. Sjelfva furierne, ån-
skönt bevåpnade med dolkar och faklor, fin-
go icke det motbudande utseende, som nya-
re konstnärer tillagt *afunden, tvådrågten*, och
andra inbillade skalde-varelser. Skalden hade
lof, att upröra inbildningskraften med för-
fkräckande målningar, men konstnären icke,
att oroa ögat med misshageliga p).

Som finnebilden genom sin natur är en
blanning af sanning och dikt, så måste man
vidare ock taga sig till vara, att det nya man
uppfinner, icke strider emot sannolikheten.
Att föreställa *Upriktigheten*, såsom en männi-
K 2 fläja

p) Se Beytrag zur Geschichte des Geschmacks u. der
kunst aus münzen von H. Klotz. En af de tåckaste
allegorier var väl ock att föreställa ett barns död,
genom Aurora som uptager ett barn i sina armar;
Winkelmanns Refl. Sur la peinture & la Sculpture.

skja med öpet bröst, hvaruti hjertat visar sig, är således otillåteligt; ty en sådan figur finnes ej i Naturen, utan voro ett vidunder. Likaså och af samma skäl är felaktigt, att afbildas Guds allmagt och vishet genom en hand med ett öga uti *q*). Man bör därför taga för afgjort, att sinne-bilder af ny upfinning skola vara naturliga, så väl hvar för sig som i sin sammanfattning. Hvad dem angår, som af fablen äro till oss tortplantade, till och med vidunder såsom Centaurer, Minotauren, Sirener, är redan undantag gjort. Djurkretsens kroppar, stjärnbilder, salamandern, phoenix, ock dylika flera, som, ehuru endast afsträde af inbillningen, likväl genom ett slags stadgad öfverenskommelse och vana, intagit rum ibland naturliga och för verkliga antagna vareller, äga ock med dessa sistnämnda i sinnebilds vägen lika rätt att nyttjas.

Ibland tillåteliga friheter är ock den, att sätta diktade och fädda bilder tillfäman vid hvarandra; såsom till exempel: på Romerska penningar öfver nådegåfvor till folket, där man ser Kåjsaren och menigheten
ef-

q) Ännu ett felaktigt exempel hämtadt af Holländska penningar. På en skådepennig öfver Bröderne de Witts olyckliga öde 1672 förefällas de om lifvet bragte af ett hifkligt möghöfdadt troll, hvars urbild ej finnes utan i Upfinnarens hjärna, ånkönt han därmed velat utmärka Oraniska partiet.

efter naturen förestälde, men bredevid dem *Frikostigheten* i qvinno-hamn med sitt öm-nighetshorn och sin taffa. Denna rättighet hafva de nyare mångfaldigt öfvat. Segervinnare som eröfrat städer eller provincer, med dessa sednare, såsom knåböjande qvinnor för sina fötter; eller som, för meddelt undsättning mot anfall, af städer och provincer emottaga kranzar; eller Konungar beledsagade af de i mänsklig skapnad föreställda dygder de utöfvat, äro vanliga och giltiga bilder på nyare penningar *r*). Sanna och diktade bilder af liflösa ting, finnas ock på samma vis tillhopafogade. Således ser man på en Ludvig XV:s penning, broen vid Compiègne efter naturen afbildad, men där nedanföre två urnor som utgjuta vatten, att beteckna floderna Oise och Aisne, hvilka där sammanflyta.

När sinnebilder förekomma under människohamn, eller såsom *personer*, nyttjas gärna till deras klådande forntidens drågt. Som deras användande stödjer sig på gammal sed, har man vant sig att villja se dem klädda på

K 3

gam-

r) T. e. *Dunkercha acquisita* för Ludvig XIV:s fötter; *CaroloRegium liberatum* krönande honom med en kranz; *Råttvisan och freden* på hvar sin sida om Ludvig XV, *Suscepto imperio*, bland franska ikådepenningar.

gammalt vis. Jupiter, eller *Segren*, i nymodig klådnad, skulle upväcka löje. Denna vana är så rotad, att nydiktade personer, eller sådana, hvilka de gamle icke förestålt, icke en gång få nyttja sitt tidehvarfs drågt. För målare konsten, till exempel, är en kvinna med penslar och färg-bråde, en i nyare tider antagen sinnebild, men hon måste dock klådas i Romersk eller Grekisk drågt. Ja, då likmätigt den anmärkning som nyss gjordes, verkliga i sednare tider lefvande personers bilder fåttas bredevid diktade, kunna de förora äfven klådas efter forn-ålderns sed. Orsaken till detta i sig själf besynnerliga bruk tyckes vara den, att tvänne olika klådedrågter skulle störa sannolikheten, och likfom taga larven af den diktade figuren. Den vinner en ny grad trolighet därigenom att den sanna eller verkliga personen utmed henne är klädd på lika sätt som hon. Således på den vackra skadepeningen, som slogs när Konung Carl XI. från de Danske återvunnit Skåne, ser man denna provins såsom en kvinna med sin vapenskjöld i handen, för den segrande Konungens fötter, båda i Romersk drågt.

Emedan sinnebilder eller diktade figurer alltid hafva en annan förborgad mening, än den utvärtes de förete, tyckas de af mera
 skål

skål än fanna bilder, hafva omskrifter till sin förklaring af nöden. Detta står visserligen fast om sinnebilder af ny uppfinning; men vid dem som genom långt bruk blifvit så kända, att man ej mistager sig om betydelsen, kunna omskrifter utelämnas. Af sådan ordfak äro på forntida penningarne sinnebilder ofta utan omskrift. Än låser man således öfver *Segrens, Fredens, Myntets, Allmänna Sällhetens* bilder, titlarne: *Victoria, Pax, Moneta, Felicitas Publica*: Än finnes ingen ting öfver dem skritvit. Dessa och flera dylika figurer, ej mindre än alla utur fabeln hämtade, kunna jämväl såsom stadgade nu för tiden tålas utan omskrift. Ett helt annat förhållande är med våra nyskapade sinnebilder. De böra nödvändigt förses med omskrifter, antingen *nåmmande*, eller ock på annat sätt tillräckligen förklarande; och ånskönt orden då ej uttrycka annat än hvad figurerna måla, blifver däraf ingen öfverflödigt mångordighet, (tautologie) emedan begrepet finner behag i den öfverensstämmelse, som därigenom upträffes mellan sinnebilden och det ämne därmed påsyftas. Således, för att gå tillbaka till de tre exempel af nya sinnebilder, som ur Ludvig XIV:s historia äro andagna, skrefs öfver den torn-krönta qvinnian med lyckta i handen *Urbs mundata et nocturnis facibus*

illustrata; öfver *Segren* med stjärnbeströdda flöjan: *Victoria pervigil*; öfver *Neptunus* som stötte håll på jorden, *Internum mare Oceano junctum*. Slika förklarande omskrifter böra då gärna vara så passande (*adæquata*) til Sinnebilderna, att de förras innehåll (prædicater) och de senares synliga tillhörigheter svara fullkomligen emot hvarandra. Til uplysning genom exempel af denna min mening, anmärker jag vid den första af anförda tre skådepenningar, att utom det *Urbs nocturnis facibus illustrata* finnes uttryckt i sinnebilden, genom lyektan, utmärkes äfven *Urbs mundata*, därigenom, att qvinnan, som föreställer Paris, står på en med qvaderstenar belagd plan, som betecknar gatornes stenläggning och renhållning.

Store Prinsars, Rikens och Staters vapen, antingen ensamma förestålda eller ockburne af människjo-figurer, kunna, såsom de därän ses för allmänneligen kända, vara nämmande omskrift förutan. Mindre namnkunniga Samhållens, såsom ock enskildta personers, tarfva titel. Med-Chiffrer är förhållandet lika.

Vill man håldre lämna dessa erforderliga förklaringar rum nederst på penningen än i omskriften; eller är sinnebilden så tydlig och känd, att ingen förklaring behöfves; så

få år det obetaget, att förse bemålte sinnebild med det elliptiska eller epigrammatiska flags omskrift, som i nåstföregående capitel är omrördt. Exempelvis kan anföras en Drottning Christinas penning, hvars fransida föreställer tre Sång-Gudinnor med deras tillhörigheter, hvilka hafva till omskrift: *Dulces ante omnia*. Det är klart, att denna är elliptisk, emedan *musæ* äro onåmda, såsom af blotta figuren nogsamant kända. Den kan ock föras till de epigrammatiska, såsom innehållande en utlåtelle lånt af Virgilius, (Georg. II. 475) till beröm af Drottningens smak för vitterhet. Ett annat exempel kan hämtas af Konung Carl XI:s begrafningspenning, hvaråft Sverige afbildas såsom en förjande qvinn vid en lik-kista, och ofvanföre låses den epigrammatiska omskriften: *Luētus non justior ullus*, samt nederst den förklarande meningen: *Denato Patre Patriæ*.

Hit hörer Konung Henric III:s bekanta sinnebild; två kronor, att utmärka, det han varit Konung i två Riken, Polen och Frankrike, med omskrift: *Manet ultima coeli*. Likaledes fältherren Marcus Antonius Colonas, när han gick i fält mot Turkarne, en palm-och en cypresqvist, såsom sinnebilder af *Segren* och *döden*, med orden: *Erit altera merces*. Jag andrager med flit dessa Exem-

pel, emedan de af andre blifvit orått förda till deviser, hvilka utgöra ett helt färskildt flag af sinnebilder, som nu skall blifva mitt ämne, sedan jag allenast med ett ord tillkännagifvit, att hvad redan, rörande omskrifter till enkla sinnebilder sagdt är, kan fullkomligen lämpas till de så kallade *Sammanfatta*, d. å. Sådana, som bestå af diktade bilder i fallskap med sanna. Således, i det redan från Konung Carl XI:s tid andragna Exemplet, där Skåne såsom en qvinna ligger för hans fötter, igenkänd af sin sköld, heter omskriften: *Redeo veteres auctura triumphos*. Det är klart, att denna utlåtelse är lagd i den förestålda provincens mun och till sin art, epigrammatisk.

15. Om Deviser.

En *devis* är en diktad bild, eller så kallad Sinnebild, försedd med en därtill hörande omskrift, hvilken innehåller en mening eller anmärkning, som upptäcker ett visst öfverensstämmande i egenskaper emellan den förestålda figuren och någon därmed påsyftad person eller händelse.

Detta uplyses bäst genom exempel. Konung Ludvig XII. i Frankrike hade till devis, ett piggsvin med omskrift: *Cominus et eminus*.

mus. Meningen upplöst i ord blifver denna: Lika som piggsvinet åger taggar att försvara sig med både når och fjärran, altså åger ock Konungen förmåga att försvara sig både når och fjärran. Smickret tillade Ludvig XIV det öfverdrifna beröm, att han ågde vishet och styrka att regera hela världen, under form af en devis, som förestälde Solen uplysfande jordklotet, med omskrift: *Sufficit orbi.*

Åf det som anfördt är, finnes en tydlig skillnad mellan *blotta Sinnbilder* (symboler) med epigrammatiska öfverskrifter och *deviser*. De förra innehålla blott en viss *satts* (proposition) eller mening, till en del uttryckt genom figurer och till en del genom ord, till exempel: M. A. Colonnas ofvannåmda palinqvist och cypress, samt orden: *Erit altera merces.* Denna tanke yttrad endast med ord, blifver: *Antingen skall Segren eller döden blifva min lön.* De sednare bestå ej allenast af en mening, yttrad i figurer och ord, utan innebåra en riktig liknelse (metaphora) emellan den nyttjade figuren och det man därmed påsyftar. Liknelsens tillämpning beror på omskriften, som sammanbinder dem och är deras medel-term. (medius terminus) Därföre plågar ock devisens figur kallas *kropp* (corps) och dess omskrift *Själ* (ame).

Flere författare *s*), som skrifvit om deviser, hafva åfven till dem fört de nyfsnåmda Sinnebilder; men de fleste och bästa *t*) hafva inkränkt dem till den nu antagna metaphoriska bemärkelsen. Benämmandet och indelningen göra i sig själfva lika mycket, allenast man genom tydeliga beskrifningar (definitioner) undanrödjer onödigt tvist.

Med den korthet hvilken i närvarande afhandling måste i akt tagas, får jag vid detta ämne göra följande anmärkningar:

1:o Att devisens kropp är underkastad samma allmänna lagar, som Sinnebilder i gemen. Med det undantag, att människofigurer hållt undvikas, har man således lof, att välja en sådan kropp i Religionens, naturens, konstens, och fablens riken. Noë ark, koppar-ormen, solen, en blomma, ett lejon, en krona, ett Skepp, en Canon, Cerberus, Trojanske hästen, Mercurii staf, äro alla tjänliga kroppar för devisen. Alla dessa ting, dels i sig själfva verkliga, dels af tro eller vana såsom verkliga antagna, kunna antingen enkla föreställas, eller ock på ett naturligt och sammanhängande sätt tillhopafättas. Att förse en sköldpadda med vingar, hvilket en Italienare

s) Menetrier l'Art des devises.

t) Cfr. Bouhours Entretiens d'Eugene & d'Ariste.

lienare påfant, att utmärka det Kärleken för-
 mår uplifva den trögaste; att hänga en Kong-
 lig krona öfver en växande lilja, att utmär-
 ka en ung prinsessas uphöjande på Thronen,
 åro felaktiga sammanfattningar. För att ej be-
 svåra ögat med en altför vidlyftig tafla, tillå-
 ta icke heller konstens kännare bruket af mer
 än tre till fyra figurer tillsammans i en devis.
 De föreskrifva ytterligare med skål, att dessa
 figurer skola vara ådla, hvarmedelst alla o-
 snygga djur och ting från devisen bannlyfas.
 I anledning häraf har ock någon påminnelse
 blifvit gjord emot Ludvig XII:s piggsvin.

2:o Att Devisens kropp vid första åskå-
 dandet bör vara begripelig och känd. Något
 sammanfatt redskap som blott brukas i en viss
 slögd eller konst, och icke enkannerligen är
 bekant för andra än dess idkare, skickar sig
 således icke därtill. Samma förhållande, som
 vid Sinnebilder i allmänhet anfördt blifvit, är
 ock här med saker valda ur fäblen eller gam-
 la Historien. Behöfva de annan förklaring än
 att ses och genast igenkännas, så förfaller de-
 ras egenkap att tjäna till en liknelse, uti hvil-
 ken de ej nämnas. Namnkunnigare forntida
 ämnen torde få tålas, såsom de där icke bö-
 ra vara en någorlunda uplyst åskådare obe-
 kanta. Således åro Gordii knut, och Esculapii
 förmenta ankomst såsom orm till Rom, devis-
 krop-

kroppar på Svenska penningar; Men valet af fäderna bör dock ske med mycken varsamhet.

3:o Att kroppen icke får ensam och i och för sig sjelf vara finnebild, det är: tagas i annat förstånd än den för ögat framter. Att i en devis nyttja palmen och cypressen i det förblomerade förstånd som M. A. Colonna, eller till utmärkande af Segren och Döden, är således otillåtit. Icke heller tillåtes, att till kropp för devisen använda diktade eller af inbillningen tillskapade varelses, såsom Dygder och Tillstånd, i människjo-hamn. Skålet är, att dessa figurer, äro redan ett slags liknelser; men grunden till devisen består däruti, att en person eller händelse sammanliknas med devisens kropp. Emedan nu en liknelse icke kan eller får upställas med en annan liknelse, så måste devisens kropp anses för verkelig, och tagas i det enkla och verkeliga förstånd ögat om den samma fattar.

Hvad devisens själ angår, är följande i allmänhet att märka:

1:o Att själen ej bör utgöra en fullkommen mening, utan kroppens tillhjälp, ty de böra båda oskiljaktigt tillfämmas. Den elliptiska beskaffenheten, som, enligt hvad tillförne anmärkt är, kan tillåtas i andra slags omskrifter, är i devisens en hufvudsak. Således
i den

i den anförda för Ludvig XIV, Solen och ett verldsklot, hade det varit ett fel att skriva *Sol sufficit orbi*. Man utelämnade därför det första ordet, som förstås af den föreställda bilden, och skref endast *Sufficit orbi*.

2. Att själen af devisen bör innehålla en om kroppen oföränderligen fann satts. Till eldslågan som alltid går uppföre, passa således orden: *Deorsum nunquam* utan undantag. Till en galär åter, som mot vådren rör sig till land, äro orden: *Morantur non arcent* felaktigt använda, ty motvinden kan vara så stark, att den icke allenast uppehåller, utan ock aldeles hindrar galerens inlopp.

3:o Att själen bör vara tydlig och lämpelig till kroppen, men icke så enfaldig, (trivial) att dess mening af kroppens blotta beskådande kan tillfyllest inhämtas. Emot lämpeligheten felade i Konung Eduards af Portugall devis, orden: *Loco et tempore* öfver en orm; ty de passa icke mera till en orm, än till hvad annan figur som hålles. Såsom altför enfaldig, anmärkes omskriften *illustrat* öfver en sol. Den är så godt som ingen själ; ty kroppen säger allt det samma allena. Orden: *ut variat moveor*, till ett haf, hvaröfver månen lyser, förete däremot en med dessa regler öfverensstämmande själ; ty samma
an-

anförande passär till denna och ingen annan kropp, i anseende till månens bekanta verkan på ebb och flod, men faller ej ändå af sig själf åskådaren genast in då han blott kastar ögat på figurerna.

4:o Att själen icke får bestå af talesätt genom liknelser; ty som devisen själf är en liknelse, så upstaplas såmedelst två liknelser på hvarandra. Man borde därför förkasta orden: *Aspice ut aspiciar*, till en solvisare, hvaröfver solen lyser; *Dum orior morior*, till en blix; *Dant vulnera formam*, till en stod som hugges; ty ordafätten: *Aspice*, *morior*, *vulnera*, äro här icke annat än liknelser. Emedlertid, när sådana talesätt äro begripeliga och af allmänt bruk antagna och gillade, tyckas de förtjäna ursäkt.

5:o Att devisens själ får bestå af ej flera än högst fem ord. Devisens natur föreskrifver kortheten; bruket har fastställt ett visst orda-tal. Icke desto mindre, om sex ord ej innehålla flera bokstäfver eller en mera utspädd mening än 4 eller 5, ser jag icke hvarför de ej äro lika brukbara.

Hvad språket angår, är hufvudsakeligen ingen ting att tillägga vid hvad ofvanföre om påskrifter sagdt är. Som devisen upfanns i Italien och sedermera mycket nyttjades

desi Spanien, blefvo dessa länders språk i hela det öfriga Europa nog allmänt till deviser brukeliga, men de förlora mer och mer denna förmånsrätt. Latinen användes merändels, när man ej finner godt att yttra sig på modersmålet.

Om de ord man till själ af devisen väljer, äro lånta af en Classisk författare eller af eget förråd, om de äro bundna eller obundna, är för öfrigt lika mycket. Förfarenheten har intygat, att dessa omständigheter, som icke hufvudsakeligen höra till devisens natur, icke behöfva tvingas under någon annan lag, än den en lycklig upfinning och smaken föreskrifva.

Devisens fullkomlighet består annars däruti, att den på en gång innehåller det som är *sannolikt* och *ovanligt*. (probable & merveilleux) för att ej förlora tiden genom ett vidlyftigare allmänneligt (abstract) utförande af denna anmärkning, skrider jag genast till ett exempel som skall göra den begripelig. En person, som genom tålmod öfvervunnit olyckor, kan föreställas under devis af ett ungt träd, som böjer sig undan storm-våder. Orden: *Cedendo resistit*, därtill lämpade, hafva de erforderliga egenskaper, ty meningen är sann, men tillika ovanlig,

lig, då därigenom tvänne stridiga förhållanden i ett våsende (subject) sammanparas, nämligen att vika och tillika göra motstånd.

Når det så passår sig, att deviser, valda för vissa personer, icke allenast äro lämpeliga till deras egenskaper, utan ock till deras namn, vapen eller andra omständigheter, vinna de därigenom en ostridig förbättring; ty de blifva då på dubbelt sått träffande. Det är anmärkt att Ludvig XII:s devis kan tjäna till efterdöme i sitt slag; men dels vårde ökes, når man erinrar sig att piggsvinet är tagit utur Bloiska vapnet, hvilket Konungen förde innan han trädde på Thronen. Cardinalen Crescentio i Sixti V:s tid hade till devis en halfmåne och en sol, den förra lånt ur Cardinalens, den sednare ur Påfvens vapen, med de bifogade orden: *Aspice, crescam*, som ej allenast innehöllo en vördnadsbetygelse för Påfven, utan ock till öfverflöd antydde Cardinalens namn. På samma sätt finnes en devis för Påfven Clemens IX, som har afseende på hans namn, nämligen en pelikan, som hackar blod utur sitt bröst, åt sina ungar, med orden: *Aliis non sibi clemens*; och för Påfven Clemens XI, solen, med orden: *Cunctis Clemens v*). Men vid urvalet af sådana deviser, for-

v) Några exempel af allusioner på namn förekomma på älderdomspenningar. Bland de Consulariska ser

fordras mycken laggränhet, i händelse man ej skall falla i orda-lekar och upöfva det starka och stadiga i tankarne för falskt glitter; af hvilken orsak, anagrammer, chronosticha och dylika pinsamma, men snillet föga nårande påfund, ur sinnebildskonsten böra vara lika biltoga som ur andra vittra yrken.

En fråga som af devisens Lagstiftare blifvit olika besvarad är redan nämnd, men bör närmare undersökas. Det är den, om människjo-kroppen får nyttjas till deviser eller icke? De som neka, anföra, att devisen är oftast en liknelse mellan den förestålda figuren och någon person. Som nu den senare är en menniskja, så i händelse man nyttjade en människjo-figur till kropp för devisen, blefve sådant föga annat, än att jämföra människjan med sig sjelft. Jag fruktar, att detta skäl är mera skenfagert än grundeligt. Ehuru människjor i allmänhet äro af ett släkte, är dock så stor skillnad emellan dem, i anseende till deras olika förrättningar, till-

L 2

stånd

man åtskilliga hörande till familia Pomponia, som hafva Muser till bild, förmodeligen endast i afseende Quinti Pomponii Musæ tillnamn (cognomen). Det är bekant, att Cæsar innan han ännu vågade öfvertråda den gamla seden och stämpla penningar med sin bröstbild och namn, lät på en föreställa en Elephant med ordet Cæsar därbredevid, hvilket ord var detta djurets namn på Puniska språket.

stånd och villkor, att jämförelsen dem emellan kan åga all den motsats (contrast) som fordras, för att göra liknelsen smakelig. Om i ett Låf-tal, en af Upfostringsverket väl för-tjänt man liknades vid en trågårdsmåstare, som planterat spåda och frodiga plantor; en nitisk prest vid en herde, som troget vårdat sin hjord, månne dessa liknelser skulle förkastas? Och kunna de ej ogillas, uttryckta i ord allena, hvarföre skola de ogillas, uttryckta till en del i figurer och till en del i ord, hvilket utgör enda skillnaden emellan denna rhetoriska bild och devisen?

De som ej medgifva människjo-figures bruk i deviser, vilja åfven därifrån utsluta alla fablens Gudomligheter och Hjeltar. De tillåta väl, att Jupiters örn och Neptuni tredudd föreställas, men icke Jupiter och Neptunus sjelfva, afbildade såsom människor. Denna laggränhet synes vara öfverdrifven, emedan dessa fabel-vareller ingen ting annat med mänskligheten åga gemenligt än den figur man lånt dem, för att hafva något att fästa ögat vid. Månne Guden Apis föreståld som oxe skulle passa till devis och icke Jupiter föreståld som människja? Kunna fablens Gudar vara ämnena till liknelser, så kunna de ock vara det för devisen.

På afgörandet af denna fråga, huruvida nämligen människjo-figuren i en devis kan användas, ankommer ock följande. Det är tilförne anmärkt att vissa fabler eller utur gamla historien dragna händelsers afskiljande kan för sinnebilder antagas. Frågan är nu, om slika historie-taflor, försedde med omskrifter af den art devisen åskar, må för deviser erkännas? Man har sett penningar, öfver franska Drottningen Maria de Medicis, med Gudinnan Rhea omgifven af Gudarne sina barn, jämte orden *Laeta Deum partu*; öfver franska Chambre de Justice 1716, med Hercules som ihjållår Cacus och orden *Vindex avaræ fraudis*; öfver frimurare barnhusets inrättning i Sverige vid tillfälle af Kongliga Prinsessan Sophia Albertinas födelse, med Pharaos dotter som räddar den späda Moses, och orden: *Servavit Regia nata*. Äro dessa riktiga deviser eller icke? Det är redan sagt, att denna frågas uplösning beror alldeles af den förras; men hon behöfver icke uppehålla oss, ty om någon är så laggrann, att han ej gillar dem såsom deviser, måste de dock antagas såsom sinnebilder, och då blir ingen tvist om hufvudsaken, som är deras brukbarhet, utan blott om namnet.

En annan fråga har ock varit tvistig, huruvida nämligen färskildta delar eller lem-

mar af människjo-kroppen få anvåndas i devisen? De fleste kånare neka det och efter min tanke med skål, emedan sådana ting, t. ex. en hand, ett öga, ett öra, m. m. stympade och ryckta utur sitt sammanhang icke äro naturens verk. Emedlertid har dock bruket stadgat vissa friheter i detta mål, hvilkas grund man annars fåtångt föker. Sådan är den, att låta ett svärd, en fakla, ett gevär som afskjutes, hållas af en hand, hvilken framkommer utur ett moln, som då anses undanflymma kroppen, hvartill handen hör. Sådan är ock den, att föreställa vådren såsom barnhufvuden med upblåsta kinder, som utpufta luft i form af strålar, m. m. Det torde dock vara rådligast, att så mycket möjligt är, undvika slika bilder.

Antingen devisen anvåndes i målning, brodering, på sköldar, på fanor eller ock på penningar, blifva dess regler, enligt hvad nu i korthet anfördt är, de samma. Man måste dock med urskillning tillse, att allt inrättas efter sitt ställe och ändamål. Således blefve det orimligt, att på en penning nyttja en devis, som hade afseende på någon viss färg och därmedelst kunde vara ganska tjänlig på en taffla. För en prins eller prinsessa, som i första ungdomen stigit på thronen, är en vacker devis upfunnen, nämligen en utsprickande

de Ros, med orden: *Nascentem purpura vestit*; men den skickar sig för en tafla att målas med färgor, och ej för metallen, som ej gifver begrep, antingen rosen är af purpur - eller annan färg.

Enär deviser nyttjas på penningar, plågar man ofta nedanföre kroppen eller bilden tillägga en nämmande skrift, eller sådan mening som upptäcker devisens tillämpning och anledning. Således på den ofvananförra öfver frimurarebarnhusets inrättning vid Prinsessan Sophia Albertinas födelse, står nedanföre: *Inter gaudia publica ex Sophia Albertina Adolphi Friderici primogenita pietas Liberorum fratrum Murariorum infantulis egenorum prospexit*. Denna försigtighet, onödigt vid en devis, hvilken icke synes mer än en enda gång vid en stor högtidlighet, är ej allenast väl betänkt utan ock angelägen på en penning, som är ärnad att gå till efterverlden och där tala till sin åskådare utan tollk.

Under devisens allmänna namn innefattas gemenligen *Emblemet*, ett afvenledes nyare tidars påfund, att genom en viss bildning, uttrycka en viss grundfatts, hvilken då tjänar samma bildning eller kropp, till själ

eller omskrift. Denna beskrifning tarfvar exempel till sin förklaring. *Virtútem fortuna premit* är en moralisk grundsatts, hvilken kan i figurer uttryckas, genom en qvinna med styre i handen som binder ett lejon. Denna bildning, hvaruti qvinnan utmärker lyckan och lejonet tapperheten, beledsagad af de nämnda orden, såsom omskrift, är ett Emblem. Mucius Scævola som upbränner sin hand i Porfennas åsyn med bifogad omskrift: *Et facere et pati fortia Romanum est* x) är ett annat emblem.

Man finner häraf, att Emblemet icke är annat än ett flags sinnebild med epigrammatisk omskrift, men att det våsendteliga skiljer sig ifrån devisen därutinnan, att Emblemet icke såsom denna utgör en fullkomlig liknelse. Reglorna till Emblemets författande blifva förden skull aldeles de samma som för Sinnebilder i allmänhet. Man har fritt val af *kropp* eller bildning, dock under de villkor som för de sednare föreskrifna äro, antingen ur fabeln eller historien, tona eller nyare tider, naturen, allmänna lefvernet eller konsterna. *Sjålen* eller omskriften utgör skiljemärket på Emblemet från allmänna Sinnebilder, ty de måste alltid utgöra en fullständig grundsatts (proposition), men är afven

x) Livius L. II. c. 12.

ven i öfrigt underkastad samma lagar som andra påskrifter och omskrifter.

Håraf synes en tydelig skillnad emellan *deviser* och *Emblemer*. Ty: 1:o som de sednare icke äro af så fullkomlig metaphorisk art, så äska de ej den strånga förbindelse som *deviser*, emellan själ och kropp, att dessa nämligen skola tjäna hvarandra till fyllnad i en gemensam mening; utan Emblemets själ eller omskrift utgör för sig ensam fullständig mening, och kroppen är allenast en tafla, som uttrycker den i figurer, eller med något exempel. Af samma skäl behöfver Emblemets omskrift icke vara så kort som *devisens*, utan får bestå af flera ord. 2:o Äger Emblemets omskrift icke så enskildt afseende på någon viss person, händelse eller verk som *devisens*, utan har förnämligast till ändamål, att uttrycka någon allmän moralisk sanning, 3:o så människjo-figurer, gudar, moraliska varelser förestålda såsom personer m. m. i Emblemets opåtaladt nyttjas.

Tillämpningen af den allmänna satts Emblemets uttrycker till något enkannerligt ämne kan äfven, som vid andra bilder, göras, genom nämnande skrift, nederst på pennningen.

Emblemerna äro underkastade mindre strånga regler än *deviserna* och följagteligen

lättare gjorda; men de äro icke desto mindre ganska tjänliga till skådepenningar. Af lyckliga Emblemer kan exempel-vis en fransk anföras öfver M. Jean de Fourcy de Chessy & de Pommeuse 1599, hvars framsida föreställer *Tapperhetens* och *årans* tempel, byggda, som man vet, i gamla Rom, på det vis, att man icke kunde komma in i det sednare templet, utan att gå genom det förra. Omskriften heter: *Honori prævia virtus*. Hercules som dödar den månghöfdade Lerniska draken med omskrift: *Nec numerum horrescit virtus*, är ock ett vackert emblem på en Konung Carl X:s penning, då denne Hjelte ensam stridde emot flera mågtiga fiender.

Såsom exempel af olyckliga emblemer kan man nämna en skådepenning i Konung Henric IV:s tid, som föreställer en krona omgifven med en stor ring af ögon och öron, jämte orden: *Servat vigilantia regna*.

16. Anmärkningar rörande Omskrifter länte ur Classiske författare.

Af det föregående finnes, att vissa utlåtelse ur äldre författare, vare sig bundna eller obundna, med förmån kunna nyttjas både till påskrifter och till omskrifter kring bilder,

der, så fanna som diktade. De allmänna reglorna torde åfven kunna inhämtas af hvad redan sagdt är. Men en eller annan omständighet, som särskildt förtjänar upmärksamhet vid detta slags *län-språk*, måste här korteligen vidröras.

Det frågas nämligen först; när en författares utlåtelse nyttjas till påskrift eller omskrift, och följakteligen i främmande tillämpning, är det lof-gifvet, att använda den i annat förstånd, än den i sitt sammanhang hos den författaren åger? Är det till exempel tillåtet, att till utmärkande af Commerce-Rådet Polhems stora mekaniska insigter, på hans minnespenning, som föreställer en håffång, hvarmed en stor börda lyftas, använda Ovidii ord: *In talia pondera vires*, (Metamorph. L. XIII. v. 286) då de af Poëten läggas i Ulyssis mun, under tvisten med Ajax om Achilles vapen, att uttrycka Ulyssis ovanliga kroppsstyrka.

*His humeris, his inquam humeris ego
corpus Achillis
Et simul arma tuli: quæ nunc quoque
ferre laboro.
Sunt mihi quæ valeant in talia pondera
vires.*

Jag

Jag vet att många påstå, det ett sådant förändradt förstånd af författares ord är otillbörligt, och i stället fordra, att de utlåtelse man af dem lånar, icke få låmpas till andra villkor eller omständigheter, än dem, hvaruti de första gången äro sagde; att det således icke går an, låmpa på en människja, hvad en författare yttrat om en Gud, på en Philosoph, hvad han yttrat om en Hjelte, på en Konung, hvad han yttrat om en enskildt person. Men denna laggränhet finner jag för högt drifven. Den skulle ock göra bruket af classiska utlåtelse nästan omöjelig, åtminstone utesluta många lyckliga därifrån. Gärna medgifver jag, att meningen icke får så vrängas, att hvad författaren sagt i aldeles elak bemärkelse, må fågas till beröm, och så tvärtom, en omväxling, hvartill ord ryckta ur sitt sammanhang ofta verkligen låna sig; och på sådan grund, kunde man finna betänklighet vid Konung Adolph Fredrics annars vackra krönings-penning, där bröstbilden omgifves af orden: *Pectore in hoc pater est*, till betecknande af hans faders hjerta för sitt folk. Ty när Lucanus (Pharsal. L. VII.) upslås, hvaråst de äro hämtade, blifver man varse, att de angå Pharsaliska slagets bedröfliga påföljder, och höra till en förfärlig målning af den fasa och de förebråelser, slagne medborgares

gares och anhöriges vålnader upväckte hos de segrande i själfva sömnen:

*Exigit a meritis tristes victoria poenas
Sibilaque et flammæ infert Sopor; um-
bra perempti*

*Civis adest. Sua quemque premit terro-
ris imago.*

*Ille senum vultus; juvenum videt ille
figuras;*

*Hunc agitant totis fraterna cadavera
somnia.*

*Pectore in hoc pater est. Omnes in Cæ-
sare manes.*

En sådan, så kallad *motmening* (contre-
sens) tror jag angeläget vara, att undvika,
ty man påbörjar annars den författare man
följer en tanke den han aldrig själfhaft. Där-
emot tyckes hvarken mot sanning eller smak
vara felaktigt, att utlåta sig lika i två särskild-
ta händelser, enär dessa hafva någon lika sida
som lånar sig till ett gemensamt omdöme. Jag
går till ett nytt exempel. Om Philemon och
Baucis i deras ringhet betygat: *Concordes egi-
mus annos*: (Ovid. Metamorph. L. VIII.) är
den utlåtelse ingalunda så fäst vid kojan,
att den ju icke kan läggas i två förnåma per-
soners mun vid ett Håf, som tillbragt ett en-
dråg-

drågtigt ågtenfkap, hvartill orden ock på en fvenfk penning åro brukade. De angå nåmligen hvarken håf eller koja, utan fåmja, fom kan finnas i alla ftånd, o. f. v.

Ån en fråga. Då man nyttjar en claffifk författares ord, får man efter behof, antingen utefluta eller tillägga eller ock förbyta ett eller annat af dem? Strånga granfkare förbjuda ock det. Men om man på fått fom naturligaft fynes, icke följer författaren med en flafvifk lydnad, utan allenaft fåfom ledare till en god, en låmpelig tanke, torde fådan frihet fvårligen kunna nekas. Hvem fkulle med fkal tillvita upfinnaren till minnespenningen öfver Wafa Håfrått, att då han, till omfkrift öfver rättvifans bild, tjånlig funnit Salluftii jämförelfe mellan Cæfar och Cato, *in altero, miseris perfugium, in altero malis pernicies*, han utelåtit de dubla *in altero*, och fammanfatt hvad den Romerfka författaren yttrat om två perfoner, till uttryckande af denna Domftols dubla åndamål: *Miseris perfugium, malis pernicies*. Men detta exempel år taget af en obunden författare. Mera granlaga torde frågan fynas, då den angår fkallder. Friheten att nyttja deras utlåtelfer med någon åndring, tyckes dock icke heller med fkal böra frankännas en upfinnare, då han i akt tager, att den bundna ftilen, genom uteflut-

na

na eller tillfatta ord icke sönderflites eller göres haltande, utan antingen bibehålles efter profodiens lagar, eller ock aldeles uplöses i profa, hvilken senare förändring dock fordrar mycken varsamhet, i fall någon poëtisk bild (trop) eller lifligt målande uttryck likom skulle åska meterns biträde. Vi hafve en svensk penning öfver Ostindiska handlens förste inrättare i Sverige, som afbildar skeppet Argo, upflyttadt på himmelen, med omskrift: *Apud memores stat gratia facti*. Dessa ord äro lånte af Virgilius: (*Æneid. L. IV. v. 539*) men lyda där: *Apud memores veteris stat gratia facti*. Oaktadt nu *veteris* borttages, blir ändå versen obruten; förden skull vågar jag för min del icke anse detta ordets utelåmnande för ett fel, då det hvarken för begrep eller öra lämnar någon tomhet efter sig.

Fel begångna emot denna regel blefvo icke fåra, att igenfinna och anföra. När således Cardinalen Ascanio i en devis ville uttrycka Påfven Alexander VI:s otacksamhet emot sig, nyttjade han en måne som för-mörkade solen, med de Classiska orden: *Adi-mit quo ingrata refulget*; men som *ingrata* icke passade till månen, såsom en känslolös kropp, utbytte han detta ord mot *ipsa*, och bröt således sönder versen samt botade ett fel

fel mot sanningen med ett fel emot vålljudet y).

17. Om Omskrifternas ställning; Nedanskrifter och Randskrifter.

Sedan jag ofvanföre yttrat mina tankar om det hvilket enkannerligen vid författandet af påskrifter är att i akttaga, och tillika anmärkt, att sådant är lämpeligt äfven till omskrifter, med de tilläggningar eller undantag, som sedermera i afseende på olika slags bilder särskilt äro gjorda, bör jag ej längre upskjuta, att jämväl meddela några anmärkningar rörande sättet, att indela alla handa bilderna bifogade skrifter, på tjänliga ställen uppå penningen.

Huru omskrifterna stålles, gjorde de gamla lika mycket. Man finner således Grekiske Konungars penningar, på hvilka omskriften up- och nedstiger i lodrätta (verticella) rader till höger och vänster om bilden: Andra och i synnerhet Romerska penningar, där den sträcker sig i jämngående (horizontella) rader tvärt öfver penningen. Sådant är ock fölgt af visse nyare, såsom på skådepenningen öfver den för sin insigt i bygnadskonsten namnkunniga Dominicus Fontana, hvar-

y) Bouhours Entretiens d'Eugene & d'Ariste.

hvaråft den Vaticanska Obelisken är förestäld med orden: *Cæsaris Obeliscum miræ magnitudinis asportavit atque in foro D. Petri feliciter erexit anno MDCXXXVI*; hvilka löpa i form af påskrift horizontelt tvårt öfver penningens fält å ömse sidor af bilden.

Att lämna figurerna fria och undvika ett för ögat oredigt utseende samt afbrott i läsningen genom bilderna, har man dock både i äldre och senare tider hållt stält omskriften ytterst på fältet af penningen, i skapnad af en ring omkring bilden. När omskriften varit mycket lång, hafva ock de nyare stundom däråf tillskapat flera inom hvarandra löpande ringar. Men så långa omskrifter strida emot den simpla ock korta skrif-art, som fordras på penningar och trötta ögat genom ett belästadt utseende; hvarföre de med skål undvikas.

Man brukar annars, att med ett tvärstrek ifrån ofvanstående bild afskåra ett stycke nederst på penningen, som kallas *Exerg*, och äfven nyttjas till påskrift i en eller flera rader. Vi vilje på svenska kalla sådana påskrifter: *Nedanskrifter*. Man har flera forntida exempel, att de ord som bilden åtfölja, ej haft annat rum än i denna afskärning; såsom på en Kåjsar Hadriani penning, hvarpå

DEL. II.

M

en-

endast låses ordet *Dacia* i nedanskrift. Sådant ser man ock på flera nyare penningar, således de påfveliga. Exempel-vis kan ock andragas en öfver Franciscus Rhedi, hvars fränfida föreställer Bacchanalia, med det enda ordet *Canebam* i nedanskrift; till erinran, om denna i sjuttonde århundradet bekanta Naturkunniges skaldeqvåde öfver Florentinska vinerna z).

Allmännaste bruket har varit att nyttja den nämnda affskårningen såsom en utvåg för det af omskriften, som ej fått rum i omkretsen af penningen. På Trajani penning öfver Daciens äröfving, finnes i omkretsen: *Dacia Augusti* och i nedanskrift: *Provincia*. På en annan öfver Trajaniska vägen, utgör namnet *Via Trajani* nedanskriten och man låser i omkretsen tillågnandet åt Kåjsaren: *S. P. Q. R. Optimo principi*. Ofta finner man, enkannerligen i nedra Kåjsaredömet, nedanskrifterna hafva afseende på städerna där mynten blifvit slagna; ån begripligen utförda, ån skönt förkorrtade, såsom *Sirm.* Ån så stympade, att meningen ånnu är gissningar underkastad, såsom *Conob. Comob &c.*

Nyare

- z) Bland Svenska ihågkommes Dr. Christinas penning föreställande en liggande beväpnad qvinna som undfått af en hand från himmelen, medan en tupp (Gallus) bortflyger. Orden: *A Socio derelicta a Deo restituta Suecia* låsas i affskårningen.

Nyare tiders sed är, att genom nedanskrift förklara omskriften, eller utföra hvad där återstår att säga. Således på skådepenningen öfver Konung Carl XII:s medling vid Ryfsvikiska freden, föreställes Konungen som råcker det i qvinnoliknelse afbildade Europa fredens olje-qvist. Omskriften heter: *Auspicium imperii felicitas Europæ*; och meningen utföres i nedanskriften tydeligare genom orden: *Pace orbi Christiano parata Rüsivici MDCXCVII*. Likaledes på skådepenningen öfver Svenska Drottningens Ulrica Eleonoras död 1741, afbildas denna sorgeliga händelse genom en devis at Solens förmörkelse med omskrift: *Non mea sed orbis*; men som det var nödigt att fastställa hvad det var för en händelse som härmed påsyftades, är i nedanskrift tillagdt: *Nata 1688 denata 1741*; hvilka ord jämte bilden, i åtsidan låta förstå att Drottningen mentes med Solen och hennes död med förmörkelsen.

När åter omskriften tydeligen nämner penningens ändamål och ämne, är ej någon nedanskrift nödig, om icke dag och årtal. Dock ankommer det på upfinnaren, om han ändå vill pryda sin penning med någon lämpelig, ehuru ej i sig sjeif angelägen nedanskrift. Den redan en gång återopade skådepenningen öfver S. Peters Kyrka, med näm-

nande omskriften: *Templum D. Petri in Vaticano*, har således till nedanskrift ett skriftens språk, att uttrycka Kyrkans helighet: *Et portæ inferi non prævalebunt.*

Stundom utgöra omskriften och nedanskriften en sammanhängande mening; stundom hvar sin fårskildta. Exempel af båda händelserna har man i de anförda skådepenningar, den ena öfver Ryfsvikiska freden; den andra öfver Drottning Ulrica Eleonoras död. Detta bruk är ej bundet till någon lag; men når omskriften på det fått är förbunden med nedanskriften, att de hvar för sig kunna begripas och ändå sammantagas i en mening, är det ofstridigt en fullkomlighet. Så finner man ofta goda skådepenningar i senare tider inrättade. Det är ock på sådant sätt nedanskrifter ofta tjänt de ofvan omformålta Elliptiska omskrifter till fyllnad, når sjelfva figuren ensam ej därtill varit pröfvad tillräckelig; t. ex. på Ludvig XV:s skådepenning öfver bron vid Blois 1724, hvaråst samma bro föreställes med omskrift: *Augendo populorum commercio*. Denna fortsattes och förklaras i nedanskriften: *Pons Ligeri impositus ad Blesum Castrum*. Då ögat af den fanna bilden nogsamnt inhämtade, att det var en bro, hade dock kan hända varit bättre att nedanskriften endast innehållit orden: *Ligeri*
im-

impositus ad Blesum Castrum, eller ock blott: *Ad Blesum Castrum*.

I andra fall plågar i nedanskriften antecknas, till hvem eller af hvem penningen är slagen, hvilket då gärna utgör en från omskriften aldeles åtskild mening. Til exempel kan anföras Vetenskaps Societetens i Bologna skådepenning till Grefve Marfiglis heder. Den förestälde Solen lysande öfver bemålte stad och hade till omskrift: *Nil sibi*; men till nedanskrift: *Bononiensis Scientiarum Academia Socio et Mecænati optimo MDCCXXXI*.

Man ser således, att indelningen af det man har att säga emellan Omskriften och Nedanskriften icke egenteligen är underkastad någon regel. De böra allenast gemensamt inståmma, att göra penningen begripelig och behagelig; och detta ändamål vinnes med större säkerhet, ju närmare meningarne de uttrycka, utan att uppräpa hvarandra, kunna sig emellan förbindas. Sådant torde tillräckeligen vara uplyst både af de anförda anmärkningar och exempel.

Man har ock antagit det bruk, att 'på sjelfva kanten eller randen som utgör tjockleken mellan penningens båda sidor, teckna påskrifter, som däråf fått namn af *randskrif-*

ter. Således, på en skådepenning öfver Konung Carl XI:s trenne inom ett år vundna segrar emot de Danske, där Jupiter synes nedstörtande Jättarne, utan omskrift, finnes i stället i randen: *Oppugnabit Dominus oppugnatores meos*, och dagarne antecknade då alla tre segrarna erhöles. Randskrifter finnas i synnerhet ömnigt på tyska skådepenningar. Så mycket mig vetterligt är, hafva de varit forntiden aldeles obekanta. De tyckas ock väl kunna umbåras. Stället är obeqvämt, och mera nötning underkastadt än pennningens flata sidor. Att förse landets gångbara mynt med randskrift, såsom våra Svenska Riksdalrar med den på dem nyttjade: *Manibus ne ledar avaris*; kan åga mera skål, enligt innehållet af den anförda skriften; dock kunde förmodeligen den vanliga krusningen af kanten (cordonneringen) göra samma gagn.

Som randskrifter nu föga brukas, så tyckes det vara mindre nödigt, att för dem gifva någon regel. Så mycket följer af sakens natur, att man håldre bör välja penningens sidor till hufvudsakeliga påskrifter än randen. Det är onekeligen illa afpassadt, att dagarne då Konung Carl XI:s segrar vunnos, stå i kanten. Om dessa fått sitt rum i en nedanskrift och då medelst fastställt tillämpningen af den
of-

ofvanstående sinnebilden, samt tillkänna gifvit penningens ändamål, så hade det nyttjade skriftens språk kunnat ensamt stå i kanten, eller ock något annat, hvilket, på fått alla randskrifter tyngas böra vara beskaffade, hvarken till ämnet varit obehörigt eller oombårligt. För öfrigt ingår jag här icke i någon granskning af bemålte penning, i annat afseende, än hvad dels randskrift exempel-vis vidkommer.

18. Om förbindelsen emellan åtsidan och frånsidan.

Som en penning består af två sidor, och hvardera bör vara försedd med olika prägel, så kunna följande tvåfaldiga förbindelser (combinationer) äga rum:

1 Ena sid. med	påskrift.	mot andra sid. med	påskrift.
2 - - -	- - -	- - -	fann bild.
3 - - -	- - -	- - -	diktad bild, de- vis, Emblem.
4 - - -	porträt.	- - -	porträt.
5 - - -	- - -	- - -	påskrift.
6 - - -	- - -	- - -	fann bild.
7 - - -	- - -	- - -	diktad bild, de- vis, Emblem.
8 - - -	fann bild.	- - -	fann bild.
9 - - -	- - -	- - -	diktad bild, de- vis, Emblem.
10 - - -	diktad bild, de- vis, Emblem.	- - -	diktad bild, de- vis, Emblem.

Det är ofvan anmärkt att båda sidorna på en penning böra så sammanbindas, att de

M 4

blott

blott hafva ett gemenfamt ämne till föremål; (fe Cap. 5.) Men urskillningen, huru och på hvad fätt denna fammanbindning må göras, ankommer på Upfinnarens snille och smak. Jag anmärker tre händelser. Antingen är penningen årnad till åminnelse af en vifs perfon, i anfeende till des lynne och egenskaper; eller i anfeende till någon vifs des gårning eller händelse; eller är penningen årnad till åminnelse af någon händelse, utan afseende på personer.

I förfta fallet, då man enkannerligen har en vifs persons egenskaper till föremål, synes perfonens tydeliga utmärkande genom påskrift, porträt eller vapen, skicka sig bäst till åtsida, och någon diktad bild, devis eller emblem, till frånsida. Att uplysa detta med exempel, vill jag anföra den skådepenning som flogs öfver framledne Riks-Rådet Grefve Nicodemus Tessins Grefvinna Hedwig Stenbock. På åtsidan synes hennes bröstbild och titel; på frånsidan, en vacker devis, en stenbock, lånt ur hennes vapen, som betar högst på ett berg med omskrift: *Pascitur in altis*, att utmärka Grefvinnans Gudsfruktan samt ådla och höga tankefätt. Till det i fråga varande allmänneliga beröm af personer, är ej mindre vanligt, att på åtsidan visa deras porträt och på frånsidan en blott påskrift.

Den

Den andra händelsen, då skådepennningens syftemål är att förvara åminnelsen af en person, i anseende till någon den samna rörande särskild händelse, är den vanligaste, och behöfver nästan intet exempel. Af denna egenfkap äro nästan alla Konglige skådepennningar, som flås öfver segrar, fredslut, inhemska inrättningar, m. m. Ändamålet gifver äfven här tillkänna, hurudan den lämpeligaste sammanfattningen bör blifva. Man älskar således ofelbart, att på åtsidan se personens porträt, till hvars heder penningen ärnas, och på framsidan kan den gifna händelsen antingen efter naturen föreställas, blifvande då en sann bild; eller under förblomerad bildning, såsom sinnebild; eller ock med en påskrift tydeligen tillkännagifvas. De tillfällen då porträter på ömse sidor kunna användas, äro ofvanföre omtalte. (Cap. 12).

Tredje händelsen innefattar skådepennningar öfver sådana tillfällen, som man ej vill eller kan hänföra till någon viss person. Exempel-vis kan andragas den öfver jordbäfningen på Sicilien 1693, hvars ena sida förtär en påskrift som förtäljer hvad mångfaldig skada den förorsakat, och den andra, en qvinna med utrifna hår, som håller ett dött barn vid fötterna med hufvudet nedvändt. Omskriften är: *Sicilia afflicta*. Det hade

varit obetänksamt, att på en sådan skådepenning nyttja den regerandes namn eller bild, och att förbinda hans åminnelse med en allmän landsplågas, den han ej kunde afböja. Till ett annat exempel tjänar skådepenningen öfver Svenska Bankens jubelfest 1768, som består af två sinnebilder, den ena på åtsidan, en man med tillhörigheter, som utmärka Banken och Omskriften: *Fiscus Ordd.* R. S. Den andra på framsidan föreställer Nilströmen med titel: *Ampliator Civium*. Som Banco-verket icke är af Konglig inrättning och jämväl står under Ståndernes särskilda vård, så kunde Konungens bröstbild utelämnas, hålft ett upfylldt hundraåratel ej berodde af hans åtgärd. Republikers skådepennningar öfver förelupna märkvärdigheter inrättas merändels på detta sätt, hvaraf man i synnerhet ser prof bland de Holländska; Frihets anden är där njugg med särskilda hedersbetygelses för personer.

Deßa anmärkningar innehålla väl inga ovillkorliga regler, men kunna gifva anledningar till efterfinnande för en begynnare, som vill vända sin håg åt den vitterhets del här omröres.

En fråga torde med några ord förtjäna öfvervägas. Böra åtsidans och framsidans omskrifter i en mening bindas tillsammans? Hos
de

de gamle var detta ej brukeligt. På Romerska penningar, där åtsidans omskrift utgör Kåjsarens titel, oftast in nominativo, är fransidans en däraf oafhångig mening; såsom *Clementia Augusti; Optimo principi &c.* Ty att några få fransidors omskrifter: *Salus Generis humani, securitas orbis* m. fl. kunna sammanlåmpas med titeln på åtsidan, synes vara verkan af en slump. Vi hafve af de Romare årt denna mindre laggränhet. Att låta titlar på åtsidan stå i nominativo, har i senare tider nästan blifvit ovillkorligt, men fransidans omskrift sammanbindes sällan därmed. På en del af de första nyare skådepenningar, försökte man att låta en och samma mening löpa från den ena sidan till den andra. Så skedde på den ofvan anförda öfver Florentinska Kyrkomötet, där första sidans omskrift: *Greci, Armeni, in Synodo Florentina cum Sede Apostolica* begynte en mening, som fortattes på den andra: *Sub Eugenio Papa III. Anno XPI MCCCCXLI uniti sunt.* Detta var ett fel som sedan ej sällan blifvit uprepadt. Det är med åtsidans och fransidans omskrifter, såsom tillförne rörande omskrifter och nedanskrifter anmärkt är. De böra hvar för sig kunna förstås och utgöra begripelig mening; ty om meningen afbrötes, stannar Läsaren i ett slags obehaglig föråghenhet, hvar han skall igenfinna det som brister. Ef.

Efter min tanke vore dock den skådepenning fullkomligast, där på lått nyfs fades, åtsidan och frånsidan väl hvar för sig föredde en full mening, men där de ändå kunde bindas tillhopa i et otvunget sammanhang. Ett sådant exempel förtjänar anföras. Hertigen af Mantoua fann för sin trygghet rådeligt, att 1631 lämna fästningen Casal åt Konung Ludvig XIV. Däröfver flogs en fransk skådepenning, hvars första sida förestälde Konungens bild och namn: *Lud. Magnus Rex Christianissimus*, och den andra: Konungen på sin thron, emottagande grundritningen till bemålte fästning, af Staden Casals hand, hvilken såsom en knåböjande qvinna af Hertigen framfördes. Omskriften blef: *Tutela Italiæ a)* och nedanskriften: *Casalis arce in fidem recepta XXX Sept. MDCLXXXI*. Bågge sidornas omskrifter och nedanskrift utgöra här en otvunget sammanhängande mening, nämligen: *Ludovicus Magnus Rex Christianissimus, Tutela Italiæ, Casalis arce in fidem recepta*.

Ännu en fråga att undersöka. Sedan Epigrammatiska omskrifter begynt brukas få kring fanna, som diktade bilder, händer of-

n) O *Tutela præsens*
Italiæ . . .

Horat. ad Aug. IV. od. 14.

ofta, att de personer, hvilka skådepennin-
garne påsyfta, i omskrifterna införas, ån så-
som själfva talande i första personen, ån så-
som tilltalte i den andra, ån såsom omtalte i
den tredje. Til exempel: På Drottning Ul-
rica Eleonoras ofvannåmde penning, år om-
skriften *Non mea sed orbis*, yttrad i solens
och tillika Drottningens namn, i första per-
son; På vår nu regerande Konungs krönings-
penning, där han i krönings dragt till håst
föreställes, år omskriften: *Patriæ cura sa-
lusque tuæ*, ställd till honom i andra perso-
nen; Och på en penning öfver Konung Fre-
dric I:s hemkomst till Sverige 1731, där so-
len lyser öfver en runsten, åro orden: *Ex-
hilarat reditu*, lämpade på Solen och Ko-
nungen i tredje personen. Alt detta år ingen
svårighet underkastadt, när den person om-
skriften omförmåler, antingen i porträt eller
genom sinnebild på samma sida vises; men
når en sådan person endast företes på åtsi-
dan, och framsidans omskrift ändå lyftar på
honom, samt således likasom hänviser åskå-
daren till bröstbilden på åtsidan, synes en slik
frihet vara mera betänkelig.

Sådant sker likväl på goda skådepennin-
gar. När Kron-Prinsen, vår nu regerande
Konung, åtog sig Cantzlers Ämbetet för Up-
sala Academie, flogs öfver detta ämne en skå-
de.

depenning med samma Herres bröstbild och titel på åtsidan samt Gustavianiska Academiehuset på framsidan, som i omskrift införes talande: *Tua sim tua dicar oportet* (Ovid. Heroid. 1.) och således till den på åtsidan förestälde Prinsen. Detta synes väl afvika från naturen, som bjuder, att den person, till hvilken ordet föres, skall vara för ögonen tillstådes. Emedlertid har sådant sin ursäkt i ett nog allmänt bruk och i den öfverensstämmelse eller gemenskap, emellan penningens båda sidor, som man för oskiljagtig antagit.

Jag undviker att öka vidlyftigheten med flera exempel, men anser få mycket angelägnare, att innan jag lämnar detta ämne, slute-
ligen anmärka, det den omförmålda friheten, att i framsidans omskrift, liksom åberopa åtsidans bild, icke får sträckas alltför vida, och att slika omskrifter blifva aldeles felaktige, om i dem anföres blott sådana omständigheter (prædicater) hvilka i framsidans bild sakna allt ämne (object) hvartill de må lämpas. Till sådana felaktiga omskrifter råknar jag exempel-vis den som träffas på Ludvig XIV:s skådepenning, i anledning af dets åtgärd, att skaffa Sverige åter sina förlorade besittningar genom freden 1679 hvaråst på framsidan läses: *Sociorum defensor*, ånåskönt den blott företer tvåanne qvinnor, *Segren* och *freden*
vid

vid ett altare, som ingendera kunna åt sig taga uttrycket *defensor*, hvilket man väl ser att upgifvaren förstått om den på åtsidan afbildade Konungen, men som dock icke bort på framsidan sakna någon bild, till hvilken den jämväl otvunget kunnat lämpas.

19. Om Satyriska penningar.

Ehuru väl skådepenningar genom sin natur, lika med andra historiska minnesmärken, enkannerligen äro ämnade, att med sanning och enfalld ställa handlinger i dagen till efterverldens pröfning, har man dock ej kunnat hindra sig, att äfven låta egna omdömen på dem inflyta; Och efter dessas olika beskaffenhet, hafva skådepenningar af olika art och lynne upkommit. Man ser således icke allenast sådana som innehålla beröm, utan ock *satyriska*, eller sådana, som med mer eller mindre bittert salt straffa fel. Så var den penning beskaffad, som slogs öfver Kåsar Carl V:s olyckliga krigsförrättning mot Algier, och hvilken vrängde (parodierade) hans val-språk *plus ultra*, skrifvet öfver Herculis stoder, på det sätt, att mellan stoderna föreståldes en kråfta, hvar öfver låstes *plus citra*. Sådan var ock den, som i Tyskland slogs öfver Czar Peter I:s nederlag vid Narva år 1700, hvil-

hvilken på ena sidan förestälde Czaren, sittande vid mörfare, som kastade bomber mot fåstningen, med omskrift: *Petrus assiderat igni*, och å den andra, S. Petrus klådd såsom munk, på flykten, hafvande mössa och svård, med omskrift: *Fugiens ploravit amare*.

De gamle kände icke detta slags penningar *b*). Och att såga fanningen, åro de att anse

- b*) Romarne voro väl ålskare af Satyrer, åfven yttrade i Sinnebilder; Men på penningar har man inga såkra bevis, att de yttrat sin Satyriska böjelse. En Marci Aurelii penning hvars fransida föreställer Venus smekande den nakna Mars, med omskrift: *Veneri Victricis*; och en Gallieni, hvars fransida har till omskrift: *Gallienæ Augustæ ubique pax*, åro de, som sannolikaft kunna mistånkas för Satyre. På den förra har man velat igenfinna Faustinas kärleksåfventyr med Gladiatoren; och på den senare en ironisk målning af Rikets tillstånd, medan Kåjsarens fader fatt fången hos Sapore, och provincerna voro flyckade mellan Uprorsstiftare. Författare af stridig mening tyckas dock hafva bästa skålen; I synnerhet synes det vara gällande, att penningarne flogos under Kåjsarnes egna ögon, som ej låra tillåtit Satyrer mot sig och sina hus. Här böra ock nämnas de så kallade *Spintria*, ett slags medallioner i Tiberii tid, som i prägel föreställa en del af de vålluster, hvilka gjorde hans varelse på Caprea så ohygglig. Att de blifvit på Kåjsarens egen befallning slagne och således icke att begabba honom för sitt otillbörliga lefverne, är så mycket troligare, som man af författare vet, det han roat sig med målningar af lika beskaffenhet i sina rum. Cfr. Addison's Remarks on Italy; samt Tacit. Annal. L. VI. och Suetonius in Tib. C. 43.

anse för misfoster af konsten. Äfven så litet man är van, att uprefa stoder åt vanfrågadt folk, eller rista begabbande påskrifter öfver begångna fel; så litet synas skådepenningar vara årnade att förvara så beskaffade åminnelser. Det är naturligt, sårdeles mellan magter, som föra krig, att den segrande på skådepenningar uphöjer sina vundna förmåner; Men det bör ske med en alfvarsam vördighet, som aldeles förfäkar det antingen skåmsamma eller bitande salt, Satiren kräfver. Om smådande penningar vill man ej tala, ehuru dessas antal till sine författares vanheder, är ingalunda ringa. Deras blotta namn tillkännagifver, att de hårröra af snillets misbruk.

Den som annars skulle vilja roa sig med Satiriska försök till penningar, finner lätt att grunderna äro de samma som redan i allmänhet äro anmärkta, och att de blott fordra en annan tillämpning i afseende på ändamålet. Således om en uplyst och rättvis Domare kan förestållas under sinnebild af en våg, med omskrift: *Lex in lingua*; kan en egennyttig afbildas under samma kropp af devis, med de Italienska orden till själ: *Piega onde più ricere*. En slitig upvaktare för födan (parasite) kan liknas vid en blodigel, med orden: *Et dum satiatur, adhaeret*. Man känner huru skådepenningen öfver den be-

DEL. II. N kante

kante Ängelske Stats-Ministern Robert Walpole blef förvånd. Man hade till hans beröm såsom omskrift nyttjat: *Regit dictis animos*. Hans ovänner ändrade *dictis* till *nummis*, och ökade fluteligen den således omskapade meningen: *Regit nummis animos et nummis regitur ipse*.

20. Om förårringspenningar och råkne- eller kast-penningar.

Skådepenningar skilja sig från *förårringspenningar* och *råkne* eller *kastpenningar* (jettoner) till ändamålet och ursprunget. De förstnämde äro endast årnade att bevara åminnelsen af märkvärdiga personer eller händelser; de senare, enligt namnet, att utdelas till hedertecken och belöningar; de sistnämde, åfvenledes likmätigt deras namn, draget antingen af gamla franska ordet *getter*, råkna, eller af ordet *jetter*, kasta, enkannerligen inrättade, att göra tjänst i räkning, eller att utkastas bland menigheten vid högtideliga tillfällen.

Emedan likväl dessa sednare två penningslag, såsom icke i allmänt bruk gångbara, äro i nära slägtskap med skådepenningar, och icke mindre än de, fordra en lycklig upfinning, styrd af regler, torde några få anmärk-

märkningar som dem röra, härstädes icke vara utur sitt ställe.

Hvad först angår föråringspenningar, så kunna väl ofta därtill användas sådana skådepenningar, som äro slagne öfver vissa handlinger och inrättningar, hvilka hafva gemenskap med föråringens affigt; till exempel hvaraf, minnespenningen öfver Svenska Målare och Bildhuggare-Academiens instiftelse 1735 kan andragas, föreställande, på ena sidan Konung Fredric I:s bröstbild och titel, samt på den andra, ett ungt tråd med omskrift: *Formatur ad justum*, hvilken penning sedan länge blifvit utdelt till belöning för skickelige Lärningar inom Academien. Men om sådana penningar är här ej fråga, utan om dem, hvilka endast och allenast flås till föråringar. Dessa hafva då intet afseende hvarken på någon viss handling eller person; Uppfinnarens enda åliggande är, att göra dem tjänlige till sitt ändamål, och att därför tydeligen utmärka i hvad affigt de utdelas. Alla sammanfattningar af sådana åt-och fransidor som därtill gemensamt lända, kunna då komma i val. Således kan en föråringspenning förles ån med Regentens i landet porträt, om han antingen utdelar priset, eller med sitt bifall och upmuntran skyddar dess affigt; ån med nå-

gon påskrift, som upptäcker denna affigt; ån med någon finnebild, som derpå syftar.

Exempel tala bäst. På de penningar som skänkas de fattiga pelgrimer, hvilke af Påfven njutit fota-tvagning Skärtorsdagen, företer åtsidan Påfvens bröstbild, men frånsidan en Apostel hvars fötter tvås af Kristus, med omskrift: *Tu Domine et Magister*, och i nedanskrift *Exemplum Dedi vobis*. I Romerska Malare-Academien di San Luca, utdelas belöningspenningar åt Lärlingarne med Påfvens bröstbild på åtsidan och till finnebild på frånsidan, Evangelisten Lucas, målande, enligt munkberättelsen, frålsarens porträt. Den belöningspenning som i Paris tillställes den, hvilken uplifvat någon i vatten qvåfd, underåttar själf åskådaren om sin anledning, som är tydeligen utförd på ena sidan med orden: *Ob civem submersum redivum*, omkring en krans af sjögrås; men på den andra visar sig staden Paris vapen med omskrift: *Civitatis Parisiensis præmium fundatum* 1779. En vacer Svensk belöningspenning för upodlingar är den, som på ena sidan företer Kon. Adolph Fredrics bröstbild, och på den andra, en bonde som plöjer, med omskrift: *Länder fredsam intagna* och i nedanskrift: *Upodlad jord*.

Jag får nu tillägga några ord om *råkneller kast-penningar*. Man vet att de Romare
till

till lättande af sin räkning, betjante sig af små stenar eller så kallade *calculi*. Efterverlden antog i stället och innan Arabiska siffrorna vigare lättade dessa förrättningar, små runda slipade och platta metall-stycken. Efterhand pryddes dessa till behagligare utseende med uphöjdt arbete, föreställande blommor och andra firater; ytterligare med de Regerandes namn, vapen, titlar, åtföljde af någon omskrift; sluteligen med minnesmärken af betydliga händelser som sig i Staten tilldragit. Räknepenningarne blefvo således lika med skådemynnten ett slags minnespenningar, hvaraf, under lång tids förlopp, i flera länder ett visst antal hvar år, under Regeringens in-seende, tillverkades och utdeltes, till dess denna plågsed efterhand åter kommit utur bruk. I Frankrike har man, besynnerligen ifrån Konung Francisci I:stid slagit slika räknepenningar, till anseeligt antal. En stor del har blifvit förfärdigad genom årligt föranstaltande af vissa allmänna verk och Samhållen, såsom *Chambre des Comptes*, *Trésor Royal*, *Clericiet*, de Handlande m. m. Prinsars, Prinsessors och förnåma enskilda personers minnen äro jämväl på detta slags penningar ofta förvarade eller förnyade c).

N 3

Det

c) Cfr. v. Loons Hist. Met. des païs-bas, företalet; och Patins Hist. des medailles.

Det är klart, att så länge förnåmsta ändamålet med räknepenningar svarar mot deras namn, det är, att göra nytta i räkning eller spel, blir deras inrättning mindre underkastad reglor. I en så föga båtande affigt, kunna de förles med hvad tecken man behagar. Personers namn eller vapen, något valspråk, någon skåmtsam sinnebild eller figur, kunna efter godtycke väljas, utan tvång, utan plan. Sådant sker alla dagar. Vi hafve spel-penningar i Sverige, både för Konglige personer och för enskilde, som förete olika exempel, dem jag förden skull tror mig icke behöfva anföra. Men så snart ändamålet med dessa penningar blifver, att stadga åminnelsen af personer, af händelser, af allmänna verk och inrättningar, iklåda de sig skådepenningars natur och äro bundne till samma lagar som dessa sednare. Den enda åtskillnad har af bruket blifvit uprättad, att då stilen till skådepenningar är allvarsamare och majestäteligare, får den till räkne penningar vara mera lekande och epigrammatisk. Till sistnämde affigt passar devisen i synnerhet; och har man i Ludvig XIV:s och Ludvig XV:s tidehvarf, de vackraste mönster, huru detta slags snille-lek med smak och behaglighet kan nyttjas på räkne-penningar. Om icke ett nog allmänt bruk rättfärdigat de utur forntidens för-

författare dragna lämpeliga utlåtelse i bunden eller obunden skrif-art, till omskrifter på skådepenningar, skulle jag ock därför våga anse dem mera passande för räknepenningar, emedan de i sjelfva verket ej äro annat än en lek med snille och ett lån af andras tankar. Huru mycket majestäteligare lyder icke i sin enfalld omskriften: *Rex Parthis datus; Ubique pax; felix temporum reparatio; &c.* än alla sinn-rika vers-stumpar? Men för att ej uphåfva mig mot en allmän sed, hänskjuter jag utan vidare utförande denna anmärkning under Smakens Domstol.

21. Om minnespenningars form och storlek.

Till penningars form har från ålder den cirkel-runda såsom beqvåmast och rymligast varit brukad; Men fyrkantiga, åttkantiga och aflånga (oval) penningar hafva dock i senare tider äfven vift sig. Nu har den cirkel-runda formen så återtagit sin fordnå rätt, att af närvarande tidehvarfs tillverkning, nästan inga penningar äro synliga af annan skapnad, om icke en eller annan räkne-penning. Skådepenningars storlek har i alla tider varit mycket olika. De gamla folkslagens voro mynt,

N 4

och

och således lika som våra mynt inrättade efter skrot och korn eller mått och vikt samt följagteligen stadgad storlek. Sådana voro Grekernes *drachmer*, Romarnes *denarier*, *quinarier* och *asses* med alla deras fördelningar, som ock gifvit anledning till den åtskillnad forn-forskare uprättat mellan kopparpenningar af störste, medlerste och minste storleken.

I nyare tider hafva skådepenningar blifvit förfärdigade ifrån $\frac{1}{2}$ till $3\frac{1}{16}$ decimal-tum i två-linea. Kännare hafva inom dessa gränser inskränkt dem; och, bland det oändeliga antal grader som där emellan finnas, uprättadt 26 mått eller särskilde storlekar, såsom enkannerligen brukelige. En upfinnare till minnespenningar har full frihet, att bland dessa välja den storlek honom måst behagar, allenast han aktar, att penningen icke blifver, antingen otvdelig genom för ringa utrymme eller besvärlig och tung genom för stor vikt.

Tillåtnas en skådepenning, så förfärdigas den dock ej gärna under 11:te storleken eller $1\frac{1}{2}$ tums två-linea. Däremot plågar man föga låta honom öfvergå 22:dre storleken eller en två-linea af $2\frac{1}{2}$ tum. Det är ock en godtycklig men likväl nu för tiden tämmeligen antagen sed, att ju viktigare en händelse

dessa anses, ju större skåde-penning slår man däröfver. Alle penningar som hålla mindre än den ofvannämnda i:te storleken, finna hållt sitt rum bland råkne-penningar eller jettoner. Detta är en ny åtskillnad som vanan uprättat mellan dessa och skådepenningar.

Man bör ej heller till slut obemålt lämna, att vid skåde-och råkne eller kastpenningars förfärdigande merändels i akttages den skillnad, att de sednare, lika som mynten, hafva grundare stämpelar och fördenskull stämpas med ett enda slag; hvaremot skådepenningar flera gånger måste gå genom elden och under stämplén, emedan denne sistnämde gärna är stucken med mera forgfällighet och därför för djup, att gifva metallen ett dugligt aftryck genom ett enda slag. Denna uprepade förrättning fordrar, att skådepenningen därunder måste hållas omfattad af en järnring (virole), som hindrar metallen, att under stämplingen gifva sig utom kanten. Häraf kommer, att man alltid ser skådepenningens kant slåt och hel; men råknepenningen däremot, lika som mynten, omringad med en krufad randning, perlor eller annan prydnad.

22. *Exempel.*

Af allt det anförda finnes, att genom flera utvägar minnet af en person eller händelse kan bevaras på en penning; att man därtill kan nyttja påskrifter, bilder af flera slag, omkrifter af flera slag, och af flerahanda indelning till meningens förklarande, emellan penningens omkrets och afskärning. För att uplysa sådant genom exempel, så låt vara, att en minnespenning skulle slås öfver Konung Carl X:s verldskunniga tåg öfver Bålt.

Emot en åtsida som förestälde samme odödliga Konungs bröstbild, namn och titel: *Carolus Gustavus D. G. Rex Sueciæ*, kunde till frånsida nyttjas följande olika uttryck af en och samma grund-tanke:

1:o. En blott påskrift, till åfventyrs:

In Memoriam

Virtutis et Fortunæ

Victoris Augusti

Cui Cum Toto Suo Exercitu

Mare Balth. In Glaciem Coactum

Stupendo Quod Uni Debutit Exemplo

Ex Slesvico In Seelandiam

Viam Pandit

Mens. Febr. MDCLVIII.

2:o. *Sann*

2:o. *Sann bild med nämnande omskrift*; nämligen hela Iståget afskildradt och däröfver: *Transitus gloriosus maris Balthici*. I nedanskrift: *MDCLVIII*.

3:o. *Sann bild med epigrammatisk omskrift*. Sådan är den vackre skådepenning vi verkligen hafve öfver denna stora händelse, tåget nämligen föreståldt och däröfver skrifvit: *Natura hoc debuit uni*; samt i nedanskrift: *Transitus gloriosus maris balthici MDCLVIII*.

4:o. *Diktad bild med nämnande omskrift*; Neptunus, hvilken up ur en vak på det frusna hafvet öfverlämnar Mars sin treudd. Omskrift: *Marti Neptunus obsequens*. I nedanskrift: *Transitus gloriosus Maris balth. gelu clausi MDCLVIII*.

5:o. *Diktad bild med epigrammatisk omskrift*. Samma bild som den nyls föregående, med omskrift: *Iterque dedit Legionibus ire per altum* Lucretius de rerum natura L. III. d). I nedanskrift: *Exercitu victore in Seeland. transducto MDCLVIII*.

Deffa

- d) *Ille quoque ipse viam qui quondam per mare magnum
Stravit iterque dedit legionibus ire per altum
Ac pedibus falsas docuit superire lacunas
Et contempsit equis insultans murmura ponti
Lumine adempto animam moribundo corpore fudit. (de Xerxe).*

Deßa upgifter kunde hvar för sig passa till en stor skådepenning. Vore åter fråga om en mindre minnespenning eller kastpenning, som tillåter en mera lekande smak och upfinning, så torde dårtill kunna tjåna:

6:o. *Annan diktad bild med epigrammatisk omskrift*; nämligen *Segren*, på en skridsko stödjande ena foten, såsom Romarne fördom förestålde Sjö-Segren (*Victoria Navalis*) med foten på en skeppsstam. Omskrift: *Negata tentat iter via* (*Horatius Carm. L. III. od. 2*). Nedanskrift: *Ex Slesvico in Seeland. MDCLVIII.*

7:o. *Devis*. Egiden eller Minervas sköld med Medusas hufvud uppå, hvilken sköld, såsom bekant är, Perseus fick låna af Gudinnan och därmedelst erhöll flera segrar. Omskrift: *Ornandæ Virtuti miraculum*. Nedanskrift: *Mare Balth. glacie duratum Victori pervium*
e) *MDCLVIII.*

8:o. *Emblem*. Tapperheten, föreståld såsom en qvinna, med hjälm, sköld och spjut, råcker handen åt Lyckan åfven i qvinno-liknelse, med sitt styre i handen, som hvilar på en glob. Deßa Gudomligheter sysselsätta sig gemenamt, att med palmqvistar pryda en seger-vård af vapen med omskrift: *Sors et virtus*

*) Hic freta vel pediti pervia reddit hyems *Ovid. Ep. ex. P. IV. 10.*

tus miscentur in unum. (Virgil. Æned. XII. v. 714 de pugna Æneæ cum Turno). I nedanskrift: *Superato feliciter mari Balthico MDCLVIII.*

23. Sluteliga påminnelser.

De föregående korrta anmärkningar omfatta förmodligen de betydligaste omständigheter, som, vid uppgifvandet af en skåpenning, böra komma under öfvervågande. Men kannedom af regler är otillräckelig, att frambringa något nytt, fullkomligt eller behagligt, utan tillhjälp af snille förent med smak.

Snillet, hvilket förutan, ingen ting nytt kan upfinnas, fordrar i vår tid, rikare tillgångar än fordom. Man är nu laggrann, att icke nyttja bilder och sinnebilder, som tillförne varit använde, i fruktan för den tillvitelse, att man vill prunka med andras upfinningar. De gamle gjorde därvid ingen svårighet. *Liberalitas, Concordia, Fides, Exercitus, &c.* voro formler, eller beståndiga titlar, som återkommo bland de fleste Kåjsares penningar, ja understundom på flere af en och samma Kåjsares, så ofta anledningar därtill voro förhanden.

Men

Men om upfinningen skall blifva lycklig, kräfvdes jämte snillet äfven smak. Det är denna, som i all vacker lärdom gifver form åt det snillet alstrar. Det är denna, som vet att göra ett behageligt bruk af förvärfvade kundskaper, men själf sållan förvärfvas, utan en medfödd gåfva som kan fullkomnas genom upodling. Ehuru svårt det är att beskrifva denna själens fina förmögenhet, kan man dock säga, att den består i föreningen och jämvigten emellan inbildningsgåfvan och omdömet; ty den förre är för yr att icke förgå sig, om hon ej styres af det sednare; och detta åter för kallt, för afmätt i sin gång, att ensamt gifva behag och lif.

Smakens verkan visar sig i sanning, enfalld och låmpelighet. Så i konsten att upgifva skådepenningar, som i all vitterhet, är *Sanningen* den första och väsendteligaste lagen som måste följas. Alle falske eller oriktige tankar förleda dåld, misshaga uptäckte. En felaktigt använd sinnebild, en illa träffande omskrift förtjäna lika billigt klander som ett oriktigt förnuftsflut (Syllogismus). Ett af de misshageligaste fel emot sanningen begås genom smicker. Det bör därför på en penning aldrig åga rum. En man som får en penning,

ning, utan förtjänst, löper snart fara att penningen sjelf faller i glömska och sluteligen endast förvaras såsom en obetydlig fyllnad i en mynt-samling. Det är personens värde som utgör penningens, och då kan han hoppas att penningen äfven i sin ordning hedrar honom. För öfrigt, om lof-offer skola fram-båras för en person, hos hvilken, enligt mänsklighetens allmänna lott, dygder och fel finnas tillsammans, böra de i ett smakligt beröm noga åtskiljas. Man får uphöja de förra; man måste förbigå och liksom draga ett tåckelse öfver de senare. Den som på en minnespenning berömde Cæsar, icke allenast för sin tapperhet, utan ock för sina seders renhet, Augustus icke allenast för sin klokhet, utan ock för sitt mannamod, ådroge både sig och sin Hjelte, åtlöje. Lika varsamhet måste i akttagas vid gårningars prisande. Skrytande åreminnen öfver obetydeliga och ringa händelser, äro äfven så felaktiga mot smaken, som de, tvärt emot ändamålet, i framtiden vanhedra både hjelte och författare.

Enfall är en oskiljagtig egenkap från god smak. Den består däruti att man fram-sätter en sann tanke tydeligen, i all sin renhet, och utan öfverlastande med de prydnader af snille, som hölja och liksom bortblanda den samma. Både öga och begrep besvåras af

af mycket sammanfatte och vidlyftige så påskrifter som bilder. De trötta i stället att förnöja; Penningen blifver ett cahos, där upmärksamheten far villse, och, emellan altför många eller ock osammanhängande ämnen sluteligen aldeles förloras.

Sist fordras *Lämpelighet* eller ett vål afpassadt förhållande emellan penningen och dess ändamål, emellan det som på penningen yttras och omständigheterna. Denna korta påminnelse kunde allena gifva anledning till en hel afhandling, och är den, mot hvilken oftast fel begås. En upfinnare till en penning kan, innan han framkommer med sin uppgift, aldrig för noga besinna, af hvem, åt hvem, och i hvad enkannerlig affigt penningen åskas. Då han dessa omständigheter grant undersöker, lärer ett fundt och uplyst omdöme bättre bitråda honom än vidlyftiga reglor. Exempel-vis må dock följande andragas. Om en enskild person, genom en penning vill göra sin vän en tacksamhets förklaring, slår han därtill icke en stor skådepenning med prunkande påskrift, värdig en seger eller ett fredsflut. Slår han en penning öfver samma vāns död, så talar han då vānskapens språk och uttrycker sitt hjertas saknad af hans sällskap och förtroende. Däremot, om ett lårdt gille hedrar en vitter Ledamots

damots stoft med en minnespenning, uphöjer det på den samme hans kundskaper och lyckliga snille-rön i sin vetenskap. Ett beröm i allmänna ordafätt af hans goda hjerta, ett förklarande af den sorg hans bortgång våller, passar ej till ändamålet, som är att framställa och för efterverlden göra bekant hvad värde han ågt, hvad aktning han förtjent, hvad egenskaper särskildt utmärkt honom från andre lärde. I allmänhet märkes, att en penning bör träffa sitt föremål genom säkra och noga skilje-drag (*notæ characteristicae*), och att man på den samma aldeles icke är belåten med allmänna satser, (*loci communes*) som passa så väl till det ena tillfället som det andra.

Likafå finnes lätt, att en mycket lekan-de finnebild voro illa afpassad till ett högt och alfvarsammt ämne. Om till en skådepenning öfver en Christendoms jubel-fest, valdes en fabel-bild, skulle den stöta och antingen up-väcka förargelse eller åtlöje. Jag sluter dessa strödda påminnelser med den berömde fadren Bouhours omdöme rörande omskrifter på Grekiska språket till deviser. Han finner dem ej kunna förkastas öfver lärde män, och däremot löjeliga öfver unga fruntimmer.

För en upfinnare af skådepenningar for-dras mycken belåsenhet. Utom de philoso-

phiska vetenskaper som i allmänhet skärpa och sträda begrepet, utgör hela den så kallade vackra Lärdomen ett fålt det han måste bevandra. Han bör vara väl hemma i de gamla Språken, särdeles det Latinska, som till påskriffter måst brukas; Och hos Classiske författarne, så de bundne som obundne, icke allenast söka renhet i skrif-arten, utan ock ett förråd af höge och ädle tankar, som antingen utan förändring vid sina tillfällen kunna användas, eller ock gifva en lycklig anledning till nya. Forn-håfderne i gemen, fabel-låran, gamla historien och myntkunskapen äro honom oundgängliga vetenskaper. De bjuda honom vid mångfaldiga tillfällen en betydande hjälp: och af forntida penningar hämtar han de säkraste mönster att följa, icke trälaktigt, utan med urskillning. Han vet nämligen, att göra skillnad mellan det sämre och bättre af sjelfva forntidens lämningar. Icke härmar han, till exempel, föråldrade bokstäfvers strek och puncter, hvilka kommit utur bruk; icke gör han, genom utestuttande af titlar och omskrifter, sitt arbete till en gåta, för det att en och annan forntidspenning är så beskaffad; utan han danar sin smak efter den enfalld, den ädla allvarsamhet, som utmärka de forna gyllene tidedhvarfvens verk.

Hand-

Handledd af de Skribenter, som afhandlat läran om påskrifter och sinnebilder, finner han bland nyare penningar mycket att lära, mycket att akta sig före. I det förra afseendet förtjäna i synnerhet de Påfvelige skådepenningarne och Ludvig XIV:s hans upmärksamhet. Desse följa, med den förändring tidernes skick kråft, i de flesta mål de gamles goda mönster. Om de ej alltid kunna befrias från det lyte af sinicker, som altför ofta förståller skådepenningar, äro de dock i andra afseenden att berömma. Stilen är hög, men simpel; tydelig men sinn-rik; full, men ej upblåst. Mångfaldige nyare tidens penningar förtjäna ock att studeras, för sina fel. Ju mera man på dem öfvar ögat, ju sorgfälligare lärer man att undvika dem. Ett fluteligt och gemenfamt skål att göra sig väl bekant med alle nyare skådepenningar, så gode som elake, är att kunna taga sig till vara för redan brukade tankar. Det hånder lätt att två författare kunna falla på lika. Om den senare, äfven händelse-vis, brukar den förres, ådrager han sig en tillvitelse af lårdt snatteri, som har sken af rättvisa. Denna laggränhet tyckes dock ej böra sträcka sig så långt, att en förr nyttjad *Sinnebildskropp* ej må brukas, då omskriften göres olika, och tvärtom. Slika omvändningar äga i det närmaste lika rätt med aldeles nya upfinningar.

Någon kânnedom af fria konsterne är uppgifvare till skâdepenningar ganska nyttig. Dessa konster äro befryndade med all vitterhet, i anseende till deras gemensamma föremål, att föreställa den vackra naturen; men i synnerhet äro de våra förbundna med medalje-vettenskapen, hvars upfinningar fordra deras omedelbara biträde om de skola lyckas.

Förfedd med alla dessa hjelpemedel, litar en sådan uppgifvare ändå icke på sig själf, utan tillkallar uplyste kânnare, som vid skenet af granskningens fackla skårskåda hans arbeten. När denna föres af en stadig hand för att upplysa och ej af en kitslig för att bränna, bör hon aldrig kunna fåra en författares egenkârlek. Hon röjer fel, medan tid är att hjälpa dem; ty författare, ehuru skarpfynte de äro, mistaga sig ofta på egna verk. Ett fel i ett annat arbete kan hjälpas, men ett på en skâdepenningblifver evigt. Olycklig därför den, som af blind nit-ålskan för sitt snilleverk, försmår en tidig och mild rättelse, för att undergå efterverldens strånga dom, hvilken förblifver orygglig!

Det är af dessa skäl som alla upgifter till skâdepenningar i vårt land, blifvit underkastade Kongl. Vitterhets Historie och Antiquitets Academiens granskning. Måtte hon i detta ämne äfven som i all annan prydelig lärdom, upfylla sin Høge Lagstiftares ändamål, och befrämja snillet's upmuntran, snakens stadgande och tidehvarfvets heder!

Histo-

Historisk Afhandling

Om

Helge Lekamens Gille i Stockholm.

Amore patriæ majorum nostrorum inventa nosse debemus.

CICERO.

Af

Lector JOHAN MURBERG.

En af de Aderton i Svenska Academien.

Inledning.

§. 1.

Ehuru vårt tidhvarf i synnerhet öfverflödar af *Ordens inrättningar, Sällskap och Samfund* af hvarjehanda slag, må man dock ej föreställa sig dem, såsom en nyare upfinning. Redan i äldsta tiderna plågade våre urfäder i norra delen af Asien afhandla mer och mindre allvarfamma saker under samqväm och gästbud, som Herodotus, Athenæus, Plutarchus, Curtius, Svidas och flere intyga. Det samma förfåkras äfven om Germanerna. Sturlesons Edda beskriver huru Asarne *geingu ad gilde synu*, och är ej otroligt, att de fört seden med sig till oss *a*). Väre äldste hånlder tala ofta om våre förfåders *Fosterbröderlag, Offergillen* och andra sammankomster, der

O 3

man

a) *Dæmis*. 50.

man till gudarnes åra, samt berömlige hjeltars och vånners hugkomst, tömde sin *Bragafull*, och, under förtroligt samtal och vålplågning, gjorde vänskap, förbindelser och beslut *b*).

§. 2.

Vid Christendomens införande behöll man den gamla sedvanan, och låmpade den efter den nya Lärans innehåll. De urminnes bruken iklåddes nya betydelser, det vidskapeliga utrenfades efter hand, och förändringen märktes mindre, då de gamle namnen, och till en del plågsfederne ännu blefvo kvar *c*). Hårifrån leda sig utan tvifvel de i medeltidens handlingar så ofta nämnda *Andeliga Gilden och Bröderskap* (*convivia sacra, fraternitates, sodalitia, Gildæ, &c.*). Och man lårer ej behöfva föra deras ursprung till de bekanta *Munkbröderskap* i Europas södra länder, då namnet är nordiskt, anledningen tydlig, och deras mängd och namnkunnighet mycket större i norra än södra delen af
Eu-

b) Ifr. KEYSLER *Ant. Sept.* f. 349. följ. HJELM *åfs. de Amicitia devota. Mon. Scanenf.* f. 164. *Svensk. Magaz.* f. 83. LAGERER. *S. R. H.* I. d. c. 13. §§ 8. 12. c. 15. § 13. o. fl.

c) Ifr. GRAMM *anm. till MEURSH H. D.* f. 258. KEYSLER *anf. st.* f. 351. OLOF TRYGV. *Sag.* c. 24. DOLMERZ *not. ad Norrsk. Hirdsk. c.* 49.

Europa. De voro *Samsfund*, *stiftade till åminnelse af något Helgon eller Helgedom*, hvaruti personer af båda könen, under vissa lagar och förbindelser intogos, och till befordran af gudaktighet och inbördes vänskap, blandade religions öfningar och kärleksverk med en regelbunden vålplåkning d).

§. 3.

Då Kyrkväsendets förbättring börjades i sextonde århundradet, voro dessa Gillen i sitt uppersta anseende. Deras antal i nedra Tyskland och Norden hade ganska mycket blifvit ökad: Genom testamenten, gåfvor och köp hade de förvärfvat många och stora egendomar, så i städerna, som på landsbygden: Och ledamöternes mångd tillvåxte ständigt, i mon af det behof man kände, att i brist på egna, få deltaga i andras *andeliga förtjenster*; Men nu förföll, vid det upgående ljuset, alldeles detta anseende. Hos våra grannar blefvo de väl, fast under annat skaplynne, ännu någon tid bestående; e) men hos oss ödelades de innan korrt så alldeles,

O 4

att

d) Ifr. KOFOD ANCHER om gamm. Dansk. Gilder. Prof. FANT differt. de Conviviis sacris, Sver. Gilden, in Suecia.

e) Se P. TERPAGERS *Ripa Cimbr.* f. 428. Med tiden blefvo likväl deras inkomster anslagne till skolor och högre undervisningsverk.

att deras minne länge sedan är utsläckadt, och deras namn ej utan möda sökas i medeltidens häfder. Huru anseelig mängd af dem funnits i Sverige, intages deraf, att, då Danmark och Norrige ej räkna mycket öfver tjugu tillsammans, kunne vi hos oss namngifva mer än hundra; och detta antal kan utan tvifvel ännu mycket ökas *f*). Om dessa andeliga bröderskap nämnes väl något tillfälligtvis här och der hos våre författare; men ännu felar oss en utförlig beskrifning om deras inre beskaffenhet, inrättningar och göromål *g*). Ibland dem har *Helge Lekamens Gille*

- f*) TERPAG. f. 421. *Differt. de Conviv. Sacr.* I detta arbete uppräknas 9 *Gillen*, som funnits i Stockholm; men till detta antal kan läggas 10. ST. LAURENTII *gille*, hvars hus arfvingarne efter den, som upplåtit det till gillet,ingo 1529. till ena hälften fritt tillbaka, men betalade för den andra till Konungen 100 mark pgr. OLAI PETRI *TeukieBok, hsk.* vid 1529. 11:0 ST. NICOLAI *Gille*, hvars räkenskaper och tillhörigheter 1528. lemnades till Slottskrifvaren å Kon. vågnar. *ibid.* Till detta gille hade *Erlig man Nils Nagels* hustru skänkt ett hus, näst funnan *Gråmunkagrånd*, det hon 1527 inför Magistraten återfordrade, och fick *ibid.* 12:0 ST. ANNAS *Gille* och 13:0. ST. CATHARINAS *Gille* omtalas på f. ställe 1526. I testamente efter *prebendaten Petrus Matthæi* gafs 1523 ett öre till hvardera af 15:0 ST. BARBROS och 16:0 ST. TRINITATIS *Gillen*. Man finner ock i ett Magistratens bref af 1436. nämnd 17:0 ST. KNUTS *gildestufvo*, m. fl.
- g*) Se G. WALLIN *Sigtuna St. et Cad.* f. 330. *Gottl. Saml.* 1 d. f. 117. LAGERER. *Mon. Scan.* f. 119. följ. BOTIN

Gille i Stockholm varit ett af de förnämsta och talrikaste; och som jag af en händelse öfverkommit några strödda anteckningar, som af dess Äldermän blifvit gjorde, uti 14:de, 15:de och början af 16:de århundradet, har jag försökt, af deras jämförande med hvarandra, gifva om detta Samfund någon närmare uplysning *b*).

I. CAP.

Gillet's Namn, Stiftelse, Samlingsrum.

§. 1.

Detta Gille kallas uti de, i K. Antiq. Archivet, ännu befintligena permbref, och andra handlingar, *Convivium Corporis Christi, Fraternitas Corp. Chr. Helga Licama gilde, Helge Lekama Broderskap, Broderschap des*
O 5 *hil-*

S. Folk. Hist. f. 82. 238. Dis de Conv. Sacr. f. 30. följ. m. fl.

b) I Stockholms Storkyrka fanns af en händelse, bland andra odogliga paper, en liten bok, skrefven dels på pergament, dels på paper, hvaruti H. Lek. Gilles Alderman fordom upptecknat intagna Syskon, samt något af inkomster, utgifter och gillet's tillhörigheter, för 15:de århundradet. Äfven några räkningar för 16:de århund. början. Dessa ligga alltid till grund, samt anföras stundom under namn af *Acta Com. Corp. Chr.* i denna berättelse, så ofta ej andra anvisningar nämnas.

hilgen Lichams m. m. i). Sedan den orimliga *Förvandlings Låran* blifvit, i 12:te århundradet, i västerländska kyrkan antagen, och såsom en trosartikel 1215 uti fjärde *Lateranska Môtet* faststald, inrättade Påfven Urban IV. i afseende derpå, 1264 k) en högtidsdag, som, med mycken *andelig nytta* firades årligen Torsdagen efter H. Trefalld. Söndag, under namn af *Festum Corporis Christi I*). Denne högtid stadfästes sedan af Påfvarne Martin. V. och Eugenius IV. i femtonde århundradet, med bifogade ännu större *andeli-*
ga

i) Se *Aët. Conv. Corp. Chr.* vid år 1440 och på flera ställen.

k) Påfv. URBANS *Bref* till klosterjungfrun EVA. *Centur. Magdeb.* XIII. p. 633. C. G. HALTAUS uti sitt *Calendarium medii ævi* f. 104. säger väl, att P. Urban IV. stiftat denna festens firande 1260; Men denne blef ej vald till Påfve förrän d. 29 Aug. 1261. och brefvet till syster EVA daterar han, *anno tertio pontificatus nostri*. Detta bör likväl förstås om denna dagens allmänneliga firande *uti alla församlingar*; ty som en enskild fest blef han redan 1246 i *Lyttich* påbuden och följ. året derstädes första gången firad af Bisk. Robert och stadfästes der af Cardinalen Hugo 1252. Se PILGRAM *Calendar. Chronol. medii ævi.* p. 220.

l) Den kallas ock *Triumphus Corporis Csti* och hos oss *b. lekama dag*, hos Tyskarna *Fronleichnamstag*, *Gottsleichnamstag* m. m. HALTAUS *a. f.* Den Messa, som på denna dagen affjongs, eller *Officium de Corpore Christi* är, såsom PLATINA berättar, sammanskrefven af den bekante THOMAS AQUINAS, *lfr. Cent. Magd. XIII. f. 634.*

ga förmoner *m*). Ej under således, att den gaf anledning till de, så hos oss, som i andra länder, inrättade många *Convivia corporis Christi*. Sådana funnos, utom vårt nämnda, i Upsala, Calmar, Malmö, samt på Gottland och i Alsike Socken i Upland *n*). Till äfventyrs ock på flera ställen, som nu kommit i glömska. Det kallas ock stundom i handlingarna *Convivium sacerdotum*, och *Convivium presbyteriale*, hvartill orsaken skall nedanföre upgifvas *o*).

§. 2.

m) Att få mycket kraftigare upmuntra till denna högtidens andåktiga begående, fogade P. URBAN dervid en så ymnig *Syndaförlåtelse*, ej blott för lekmän utan ock uttryckeligen, för *prester, prelater och biskopar*, att den som flitigt bivistade *tidgården* hela den veckan, kunde förtjena till det minsta 1200 *dagars af-lat*. Detta fördubblades af efterträdarne MARTIN V. och EUGENIUS IV. och skulle desse tre Påfvars här-om utfärdade *bullor*, vid vite af *Apostolisk onåd*, årligen uplåsas i alla kyrkor, söndagen näst för H. Lekamens dag. Se *Breviar. Arof.* fol. 125. 6. *Le-ctionar. Arof.* ad diem festi Corp. Cñi. Det oaktadt, blef han dock ej allmänneligen firad förrän i början af fjortonde århundradet, sedan P. Clemens V. 1311. och Johannes XXII. 1316. det påbudit. Se PILGRAM *anf. St.* För det ömniga aflatet skull kallades veckan hos Tyskarne i medeltiden: *Ablafs-woche*.

n) Se *diff. de Conv. Sacris.* f. 17. 21. 27. FIENSE. om *Knutsgildet*, f. 17. STRELOVS *Gutl. Krön.* vid år 1400.

o) A. C. C. C. Vid år 1394. 1436.

§. 2.

Hvad år detta Gille inrättades, vet man icke. Men dess ålder lärér dock ej kunna föras längre tillbaka, än till sednare hälften af fjortonde århundradet; emedan *prebender* af detta namn då förrst stiftades vid Domkyrkorne *p*), och man hvarken hos oss, eller våra grannar funnit några äldre af detta slags Gillen *q*). I en förteckning på afledne ledamöter förekomma, ibland de förrste, Kyrkher-

p) *Prebenda corporis Christi* i Upsala Domkyrka inrättades af *Niclis Ahyörna son* (Sparre) till Salestad, som lefde ännu 1355. *Höfd. M.* f. 209. *Monum Uller.* f. 25. *Prebenda Corp. Chr.* i Westerås stiftades af Bisk. *Bene korp* på 1390 talet *Nigri B. Krón.* f. 62. I Skara Domkyrka inrättades en sådan förrst uti Biskop *Sven Grottes* tid i förra hälften af 15:de århundradet. *BRYNOLES Rimkrónika* p. 79. *Prebender* och altaren gåfvo stundom anledning till Gillens inrättande, *Peringsf. Beskrifn. om St. Nicolai Kyrka i St:b. Hjk.* Stundom inrättade ock Gillesbröderne *prebender* och altaren. *Fant. Olf. Selekt. in Hist. Svec.* f. 28. hvilketdera här skedd vet man icke.

q) *H. Lekam.* Gille på Lolland, det enda man känner i Danmark, år stiftadt 1388. *TERPAGER* f. 422. *PONTOPPID. Annal. eccles. T. 2. p. 232.* 1440 blefvo *H. Lekamens* Gillesbröder på Gottland uptagne uti Romaklosters gemenkap. *STRELOW, p. a. st.* så mycket nu kan finnas af de permbref, som än äro öfrige i Ant. Archivet, äro alla andra *H. I. Gillen* i Sverige yngre. Också är troligt, att Stockholm snarare gifvit, än tagit eftersyn af andra mindre folkrika städer.

herden i Stockholm *Johannes Ludolphi* † 1379. Riksdrotsen *Bo Jónsson* † 1386. Kon. *Albrechts* Son Hertig *Erik* † 1397. m. fl. som ock utmärker samma tid. Men att det dock mot slutet af detta århundrad redan kommit till full stadga och vacker förmögenhet, visar den afbröderna 1393. gjorda uppteckning af samfundets tillhörigheter. Ibland de personer, som hedrat sig med skänker till Gillet, och dernåmnas, är ingen särdeles känd, utom Borgmästarens i Stockholm *Folkvin Brakeles* enka, *Gerdeka* eller *Gertrud Kanstens*, som till Apostelens Andreæ åra stiftat tvåanne Prebender med sine chorer och altaren, den ena 1370 i Stockholm, den andra 1380 i Upsala Domkyrka; och *Christina Skörbytta*, som 1385. skänkt flera lantgods till samma Apostels chor på sednare stället *r*). Gillet hade åfven sitt *Capell*, *altare* och *prebenda* uti Storkyrkan, vid sydvästra dören, under låk-taren; men man är lika oviss om dess första stiftningstid *s*).

§. 3.

Alla, åtminstone större och förmögnare gillen egde sina egna *samlingsbus*, som i sed-nare

r) Mon. Uller. f. 34.

s) PERINGS. *Beskrifn. ö. St. Nic. Kyrka.*

nare tiderne merendels voro utmärkta genom stor, och, efter tidens skick, vacker byggnad *t*). Vårt samfund hade öck tidigt sin *gillestuga*, belågen vid Skomakaregatan på *höggra handen ifrån Torget*, *v*) och kallas i handlingarne *H. Lekama gård*, *Curia Convivii Corporis Christi* och *Curia convivalis*. Den bestod 1436 af tu hus, *curia inferior* eller egenteliga *gillestugan* och *curia superior*, som sednare blifvit gilletts egendom. Här höllos i äldre tider Ledamöternes *högtideliga sammankomster*; Men då deras antal med tiden ökades, blef förmodeligen den gamla gillesalen otillräcklig, emedan Samhället under gillesdrickningen hyrde sig rum *x*). För mindre *sammankomster*, då beslut och författningar af de styrande gjordes, gilletts lösoören och räkningar öfverfågos, och andra årender afhandlades, som ej behöfde komma under samtliga brödernes pröfning, var

Sa.

1) Se TERPAGER f. 425.

v) OL. PETRI *Tenkiebok för år 1528. Riks-Registratur 1536 fol. 54.*

x) Af anteckningarne för 16:de århundradet ses, att man då alltid vid Gillesdrickningen betalat en Mark p:gr i hyra för *Gillestugan*. Det var stundom *Vårfru Gillestuga* såsom 1509, 1511. 1513. Stundom *St. Gertruds* såsom 1510. 1512. 1516. o. s. v. Att *Vårfru gillestuga* ofta i äldre tider nyttjades äfven vid *Herrdags* och andre *riksmöten*, ses af *Rimkrön.* f. 226. 314. 438. 453.

Sakristian uti Storkyrkan, det vanliga samlingsstället y).

2. CAP.

Gillet's Ledamöter.

§. 1.

Medeltidens Gillen voro i allmänhet af tu slag, *andeliga* och *verldsliga*. De sednare svarade i det närmaste emot våra ännu varande *Ämbetsfrån*: De förra åter voro antingen *hel-andeliga*, som bestodo endast af *Prest*, hvilke vid hvarje månads början samlades, att öfverlägga om ärenden, som hörde till deras ämbete, hvad *fester* och *åminnelse-dagar* borde i den månaden begås, hvad *almosor* utdelas, m. m. och kallades derföre dessa sammankomster gemenligen *Calendæ*, *kalanter*, *prestkalenter*; z) eller *halfandeliga*, hvaruti både *klerker* och *lekmän* deltogo, och till

y) 1422. aflöts å Gillets vägnar en handel om ett stenhus vid *Vattuporten* af älderman och bisittare in *Sacristia ecclesie St. Nicolai Stocholmis*. 1436 valdes *Petrus Lydekini* till älderman *loco confveto*, *videlicet Sacristia*, 1475. Då afhandling skedde om *Norra Badstugan*, voro säljarne tillsammans med älderm. och bisittarne i *St. Nicolai Kyrkas sacristia*, o. s. v.

z) *Du CANGE Gloss. in v. T. III. p. 1167.* genom sammandrag af ordet är uppkommet *Galtegillet* för *Caltegillet* i Lund.

till gemenfamma religions öfningar kommo, på vissa tider tillhopa *a*). Til dessa sednare hörde vårt Samfund; och, ehuru det egentligen var ett *Prestgille* för Stockholms *Klerkeri*, som en samant hade styrelsen deraf, hvadan det ock, som redan är nämndt, kallades *Convivium sacerdotum* och *Convivium presbyteriale*, blefvo dock bröder och systrar af alla stånd antagna. Konglige och Förriktlige personer, Riksråd, Riddare, ämbetsmän, borgare, handverkare, bönder, husmän, drängar, pigor; ingen, som fört en oförvitlig lefnad, och för sitt *sjålagagn* kunde erlågga intrådes afgiften, var derifrån utesluten. De som under lifstiden saknat antingen förmögenhet eller tillfälle, att kunna i broderskapet uptagas, låto på sitt yttersta (*in extremis*) inskrifva sig; och efter döden kunde man äfven, genom andras åtgärd, komma till deltagande uti sällskapets andeliga öfverlopps förtjenster. Denne förmån sökte ock icke blott personer af ringare stånd, utan äfven de som varit i högsta vördighet. Kon. Carl Knutsen lät på sotsången inskrifva sig för andra gången 1469. och 1520 blef *Her Sten, rikesens förståndere brodher i H. Licama gille ephter sin dödh b*).

§. 2.

a) Se här om K. ANCHER om gaml. *Danſke gilder* I afdel. §. 5.

b) A. C. C. C. vid anförde år.

§. 2.

Ett samfund af sådan beskaffenhet och anseende, borde blifva talrikt: Också funnos der redan 1421. inemot 90 ledamöter *c)*. Att antalet i följande tiderne varit långt större, visar den myckenhet nye bröder och systrar, som årligen inkommo. *d)* Hårat utgjorde Stockholms *presterskap* en betydande del; ty ehuru här då icke funnos så många kyrkor och församlingar, som i sednare tider, lårer dock klerkernas antal ej varit mindre än nu. I *Bykyrkan* allena voro, utom *Kyrkoherden*, *Prosten*, *e)* *Poenitentiarien*, *Syffselmannen*

DEL. II. P och

c) A. C. C. C. uti förteckningen på lefvande Ledamöter 1421.

d) Således inkommo 1447. 24 personer. 1449. 29. 1451. 41. 1453. 52. o. f. v.

e) Att utom Kyrkherden äfven varit vid Storkyrkan en *Prost* intyga handlingarne oemotfägligt. Ut i stadfästelsebrefvet på *Vårfrugilles stadgar* 1405, nämnas tillika Dn. JOHANNES WARDENBERGH *Pastor ecclesie parochialis Scti Nicolai in Stocholm* och Dn. TYDEMAN-NUS *prepositus opidi ejusdem*. 1440 var Dn. Ericus Johannis *prepositus Stocholmensis senator Convivii*. Kalias i ett köpebref 1441, *Presther och Prosther i Stockholm*. PERINGS. *diplom*. I Årkeb. Jacob Ulfss. bref 1507. *die Martini*, om ljushållningen i Storkyrkan nämnes på en gång Kyrkherren, Prosten och Kyrkvårdarne. PERINGS. *Beskrifn.* om Bykyrkan. 1521 voro H. Nils *Benedicti prosth i Stocholm* och H. Björn *Laurentii sacristanus och prosth i Weremdböö* tillstådes vid råknin-

och *Capellanerne*, åtminstone en *prebendat* vid hvardera af de dervarande många *chorer och altaren*; f) samt uti *Sjålekapellet* 4 prester, att ej nämna andre mindre *kyrkbetjenter*. Vid de flera andra Klosterkyrkor och Ca-

garnas öfverseende. 1516 och 1517 bodde *Johannes Erici prepositus i Gillts hus* och betalade 6 m. p:gr i hyra, o. s. v. Presterskapet i Stockholm hörde väl egenteligen under Årkebiskopen och Dom-Capitlet i Uppsala; men hade dock utan tvifvel något *Capitulum* i Stockholm, der de uptogo och afgjorde mindre saker. Man finner sådant äfven på andra ställen i riket. I Nyköping var 1454 ett *Capitulum provinciale*, som ses af franciscaner Munkens broder Jons bref, af s. å. Äfven hafva Hr. Sven Pastor i Nyköping och Hr. Pehr Pastor i Lunda 1422 underskrifvit ett gåfvobref i Nyköping *in Consistorio Civitatis*. Man finner ock *Consistorium Stockholmense* nämndt på flera ställen, se *Diar. Vazsten*. p. 134. Acta Conv. C. C. ad an. 1436. då bröderne stämde Joh. Pipaskeg *ad consistorium*. Dykm. Ant. eccles. p. 269. Men dermed menas åtminstone på de flesta ställen *rådstugan*, som denna tiden kallas *consistorium*. St. Clara Minne s. 14. Hvadan ock borgmästarne i Stockholm, uti bref till Påfven Sixtus 1480 om stadfästelse på *Sjålekapellens statuter*, kalla sig i underskriften *potestas consistorialis opidi Stocholmenfis*. *Peringsf. Beskrifn. om St. Nicol. Kyrka*.

f) *Peringsf. i nysn. beskrifn.* namngifver väl, utom Sjålekapellet, endast 23 *chorer och altaren*; men dertill bõr läggas St. *Johannis Prebenda*. OL. PETRI Tenkiebok fol. 164. St. *Blasii chor*, St. *Loyi prebenda*, H. *Trefaldighets altare*, se FANTS observ. Sch. ad bist. Sv p. 28. I Capellet på norra sidan om kyrktornet lærer ock utan tvifvel ett eller flere altaren och prester varit.

Capeller förhöll det sig på samma sätt; g) och, enligt en i Gillet 1394. gjord Stadge, voro dessa alle förbundne, att inom ett år, sedan de kommit till någon sådan beställning, söka inträde hos bröderskapet b). Hårtill kommer, att äfven i landsorterne, prester af alla slag, ifrån Årkebiskopar till de minste prebendater, och understundom prelater och prester ifrån Danmark och Norrige ökade brödertalet i). Icke des mindre var dock mängden af de andra gillefyskonen alltid större, och oftast, i synnerhet i sednare tiderna,

P 2 i fler-

g) Dessa voro i 15:de århundradet *St. Jacobs Kyrka* på norre malmen, *Gråmunke*, *Svartmunke*, *Johanniter* och *Clarae Klosterkyrkor*, samt *Slotts Helgandsbusets Mariae Magdalena* och *St. Jörans kapeller*; i början af 16:de secliet var ock en prest vid *Capellet i Sjdlegården*. Vid samma tid nämnes ock ofta *Nykyrkan* t. e. 1521 blef *Dn. Johannes af Nykyrkion* broder i gillet; men af denna tilläggnig: *Dn. Bartollus Prior ibid. dedit fidem pro pecuniis*, tyckes följa, att det varit *Johann. Munkarnes kyrka*.

b) Se nedanføre Cap. 9. §. 2. I allmänhet voro alle Klerker som hade ordentlig syfsla denna tiden förpligtade, att ingå uti något prestgille. Uti *Statut. Synodal. AEpi Jacobi 1474.* heter det: *Omnes curati et presbyteri alii beneficiati, intra annum post beneficium adeptum, intrare debent convivium Salvatoris Upsaliae, sub pena trium marcar. Nettelb. Schw. B. 2 d. p. 197.*

i) Se nedanføre Cap. 9. § 4, 8. vid högtidl. sammankomsten 1519 voro 44 prester tillstådes; men 1521 endast 17.

i flerdubbelt förhållande *k*). Vid början af sextonde århundradet var förnåmligast deras antal, som på sotsången låto sig inskrifvas, ovanligt stort, och öfvertygelsen om bröderskapets *förtjenande* gudstjenst, ökades hos allmänheten, i samma mån, som Gillet nalkades sin slutliga upplösning *l*).

§. 3.

Ordentliga *tiden* till nye Ledamöters antagande var då Gillet *blef drucket*, och vid de fyra *större Begångelserna*, då man hade bästa tillfället, att känna de ankommandes frågd; *m*) Men det skedde ock vid andra mindre sammankomster; och de år, gillesdrickningen, för varande krig, eller andra orsaker, inståldes, inkommo icke des mindre många bröder och systrar *n*). När hela samfundets samtycke ej kunde inhämtas, ankom det väl endast på åldermannens och de styrande

k) 1451 inkommo 10 Klerker, 31 Lekmän, 1453 10 Kl. 42 Lekm. 1474 6 Kl. 20 Lekm. o. s. v.

l) 1520 *intogos in extremis* 63. 1521 - 126. 1522 - 83. 1523 - 141. o. s. v. *in vita*, eller friske inkommo hvardera af desse åren, omkring 20 personer.

m) Förteckningarne på nykomne Ledamöter begynnas alltid således: *Anno Di isti effecti sunt fratres et sorores Conv. C. Christi in bibicione.*

n) Såsom 1452. 1467. 1470. 1518. m. fl.

rande Klerkbrödernes bifall. I synnerhet borde intet uppskof ske med dem, som *in extremis* låto anmåla sig dertill; Också lopp samfundets heder dervid ingen fara. Man kan derföre förmoda, att så snart intrådes afgiften var erlagd, vidtog strax klerkbrödernes pligt, att med *vigilier*, *messor* och *processioner* betjena de nya och aflidande syskonen.

§. 4.

Med hvilka ceremonier nye Ledamöter i Laget infördes, vet man icke; men utan tvifvel blefvo de underrättade om Gillets stadgar, och förbundo sig till dessas efterlefnad. I andra gillen skedde denna förpligtelse med *liflig ed*; o) och den intrådande måste ej allenast förete bevis om sin goda frågd och oförvitliga lefnad, utan ock, understundom, ställa borgen för sig, i anseende till framtiden p). Det är ej bekant, huru långt Brödernes förfigtighet sträckt sig i detta anseende, men, vid vite af ett *pund vax*, var förbudet, att vid

P 3

gilles-

o) STATUT. CONV. *Sti Canuti* §. 1. *Receptus juret ad sancta se statuta convivii velle servare.* Mon. Scan. p. 135.
 STATUT. CONV. *Sti Eriki*: *Omnes, qui intrant Gildam, jurent super candelam, quod legem observare velint.*
 TERPAGR. Rip. Cimbr. p. 423. Om seden att svära vid ett ljus, se Mon. Scan. p. 156.

p) FLENSB. om Kn. Gild. f. 86, 81.

gillesdrickningen bjuda någon gäst, som på minsta sätt var beryktad eller vanfrågad *q*).

3. CAP.

Intrådes afgiften.

§. 1.

I Gillet blef ingen intagen, som icke för *sin ingång* (pro introitu) erlade fyra mark svenska penningar; *r*) och som mycket främmande mynt var gångbart i Riket under hela den tiden, gillet varade, betalades denna afgift, merendels af alla förmögnare, uti *Engelska*

q) STAT CON. CORP. CHR. ART. 6.

r) Då här ej är tillfälle, att utreda Svenska pennningemarkens förhållande under dessa tidehvarf till vårt nu varande mynt, vill man endast anmärka, att hon hela tiden var i ständig förfämring. Vid slutet af 14:de århundradet svarade 5 och 6 m. p:gr mot en mark lödig eller 8 R:dr Specie; i början af det 15. gälde en m. lödig 6 till 7 m. p:gr kring medlet deraf 8 eller 9 m. mot slutet 10 till 11 m. stundom mer, stundom mindre; Se A. BOTINS *tal om mynt och varors värden* s. 26 följ. Gillesafgiften var således dryg nog, i en tid, då penninge tilgången ej var särdeles ymnig. I andra gillen var den stundom högre, såsom i *Vårfru gillet* i Stockholm, der man erlade 6 mark för sin ingång, stundom lägre, såsom i *Prestgillet* i Upsala och *Knutsgillet* i Lund, der man kunde få intråde för en mark. *AEpi Jacobi Stat. Synodal. uti Nettelbl. Schw. Bibl. 2 d. p. 197. Mon. Scan. p. 191.*

gelska och *Flanderska nobler*, stundom ock i *Rhenska* och *Arriska gylde*, *kronor*, och andra utländska myntslag, *s*) då en fullvigdig *nobel*, två *gyllen* eller två *kronor* anlages såsom svarande emot den vanliga afgiften *t*). Denna var lika för Klerker och Lekmän, till början af sextonde århundradet, då de förres intrådes afgift finnes nedfatt till två mark; och torde äfven andre någon gång, för synnerliga orsaker, fått njuta samma förmon *v*). Med denna afgiftens erläggande kunde man väl, vid första intrådet, få någon tids anstånd,

P 4

emot

s) I räkningarne förekomma *Nobler* aldrafäst såsom betalade för ingång i gillet, och voro de *Nobuli anglici bene ponderantes*, *nobuli flandrenses*, *nobuli novi*; mindre ofta förekomma *floreni Rynensses*, *floreni leves*; 1427 gifvos af en hustru 2 *Arriske gyllen*, och 1431. 2 *kronor pro nobulo* af Simon Körning, o. f. v. *Nobel*, *Rosenobel*, *noble à la rose*, ett Engelskt guldmynt ifrån K. Edvard III. tid, litet viktigare än 2 ducater, svarar vid pås emot 4 R:dr *Spec. floreni*, *guldgyllen* först slagne i Florens 1252, voro förr 1559 litet bättre, men sedan litet sämre än en ducat. *Du CANGE v. florenus*, KOEHLERS *Muntzbelust*. T. 12. s. 149.

t) Ehuru en *Nobel* alltid togs för full infatts vid intrådet, anmärktes dock dess värde i räkningen efter dess vikt. Således upføres 1439 en för 27 ören, 1440 en för 24 ören, en för 28, och en för 30. 1431. en blott för 22 ören, o. f. v. jfr. P. DYCKM. om *Sv. Penn. räkn.* 25 *observat*.

v) 1519. blef en hustru, för sin fattigdom *skull*, intagen för 2 mark.

emot en gillesbroders borgen; men blef betalningen öfver året ute, pligtade gäldenåren fyra marker *vax*; och erlades hon icke inom tu år, blef han utur samfundet utsluten *x*). En Klerikbroder fick ock icke njuta hela sin andel af hvad vid dödsfall och andra tillfällen presterne tillkom, förrän han betalat för sitt inträde *y*). Någon gång hände vål, att en gillesbroder erlade ingångs afgiften för en annan, såsom då Borgmästaren Peter Nilsson 1455 betalade för en ung flicka Catharina, då presten Hr. Johan 1421 inköpte sine den Ragvald, och Rådman Höppenårs hustru, Anna, 1455 erlade för Påder Halle, des son Hallstan, och en köpsven Påder Wessman, som varit i hennes tjänst; men man vet icke huruvida de genom enskildt öfverenskommelse försert sin säkerhet; och desutan äro desse handlinger sållsynte *z*).

§. 2.

Om hela afgiften ej kunde betalas med reda penningar, gaf man det bristande i varor, eller sådana vårdören, som kunde nyttjas

x) Statut. Conv. §. 5.

y) Ibid. § 4.

z) Slotsherren Anders Ingvarsson skulle betala för Ridd. Nils Korkas dotter 4 mark. Men dödde innan det skedd 1416.

tjas till Gillets behof. En hustru ifrån H. Andshuset gaf 1425, 2 mark pg:r och *en dogh aff gul oc sylke* för sitt fyfterikap: Jöns Dalkari 1429 för sig och sin hustru 3 m. och halfannat pund *vax*: Gerdt *pungemakare*, för hustru och sig 1474. 1 m. och 2 pund *vax*: Hans *pantfarmorakare* 2 m. och *en kittel, som vågde ett pund*. 1473 kom Hr. Carl af Vårrendö in uti bröderskapet för en mark p:gr och ett *Silffstop*: En bagarehustru 1521 för 1 m. och *bröd till Själebadet* för 3 m. En annan hustru 1516 för en half m. och en *Skinfell* o. f. v. Stundom gafs för hela summan något deremot svarande guld- eller silfverstycke. Olof Skytte betalte 1452. sin ingång med en guldring, vård 4 m. en annan 1469 med en, som skattades till 5 m. 1516 inkom en fyfter för ett *Silfverbälte*, Hinric Bordfkarares måster fven för en *silffskyda til en dagger*; 1518 en hustru för en *silffskedie med ett litet agnus Dei* om 4 $\frac{7}{8}$ lod; Guldsmeden Alexander för en söndrig *silffskål* om 7 $\frac{1}{2}$ lod, till 6 öre lodet; 1474 en Hinric Evertsön för en *silffsked* och en *arborst* (balista) o. f. v. Men allmännaft var, att gifva någon *Silfverskål*, hvadan ock alltid flera sådana funnos ibland Samfundets upteknade redbarheter, och man kunde en gång utlåna 26 stycken åt Årkebiskopen G. Trolle, hvarom mera framdeles skall sägas.

§. 3.

I brist af få redbara saker, godtgjordes för inträdet med hvad andra varor och lösören, som kunde ombåras, såsom *Tennkanor, kopparflaskor, messingskettlar, grytor*, och annan hushålls redskap, *vapen a) säng- och gångkläder, b) altar- och kyrkkrud, c) borddukar d) byggningsämnen e) m. m.* I synnerhet var *vax*, till de nödiga ljusen både i kyrkan och gillefalen, en godkänd vara, och

a) En hofman (Vitterh. Acad. Handl. 1 d. f. 143) gaf 1519 1 *barnesk*, 1 *kråvårbe*, 1 *halfryng*, 1 *peklin* och två *armskynor*.

b) Presten Hr. Antonii Villica, *Hustru* Elin gaf 1521. 1 *bolster*, 1 *tekin*, 1 *kapa*, 1 *vepa* oc etb *örnegarb*. Under den likfå allmänna fattigdomen, som yran, att på sotsången få del af bröderskapets andeliga förtjenst, seck gillet 1518 och följ. åren en myckenhet *gångkläder, kjortlar, kåpor, kappor, m. m. af rødt, grönt, blått, brunt, och svart* LEISKT, HAGENSKT och annat *klåde*; och gifvos oftast sådane klädspersedlar med vilkor, att de af arfvingarne skulle igenlösas.

c) Eskil Höppenårs *Hustru* gaf 1454 åtskilliga *meskskläder*, se nedanföre C. 9. §. 8. Jag vet ej vifst om hit, eller ock till *gångkläder*, böra föras en *tunica* värderad till 5 m. som 1452 gafs af Mæreta, Ridd. Benct Jönsf. till Salesta, fru, en dylik af Jöns Beltare 1474, och en *toga* af en hustru Margret samma år.

d) *Borddukar* gifvos ofta, och voro nödiga vid Gillesdrickningen se nedanföre C. 6. §. 2.

e) Således finnes, utom annat, *nåfver* och *Gråsten* 1474. o. 1455. aflemnade till Gillets byggnader.

och anfgs merendels ett pund deraf såsom full ingångsavgift *f*). 1516 blef en vinskånk Melchior med sin hustru intagen emot det han ett helt år skulle hålla gillet *fritt mesfvin g*). Man kunde ock betala sin ingång med arbete åt gillet. Det gjorde presten Hr. Johannes 1451 med *skrifvande* (*cum scriptura*) Henric Dalkarl 1448 med *fanors* förfårdigande, Jöns kannagjutare 1515 med *gerningslön för theen* han gjorde *at h gilleth*; och 1456 samt 1520 intogos smeder för det de *smidat* och skulle *ån vidare smida til gyllesens nytto*, o. s. v.

§. 4.

Sållan gaf någon för sitt intagande mer än stadgadt var, och för sjelfve Riksföreståndaren Sten Sture betalades ej mer än 4 mark *b*). På förfångingen kunde då och då någon gifva 6 m. men da bestämdes alltid 2 m. till utdelning

f) Ett pund *vax* kostade 1520 8 m. pgr 1524 9 m. Sv. p: r A. C. C. C. vid dessa år.

g) Till *mesfvin* uppgeck i Gillet 1518 10 mark. En kanna *mesfvin* kostade 1524 tolf ören, 1523 14 ören, 1527 4 ören, 1509 betalades af åldermannen 22 ören för 32 et halft stöp, som Capellanerne tagit till *mesfvin* af *Vinmannen* Gerdt. 1511 kostade 1 kanna vin 8 örtug.

b) Fru Christina gaf dock desutom 1 m. för *H. Li-
cama ljus brenno tha hun hult vigiliis*.

delning ibland de klerkbröder, som bivistade jordfården och begångelsen i). Man träffar dock stundom någon, som varit mer frikostig. Ridd. Knut Uddson (af Vinstorpe slåkten) skånkte vid sin ingång 1429, utom de vanliga 2 nobler för sig och sin hustru, en *Skål* af silfver (pur. argent.) som vog 9 marker. Ridd. Greger Benctssons fru utfäste sig 1474. att för sitt *systerskap* gifva en half låst spanmål, hvaraf likväl 2 pund aldrig blefvo betalade k) Kort Brun 1427 gaf för sig och sin syster Marina 3 nobler: En prest Erik Larsen, *broder efter döden*, skånkte 1521 sin *gaard octompt mæ grundh, til H. Licama gylle o. f. v.*

4. CAP.

i) I fednare tider skedde det äfven af Syskon *in vita*. Af 5 m. 6 ö. som guldfmeden Alexander gaf 1518, skulle bröderna få 2 m. som *han skulle komma till jorda medh, oc hans sjeleryckt göras*. Likaledes skulle äldermannen af hustru Karin, Måns Vronghs 6 m. aftaga 2 m. och för dem, *thå Gud vil henne kalla aff thesse verld, lotha henne komma till jorda, erligen, som oss tylbörliq år, mæ begengilse oc sjelerycte, som vaar privyleigiom inneholler*. Emot samma villkor skulle 1507 Greta, Påder Råfvelkloos Hustru begrafvas med brödrene *processio, som andra brödra och systra tilbörliq år*.

k) Ett pund spanmål var 4 tunnor, och en pundlåst 48 trr således betalades allena 16 trr, som var vid pafs 8 Riksd. Denna tiden gälde en tia råg 10 fs. eller 1 lod silfver, och en mark penningar svarade mot 1 R:dr. Se Rimkr. f. 501.

4. CAP.

Ämbetsmän och Betjening.

§. 1.

Gillet's förnämste ämbetsman var Äldermannen (*Præses, Senior* eller *Senator convivii*) som förde styrelsen vid sammankomster-na, och med bisittarnes samråd, förordnade om allt, som gillet angeck, intog nya ledamö-ter, drog förslorg om *tidgårdens* vidinagthål-lande, förvaltade inkomsterna och cassan, be-förgde utgifterna, och förde samhällets räk-enskaper. Honom måste alle, såsom sin förman, med heder och lydnad bemöta, och då han med *klockan* åskade ljud, måste hvar och en tystna, vid vite af ett halfpund vax. Utom hans tillåtelse, fick ingen saklöst försumma sam-mankomster, tidgårdar eller andra gillesför-rättningar. Såsom honom ålåg, att desutom på de 4 stora högtidsdagarna sjunga messan vid högaltaret i Bykyrkan, måste han alltid vara en af presterne, och kunde ingen lekbroder, af hvad stånd och värde han ock var, dertill väljas; äfven som ock inge andre än klerk-bröderne deltog i valet *l*). Han förestod sitt
äm-

l) Då Petrus Lydechini 1436 valdes till älderman, vo-ro åtminstone ej andre än *fratres clerici* tillstådes. I andra Gillen skedde äldermåns utnämmande genom dertill utsedde Valmän. *Mon. Scan. p. 171.*

åmbete vanligen ett år; och tilltrådet skedde ordentligen strax efter gillesdrickningen. Genom god förvaltning och brödernes förtroende, blef han ofta flera år efter hvarandra i fylslan, och i sednare tiden, merendels allt till sin död, eller flyttning till någon annan ort; också finnes samme person flere särskildte gånger vald till ålderman *m*). Hans lön för sin ämbetsmöda, var tvifvelsutan här, såsom vid alla andra gillen, *offer* af alla Ledamöterna, på deras större högtidsdagar *n*).

§. 2.

Till biträde hade åldermannen två Klerkbröder, kallade *Affessorer*, eller *stolbröder*, som i alla viktigare öfverläggningar och göromål med honom deltog. De ombyttes årligen, och var denna fylsla merendels ett steg till åldermanskapet; men om de haft något arfvode vet man icke. Jämte desse hade han ock två andre *medhjelpare*, som hade namn af *procuratores* eller *skaffare*, och i andra gillen kallades *gårdemän*. Deras fylsla var

m) Således blef Gudmund Torstensson ålderman 1451 1455 ock 1474 att det varit samme person finnes af hans styl i antekningarne.

n) Se FLENSB. s. 102. I vårfru Gilles Stadgar, hvilket med vårt sedan blef förenadt, var uttryckeligen befaldt, att hvarje Ledamot skulle på de större högtidliga sammankomsterna *offra*.

var att, efter styrandernes godtfinnande, uträtta alla samfundets hushållnings årender, resa i dess värf utom ock inom riket *o*), anstalta om byggnader, och byggningsåmnens upphandling, indrifva fordringar, betalamesfor och andra små utgifter, m. m. *p*). Men i synnerhet hade de att anstalta om det, som hörde till *Gillesdrickningen*, emottaga ledamöternes och främmande gästers *scota* *q*), upköpa hvad vid måltiderne behöfdes, förestå källaren, och såsom vårdar betjäna bröderne, samt tillse, att allt ordentligt tillgeck *r*). Deras arvode var en tunna *öl*, som kallas *skaffaretunnan*, för hvilken de merendels låto betala sig i penningar, *s*) och den, som under drickningen ofogade dem eller deras medhjelpare, bötte ett halfpund vax *t*). Till denna syftsla kunde både klerker och lekmän tagas *u*).

§. 3.

Vid alla större gillen var vanligen en *skrifvare*, som upfatte Samfundets handlingar,

o) Se nedanf. C. 9. § 6.

p) Act. C. C. C. 1436, 1519 m. fl.

q) STAT. Con. Art. 18.

r) Art. 8.

s) A. C. C. C. 1516, 1519 m. fl.

t) Art. 20.

u) 1426 voro de både klerker, 1438 både lekmän, 1436 en klerk och en lekman, o. f. v.

gar, vid sammankomstens början upläste *gillelskrået* eller *Stadgar*na, och vid slutet af drickningen inför åldermannen och hela laget uprepade alla afledna fyskons namn x). I vårt gille skedde detta sista af någon, för hvarje gång dertill utledd, Klerkbroder, som ifrån ett *uphögt rum* uti gillefalen, höll derjämte ett lämpligt *tal*, och hade för detta sitt besvär 4 *örtugar*, eller ett stop *vin* y) 1436 betalades väl en mark till en *Copista*, *pro libris convivii*, och 1438 5 öre till *Michaël scriptor pro literis instrumentatis*; men den förre var förmodligen en då tillfälligt vis brukad renskrifvare, som afskrifvit några *Tidgårdsböcker*, eller annat; den sednare någon *Notarius publicus*, eller annan ämbetsman.

§. 4.

Gillet hade ock andra betjenter, som antingen *ståndigt*, eller endast vid *vissa tilfällen* nyttjades. Till de förra hörde

1:o. Tre *Capellaner* eller *prebendater*, som förrättade messorna uti de Chorer, som

x) TERPAGH. p. 425. Flensb. f. 99.

y) Således finnes i räkningen 1599. *pro sermone, illi qui recitavit nomina defunctorum 4 solid.* 1510 Dno UDDE *sermocinanti, unam stopam vini*; 1511. Dno LAURENCIO Salomonis, *qui recitavit in ambone nomina defunctorum 4 solid.* &c.

som i sednare tider i Storkyrkan stodo under Gillets vård z).

2:o. *Klockaren* vid Bykyrkan (*Campanarius, Campanator, Campanista*), som hade årlig lön för *ringning* och *klämtning* i *primklockan* vid deras messor och tidgärder a) och Ledamöternes sammankallande vid begångelser efter afledne bröder och systrar b). Han hade ock andra göromål för Gillets räkning. Såsom *husgerådsmästare* hade han i förvar sådana dels tillhörigheter, som ej beqvåmligen kunde förvaras i gilleskistan, och var derföre alltid tillstådes, då dessa och cassan af bröderne öfverlägos: c) drog försorg om *ljusstöpningen* och *duktys tvätten* d) och be-

II. DEL.

Q

tjente

z) Se följ. cap. §. 5.

a) I räkningarne förekommer årligen vid hvarje fest *Campanatori pro pulsatione cimiterii* 3 or. vid de större begångelserne, då nämligen flere eller alla kyrkans klockor ringdes, och hvartill han då skaffade folk; En och annan gång heter dock: *pulsatoribus pro pulsatione campanarum* 3 or. Men för *primklockan*, Gillets egen, som dageligen af honom ringdes (*pro pulsatione missæ nostre, quæ habetur statim post matutinas omni die*) hade han 1 mark vid hvarje begångelse, eller 4 m. om året. A. C. C. C. 1438. 1509. &c.

b) För han säger bröderna til i ba bröd. o. syst. döda åra hade han 1 mark hvarjt fjerdedels år.

c) A. C. C. C. 1454. *Messingsketlar, grytor, flaskor* m. m. gafs *campanatori ad custodiend.*

d) För *Ljusstöpningen* fick han 1516. 1 m. o. f. v. 1526 för det gillet *borddukar* tvättades 4 en half ört.

tjente bröderne vid deras sammankomster, i synnerhet vid gillesdrickningen, då han ock hade en *tunna öl* för sin mödæ). Att prester åfven i äldre tiderne stundom åtagit sig klockar-syfslan vid Storkyrkan, ses deraf, att 1422 Nicolaus Campanista fick betalning för en *messia*, som han å gillet vågnar hållit.

3:o. *Orgamestaren, orgalekaren, (organista)*, som skötte *orgverken* vid Gillets gudstjenst, och hade årlig lön, som 1436 var 7 mark, men 1516 och följ. åren endast 5 mark. I sednare tider förestod merendels någon klerkbroder denna syfslan *f*).

4:o *Orgtramparen, (Calcans vel sufflator in organis)* som vanligen fick 2 penningar i veckan för *det mindre orgverket*, som var gillet eget *g*), men en albus eller ock $\frac{1}{2}$ öre då, vid de större begångelser, kyrkans *större* nyttjades *b*).

5:o. *Gil-*

e) Kallades *Klockaretunnan*, se vid 1519.

f) 1510 Dn. Laurencius Salomonis, † 1512. 1519. Dn. Laurencius Urganista. o. fl.

g) 1512 hade gillet mycken kostnad för sina *orgar* som böra till *b*. Likome Gille, då nya *bälgar* gjordes af 2 måntade *uxabudar*, som köptes af Hans Beltäre för 5 m. och muren uppa *bwalfvet* bröts, att orgtramparen skulle få mera rum, m. m. Dervid köptes 400 spikar, *bwitt låder*, *silfver* af Otto Kråmare, *Menia*, *Fernissa*, *Linolja* m. m.

b) Denne tiden var ej ovanligt att flere *orgverk* funnos i en Kyrka. I Upsala D:kyrka voro 2:ne PERINGS.

5:o. *Gillefvennen* (*Servitor vel Minister Conv.*), som nyttjades till fyskonens sammankallande, och andra gillet's ärenden, och hade i äldre tiderne 2 m. i lön om året. Emot slutet höll ock gillet en arbetsdräng, för sin vidlöftiga hushållning (skull i).

§. 5.

De sednare, eller som endast vid vissa tillfällen betjenade Gillet, voro:

1:o. *Fyra större djåknar*, som vid de större begångelserna (*exequiæ majores*) buro *stakarna*, eller de stora stång-facklorne kring kyrkgården (*per cimiterium*) eller kring staden (*per civitatem*). I sednare falletingo de i äldre tiderna 2 ortug, sedan 1

Q 2

öre

Mon. Ull. f. 229. I Linköping 2 och ett positiv. DAHLMAN *de Templ. C. Lincol.* c. 2. § 6. jfr. TERPAGR. p. 313. Orgverk blefvo förrest bekanta i Tyssland och Frankrike år 757. då Pipin fick ett sådant till skänks af Keyf. Constantin. *Centr. Magd.* 8 p. 341. I Norden äro de bekanta åtminstone sedan 13-århundradet. Se *Mon. Scan. P.* 2 p. 67. *Uti Diar. Visb. apud Ludv. T.* 9. p. 205. talas om Eyberts död 1344, som byggdt orgverk i Visby. Om med *Kantabona* uti *Bib. till Västg. Lag.* förstås orgverk, som förmodligt år, bör deras ålder i Sverige föras till 12 århundr. ty Bisk. Benct var död för 1191. Se LAGERBERG, *S. H.* 2. d. p. 277.

i) Dets lön var 1516 årl. 3 m. och 4 par skor, några år derefter 4 m. 6 par skor och en skjorta för 2 öre.

öre och fluteligen 4 ort. *k*). I det förra, först en örtug, sedermera ett halft öre. Vid gillesfalens klådande, och drickningen voro de ock skaffarne till biträde, och förtjenade dervid hvardera 6 $\frac{1}{2}$ öre.

2:o. Någre, merendels 4, *mindre djåknar* (*parvi scolares, versicularii*), som vid begångelserna och gillesdrickningen understödde fången, och hade derföre hvarje gång 20 penningar. Då *discubuit* upfördes, nyttjades ock dervid både större och mindre djåknar *l*).

3:o. *Musicanter* af flere slag, som legdes, då man drack gillet, i synnerhet i sednare tiderna. 1438 betalades till *Conrad Trumpare* och följ. året till *Conrad lutenista* 1 m. 6 öre, som gifver tillkänna, att han förmodligen haft flere medhjelpare. 1510 voro vid gillesdrickandet tillstådes 2 stadens *lekare*, flere Hr. Svantes, och en, som kommit från Enköping; och 1516 och 1519 nyttjades, utom *Gillesens lekare och hans stallbroder*, hvilke således torde böra föras till den ordentliga betjeningen, Hr. Stens *Pipare Bombeslagare* och *tymblare*, stadens tyske *trummeslagare*, en *lekare* med *trummeskyde* o. s. v. Denna musiken kostade hvardera året

k) Se vid 1436. 1439. 1510. 1524.

l) Se Cap. 5 - §. 4.

året 2 $\frac{1}{2}$ mark. Vid *råkenståmnan* hade åldermannen ock en *lekare*, som 1519 kostade gillet 1 mark.

4:o. *Dörrvården*, som betjente gillet vid drickningen, hade för sin möda 4 öre, och feck, vid vite af en mark vax, af ingen ofogas *m*).

5:o. *Badstufvuvinnan*, som hade gillet badstuga om hand, feck ock årligen 1 m. för sitt *omak* vid *Sjålebadet n*). Hon hade dervid tillhjälp 4 andra qvinnor och en karl; och fick hvardera af de förra 2, och den sednare 4 ortuger. Dessa förenåmda tillfälligtvis nyttjade personer bestods desutan, för gillet råkning, ett *fritt bad*, som kostade 1 öre.

5. CAP.

Tidgårder och Kårleksverk.

§. 1.

Man skulle göra Gillen i allmänhet, och än mer de *Andeliga*, mycken orått, om man anfåge dem, såsom endast inråttade till lustig sammanvaro och välfågnad; också finnes en sådan tanke sorgfälligt förebyggd i alla *gille-
skrån*

n) Art. 17. c. 7.

n) Cap. 8 §. 6 C. 5. § 7.

skran o). Såsom de voro stiftade att befordra en, efter tidens tankfätt, förtjenande *gudstjenst* och christeliga *kärleksverk*, voro *religionsöfningar* deras förnämsta göromål, och deribland var det en, att vissa tider komma tillhopa, och till *Frålsarens*, Jungfru *Marias* och andra *Helgons* åra, under messor, sång och böner, med *skålar* fira deras *minne*. I andra gillen skedde detta sista oftare; men i vårt endast en gång om året. Deremot voro våre Bröders *högtidliga* och *dagliga gudstjenstsförningar* så mycket flera.

§. 2.

H. *Lekamens dag* eller *Christi kropps-fest* firades, såsom redan sagt är, till åminnelse af *Nattvardens* instiktande, uti hela vesterländska kyrkan, med största högtidlighet, *vigilier*, *messor*, *processioner*, och all den prakt, som hörer till en lysande *gudstjenst* p); Och man kan vara försåkrad, att vårt gille, såsom deraf nämndt, och till dess åra stiftadt, ej underlåt något, som till Hög-tidens

o) TERPAGR. p. 428. Mon. Scan. p. 166. derföre skal ingen agte eller holde dette vort laugsbus vidt något krusbus eller ölkannebus m. m. och om någon öfverlastade sig, voro böter utfatte, efter omständigheterna, ibid. p. 154.

p) En beskrifning huru den firades i Portugal för 50 år sedan, kan läsas uti *Stockh. Magaz.* 1780. f. 373. följ.

tidens prydnad var i des förmåga. Men som Gudstjensten var allmän denna dagen, för hela församlingen, *q*) och af gillet styrande bröder förrättades, bortblandades ock ledamöternes andagtsbetygelse, med allmänhetens; och Samfundet kunde endast utmärka sig, genom en stor *procession med sacramentet omkring gatorna* i staden, hvarvid 4 större djåk-nar buro *stångfacklorna* och en hop mindre underhulpo *sången* *r*).

Q 4

§. 3.

q) Äfven efter reformationen firades ännu någon tid *Christi kropps dag* som ses af *Olui Petri Postilla* tr. 1530.

r) Se vid 1436. 1438. 1509. 1524. o. fl. *De lexor, löner och sånger*, som denna dagen brukades vid gudstjensten, kunna ses uti *Breviarierne*. Till prof deraf må en *HYMNUS in festo Corporis Christi* anföras:

1.

Pange lingua gloriosi — Corporis mysterium
Sanguinisque preciosi, — quem in mundi precium
Fructus ventris gloriosi — Rex effudit gentium.

2.

Nobis datus nobis natus — ex intacta virgine
Et in mundo conversatus — sparso verbi semine
Sui moras incolatus — miro clausit ordine.

3.

In supreme noctis cena — recumbens cum fratribus
Observata lege plene — cibus in legalibus
Cibum turbe duodene — se dat suis manibus.

4.

Verbum caro panem verum — verbo carnem efficit
Fitque sanguis Christi merum — et si sensus deficit
Ad firmandum cor syncerum — sola fides sufficit.

Gillet's egna större *Högtids*- eller *Begångelsedagar* (*exequiæ majores*) voro fyra om året, näml. Söndagarne näst efter H. Lekamens dag, Mariæ födelsesfest (d. 8 Sept.), Michelsmåssa, och trettondedag Jul. Till dessas begående borde alla Gillelyfkon infinna sig i Gudstjensten, som börjades lördagsafton med *vigilier* och *lexor*. Söndagen blef messan *de corpore Christi* fungen för högalta- ret i stora Choret af åldermannen sjelf, så framt han icke var af sjukdom hindrad, eller i lagligt ärende bortrest. Förr eller efter högmessen skulle hvar klerkbroder samma dag hålla en messa *pro defunctis*, och de öfrige bröder och systrar *offra*. Den som kom så sent till *vigiliæ*, att förrsta *Lexan* var förbi, eller till *högmessen* sedan *kyrie* var funget, eller ock gick bort innan *tidgården* var slutad, var förfallen till böter; men deremot feck hvar prest, som henne fullkomligt bivistat, och gjort hvad honom ålåg, ett öre utur gillescaffan. Vid dessa tillfällen skedde af samtliga Ledamöterne *processioner* med *sacramen-*
ter

5.

Tantum ergo Sacramentum — veneremur cernui
Et antiquum documentum — novo cedat ritui.
Prestet fides supplementum — sensuum deficiat.

6.

Genitori genitoque — Laus et jubilatio
Salus, honor virtus quoque — sit et benedictio.
Procedenti ab utroque — compar sit laudatio. amen

tet omkring kyrkgården, hvarvid större och mindre djåknar gjorde tjenst med *sång* och *ljusens* bårande, som redan sagt är.

§. 4.

Till Gillets högtidligare Gudstjenst hörde ock *H. Lekama lof*, *DISCUBUIT*, som, under ringning i klockorne, spel ifrån Orgverket, under en stor *procession* med sacramentet kringom kyrkan, vid ljus och facklor, af samtelige bröderne blef affunget, två gånger om året, Torsdagarne nåst för påsk och i Michelsmefs-veckan. Vid denna sången nyttjades 8 djåknar, och deras arfvode för sitt *omak* var 8 öre. 1422 finnes *discubuit* vara affunget såsom en annan vanlig messa af presten allena, måndagen efter femte Söndagen Trinitatis, och äfven på samma fått betaldt med 1 öre.

§. 5.

Sungna och *läsna Messor* utgjorde Brödernes vanliga andagtsöfning eller *tidgård*. Då messor uti detta tidhvarf ansågos för förnämsta delen af den offenteliga gudstjensten, och troddes ega den kraft och verkan, så i andeligt som lekamligt afseende, att nästan ingen förmån var, som icke kunde vinnas, ingen olågenhet, som icke kunde afhjelpas

genom en messa, s) är ej underligt, att, under en så herrskande fördom, otaliga inrättningar till messors underhållande gjordes både af Klerker och Lekmän, som för sitt och andras *sjålagagn* något kunde åstadkomma. Derigenom blefvo alla kyrkor så uppfyllda med chorer och altaren, att uti en enda ofta råkades ånda till femtio, t) som alla voro försedda med ständigt och tillräckligt underhåll v) för en eller flere prester, hvilke vissa eller alla dagar i veckan låste eller fungo mesfor. Vårt Gille hade, som redan är anmärkt, åfven sitt eget chor och altare i Storkyrkan, hvarvid det underhöll och betalade ifrån början

s) Se ДУКМ. *Ant. eccles. f. 198.*

t) I Domkyrkan i Lund voro öfver 50 altaren. *Mon. Scan. p. 43* i Stockh. Storkyrka har man namn på vid pås 30. jfr. 2 Cap. 2 §. Om altaren i Upsala D:kyrka kan ses *Mon. Ull. f. 25. SCHEFF. Chron. AEpoc.* I Linköpings D:kyrka voro åtminstone 28. *DAHLM. de Templ. Cath. Lincop. o. f. v.*

v) Såsom bevis härpå kan anföras St. Olofs prebenda i Stockh. hvars inkomst finnes upptecknad för början af 16:de århundr. och var årligen något öfver 60 tunnor spanmål och 31 m. p:gr, som prebendaten upbar, dels af landtbönder på hemmanen *Hammarby, Vik* och *Bök* dels af 2 *bus* i *gråmunkegränd* och ett vid *vestergatan*, samt ett *träbus* på *stallbacken* vid *Slottsporten*. Att prebende syfslor i allmänhet voro förmonlige, kan ock deraf ses, att stundom *curati* på landet lemnade sina pastorater, och emottogo dem.

jan hvar vecka tre messor. I dessas förrättande afväxlade klerkbröderne hvarandre i ordning, så att hvar svarade för sin vecka, och uppbar i betalning ett öre för hvar messa. Dervid skulles alla de öfrige infinna sig; och var i synnerhet torsdagsmässan så angelågen, att den henna, utan åldermannens tillstånd, försummade, ådrog sig, utan allt skonsmål (*sine aliquali gracia*), fyra penningars pligt. När gillet sedermera tilltog i talrikhet och förmögenhet, finnes äfven dets gudstjenst ökad med flera messor; så att i början af sextonde århundradet *primmessa* och *högmessa* höllos alla dagar, åtminstone de veckor, i hvilka antingen de allmänna högtiderna, Jul, Påsk, Pingst m. fl. eller Bröderskapets egne större fester och begångelser inföllo x). Hårtill kom äfven, att Gillet, alltsedan föreningen med vårfrugillet 1454, hade att besörja tidgården uti Jungfru Mariæ chor, och sedan 1475 uti St. Andreæ chor, i Storkyrkan, så att det synes, såsom hade bröderne nu haft flera messor att sköta hvar dag, än de i början hade hvar vecka.

§. 6.

Blef någon af samfundet, andelig eller verldslig, illa sjuk, voro alle Klerkbröder för-

x) Större helgedagar kallas alla, som hade *vigilias novem* eller *sex lectionum* och sina *octavas*.

förbundne, att i *full skrud* (*induti religione sua*) hålla en stor *procession* och med ljus och sång af vissa stycken (*responsoria de corpore Christi*) andåktigt besöka honom både vid processionens början och slut; och den, som tillfogd försummade ett sådant kärleksverk, skulle böta en mark vax. Om de ock, såsom i fömliga andra gillen, *y*) voro förbundne, att under sjukdomen *vaka* hos sina syskon, kan ej med visshet sägas; men då någon dödde, måste alle, så lekmän som klerker, vid pligt, bivista des *jordfärd* och de *vigilier* och *messor*, som höllos öfver liket. Den prest, som ej var tillstådes då det bars utur forghuset till lågerstaden, pligtade 4 p:gr: kom han ej till *sjålmåssan* och *vigilias*, böttes en örtug: försumrades alla dessa stycken utan lagligt förfall, blef han lottlös i allt, som klerkerne vid sådana tillfällen erhöillo, och merendels var ett öre för hvardera *z*). Hvarje lekbroder var ock pliktig, att låta låsa en *messå* för den afidnas själ. Om en gillesbroder dödde på annan ort, borde en begångelse hållas efter honom; hade han i Staden afidit, och begrafningskostnaden ej kunde af qvarlåtenskapet, eller des anhöriga bestridas, var det gillet skyldighet, att förja för begrafningen, och

y) Mon. Scan. p. 135. 185. 186.

z) Art. 22.

och på vanligt vis under fång, ledsåga honom till sitt hvilorum, o. s. v.

§. 7.

Till Brödernes religions öfningar kom äfven i fednare tider det så kallade *Själaba-*
det. I det rum, som nu kallas *gamla sakri-*
stian i Storkyrkan, var af ålder, det redan nämde, *Sjåla-Capellet*, med så goda inkomster försedt, att der underhöllos 4 prester, som hvardera låste och fungo 4 messor i veckan, och alla dagar höllo *wigilias*. Det hade sitt eget hus, *Sjålagården* kalladt, vid den gatan i staden, som ännu, till de's minne, bår namn af *Sjål-gårdsgatan*, och deruti ett hospital, som vid reformationen flyttades till gråbröderklostret, då huset tillföll Konungen, som der inrättade ett boktryckeri *a*). Detta Sjåla-Capellets föreståndare, som af Magistraten tillfätres, voro utom annat förbundna, enligt Årkebiskopens, Broder Jöns Håkansons förnyade *stadgar* af 1430 *b*) att hvar söndag gifva en *almofa*, och hvar månad ett *fritt bad* åt 60 fattiga. Men i synnerhet skulle de, *måndagen* efter midfastosöndag, låta, af *alle prester*,
som

a) Se Bång de monte Brunc. 2 d. p. 67. Ol. Petri Tenkiebok.

b) Desse Stadgar äro tryckte uti en disputation. de *Templo Sæ Nicolai*, utgifven i Upsala 1788.

som hade *tjenst vid Bykyrkan*, hållas ett *års-mot och begångelse för alla Christnas Sjålar*, och derjämte gifva 60 *almos-hjon* ett fritt *bad*, och en *måltid* i sjålagården. Denna omsorg hade i sednare tiderne blifvit vårt gille uppdragen; men få tiden, som anledningen der-till känner man icke, i brist af anteckningar derom. Sedan gudstjensten, hvilken af Kyrkherden utlystes, c) med *vigilier* om sön-dags-afton, och all högtidlighet om måndagen var förrättad i kyrkan, der ock almos-hjonen utan tvifvel varit närvarande, skedde *badet* uti *Gillet's badstuga* vid *norre port*, hvarefter de i sjålegården emottogos med en *god måltid*, och undfågnades sedan med *öl*, som tappades i *såar* och kringskänktes i *tråbågar* och *hankastop* d). I medlertid hade ock presterne och djåk-

c) Utlysningen skedde om sön-dagen, förr *vigilias*, och seck Kyrkherden för den samma 4 öre. Denne utgift finnes ej förr än 1521. då kaniken i Linköping Mag:r Olaus Magni, Årkebiskopens bror, blef Curatus i Stockholm.

d) Denna måltid var kostsam nog, och kan till åfven-tyrs af den starka förtåringen slutas, att de fattigas antal varit större än 60, sedan hela anstalten kom under gillet's vård. Till uplysning torde få anföras räkningen för 1517. De andra årens åro af nästan samma innehåll.

It:m till Sjålebadet.

It:m 8 tunnor öl. 7 öre hvar tunna, thet ölit bars i sjukeflugener.

djåknarne, som hållet tidgården, en hederlig måltid i samma hus i *öfre stugan*; och hvad vid deras bord blef öfrigt, såndes följande dagen ned i *sjukstugan* på stället, eller till andra hospital i staden *e*). Detta *sjålabad* hölls ock numera icke alltid på den at Årkebiskopen utlatta tiden, utan, såsom det synes, då det föll gillet lågligt: 1517 Torsdagen efter Midsommar, 1518 strax efter H. Lekamens fest, 1519 Måndagen efter Mariæ besökelse, och så vidare.

6. CAP.

Gillesdrickningen.

§. 1.

Vid Brödernes stora begångelse, förste söndagen efter H. lekamens fest, blef gillet år-

It:m 1 t:ä öl af mitt eget öl op i stugan for prestomen och åt djåknom, 7 öre.

It:m 3 m. 4 öre hvetebrod. It:m 1 t:na fyll 6 mark.

It:m 8 pund smör för XI ort. pundet.

It:m 1 pund op i stugen for 4 öre. thet som lifnats igen gafs annan dagen i sjukestugen och östantil, them fattige ther ligia.

It:m op i stugen 1 mark i köttboden, it:m 1 skynke 1 svynehofvet, thertil rökt fårkött och kokött til 3 fat för 6 ö.

It:m 4 ort. rogbrod, 2 ort. ågg, et halft pund salt, som förske maten söds meder. et halft öre.

e) 1521 blef allt, som till presternas välfägnad var inköpt, *skipt oc giffvet bort i Gudz äre.*

årligen drucket; och dervid feck ingen af Ledamöterna, utan åldermannens tillstånd, eller lagligt förfall, vara frånvarande. Drickningen börjades utan tvifvel, såsom i andra gillen *f*) med någon *gudstjenst*; och derefter sunges och druckos de vanliga *minnen*, som voro *loffsånger* till dens åra, hvars *skål* skulle drickas *g*). Alla fyfkonen sutto kring sina bord, och samtelige Klerkbröderne vid det öfversta. Framför åldermansbordet stodo 4 djåknar, med stora vaxljus, och på det samma voro 6 stora kannor framfatta *h*). Dervid satt åldermannen, och förmodeligen hans bifittare, såsom styrande bröder; och då något göromål skulle företagas, åskade han ljud med en *klocka*. Skaffarne, med de andre betjenande, fyllde brödernes bågare, dem de sittande

f) Se Terpagr. p. 421.

g) Till prof af dessa gillevisors beskaffenhet anföres uti REENHJELMS *ann.* vid Ol. Trygvaf. S. en utur J. T. BURÆI *sammulsyrium* hämtad gillesång, som så börjas:

Jesus Kristus vår herre,
Och han var födder i Betlehem;
Och alle Guds helga änglar
De sungo herren lof igen.
Sången sungo alle Jula otta så,
Lofvat vari Jesu Marie Son.

Drickiom vy det fyrsta sinne
Vårs Drottins minne. m. m.

h) A. C. C. C. vid 1509. samt Ålderm. inväntar, 1522.

de emottogo; och då det var gjordt, stego de alle upp, sången börjades, beledsagad af pukor, trummor och allehanda blåsinstrumenter, och skålen tömdes i). Huru många sådane uti vårt gille vanligen blefvo druckne, vet man icke; men om *Frålsarens* och *Jungfru Mariâ minnen* är så mycket mindre tvifvel, som inrättningen var gjord till H. Lekamens åra, stod i förening med vårfrugillet, och desse *skålar* för öfrigt voro vanlige i alla gillen k). Den sista af alla var *Allahelgons minne*, efter hvilkens drickande ingen feck länge, och öfver tiden, blifva sittande i Gillesalen.

§. 2.

Vid Gillesmåltiden, som samtelige Ledamöterna nu höllo, spifade hvardera hvad han sjelf låtit förrut för sig tillreda och uppfånda; *) en sed, som fordom var

DEL. II.

R

myc-

i) Cap. 4. § 5.

k) TERPAG. 428. vid 1434 finnes ock denna anmerkth. He sunt memorie de corp. Christi. Prima de beata virgine, Sicut lilium. Maria mater &c. Secunda de Corp. Christi. Sacerdos in eternum. Sacrum sacrificium. Sit Deo laus: omnes Sancti per fidem &c. Efter Gottlands lagen c. 24. fick, vid 12 m. vite, intet öl inbåras sedan Jungfru Mariæ minne var drucket. Den skålen var således der den sista.

*) Någon förtäring lär dock för Gillets räkning stundom blifvit gifven, emedan uti 1519 års utgift finnes

mycket allmän vid gästbud, och hos allmogen i Landsorterna ännu till någon del är bibehållen. Men att förekomma tåflan och yppighet, var vid vite stadgadt, att ingen, ehö han ock vore, måtte hafva mer än 2 eller 3 fat. Af samma skäl var och förbudet, att hafva egen *duk* och egen *bänkdyna*; utan nyttjades då Gillets *borddukar*; hvadan ock sådana ofta gåfvos för ingång i Gillet, och ett antal deraf alltid funnos ibland dess lösören. Deremot var ölet, som utgjorde förnämsta välplågningen, gemensamt för alla. Dertill måste alle, så bröder och systrar, som främmande gäster sammaneskjuta penningar, hvilken afgift kallades *skot l*) och som detta sammaneskott ej alltid var tillräckeligt, blef det bristande taget utur samfundets cassa *m*). Vid ölets uphåmtande
ur

upförd i m. för mat och bröd som gafs i Gillestugan medan gillet drack; till äfventyrs åt betjeningen.

- l) Ifr. K. ANCHER om *Dansk. Gild*. s. 116. I andra gillen gjordes ej fällan denna *Skot*, som på tidens latin kallades *scota*, uti *malt*, *boning*, m. m. hvaraf öl och mjöd tillagades sedan gemensamt, för gillet; men hos oss finnes allenast reda penningar både af bröder och gäster erlagde. 1509 var *Scota convivialis* XVIII. m. V. or. *scota hospitalis* XVIII. or. 1511. S. C. XVII. m. IV or. S. H. XII or. 1513. S. c. XXI m. c. dim. S. H. XIII or. &c.

- m) Således betalade äldermannen *pro servicia de burfa convivii* 1509. XII. m. 1510. XI. m. 1511. VI. m.

ur källaren tjente de många *ketlar* och *flaskor* af *tenn*, *koppar* och *messing*, som gillet fått, vid Ledamöters intagande, och alltid uptagas bland dess tillhörigheter. Ingen, utom de betjenande bröderne, *Skaffarne* och *klockaren* samt deras medhjelpare *djåknarne*, fingo under drickningen, vid vite af en mark vax, gå in i källaren, der merendels klockarens *hustru* med en *hjelpqvinna* skötte öltappningen *n*).

§. 3.

Sjelfve Gillesalen var klädd med *lóf* och *granris*, golfvet beströdt med *färskt* och *väluktande gräs* och *blomster*, och utan för dören voro äfven satte stora *lôfruskor*. Denne beklädning förrättades mest af *djåknarne*, som för besväret dermed (*pro labore*) fingo

R 2

10 ören;

III or. 1512 IX m. IV or. 1516 III m. &c. Dessa åren äro de enda, för hvilka kostnaden vid Gillesdrickningen finnes anteknad till hela sitt belopp. Då man vet, att priset på en tunna öl denna tiden vanligen var 6, 7, högst 8 öre, finner man lätt, att omkring 30 tår, mer eller mindre tömdes vid hvar gillesdrickning, utom det som vid räkningarnes öfverleende förtärdes. Vid 1509 anmärkes, att *thå var en hård tidh bade paa matb och öll thå galt hvar tunna öll X öre*.

- n*) 1512 måste en hustru *Helga* leyas dertill för 7 öre 2 ort. emedan *Klockaren* bade *myst sin hustru*, se vid. 1519.

10 ören; och hela anstalten kostade 1509, 2 mark och 3 öre 0). Att han derjämte varit med *ljus* väl upplyst, ehuru årstiden det ej synnerligen fordrade, kan lätt flutas så af dessas nödvändighet vid alla tidhvarfvets religions öfningar, som af hvad redan nämndt är om åldermansbordet. Hvad för öfrigt vid gillesdrickningen var att taga i akt, inhämtas bäst af gillestadgarna, som i nästa Cap. införas.

§. 4.

Emedan, vid pligt af 4 marker vax, i stadgarna var förbudet, att vid gillesdrickningen *lasta ölet*, borde det förrut vara pröfvadt och gilladt; och till den ånde anställdes alltid några dagar förrut, merendels Torsdagen i Pingstveckan, af någre de förnämste bröderne, en sammankomst eller *stämma*, som kallades *ölsmakningen*. Till denna förättning beredde man sig med en måltid, på Gillets kostnad, hvarvid vankades, utom annat, *Skynka*, *groffmat* och *färsk fisk* p), såsom tjenliga beredelserätter; och derpå försöktes *ölet* skåligen, emedan dertill köptes merendels för 7, 8 till 9 öre, som var mer än hvad en tunna vanligen kostade.

§. 5.

o) A. C. C. 1510. 1517. m. fl. Ut i St. Knuts *gilleskrå* i Lund kallas det *majes och med urter beströes*. Mon. Scan. p. 188.

p) 1510 köptes *fersk Lax*, *Gäddor*, *Abborrar* och *Ruddor*; en annan gång kom äfven *Aal* dertill.

§. 5.

Sedan gillet var drucket, oftast Fredagen i samma vecka, kallade åldermannen biffittarne, skaffarne och någre af de förnåmste klerk och lekbröder till en ny *stånma*, i hvilken han gjorde reda för sin *förvaltning* under det förledna året, och, om ny ålderman blifvit vald, till honom aflemnade Gillets *casfa* och tillhörigheter. Han gaf då, dock för Samfundets råkning, de tillkallade bröderne en hederlig, och efter utseende, stundom yppig måltid, *q*) hvarvid äfven spelmån eller *lekare* gjorde betjening; *r*) och råkte ofta bå-

R 3

de

q) Till bevis införes räkningen för denna måltid 1513. hvartill följande inköptes: 1 *oxafyda* XI öre, 2 *får* IV. ört. 2 pund *rökt kött* VII ört. 2 *skinkor* V ört. 1 ört. 3 *nötatungor* XVIII p:gr et halft pund grant *salt* et halft öre, 1 pund groft *salt* II ört. 1 lod *saffran* VII ört. 1 skålp:d *russin* XX p:gr, 1 skålp:d *mandel* 1 öre. 3 lod *pepar*, som *bönscn* *fylltes med* XVIII p:gr. 3 lod *ingefera til puder til steknar* II öre. 3 lod *söcker til klenoten* XVIII p:gr. 14 *böns* XIV ört. *Påderfilia* II ört. *lök* II ört. *ägg til klenoth och afzonkost*. V ört. 1 *kanna etika* VI p:gr. 18 *marker smör* VIII ört. *bveteakur* II ört. *semblor* 1 ört. *hvelte. bröd* II ört. 2 *sikker kooll* XIV p:gr. *saltan tor/k* et halft öre. 3 lod *peperkumin* VI p:gr. *synap* 1 ört. 2 *mark:r banog* II ört. 1 *kanna vin* 8 ört., 2 *tunnor öl* XIII öre, *kocken*, med en *piga* IV öre. *Rogbrö. bröden råknar jach intet*. Vid denna måltiden voro 14 bröder tillstädes.

r) *Lekaren Erik fick 2 öre för sitt omak.*

de vålfågnaden och redogörelsen åfven följande dagen. Denne måltid kostade gillet 1525. 7 m. 9 ört. ehuru endast 8 bröder voro tillstådes. Följande året undfågnades tretton ledamöter, då man utom vin och svenskt öl, förtårde 8 kannor *Mume*, som kostade 6 öre, o. f. v.

7. CAP.

Gillet's Stadgar.

Ista sunt negocianda in *Sabbato* cum incipitur convivium corporis Christi.

Man började således denna högtidligheten med *vigilier* och *laxor*, såsom alla andra stora fester, om *Lördags* afton.

1:o Ut habeant concordiam sub pena
- - bibant eciam honeste sine contencione et
blasphemia.

Här äro ej böterne utfatte; men af Stockholms Stads *tänkebok* ses, att för *bruten Gillesfrid* pligtades alltid 40 mark, utom det som böttes för *brottmålet*.

2:o Omnes clerici circa summam mensam confedeant, cum *memorie* cantantur, sub pena unius marce cere.

3:o Nullus audeat plusquam duas (tres) scutellas ciborum habere in hoc convivio sub pena trium ~~marcarum~~ *marcarum* cere, sive sit unus sive alter.

Duas

Duas år af första handen; en yngre har sedan skrifvit deröfver *tres*.

4:o Qvilibet frater intrans hoc convivium solvat introitum suum infra annum, sub pena quatuor marcarum cere. Si non solverit infra duos, excludatur a convivio; et fratres clerici interim cum non satisfecerint, totalis eis porcio 3 deneganda.

5:o Qui nolunt convivium visitare annuatim, excludantur existentes in civitate, nisi fuerint licenciati vel legitime impediti.

6:o Nullus audeat invitare hospitem *disfamatum*, eum vel eam, sub pena unius talenti cere.

7:o Nullus audeat qui sanus est mittere *pro cervisia* ad convivium, nisi dederit plenam *scotam*.

Huru mycket *bel* och *halfskot* var, finnes ingen. ståds anteknadt, jfr. *Cap. 6. § 2. not. 1.* Då Årkebiskopen 1510 var under gillesdrickningen i staden, och bodde i Gråmunkeklofret, sände Bröderne till honom *vin och ambstöl*, som köptes hos Meichior *Viniman* för 5 ören.

8:o Nullus intrat cellarium, nisi procuratores et eorum veri nuncii, seu scolares, sub pena unius marce cere.

Scolares är sedan utstruket.

9:o Nullus invitet hospitem pro sui absentia.

10:0 Nullus audeat mittere pro cervisia uno vespere tantum, si impeditus fuerit.

Gillesdrickandet påstod således, äfven såsom i andra gillen, flere dagar, se *Mon Scan.* p. 139. Att bröderne i två dagar hade *lekare*, ser man af 1516 års räkningar.

11:0 Nullus presumat famulum stantem ante se sustinere, ut fratres impediat.

12:0 Quilibet pro famulo suo sedente in *bancis* convivii solvat *solidum*.

Af nyare hand är *solidum* utstruket och i stället tillfatt *scotam*.

13:0 Cum pulsatur *campana* pro negociis convivii per senatorem, taceant omnes sub pena medii talenti cere.

14:0 Nullus sibi locum appropriet &c. neque *cussinos* proprios neque *mensale* proprium habeat.

Ifr. *Mon. Scan.* p. 189.

15:0 Nullus cervisiam culpet, nisi in *stempna*, sub pena 4 marc. cere.

16:0 Tenentur omnes sequi defunctos ad locum sepulcri sub pena medii talenti cere.

17:0 Nullus *hostiarium* vel per se vel per alios verberet sub pena unius marce cere.

18:0 Detur scota hospitum procuratoribus, itaque publice non scribantur.

19:0 Nullus qui pro media scota bibit, estimet se aliquem *liberum hospitem* habiturum.

Såsom

Såsom man kunde bjuda *en* gäst *fritt*, lærer *Scotus hospitalis* varit antingen *frivillig afgift* af de budna gästerna, eller det den bjudande erlade, då han förde med sig *flere* främmande än *en*.

Primum omnes istos articulos antecessores nostri composuerunt, consenserunt et confirmarunt; ideo necesse est, ut eosdem articulos teneamus, et vivamus sicut moris est.

Följande 4 articular äro af yngre och färskildta händer.

20:0 Nullus procuratores aut eorum substitutum offendat sub pena $\frac{1}{2}$ *pund vax*.

21:0 Nullus presumat federe ultra modum post *memoriam omnium sanctorum*.

22:0 Tenentur omnes clerici sequi defunctos ad locum sepulcri; et qui se de *processione*, cum funus de domo ad ecclesiam vel claustrum portatur, absentaverint in IV. denariis puniantur; qui vero de omnibus antedictis se absentaverint, ab omnibus reddantur obventionibus immunes, nisi fuerint legitima infirmitate vel alia causa rationali impediti.

23:0 Clerici se absentantes de *missa corporis Christi* in *quintis feriis* habenda, tocians quociens fecerint, in IV denariis puniantur, et hoc absque gracia aliquali, nisi per seniores fuerint licenciati.

§. 2.

Desse åro utan tvifvel vårt Samfunds äldsta stadgar, ehuru de ej förrån i början af

femtonde århundradet blifvit uti handlingar-
ne intagne. De äro i flera stycken, och i syn-
nerhet i det, som angår Bröderskapets reli-
gions öfningar, m. m. mindre utförlige, än
de, som åldermannen ock klerkbröderne i
vårt gille, år 1405. uppsatte för Vårfrugillet;
men som man finner en fullkomlig likhet des-
sa gillen emellan uti allt som rör Gudstjen-
sten, det enda undantaget, att i Vårfrugillet
skulle drickas två gånger om året, så är det
så mycket sårare, att Bröderne vid dessa Sta-
tuters upställande, tagit sitt eget gille till ef-
tersyn och föreskrifvit hvad hos dem öfligt
var, som de äfven i sina handlingar intagit
samma nya *Vårfru skrå*; och det långt förr-
än föreningen Gyllena emellan kom till verk-
ställighet s). Man lemna derhån, huruvida
våre bröder, vid desse stadgars tillskapande,
haft någon hemlig affigt, antingen på en så-
dan förening frändeles, eller på sitt eget sam-
funds förmon; men då, under samma utvår-
tes

- s) Desse *Vårfru gilles STATUTER* af 1405 äro tryckte
uti *diff. de Couv. Sacr. p. 11 seq.* men efter en fel-
aktig afskrift. I A. C. C. C. finnas de *fol. 6 verso*,
och strax derpå följa de i föregående §. anförde stad-
gar. Att för öfrigt i Stockholm varit mer än ett *vår-
fru gille* ses deraf, att sedan statuterne af 1405. blif-
vit utgifna finnes ännu 1436 ett *vårfru gille*, hvars
ålderman ej var *prest*; och 1484 gafs till ett *vårfru
gille* 3 fat järn i testament efter en *Hans Ysagrim*.
Stockh. Stads tänkebok.

tes pligter, och lika andeliga fördelar, lek-
måns intråde i Vårfru gillet utfattes till 6 m.
som i prestgillet endast kostade 4 m. borde
det sednare undergråtva det förra. Ockfå
var, innan femtio år derefter, Vårfrugillet få
af sig kommit, att det begärte med H. Le-
kamens gille sammanläggas *t*).

8. CAP.

Utgifter, inkomster, egendom.

§. 1.

Gillet hade, som redan på flere ställen
är nämndt, mångfalliga utgifter att bestri-
da. Gudstjensten fordrade *messkläder, altar-
tarskrud, vin, oblater u) vax, talg, v) klockor,
ljusstakar* och annan redskap, *x) monstrant-
ser, reliquiaries m. m.* Presterne uti 3 *chorer*
skulle lönas, utom alle andre som vid deras
reli-

1) Se nedanföre Cap. 9. §. 8.

u) Oblater *Offlâthe* köptes 100 för 2 ort. 1 öre 4 ort.
1509 köptes en otting för 10 ören.

v) *Talg* köptes årligen 4, 5, eller flere pund. *Vax* 4
eller 5 pund. *Vaxljus* höll gillet uti en *krona* i Stor-
kyrkan, i *stakar* uti högchoret, och i sina egna *chor*,
samt i *gillesalen*. I St. Andreæ chor skulle vara *vax-
ljus* som vågde 5 marker. Enligt Årkeb. Jacobs för-
ordnande 1507 d. 11 Nov. skulle på *bvart altare* i
Storkyrkan alltid vara 4 *vaxljus*, under Gudstjensten.

x) Se Cap. 9.

religions öfningar gjorde biträde y): Ingen större sammankomst aflopp utan kostnad; att ej nämna *Sjålebadet*, samt tillfällige händelser, såsom *rättegångar*, *resor* för samfundets angelägenheter, *besök* af påfvelige Legater, och annat sådant. Hårtill kommer mycken årlig kostnad på nybyggnad och förbättringar, vid deras åtskilliga hus och egendomar i staden. Utgiften gick således årligen till en anseelig summa, och ej sällan öfver 1000 m. i sednare tiderne. Inkomsten var dock svarande deremot, och cassan hade merendels någon liten besparing, ända till de sista åren, då Gillet genom flera tillstötande händelser hastade sin undergång till mötes.

§. 2.

Hufvudsakligaste inkomsten hade Gillet af nye Ledamöters *intrådes afgift*, hvilken i sednare tider, då så många på *sotsången* eller *efter dōden* inskrefvos, var anseelig, och 1523 gick mycket öfver 600 mark. Af gåfvor och testamenten hade ock cassan då och då någon tillfällig förmon; z) men desse hån-

y) Se Cap. 4. Cap. 5. § 5.

z) I testamente seck gillet 1429 af Magn. Rōmare 4 m. och 1 pund *vax*. 1436 af Tullsktisvaren Dōring en *Silverskål*. 1440 af Tydeke v. Stendils 3 m. 1519 af Borgm. Lars Nilsson 5 m. utom några få andra.

händelser förekomma mera sällan, än man skulle förmoda i en tid, då saligheten, efter allmän tanke, kunde köpas för reda pennningar. Att gillescaffan dragit någon betydlig fördel af de lån, som emot pant ofta derutur gjordes, är ej troligt. Den förvaltades af prester, och man vet huru strängt *ränta* för penninglån denna tiden var i allmänhet, och kyrkans personer i synnerhet förbuden *a*).

§. 3.

Såkrare var den inkomst Gillet årligen hade af sina *fasta egendomar*. Om Samfundet ågt några landtgoods till sin chor och prebenda, som mycket troligt är, hållt andra altaren dermed voro begåfvade, så äro nu alla bref derpå förlorade; ej heller finnes i våra hand-

a) *Centur. Magd. XIII. p. 803. 935.* Årkeb. Nils Allos *statuta*, *punc. 17. 18. 19.* hos NETTELBL. *Sch. Bibl. 2 del.* Den som uppenbarligen tog ränta för lånta penningar, var i det samma *bannlyst*, ock seck ej begravas i *vigd jord*. Derföre skedde ock Ridd. Benet Nicliffsons begrafning i Vadstena kloster med mycken *lystbet* och försigtighet, af fruktan att det skulle hindras af Biskopen, emedan han varit en *usurarius*. *Diar. Västst. v. år 1423.* Då Ridd. Carl Örn 1430. testamenterade klostret 300 m. p:gr och pantsatte derföre egendomar, till des capsitalet blefve betalt, med uttrycklig tilläggning, att afkastningen deraf ej skulle på hufvudstoden afräknas, gjorde somlige af Munkarne sig samvete deröfver, och ansågo det såsom usura, *ibid. p. 73.*

handlingar något ord derom. Men af fastigheter i staden och på norra malmen hade äldermannen årlig hyra, som betaltes vid Påsk och Michelsmessa, och i sednare tiderna utgjorde omkring 200 m. om året. Till välfägnad för hyresmännen, då de betalade sin *kusalon*, bestod gillet hvart år en *tunna öl*.

§. 4.

De *fastigheter* voro *sten- och trähus*, dem gillet, tid efter annan, genom köp eller testamenten förvärfvat, och som här uptagas efter den förteckning på deras afkastning, som finnes 1516 och följande åren uti äldermännernas räkningar. Den äldsta af alla var förmodligen den förr nämnda *H. Lekama gård* (*curia Conv. C. C.*) vid Skomakargatan, som redan 1436 bestod af *tu hus*, och utom de rum, som af bröderna nyttjades, gaf i årlig hyra 9 m. 6 ör. Genom flera efter hand tillkomna hus var han 1516 så utvidgad, att der bodde 12 särskildta hushåll, och betalade tillsammans om året 41 m. Vid reformationen ägde Gillet vid denna gatan 10 hus, som röntade årligen 50 m. Efter gillet's undergång fälde Konungen 1523 ett af dessa hus på *födra sidan om porten*, till Lasse Påvalsson för 240 m. *b*) och korrt derefter voro äfven alla de öfriga fälda.

§. 5.

b) OLAF PETRI Tenkiebok.

§. 5.

1 *Lumparegrånden östantill* egde Gillet tu hus, *kopparporten* och *Taskehuset*, som uthyrdes åt tre hushåll för 18 m. årligen. På samma sida, uti en *grånd*, kallad *kållarhal-sen*, voro flere hus Gillet tillhörige, som beboddes af 7 hushåll och röntade i hyror 57 m. De sednare åren var Borgmästaren Mathias en af hyresmännen, och betalte för sin del allena 10 m. I *Hr. Benétsgrånd* var et Gillets hus, som då til 2 Borgare uthyrdes för 2 m. men sedan såldes för 6 Låster Järn och uti *Matts Mårtenssons*, innehades *öfre* och *nedre gården* (*Curia superior & inferior.*) af två hyresmän för 12 m. om året. Desse sidstnämnda hus skänktes, jämte flera *prebendhus* 1529, af Konungen till *skolan*, att Magistraten af dess afkastning skulle förbättra *Skolmästarens lön* g). Det stenhus Gillet ägde uti *H. Lekama grånd*, i *Helvitit*, var förmodeligen ibland dess äldre tillhörigheter, emedan grånden hade namn deraf. Det gaf 15 m. i årlig hyra, och beboddes af tre hushåll, utom 1 mark om året, som Prosten i Stockholm Hr. Björn årlade för et stall.

§. 6.

c) Se Riksregistret 1529. fol. 7. vers.

§. 6.

Vid *Norre port* hade Gillet en indrågtig egendom, den så kallade *Norre Badstufvan*, af hvilken *Badstufveqvinnan*, som henne förpaktat, hvar månad lemnade åldermannen 3 mark. I denna badstuga hade Bröderne 1409 för 100 m. Sv. pgr. köpt til Gillet 6 marks årlig ränta, så godt mynt, at 3 m. gjorde en mark lödig, utaf Lånherrarne til S:t Andreæ Chor, Borgmästaren Herrman Svarte, Rådman Claus Brasche m. fl. Någon tid derefter hade badstugan afbrunnit, då en långsam tvist uppkom mellan vårt Gille och S:t Andreæ Chors då varande *Lånherre*, Rådmannen Heyne Frome, om egande rätten til tomten, och åndteligen flöts genom vänlig öfverenskommelse 1475, på det sättet, at *badstufvugrunden*, tillika med alt som hört til S:t And. *prebenda*, lemnades til H. Lekama gille, under vilkor, at Bröderne skulle genom en *Klerk* underhålla Gudstjensten vid samma altare. Dock som Magistraten icke des mindre hindrade Gillet at uppbygga badstugan, utföll sluteligen 1482, Riks-Rådens dom, hvaruti hon blef Samfundet fullkomligen tillerkänd d). Denna badstuga var äfven ibland

d) Se brefven uti Ant. Arkivet.

ibland de hus, som 1529 skänktes til skolan. 1510 egde gillet åfven ett *stegerhus* och 2 *stall* utom *vestra muren*, för hvilka tomtören betalades till staden, 7 öre om året; men deraf finnes ingen hyra uptagen.

§. 7.

På *Norre Malmen* egde Gillet ett hus, uthyrdt till två handtverkare, för 18 ören om året; och litet derifrån vid *St. Örjans Capell* en tomt och *halfgård*, som var skänkt af en hustru *Mårta för systerskap och testamente*, med sin bondas samtycke, och gaf årligen en half mark i hyra. Dessutan ökades gillet hus och egendomar ständigt; 1516 ombyggdes ett hus i *Helvitit e)* och följande året uppfördes ett nytt *östantill* och *vambafjårdingen*. 1519 uppfattes två träbyggningar på en tomt i *Helvitit*; 1521 tog gillet i pant för ett penningelån, en källare vid *Slottskålgården*, och samma år feck det til skänks en *tomt med gård och grund*, af presten Hr.

II. DEL.

S

Erik,

e) Den del af staden, som denna tiden kallades *helvetibib*, måste väl sökas kring *Helvetii gränd*; upprinnelsen till namnet torde vara *Helvich*. I *Olof Petri tenkieb.* talas om hans hus vid *St. Nicolai port* på norra sidan, *börnhuset i helvitzgatan*, som han med Konungens tillstånd fick 1527 tillbyta sig af *Sjålegårdens* föreståndare, för sitt förra, vid *vestra långgatan*.

Erik, som dermed på sitt yttersta köpte sig *bröderskap*, o. s. v. så att Gillet vid reduktionen 1528 egde 29 hus, och 2 afbrända tomter på norrmalm, utom ett *steger*-eller *Bryggarehus* och norra *Badstugatan*; och årliga afkastningen gick till 202 m. f).

9. CAP.

Gillet's öden och slut.

§. 1.

Någon fullständig berättelse om H. L. Gilles hvarjehanda öden är vål, i brist af nödiga handlingar, omöjlig; men man må dock till slut i korrthet nämna det förnämsta, som funnits. Dets början är, som man redan erinrat, aldeles okänd; och den äldsta anteckning, som nu torde finnas, är af 1393, då klerkbröderne öfversägo dets *cassa* och *redbarheter*. Hvem då var Älderman nämnes icke; men Samfundet egde redan

1:o *Tres Calices consecratos. unum, quem dedit honesta matrona Elena Camelins, cum corporali g) et coopertura h) ejusdem,*
et

f) Se förteckningen derpå i Kl. Cammar-Coll. Archiv.

g) Et *hvitt klåde*, som lades öfver kalken, *palla, qua sacrificium tegitur. DU CANGE. Glossar. p. 1092.*

b) *Öfverdrag*. Ett sådant *coopertorium corporalis, totum stratum perlis diversi coloris et argento deaurato cum*

et unum manutergium, videlicet *skaat i*). Secundum, quem dedit *Lyderus Waldhe*. Tertium, quem dedit honesta matrona *Gerdeka kanstens*.

2:o Unum *Cyphum* argenteum, quem dedit honesta matrona *Christina Skôrbyttak*).

3:o Unum *Peell* rubeum novum, quod dedit honesta matrona *Margareta* relicta *Boëcii*.

4:o Unum *Peell* nigrum aureum, quod ponitur super *feretris*, quod dedit *Bertoldus de Gandersym*.

5:o Unum *bastardht* viridis coloris, quod dedit *Albrecht Bytzo* l).

6:o Unum integrum *par vestimentorum* rubeum et consecratum, quod dedit *Tala Cruza m*).

7:o Unum *par vestimentorum* viridis coloris cum *dalmatica* et *subtili, n*) cum uno

S 2

ma-

imaginibus, som vågde 3 en half mark gaf Hertigin Ingeborg till Upsala D:kyrka, SCHEFF. *Chron. AEp.* p. 152.

i) En liten *bandduk*, hvarpå presten torkade händerna, sedan han handterat *hostien*, finnes uti LAUR. AND. *Svensk. öfversätt. Aët.* 19: 12.

k) Christina Envasta dotter *Hans Skyrbyttas* fru. Cap. I § 2. N:o 3.

l) *Bastardt* förmodeligen broderadt af *bastare* acu pingere. DU CANGE p. 1062.

m) *Par vestimentorum*, *Messasath*, en omgång messkläder, som presten skulle hafva på sig då han höll messan.

n) *Subtile* en trång fotfid *kjortel* eller räck af linne, med

manutergio blanci coloris. Hoc totum dedit *Jordanis stapull*.

8:o Unam *Cystam*, quam dedit *Otto Golombâke*.

9:o Unum *tapetum o*) quod dedit *Gerdeka kanstens*.

10:o Unam *campanam*, ponderantem VIII cum dimidia.

11:o Unam *amphoram* de duabus stopis p).

Derjåmte hade gillet *panter* för 2 penningelån af 13 m. samt i reda penningar 110 m. 4 ört. *svenskt*, och 13 m. *Lübskt mynt*; hvilken förmögenhet gifver tillkånnas, at dets ålder torde gå långt nog tillbaka i det 14:de århundradet.

§. 2.

Följande året 1394 gjordes af Bröderne enhålligt den redan nämnda författningen, att den klerk, som ett helt år varit i staden, utan att hafva fökt intråde i Gillet, skulle, om han blefve sjuk, och då ville deruti uptagas, icke få tillstånd dertill; och om han dödde, måtte

trånga årmars. *Dalmatica* en kortare *räck*, med vida årmars.

o) Altartäcke.

p) Vätvaror räknades denna tiden stoppals. 1449 feck gillet en tennkanna af 4 stopene. 1439 Notarius publ. Esbjörn 2 stop Renkt vin. 1516 sade man 1 kanna vin.

mätte ingen af bröderne hålla eller bevista någon själmåssa öfver honom; Kyrkherden dock sin rätt förbehållen. Men voro sådane klerker antingen så fattige, at de ej förmådde betala intrådet, eller ock utlåningar, skulle, i handelle af dödsfall, *vigilier*, *mes-sor* och *processioner* hållas för dem, lika som för andre bröder. Vid detta tillfälle nämnes ingen ålderman; utan år Kyrkherden i Stockholm *Johan Wardenbergh*, som 1405 tillika med 14 andre prester uppsatte de nya stad-garna för *Vårfrugillet*, den äldste *Senior Conv. C. C.* man ännu funnit. Näst honom nämnes *Genzekinus Markman*, som 1414 i i gilletintagit Borgmästaren i Stockholm *Joh. Westphal*; sedan har man ej namn på någon förrän 1421. Imedlertid var Sällskapet redan i det anseende, att ej allena mindre folk, utan äfven de högste personer i Riket deruti del-togo. I en förtekning öfver *afledne* och *lef-vande ledamöter*, upfatt i början af 15 århun-dradet, förekomma bland de förra Drottning Margareta † 1412. K. Albrechts Son, Hertig Erik † 1397. Riksdrotsen Bo Jönsson † 1386. Riddarne Marqvard Gyrtz och Bo Djure † 1421. Carl Larsson af vapen, Ridd. Nils Kar-kas Fru, Cecelia och dotter, Fru Ramborg till *Lööfta*, Slottsherren Anders Ingvarsson † 1416. Borgmästarne i Stockholm Alfver

Greveradh, Henric Westphal och Fikke Oldinstadt, Kyrkherdarne derstådes Joh. Ludolphi † 1379. och Johan Wardenbergh, Biskopen Andreas † 1419 och Domprosten Björn i Strengnås, Kaniken Lars i Upsala m. fl. till ett antal af något öfver 200. Ibland de sednare voro: Ridd. Benet Stensson till Göksholm med sin Fru Christina, And. Ingvarssons Enka Christina Bonde, Arnold Stykes Fru Metta, Bo Djures enka Fru Sigrid Uddorms dotter, Fru Catharina till *Tyrese*, Hustru Ramborg Gôördz af Wesby, Ärkedjåknen Petrus Hemmingi och Kaniken Agard Gôördz i Upsala, Kaniken Vlf Olofsson i Strengnås, Kyrkherden Johan Petri i Stockholm, Borgmästaren derstådes Joh. Myntare, och vid pås 80 andre af allehanda stånd. Icke mindre ökade sig gillet vålmåga. Midsommarsafton 1409 köptes dertill 6 m. *evig rânta*, uti den redan nämnda *Norra Badstugan*, för 100 m. Sv. p:gr och en half *lôdig marks* rânta uti Borgmästaren Joh. Westphals hus vid *Södra Port*, Evangelisten Lucæ dag samma år. 1413 St. Mårtens afton sålde Rådman Henr. Dynkstede till *åldermannen*, *bisittarne* och *bröderskapet* 1 *lôdig marks evig rânta*, uti sitt stenhush belåget *nordan om porten då man går till Vismarsgatan*, för hvilken han och hans arvingar årligen skulle gifva 7 m. Och 1420 köpte

köpte åter Gillet af Borgm. Joh. Westphal en half *lödig marks* rânta, uti des's hus vid *Fisktorget*, så godt mynt, att 8 m. p:gr göra 1 m. *Löd. q*). Förbudet, som sagt är, att mot interesse utlåna penningar, visste man dock således, under annat utseende, likafullt göra dem fruktbara; och gjordes alltid det förord, att om flåkt och arfvingar framdeles ville utlösa sådana uti hus och egendomar intagna rântor, skulle hela hufvudstoden återställas.

§. 3.

Tideman van Vårdbn, förmodeligen den samme *Prosten* i Stockholm, som 1405. underskref *Vårfrugillet's Stadgar*, var 1421 ålderman, och år den förste, efter hvilken anteckningar finnas. Han ökade Samfundet med 21 Ledamöter, skänkte dertill en *kista*, hvar uti des's tillhörigheter sedan förvarades, och emottog på des's vågnar en *silfversked* och 1 m. p:gr, som en *honest Matrona*, *Catharina Syllamangarska* gaf, *sig till åminnelse*. Följande året var *Henricus Johannis* ålderman, och hade vid tillträdet taget emot uti cassan 5 *nobler*, 30 m. p:gr 3 *silfverskålar*, en *bågare*, en *sked*, m. m. 5 *borddukar* och en

S 4

hop

q) Se PERINGS. *Diplomar. uti Ant. Arch.*, der dessa brefven ännu finnas; att likväl många sådana gått förlorade, är ej otroligt.

hop pantfaker *r*), Gillets *meßsrede*, *böcker m. m. s*). Men då han nedlade fyßslan, var ej mer af penningarne i behåll än 4 nobler, och 2 ſilfverskålar. Det öfriga var utan tvifvel använt uti den handel om et ſtenhus vid *Vat-tuporten*, ſom han för Bröderſkapets räkning, uti Sakriſtian aflöt d. 30 Okt. med Engeliſke Svarte. Han hade äfven låtit omgöra *korßet* på Gillets *Sacramentekar*, och haft några andra ovanliga utgifter *t*). Efter honom valdes 1423 Hr *Simon*, ſom blef i 3 år vid fyßslan. Under hans ſtyrelſe finnes intet märkligt; och af intagna fyßkon voro *fogden* i Geſtrikland Björn Påderſon, och någre Kyrkherdar de förnämligſte.

§. 4.

- r*) Deribland var en *Legenda*, ſom kan märkas för bokvårdets ſkull denna tiden, emedan hon var pantſatt för 5 mark.
- s*) Meßſklåderne voro nu, *due caſule cum - - una Dalmatica ſine ſtola et maniplo; alia Dalmatica cum maniplo. Una alba ſtola cum humerali; unus Calix, quo officium celebratur*. Böcker voro *duo libri continentes officium de corp. C:ſti. Caſula ſäger C. R. BERCH* vara meßbake. Saml. 6 d. ſ. 646. Men *Du CANGE* p. 402. *veſtis, quæ totum ſacerdotem a collo ad pedes ambibat, atque adeo brachia ipſa et manus tegebat*, och hvars ſkapnad ſen ſes hos *ELSNER Beſchr d. Griech. Chriſten i d. Türey* 1 d. ſ. 238. fig. 9. hvad *ſtola* och *manipulus* var, ſe *BERCH. a. ſt. DYKM. Ant. eccleſ. ſ. 191.*
- t*) Deribland kan märkas: för 2 ark paper 4 p:gr. Ett lås med 2 nycklar och en haßpa till kiftan 2 ören; o. ſ. v.

§. 4.

Då *Magnus Ödvidi* 1426 blifvit Ålder-
man, öfverfågos, i stolbrödernes och skaffar-
nes närvaro, Gillets redbarheter, och funnos
då vara, utom redannämde filfver och andra
kåril, 6 sexterner af *Legenda de Sanctis*, ett
missale de parte yemali, 6 *borddukar*, något
pantgods, 21 en half m. p:gr och en fordran
af ett *fat järn*, m. m. Han blef vid styrelsen
till 1429, lårer genom någon handel utvidgat
H. Lekama gård v), införde i samfundet Eric
Pukes fader R. R. R. Hr. Nils Gustafson med
dets fru, Borgmästaren i Stockholm Joh. Gu-
stafson, Kaniken i Upsala Hr. Lars med fl.
Och lemnade 14 nobler 50 m. p:gr och 6 p:d
Vax till efterträdaren *Johan Jung*. Denne
förestod ämbetet endast ett år, och, ibland
23 ledamöter, intog Riddaren Knut Uddson
med dets fru, som utom den vanliga afgiften,
2 nobler, skänkte Gillet en *silfverskål*, som
våge 9 marker x); och sedan han, i veder-
börandes öfvervaro, gjort reda för sin för-
valtning, tilträdde det af *Olof Alleson*, som

S 5

un-

v) Han betalade 1427. die X mil. milit. VIII. m. till
Dn. Olavus *pro edibus in fundo convivii*.

x) De öfrige voro Benēt Skalmē, Magnus Römāre, Arende
myntmästare, Kyrkoherden i Stockholm Nils Krok,
Magister Horn, Kanikerne i Upsala Nils Richardsson
och Johannes, Ridd. Korkas Fru Cecilia in extremis
m. fl.

under lika lång tid införde 30 nya Syfkon, och bland dem Ridd. Nils Bosons fru och fem andra på *sotsängen*. 1431 och följande 2 år var *Nicolaus Hinzechini* älderman, då många i denna tidens historia bekante män inkommo, såsom Riddarne Thure Algotsön och Simon Kjørning, Hans Kröpelin och dets hustru, Påder Kruse, Berndt Puke, Albrecht Kyle, Påder Flemming m. fl. Han efterträdde för 1434 och 1435 af *Johan Kyle*, hvars förestånderskap är utmärkt genom *utlånnings* intråde. Han intog tre *danska prélater*, Prosten i Bergen Hr. *Thorlak* y) Decanen i Roskild Hr. *Lars* och Kaniken i Opflo Hr. *Sigvard*, samt den sedan mycket bekanta myntmästaren, *Heyne von Návich* z). På *sotsängen* inskrefs, utom flere, Borgmästaren i Stockholm Verner Gesth. Året derpå blef

Nils

y) *Thorlak prepositus Bergensis*, den samme, som 1434 var med K. Erik, då han ålade Kanikerne i Lund, att *dag och natt för alltid* sjunga ock låsa Davids Psalmer i Domkyrkan. Han blef samma år af Kon. satt till Årkeb. i Upsala, men flydde derifrån vid Engelbrechts upresning, och hade en olycklig resa på fjön för det han med sig ville botföra Erik den heliges *tumme*. ERIC OLAI *Hist. Sv. p. m.* 182. Blef sedan biskop i Viborg och sist i Bergen. DALIN *S. H. p.* 618. Således förfalla gifsningarne om hans namn *Thorleif* m. m. hos LAGERBER. *S. H. 4 d. f.* 337.

z) LAGERBER. *A. ft.* 493.

Nils Skele ålderman; men hans korrta ämbets-
 betstid, och den oenighet, som nu var Gil-
 lesbröderne emellan, är förmodeligen orsa-
 ken, att af honom intet blifvit uppteckadt,
 kanske ock intet gjordt.

§. 5.

Söndagen efter Mariæ *födelsefest*, i bör-
 jan af September, 1436, voro, efter slutad
 Gudstjenst, alle Klerkbröderne tillsammans
 uti Sakristian, och valde då *Petrus Lydechini*
 till ålderman. Man vet icke om egenteliga
 orsaken till detta *urtima* val, var företråda-
 rens dödsfall, eller den nyssnämnda oenighe-
 ten, mellan Bröderne af andeliga och verldslig-
 ga Ståndet, som nu kommet till den högd, att
 gillet *messor* icke fingo utur Cassan betalas,
 och således försumrades. Dessa messor hade
 efter första inrättningen varit *tre* i hvar vec-
 ka, uti H. Lekama chor i Storkyrkan; deruti
 aflöste, som redan nämnts år, bröderne hvar-
 andre i ordning, och uppburo för hvar messa
 ett öre. Af okända orsaker hade en, redan nå-
 gra år förrut, blifvit in dragen, så att allena
 om måndagen låstes en *pro defunctis*, och
 Torsdagen en *de corpore Christi*; dock så
 ordentligt, att, om annan fest på dessa dagar
 inföll, borde messorna läsas dagen derpå a).
 Nu

a) A. C. C. C. vid år 1422 och 1436.

Nu hade genom missämja inom Gillet, och förhållen betalning, äfven *måndagsmessan* upphört, och Torsdagen hölls väl *messä*, men utan *nattvardsgång* *b*). Så att den nyvalde åldermannen fann, som han fåger, *gillet* och Gudstjensten *nåstan aldeles ödelagd*. *Af nit för Guds ära*, och i hopp om *hans bistånd* begynte han då strax sjelf (*de propria bursa*) betala för den enda ån uppehållna Torsdagsmessan; och mot slutet af October *fogade Gud*, att Årkebiskopen kom till Staden, underrättade sig om sakernas tillstånd, och öfvertalade Gillebröderne, att utur kas-san underhålla de 3 af ålder vanliga messorna, så att Gudstjensten nu åter kom i sitt åldsta skick. Den sista October var Årkebiskopen sjelf närvarande då *kistan* öppnades, öfverfåg de saker, som deruti funnos *c*) och tillstyrkte ån vidare penninge uttag, att godtgöra för de förrut hållna och ånnu obetalade messor. Hvad tvist gillet hade vidare detta år med en *Joh. Pipaskeg*, och en *enka*, som bodde i H. Lek. *inre gård*, finnes ej anteknadt; men de blefvo både stämde till *Consistorium*, som

b) Ad quam etiam non officiabatur.

c) De förnämste voro då 7-silfskålar, en Bågåre med läck, en skod, ett silfverbålte, pantfatt af Decanus Nils Krok. 2 nobler, en krona 45 en half m. p:gr någre sexterner *pergament*, 3 pund vax m. m.

som förmodeligen betyder *Rådflugan d)*. På inkomne fyfkon detta och följande året, finnes ej heller någon förteckning; men aftvånnene aflidande feck gillet i Testamente en *silfver/kål*, en *guldsydd filkesduk* och halfannat pund *vax*.

§. 6.

Efter *Petrus Lydechini* kom 1438 *Joh. Gylde*ner till styrelsen, och emottog vid tillträdet, utom det förr nämnda silfvret, 3 *fullvigtiga* Engelska, en *flandrisk* och en *ny nobel*, 46 m. p:gr ett *breviarium* med 4 andra böcker, Gillets 4 räkenskaps böcker, des *stadgar e)* ett *aflatsbref* och några andra saker. Följande året blef han äfven dervid, och hade då å Gillets vågnar en kostsam rättegång. Beskaffenheten deraf känner man icke; *f)* men en af *Skaffarne*, *Petrus Johannis*, måste i detta ärende göra en resa till Lübeck, och vidare. Dertill utrustades han af åldermannen med *håst* och tillbehör för 7 m. 2 ö. 1 par *Stóflor* för 7 ö. en *daggert* för 4 *hvita*, samt
14 m.

d) Stämningarne kostade den ena 9 p:gr den andra 1 örtug. Se Cap. 2. § 2. N:o 3.

e) *Unum instrumentum super statutum Convivale.*

f) Som vid detta tillfälle nämnes Conrad Dunkstede; torde tvisten rör det hus, hvaruti des fader eller Släktinge Rådman Henric Dunkstede 1413 sålde till Gillet 1 m. ränta. Se § 2.

14 m. resepenningar. Den som i medlertid skötte hans sýsla hemma fick 4 ö. Skrifvaren Michael, *pro litteris instrumentatis*, 5 ö. för en *affskrift af appellationen* 2 ö.; vidare gafs *pro instrumentis libellorum* 1 gylden, för *affskrifter af stämningen* 8 hvita, för *paper*, *bläck* (encaustum) och *pergament* 3 ö. 6 p:gr; och Notarius publicus Esbjörn feck, för sitt besvär, en ny *silfverbågar*, och till *åreskänk* (*ex parte honoris convivii*) 1 kanna Rheniskt vin, som då kostade 3 ören g). En annan rättegång hade åldermannen här hemma med *Pehr Pervalk*, hvarvid ock någon kostnad gjordes till stämning, pergament och affskrifter af ett *dombref* m. m. b). Men den var mindre kostsam; och Gillet hade vacker inkomst af många nya Ledamöters intråde, bland hvilka åfven var Riksmarsken Carl Knutson med sin *gemål* och *Syster*. 1440 Mariæ himmelsfärdsdag (15 Aug.) trädde *prosten* i Stockholm *Ericus Johannis* till åldermansskapet, och förestod det till 1443, under hvilken tid intet märkligt föreföll, utom det, att, jämte många andra, den i Sv. historien nogsam, ehuru ej till sin sårdeles heder, kände R. R. R. Magnus Green till Tidön med sin

g) A. C. C. C. vid 1439.

b) Pro tribus *Copiis* litere iudicis ordinarii et delegati adversariis nostris donandis 6 or. &c.

sin fru i Samhället inkom; och att ifrån Årkebiskopens Cantzli ett *bref* för Gillet utfärdades i) fast man ej vet hvad det angått. Efterträdaren *Henric Surbek* blef vid syflan inemot 4 år, och hade den hedern, att 1444 till *Broder* intaga K. Christopher, och sedan flere hans ämbetsmän, såsom Cantzleren Olof Mårtensson k) Kammereraren Doctor Knut, Hofprädikanten Johannes, *Dörsvennen* Benct Olsön och Gullsmiden måster Lars. Af infödde voro Magistrarne Nicolaus Rytting l) och Tideman Ludvicsön, bland ett vac-

i) För historien om biskopliga Cantzli afgiften i äldre tider kan märkas, att Biskopens Cantzler fick nu 6 öre för *Sigillet*. Enligt Årkeb. Nils Allefons *Statuter* var lösen för ett *ordinations bref* till Biskopens Cantzler 4 ö. för *collations bref* på större gäld 12 ö. på mindre 4 ö. På Arboga möte 1423. fastställdes att för *ordinationsbref* skulle Bisk. Cantzler ej få taga mer än 1 ö. för *Afstatsbref* 4 ö. för *Collationsbref* på ett litet pastorat 4 ö. på ett medelmåttigt 8 ö. på ett af de största 12 ö. Årkeb. Jacob Ulffson stadfäste till alla delar Nils Allefons *statuter* 1474. ifr. NETTELBL. *Sch. Bib.* 2 d. 174. HADORFH vid *Rjörkölag.* 15. På Strengnås Riksdag 1523 förordnades, att för *Collationsbref* skulle gifvas i Kon. Cantzli minst 10 gylden och mer allt, efter gäldets storlek. Tegel. 2 d. 58.

k) var Kanik i Roeskild, blef sedan biskop på Seland, död 1485.

l) Nicolaus, eller som han mest kallas, Clavus Rytting var förrst K. Christophers Hofprädikant, blef sedan Doctor U. J., K. Carls Cantzler, måstare för

vackert antal bröder och fysttrar, de märkliga-
 gaste. Han dog i ämbetet, och Bröderne
 måste således sedan nöja sig med den under-
 rättelse, om hvad under hans sednare tid fö-
 relupit, som gifvas kunde af *Petrus Jonæ*,
 hvilken varit bisittare, och 1447 valdes i hans
 ställe. Under de 4 år denne förde styrelsen,
 blefvö mer än 100 personer i Samfundet
 införlifvade, och bland dem Årkeb. Jöns
 Benétsön, Decanen i Upsala Mag:r Hel-
 mich, Kaniken, sedan Biskopen Cort Rog-
 ge, Kyrkherden i Stockholm Mag:r Knut,
 R. och Riksråden Otto Olofsön och Sten
 Pådersön, Landsfogden i Helsingland Pär
 Andersön, Borgmästaren i Stockholm Chri-
 stopher, m. fl. *m*). Han lät ock 1448 göra
 nya *fanor* åt Gillet.

§. 7.

för gråbröderne i Stockholm, och brukades med
 R. R. Erik Gyllenstjerna vid reductions verket 1454
 † 1471. Tidemannus Ludovici blef prebendat i Up-
 sala.

- m) De fläste af dessa män gjorde sig uti K. Carl Knut-
 sons tid mycket, men ej alltid till det bästa, kände;
 se HADORPH. *Rimkr.* 2 del. och LAGERBR. *S. H.* 4 del.
 Utom de nämnda, kunna ock märkas Hr. Thord
ad St. Jacobum på norr maln, och en borgare Hol-
 ved ifrån *Lagblösa Köping*, som torde varit *Köpings*
Stad, hvilken i denna tiden vist kallades fl. STJERNM.
Höfd. M. p. 145. då deremot *Enköping* på anf. ställe
 ej har sådant tillnamn. Se vidare här om LAGERBR.
S. H. 2: 410. 4: 58. DALIN *S. H.* 2: 641. Och *Ek-*
holms och *Hellmans* växlade skrifter i adressen 1775. m. fl.

§. 7.

Hr. *Gudmund Torstensson* blef 1451 ålderman, och intog, samma år, öfver 80 nya ledamöter i Gillet. Dettas anseende för sina andeliga förtjenster var nu i det tilltagande, att en myckenhet verldslige personer af alla stånd, sökte, på *sitt yttersta*, få deruti deltaga. Tiden är i historien utmärkt för fördärfvade seder och all slags oordentlighet, hos de förnåmare i synnerhet; och et på *sotsången* vaknande samvete, som såg Skårselden för sig, ökade Klerkernes inkomster i samma mån, som laster och vanstro tilltogo i allmänna lefnaden. Detta år låto Riddarne Hr. Erik Green, Seth Nilsson, Benct Nilsson och Bo Bosson, Hr. Erik Axelfsons Fru Bencta *n)* två Konungens *hofvasin* o) Mag:r Andreas Bondonis, samt någre och tretio andre *in extremis* intaga sig, och erlade hvardera, förmodeligen med mera nöje, än nytta, sina 4 mark. Man lårer nåppeligen föreställa sig, att ett krig, nyss börjadt vid rikets yttersta gräns, mycket verkat på ett andeligt sällskap, som i

DEL. II. T huf-

n) Utom denna, som håfdateknarne ej känna, har man namn på 2 andra Erik Axelfsons fruar, Clara Lilje och Elin Sture. *Sijernin*. Höfd. M. 14. *Borin*. S. H. 712.

o) *Hovasin*, på latin *hovalet*, kallades de som hörde till hofstaten.

hufvudstaden kunde, utan fara och kånning deraf, fortsätta sina andaktsöfningar. Icke dess mindre finnes gillesdrickningen 1452 inståld för det med Danmark började vapenskifte *p*). Äldermannen *Gudmund*, som till 1454 blef uti fyfslan, införde likväl dessa sednare åren både många och förnåma fyfkon, såsom Riddaren Benct Jönssons af Salsta fru, Märta, hustru Valborg *Cancelærens q*). Olof och Jöns Skytte, Hr. Magnus af *Hakistom* m. fl. Han är den förste, som i sina anteckningar kallar ogifta fruntimmer *Jomfru r*),
 ovilst

p) A. C. C. Anno secundo non bibimus *propter guerram* et tamen anno illo effecti sunt isti *fratres vivi &c.*

q) Det var K. Carls cantzlers Doctör Claus Ryttings Enka (se § 6. n:o 7). Att han, såsom Utr. Jur. Doctör och Måltare för gråbröderne i Stockholm varit lagligen gift, är något oförmodadt; men intygas översägligen af Stockholms Stads *Fordabok* för åren 1474 — 1497, som finnes i Stads Archivet på pergament in folio och innehåller endast uppbud och fastedomar på hus och gårdar. Der läses följande, fol. 23. 1478 *fälde Hustru Wahlborg, Doctör Claus Ryttings efterlefna på sina och sin Sons Erik Clausens vegnar till Borgmestaren Herr Nils Pådersson en Kellare med en gatubod för 110 mark. fol. 29. 1480. fälde Hustru Wahlborg Bengts dotter, Doctör Claus efterleverska, jämte dess Son Erik, till borgaren Nils Hvite en tomt med Kellare på Norrmalm.*

r) Såsom Jomfru *Gertrud*, rika Hanisa dotter, Jomfru *Cecilia Herman Baghares* dotter, Jomfru *Kadrin Herrn Hanis Hoppanårs* dotter 1451. o. f. v.

ovifst om af någon besynnerlig högaktning för könet, eller emedan de många med utländske Konungarne inkomne främmande och tidens bruk nu gjorde ett namn allmänare, som i nästföregående århundrad endast gafs åt Prinseffor s). Det sednare är så mycket troligare, som *Herre-titeln*, hvilken i offentliga skrifter denna tiden vanligen ej tillades andre än Riddare och Prester, redan långt förrut, så i *köpebref*, som i Gillets *acter*, finnes gifven somlige borgmästare och Rådman i Stockholm och annorstådes t).

T 2

§. 8.

s) Se LAGERBERG, S. H. 2 d. 721.

s) Ut i den i § 2. nämnda förteckningen öfver döde bröder, kallas Borgmäst. Greverade *Herra* och hans hustru *Fru*. I Volmar van Lundens stiftelsebref för St. Barbaræ chor i Bykyrkan i Stockholm 1428. får Borgmästaren Nils Persson heta *herra*. 1447 blef *Hår Cbristoffer Borghamestare broder i Gyllet*. Act. Con. C. C. 1451 och 55 nämnes *Herra Hanis Hoppendår Radman* i Stockh. Borgmästaren Benct Smälåuning kallas *Herre* ut i köpebrefven 1485, 1486, 1493 m. fl. Se PERINGS. *Beskr. om Storkyrkan* och dess *diplomatar*. i Riks-Arch. Denne titel är dock ej allmän för alle Borgmästare och Rådman i Stockholm, samma tid, utan tillägges endast somlige, som förmodeligen haft någon synnerlig förtjenst eller anseende. Så skedde ock på andra orter. Ut i *Liber Dat. Lund.* kallas Borgmästarens i Helsingborg hustru *domina*. *Mon. Scan.* 156. och i *Visby Krón.* 264. kallas magistrats personerne och deras hustrur i Visby 1412. *Domini* och *Domina* o. s. v. Våre författares allmänt antagna mening, att ingen annan än Ridd. och Prester fick heta *Herre* tal

§. 8.

Ej långt efter sitt tillträde till förestånderskapet 1454 fick Hr. *Petrus Petri* det nöjet, att se H. Lek. Bröderskap på en gång ansefningen förstärkt. Vårfru gille *Svenska manna*, som ifrån början varit *skåligen* stort och med *goda inkomster* försedt, hade, man vet icke genom hvilka händelser och omständigheter, blifvit så *ringa* och *fattigt*, att det ej vidare kunde af sina inkomster *upprätthållas*; och åldermannen med bisittarne, samt den *större och förnuftigare delen* af bröderne funno sig nödsakade, att hos Årkebiskopen, som nu var i *Capellet* på *H. Andsholmen*, anhålla, det måtte deras samfund sammanflås och införlifvas med H. Lekama Gille, under *detta* sednares *namn*, *ålderman* och *skrå*; och hvarom våre Gillebröder åfven anhöllo. Årkebiskopen, som fann dessa föreställningar å ena sidan fundera och förnuftiga (sanas et rationabiles) och å den andra, det vara bättre, att *vårfrugille* således uppehöllas, än att det aldeles skulle uphöra, gaf sitt fulla bifall dertill den 20 Augusti, och gjorde, af tvänne, ett *enda* och *oskiljeligt* bröderskap, (unum et individuum convivium) som skulle sedan heta

Con-

således någon inskränkning. Ifr. ROSENSTJERNA de
Ord. Equest. usu 41. 42.

Convivium Corporis Christi v). En annan förmån tillföll vårt gille strax derefter, då Eskil Huppenårs hustru Ramfrid vid sitt intråde den 8 Nov. skänkte Samhället *mefskläder* till 16 marks värde *x*). Men om början af denne åldermannens ämbetstid varit lycklig för Gillet, var slutet äfven lysande; ty under drickningen 1455. inkommo fröknarna (Domicellæ) Margareta och Magdalena Kon. Carls döttrar, Hofmästarinnan Idha *y*). R. R. Simon Körnings fru, Beata, Ridd. Erik Nilsson af Djursholm, våpnaren Benct Pårsson, 2 Konungens Hofprester, och en *Ruska*, som kallas *familiaris regis*, Kanikerne Magnus
T 3 Holk

v) Brefvet finnes i PERINGS. *diplomatar*. Oaktadt denna förening, hvarmedels vårfru gille nu sammanfållte med vårt, finnes dock sedan ett vårfrugille i Stockholm, hvars gillestuga af våre bröder hyrdes vid gillesdrickningen i sednare tider, se 1 Cap. 3 §. n. 3. och hvars *gillefven* 1519 betjente dem vid samma tillfälle för betalning. Således lär det antingen varit af ålder tvänne Vårfru gillen i Stockholm, hvilket ock brefvet af 1436 tyckes gifva vid handen, (Ifr. C. 7: § 2. n. 1.) eller hafva ledamöterna uti detta Vårfru gille vid detta tillfället skildt sig åt, och lek-männerne sedan fortsatt ett gille under namn af *Vårfrugille*. Att enigheten mellan ledamöterna ej var allmän, synes af Årkebiskopens utlåtelse, att *major et sanior pars conviviarum* endast begärt förening.

x) Neml. *unam casulam novam, cum stola et manipulo, unam peciam* (piece, stycke,) *deauratam* in rubro, circa valorem XVI. marcarum. Ifr. SCHEFF. *Chron.* 232.

y) AN. BYLows *Chron. Geneal.* p. 9. 25.

Holk i Strengnås och Ginzechinus i Westerås, m. fl. Vid samma tillfälle valdes *Gudmund Torstensson* andra gången till föreståndare, som äfven sedan införde i Gillet några af Konungens betjening, såsom hans fogdei Norrbotten Sten Hinricsson, hans *Sven Berndt Kruse*, uppbördsman af *järn och koppar* z) och hans *småfven*, Nils Olsön, samt en dets *hofman*, Hans Dedrichsön, Riddarne Henric Mattsön från Finland, Benct Skalmé, och Kolbjörn Gåsth från Norrige a) utom några och tretio andra af båda könen. Han efterträdde 1456 af Andreas Pauli, *presbiter scolaris*, men för dennes tid, detta och följande året, finnes intet märkvärdigt; och sedan afbryta antekningarne för flera år.

§. 9.

Olaus Pauli de Helsingia, prebendat i Stockholm och Älderman i Gillet börjar åter deras fortlåttande 1465. Han är, så mycket man vet, den, som utan af brott aldralångst fört

z) *Collector ferri et cupri*. Ifr. LAGERBERG, *Sv. H.* 4 d. 530.

a) Kolbjörn Gåsth eller Gåst R. o. R. R. i Norrige var 1440 Sändebud till Sverige, följande året höfvidsman på Bohus, och fullmäktig vid sammanträdet med de Svenske i Löödöse d. 9 Febr. och i Kalmar, Midsommarstiden. Anförde Norriska tropparne 1454. Dödde i Sverige samma år, som Kon. Carl, för hvilken han synes alltid hyft någon tillgifvenhet.

fört styrelsen uti vårt samfund, nemligen allt till sin död 1474. Under denna tiden ökades bröderskapet med en myckenhet ledamöter, ofta till 40, 50, och flere om året; och utgjordes alltid största antalet af sådane, som på *sotsången* intogos. De märkligaste af desse voro K. Carl Knutson nu *andra gången*, des dotter fru Brita af Vadstena, Riddarne Bo Carlson † 1465. Nils Otteson † 1474 och Carl af Varendö † 1473. Erik Pukes fru, Anna, † 1473. Jåppe Jute, Slottsfogde på Ståket † 1465. Borgmästarne Jöns Svenson i Stockholm och Olof Ingeßon i Arboga m. fl. Vid de högtidliga sammankomsterne inträdde Riddarne Nils Sture med sin fru Brita, Johan Christiernson, K. Gustaf I. farfader, och Åke Axelson, hvardera åfven med sin fru, Benct Persson och Lars Jönsson till *Vagesjö*, både *a vapen*, Knut Possé, en *Norsk hofman* Nils Pårsen, Kaniken i Upsala Rodenkierk och en mängd andra af alla stånd, kön och åldrar; och ehuru 1467 och 1470, förmodeligen för oroligheterna i Riket, ingen gillesdrickning hölls, saknades dock icke nya ledamöter. Detta ökade så Gillets förmögenhet, att Äldermannen kunde, med vederbörandes samtycke 1473 den 6 Maji, af för detta Borgmästaren i Stockholm, nu borgaren i Lubeck *Henning Pernowe* köpa des stenhus *östan mur*

med grundmur, källare och 3 nedanföre lig-
gande *tomter* för 700 m. Stockholms p:gr,
hvarförutan de åtog sig, att årligen betala
de förrut i samma hus *intagna råntor*, 4 m.
till St. *Barbaræ* chor, och 4 pund *Sjel b)* till
Svartbröderne i Vesterås. Efter *Olof Pauls-*
sons död 1474. valdes åter *Gudmund Tor-*
stensson tredje gången; men var nu mycket
sjuklig, så att fylslan måste i början bestridas
af en annan Broder, *Eric Johansson*. Han
blef väl sedan frisk, och förestod henne sjelf;
men lårer dock dött samma år, emedan hans
råkning finnes oslutad. I medlertid intog
han deßsförinnan kring 100 personer i sam-
fundet, och deribland tre Riddares fruar, Jö-
ran Carlsfonsenka Margareta, Greger Benct-
sons fru Christina och Benct Åkesfons fru
Mårta på Geddeholm Ridd. Erengisle Ged-
des dotter. Munkarne började ock nu mer
än förr söka *ingång* i Gillet. Skedde det
för *sjålagagn*, sålön det såges om andre brö-
der, måste öfvertygelsen om deras egna *öf-*
verlöpps-förtjenster varit i starkt aftagande;
men derom underrättades väl icke allmän-
heten.

§. 10.

b) Sjellspeck kostade 1509. 3 ö. 8 p:gr pundet; köp-
tes då af Clavus Boye till detta ändamål.

§. 10.

Vid Hr. *Gudmunds* död uphöra ålder-
männernes egna anteckningar allt til 1509 c).
Men de ännu befintliga *köp*- och *gåfvobref*
intyga om en ständigt ökad förmögenhet och
anseende. Af dessa bref finnes, att preben-
daten i Stockholm *Germund Larsson* 1475.
var Gillets Styresman; och icke allenast ge-
nom vänlig förlikning med dem, som egde
jus patronatus till St. Andreae chor i Storkyr-
kan, skaffade Bröderskapet egande rätt till
hela grunden, hvarpå den förnämde norra
Badstugan stått, emot förbindelse, att under-
hålla däraf Gudstjensten vid St. Andreae alta-
re; d) utan ock sålde till dem för 80 m. p:gr
fitt stenhus med en *trågård* (tråbyggning e).
Han hade äfven varit betänkt på andra me-
del till Samfundets förköfring. Vid Påfviska
Stolen hade han, å Brödernes vågnar, gifvit
T 5 vid

- e) Torde hånda, att orsaken dertill bör till någon del
fökas i den författning, som dagen efter 10,000 Ridd,
dag gjordes af Borgmästare och Rådet, i Slottsfog-
den Per Ragvaldsfons närvaro, att 2 lekmän skulle
hafva *lås* och *nycklar med åldermannen och bisittjarne*,
för Gillets penningar, silfver och klenodur. Stockholms
Stads protocoll.
- d) De egde förrut allenast 6 m. ränta deruti. Se cap.
8. § 6. Cap. 9. § 2.
- e) Stenhuset låg i 4:de gränden *sunnan ifrån Gråbrö-
dragatun, tråbyggningen* nedan för Stadsens mur.

vid handen, med hvad *andågtiga anstalter* gillet årligen firade H. Lekamens Altare *invigningsdag* och sina *fyra större begångelser*, samt vederbörligen (*humiliter porrectis supplicationibus*) anhållit om sådant *understöd* dervid, som vanligen vankade i Rom. Han feck ock derifrån ett förmonligt *aflatsbref*, underskrifvet af Cardinal-Biskopen Rodericus Albanensis och 10 andre des medbröder d. 11 Januarii 1476, hvaruti alla dem, som något bidrogo till H. Lekama Altare vidmagthållande med *byggnader, böcker, kalkar, ljusstakar* och andra vid gudstjensten *nödiga prydnader* f) samt på nyssnämnda dagar besökte det samma, bevistade *hela gudstjensten*, och följde med i *processionerna*, tillfades 100 dagars Syndaförlåtelse för hvarje gång, o. s. v. De följande åren voro äfven för Gillet lycklige: 1477 var Matthias Petri ålderman, och intygade, uti Pingstveckan på Rådstugan, att Gillets cassa återfått af Magistraten ett lån af tuhundrade mark penningar. 1481 den 28 April sålde borgaren och sko-

f) Ea propter ut altare ipsum peramplius decoretur . . . nec non in suis structuris et edificiis debite reparetur et manuteneatur, ac libris, calicibus, luminaribus, ornamentis ecclesiasticis et rebus aliis pro culto Divino necessariis decenter muniatur &c. Dat. Rome 1476 d. XI. mens. Januarii. Samma år gaf Hr. Jöns Olsson till H. Lekama Altare en kalk och meslereder.

Skomakaren Olof Michelson sitt *bus på Skomakargatan*, näst *sunnan vid H. Lekama bus*, bröderne till *evårdelig ågo* för 130 m. svenska, samt sitt och hustruns intagande i gillelskapet g); Och samma år updrog prebendaten Matthias Petri åt H. Lekama Gilles älderman, att, efter sina arfvingars död, besätta den prebenda, som han och hans släktingar stiftat i Storkyrkan, *Jomfru Maria och allom Guds ånglom til åra och vårdogheet*. Under allt detta ökades äfven Samfundets redbarheter; ock Cassån var i godt stånd, som en förteckning deröfver 1586 vittnar. Den aftrådande Äldermannen Hr. *Eric Andersson* lemnade då ifrån sig till Hr. *Olof Andersson* St. Marthæ dag, i brödernes närvaro 19 m. i guld och silfverpenningar, ett *Agnus Dei* med en kådja, 9 silfverskedar, som vägde 2 lod. m. och 3 lod, en pantsatt sked, 26 silfverskålar, ett kredenzekar, ett litet silfverbålte, ett helgedomakar, en Mariæ bild af silfver, 6 st. böcker, 170 m. reda pg:r, en kråffta, en hatt, en krage och en liten silfkrantz m. m. h). Någon tid derefter, (1489) skänkte en Borgare Måns Pådersson, för sin,
hu-

g) Det såldes sedan 47 år derefter för 240 m. Se 8 Cap. 4 §. förmodeligen var det i medlertid något förbättradt.

b) Se förteckningen på ett löst paper vid A. C. C. C.

hustrus, deras anhörigas och alla kristnas själar, Gillet till evärdelig ego, utan all genkallan ett stenhus med källare, dock med förbehåll, att han och hustrun skulle det bebo i deras lifstid, och om fattigdom kunde dem trångia, skulle Bröderne göra dem bistånd, efter eget skön och god vilja; En nödig försiktighet, då man så frikostigt blottar sig själf och sviker sina arfvingars hopp; men ock oftast otillräcklig. Något fåkrare var den afhandling Olof Jönsson a vapn 1491 ingeck. För åtta års återstående husalön updrog han Gillet en källare, en måltbod, ett silfverbeslaget horn och en liten silfverskål, hvarmed bröderne, för hans fattigdom skull, låto sig nöja, och unnade honom för det samma få sitta kvar fritt sin öfriga lifstid. i) 1494 gjordes af Aldermannen Hr. Olof Hesse en handel med Olof Skinnares hustru Kadrin, om en skiljemur, som hon sålde för 30 mark; och samma år skänkte Stadens fogde Peder Slatte och rådet Bröderne ett rum till St. Eriks altare i Bykyrkan vid västerste pelaren söder af St. Christophers chor med förbehåll, att de ej skulle bygga omkring samma Altare, utan det blifva endast vid pelaren uppmuradt; och det

i) Alla dessa bref finnas i PERINGSK. Beskrifning öfver Storkyrkan, och uti dess diplomatarium.

det skedde *Gudi til lof, Jomfru Mariæ St. Påder Apostel och St. Erik Kong k*).

§. 11.

Under det Gillet således årligen tilltog i timelig förmögenhet, erhöll det åfven en oväntad andelig rikedom. Brödernes idkeli-
ga *messor* och *tidgårdar* hade hos allmänhe-
ten väckt en hög tanke om deras förtjenster,
och det goda förstånd de stodo uti med Gud,
som nog ses af den ifver, hvarmed man sök-
te delaktighet i deras Samfund; och denne
tanke skulle ofelbart ännu mera förhöjas, då
Abbedissan uti Askeby, *Syster* Sigrid Birgers
dotter med hela *sitt convent*, 1495 medels
öppet bref skånkte Bröderskapet gemenskap
uti alla de *goda gårdningar* 1) som gjordes, ej
allenast i deras kloster, utan ock af Cisterci-
enser orden öfver hela kristenheten. En så
dyrbar skånk förtjente all erkänsla; och man
bör ej tvifla om brödernes tillbörliga tack-
samhet. Imedlertid försummades ej andra till-
fällen, att se Gillet till godo. Hr. *Hindrich
Andersson* var 1507 dess ålderman, och köpte
af

k) Stockholms Jordabok för detta år fol. 134. 146.

l) . . . *omnium orationum, vigiliarum, predicationum, je-
juniorum, abstinenciarum, disciplinarum, laborum cetero-
rumque bonorum*, que per nos sorores specialiter hic
in presenti loco ac totius Christianitatis &c. Se bref-
vet uti *PÉRINGS. Diplomas.*

af Påder Råfveklos enka hustru Brita en *bar tomt våstan mur*, för 24 m. pg:r och en liten silfversked, hvaraf dock blott 16 betaltes; det öfriga gaf hon för *sin bondas* och sitt eget up- tagande i Gillet och för sin begrafning med *brödrens processio*, då hon vore död. Efter honom valdes 1509 Prebendaten i H. Lekama chor, Mag:r *Olof Eriksjon*, af hvilkens egenhåndiga anteckningar något finnes öf- rigt. Han köpte följande året för gillet råk- ning, utaf *Simon Tjärpe* kyrkoprest i Ljus- dal en *gårdstomt* belågen *nordan Bykyrkian i Helvitit näst nordan H. Lekama prebende- hus*, för 50 m. *Stockholmiske rede pennin- gar*; m) och gaf 1511 *Kadrin Manasdotter* 100 m. i nya örtugar till låns på des's hus vid *Norre port*, med förbehåll att vara närma- ste köpare, om det framdeles af henne skulle säljas, emedan gillet redan egde en *kållare* derunder. Hvad tillökning af nya ledamöter Samfundet under hans ämbetslid fått, finnes nu icke mera; men om kyrktjenstens anstån- diga prydnad har han varit mycket sorgfål- lig. På Gillets *Orgverk* i kyrkan skedde myc- ken

m) På samma tomt upfattes strax en träbyggning, för hvars *upptimrande* Aldermannen kom öfverens med timmerkarlarne om 36 m. och 2 tunnor öl, emedan *då var en bård tid på mat och öl*, så att hvar tunna galt 10 ö. Samma år betalade han för upptimringen af ett *Stegerhus* 6 m.

ken förbättring *n*) och nya *lyktor*, som *buros framför Sacramentet* vid begångelser, blefvo förfärdigade *o*). Han lät göra en *chor-kåpa* af ett *gammalt pelle*, omgöra *messkalk* till St. Andreæ altare, köpa två *nya messingsstakar ad usum convivii* för 20 m. och andra delen af ett *Manuale* för 2 mark, rengöra *mefsredet*, ock skänka 20 m. till en *tafla* uti St. Andreæ chor, hvarigenom H. Lekama prebendat feck rättighet att låga messa för samma altare, utom annat af mindre värde. Sedan det nu blifvit en vana, att åldermännen flera år efter hvarandra förblefvo vid fyßlan, och merendels till desß döden eller andra omständigheter kallade dem derifrån, medförde det åfven den vanliga fölghen, att med råkenßkapernas öfverseende flumrades öfver tiden, och ofta flera år blef uppskutet. Om mäst^{er} *Olof Ericsson* brustit i sin skuldighet, lår det likväl icke varit hans fel; ty, till sin redogörelßes afhörande, kallade han Bröderne tillsammans, och gaf en stor måltid, 1511 i sitt *prebende hus* på *Kinhestagatan*, och 1513 uti *H. Grafs gilles prebendegård*; men antingen deras förtroende för ho-

n) Se 4 Cap. 4 §. n. 8.

o) Lasse Snickare, som gjorde *liktonar* feck 19 m. Paval Båltare, som fäste *bornen* derpå 1 m. Smeden för *pipanar* 1 ö. för 3 *bleckskifvor* dertill betaltes 1 ö. 22 p:gr.

honom, eller vålplågningen, eller båda samfåldt, gjorde, att ingendera gången hufvudgöromålet kom till slut. Han hade likväl vid sednare sammankomsten att visa räkning för en utgift af 1088 m. 6 o. 15 p:gr. Åndteligen kom det till verkställighet Olsmefsdagen 1513 och blef han då skyldig till Cassan 900 m. dem han skulle betala, då Bröderne det godtfunno *p*). Han var då ännu ålderman; men huru länge han sedan blef vid sysslan, vet man icke, emedan alla underrättelser fe-la för det följande året.

§. 12.

Vid Brödernes drickning 1514 blef prebendaten Hr. *Petrus Petri* vald till ålderman, och var allt till sin död 1522 en redig och nitisk åmbetsman. Under de första tu åren föreföll intet anmärkningsvärdt; Men 1516 feck gillet en tillväxt af 90 personer, och deribland två *velbördoga qvinnor*, fru Ingeborg Hr. Joan Greens enka och hustru Lucia Olof Bröm-

p) Utlaget var detta: *Singulis computatis de erogatis et sublevatis tenetur Mag:r Olaus Petri, senator pro nunc convivii, IX:C March. holmenf. quas solvet ad fratrum velle &c.* Så för penningvårdet skull, som för sjelfva saken kan ock märkas, att han 1511. köpte en renfkan gyllene för 14 öre, som skulle gifvas Hr. Eskil, att Gillet skulle få sina penninga igen, som Hr. Sten Sture, Gud hans själ nade, var gillet skyllig.

Brömses af Ulfsunda, en *velbördig man*, Sten Christiernsön, m. fl. *q)* Äldermannen låt ock detta året omgjuta Gillets *primklocka* *r)* äfven som han mot slutet af det förra, hade låtit genom Mårten Målare förgylla *Stakarna i Högchoren* och derpå göra *nya kalkar* *s)*. Gillets yttre hushållning var nu skåligt vidlöftig, i anseende till des många hus, som fordrade ständigt tillsyn, nybyggnad och förbättringar, så att äldermannen, jämte sina andeliga göromål, sällan lårer varit aldeles fri för världsliga besvär. Han ombygde nu ett stenhus i *Helvitit*, och 1517 uppfördes ett

II. DEL. U al-

q) I våra anteckningar förekommer nu för förrsta gången det hedersordet *vålbördig*, ehuru det redan länge brukats i offentliga bref; äfvenså äro fru *Gunilas Söner*: Benct och Nils de förrste, som så heta *Junker* 1528.

r) Man ser deraf att vårt Samfund, äfven som andra, (ihr. *Mon. Scan.* 158. 160. 184. 188. *FLENSBURG* och *TERPAG.* m. fl.) hade sina egna *klockor* i kyrktornet. Vid detta tillfälle betaltes för 4 p:d 7 m. Engelskt *Tenn* 17 m. 2 ö. *Vågarlön*, då klockan vogs ut 1 ört. *Klockgjutaren* 17 m. och 4 m. i *gerningslön* på den gamla malmen. Till öls, medan klockan göts 5 ört. *Akarelön* från Södermalm till vågen 1 ört. *Vågarlön* 20 p:gr. *Åkarelön* till klockgjutarens bod 4 p:gr, för det hon fördes till *smeden* 4 p:gr för en *ekstock* till axel 4 ört. *Smeden* 2 m., för byggnad i tornet och för *axelstocken* till *timmermannen* 4 ö. *Klockaren* för *verke* och *omak* då klockan upplattes 2 ö. 1 *klocksträng* 4 ö. o. f. v.

s) Det kostade 25 m. 4 ört.

alldeles nytt i *Vamba fiärdingen vid Slottskålgården på öfversta tomten*, hvartill *mursten* hämtades ifrån St. Claræ Klosters tegelbruk, och hela kostnaden steg till 369 m. 6 $\frac{2}{3}$ öre. Denne erfattes likväl i det närmaste genom några och 90 fystkons intråde i gillet; men af hvilka ingen förtjenar upmärksamhet. Det samma kan ock sägas, om några och femtio, som 1518 intogos, mest delen på fotsången, emedan för Danska fiendtligheterna ingen gillesdrickning skedde det året. Gillet hade dock i November ett förnämnt besök af Påfviske Legaten J. A. Arcimboldus, som med sitt *aflatskram* var i Riket inkommen, och på Arboga Riksdag stadfästade Ständernes dom öfver Årkebiskop Gustaf Trolle. Denne heder kostade Gillet 150 m. dels i *Silfverskålar*, dels i reda penningar; men hvad det för denna utgift njöt till goda vet man ej visst. Att han utfärdat något dyrköpt *diplom*, ses likväl deraf, att till skrifvarn betaltes en *Rensgillen* för 2 m. till den som *gaf sigillet*, 4 ö., och 5 ören för *vin* vid Legatens afresa.

§. 13.

Vid den stora gillesfesten 1519 voro 36 Klerkbröder samlade, och 3 togo desutan in-

intråde; det största antal prester, som vid dylikt tillfälle finnes antecknad. Samma år bebyggdes af äldermannen den tomt, som nyligen var inköpt af *Vårdskrifvaren* Anders Johanson för 80 m. Stockholms mynt *t*). Men i det stället måste han 1520, då *malmen refs och brändes mellan Pålsmesså och Midfastan*, låta nedtaga och till staden införa, den *stuga*, som hustru Mårta gifvit i testamente. v) Af något mer än 80 bröder och systrar som detta år intogos, voro öfver 60 *in extremis*, och Riksföreståndaren blef förrst efter döden inköpt. Följande året inkommo vid den stora sammankomsten en *velbördog* man Påder Månsen, *min frus* (Christina Gyllenstjernas) *geck* Nils Clausen, *hofprest* Benct Birgersen, *tjenare* Nils Jönsen, och *pige*, *fröfru Katerina*, samt vid pås 20 andre. Men deras myckenhet, som på *sotsången* angäfvos sig dertill, var ovanligt stor, ock gick till 126 personer af alla stånd, *vålbördige*

U 2

ge

1) Den var belägen i *Helvetbeth* näst nordan vider *H. Lekama Stenhus*, gent mot bödelsstugan. Der uppfattes nu 2 träbyggningar, den ena en *Ålandsstuga*, köpt för 14 ören, den andra timrades på stället. Till murningen köptes 2000 tegel ifrån *Tigelhuset* på *Lidarne* för 7 m. och *Ålands mursten* för lika summa. Huset inreddes följande året.

v) En sådan var Hans Bruu *höfvidsman* för *Skotsaner*.

ge mån, friborne Svenner, hófvidsmån x) hof-
 mån, Magistrats ledamöter, prester, borgare
 m. fl. I Rikets allmänna betryck hade Sam-
 fundet sin dryga andel, och drog hvarken
 detta eller följande året någon hyra af mån-
 ga fina hus. *Kopparporten* i Lumparegrån-
 den var inrymdt till caserner åt *Skottarnåy*)
 Husen i H. Lekama gränd och en del af *Kål-
 larballskuset* åt *Ryttare*, de öfrige voro an-
 tingen fördärfvade eller stodo i öde: I Hr.
 Benétsgränd bodde *bysvennen* husfritt, och
Slottsskomakaren för 2 m. o. f. v. Icke des
 mindre var gilles cassan i det stånd, att hon
 kunde, på *Priorens af Eskilstwgone* begåran,
 och emot underpant af en källare vid *Slotts-
 kålgården* gifva *Johanniter Klostret* ett lån af
 34 m. *efter Stockholms tal*; och dertill bidro-
 go vål mycket de många inkomna nya Sy-
 skon. För följande året voro dessa 104 och
 deribland *nadege Herre, och verdege fadher i
 Gwedi, Hr Biskop Otte af Vesterars voor na-
 dhege Herre Kongens myntmästare Örjen Kok.*
 Knut Benéts son af Engsó, Kaniken i Linkö-
 ping och Kyrkherren i Stockholm Mag:r
 Olaus Magni, Årkebiskopens broder, Hr.
 Anders Måns son af *Nykyrkjan*, Hr. Påder på
Helgandsbolmen och Paval Klockare vid St.
Johannis Kyrkja, m. fl.

§. 14.

Åldermannen *Petrus* dog mot slutet af 1522 och efterföljdes i ämbetet af *Joh. Johansson*, förrut Kyrkprest i Skå, nu prebendat vid St. Andreæ Altare, som den 28 Oct. emottog Gillets cassa och tillhörigheter x). Ibland dess förrsta förrättningar var, att han Thomasmefsdagen betalte till guldsmeden Nils Buck 100 m. i *gerningslön för ett nytt sacramentekar*; men derpå följde snart andra mindre behagliga utbetalningar. Han hade kommit till fyfslan då Gillet redan öfverlevat sitt anseende. Tidens skick och ett upptindrande ljus i religions våfendet y) började snart minska den besynnerliga åhåga att deltaga i Brödernes andeliga förtjenst, som de nästförflutna åren visat; och i samma mon-

U 3

min-

x) Dessa voro då ett förgylt *Silfverbeläte*, vog 13 lödige m. Ett *Sacramentekar* vog 14 löd. m. 6 lod mindre 4 förgyllda *kalkar*, ett förgylt och ett *hvitt reliquiarium*, 44 stycken *kannor*, *stop* och *stankor*. 6 *kannor*, som plågade stå på Åldermansbordet, 21 *kopparkan* nor och *diskar*, 2 *klockor* ett *vivaskar*, 3 *fanor*, 4 *Pellen*, 2 par *mefsklåder*, det ena af *rödt flöyel* eller sammet, det andra af *gyllene stycken*, 135 m. *klippingar* 6 en half m. *örzugar*, 4 m. *danska hvita*, samt 16 m. i fordringar.

y) Mr: Olof Petri började detta år sina prädikningar i Strengnås, hvaruti han förkastade alla *fraternitates*, såsom ej grundade i skriften. MESSÉN. Scon. T. V. 12.

minskades gilletts inkomst. Å en annan sida tillstötte oförmodade och mycket kånbare utgifter, som snart medtogo hvad af förra årens öfverflott var besparadt. I synnerhet var 1523 i detta afseende utmärkt. Till en början måste åldermannen lösa in 26 Gillets *silfverskålar*, dem Årkebiskopen G. Trolle lånt och för penningar i Staden *pantsatt*, då han sista gången reste derifrån z). Ej långt derefter fordrade Konungen, i stöd af Strengnäs riksdags bevillning, *lån i silfver och penningar till Lübska knektarnas aflöning, och betalning för de skepp och vårjor, som Lübeckarne försträckt honom; a)* Och Hr. Hans med sina *stolbröder* Björn och Lars bar då upp på Slottet och aflemnade till Konungen 30 löd. m. 13 tre fjerdedels lod silfver *b)*. 400 m. klippingar och 130 m. Svenska penningar. Efter denna villiga beskattning, som skedde d. 28 Junii, väntades så mycket mindre någon ytterligare anfordran, som de föråkrat, att det aflemnade var *allt hvad Gillet egde*. Icke

z) Han hade på detta och flera sätt försatt sig med respenningar. 1528 lemnade Kon. Gustaf till Borgaren Henrik Hillebrand ett *Upsåla Domkyrkas bus af två vändningar* i Stockholm, till betalning för G. Trolles gäld. Ol. PETRI *Tenkiehok*.

a) Se Kon. bref i *Stockb. Magaz.* 1780. f. 278.

b) Det bestod af det nyfsnåmda *förgyllda belåtet*, det *hvita monstret m. m.*

deß mindre, och då Konungen en tid derefter fått hemlig underrättelse, att några redbarheter ännu funnos i gilletts förvar, skedde en ny beskickning genom Jöns Pådersson och Olof Svart, och åldermannen blef då nödsakad, att 9:de Söndagen efter Trinitatis på Slottet i *Konungens egna händer* aflefverera ett *guldkors med kâdja*, som han hade i pant för 100 m. ock ett dylikt, som var gilletts eget. På alltsammans seck han vål Konungens egen *förskrifning*; men innan den blef inlöst, var hela Samfundet icke mera till. Oaktadt allt detta fanns dock Cassan i godt stånd då föreståndaren d. 27 October visade reda för förvaltningen. Utgiften hade varit 970, inkomsten deremot 1250 m. och i kistan var 250 m. klipping, och halffemte m. Svenske penningar. Det var ock ej underligt; ty i *dödsyran* och *efter döden* hade han detta året intaget i Bröderskapet mer än 140 personer.

§. 15.

Men denna behållning försvann på en gång, då i början af följande året, (1524) enligt Vadstena Herredags beslut, *klippingen aflystes*; och gillet råkade derigenom i den förlågenhet, att åldermannen måste göra ett

lån af 60 m., som ännu tu år derefter voro obetalade. Imedlertid lät han dock förbåtttra *mefsredet*, rengöra *kyrkskruden*, förle *fanorna* med nya *kors*s, (sy nya *róklin* m. m. c). Men till intråde i Gillet anmälde sig ganska få, och bland dem var en Konungens Kamererare Jöran Olofsön den förnämste. Man ser deraf hvad hastig verkan den inbrytande upplysningen redan gjordt hos allmänheten, och i synnerhet den bättre delen deraf. En annan olycka hände ock Gillet året derpå, i det ett dets hus *óstantill* af vådeld afbrann, och måste äldermannen till dets iståndlättande upptaga ett nytt lån af 30 m. d). Ej under då, att utgiften nu ófversteg inkomsten. Då rákningarne nu nåst för Jul ófverfågos, fanns den förra hafva varit 255 m. och den sednare 145 m. Vid detta tillfälle voro ej flere än 8 af bróderne närvarande; och derófver var

ál-

c) Hustru Valborg *rånsade* Gillets *båsta pelle* för 11 öre; för hvart nytt *kors* på *fanorna* betaltes 6 ö. Till ett nytt *Róklin* köptes 7 alnar *lårst* för 1 ö. alnen och i *Lylón* för 4 sådana gafs 4 ö. Detta styrker C. R. IHRES mening, att *Róklin* var det samma som *Rocher*, *Rochetto*, och vederlägger C. R. BERCH, som trott det vara tyskarnas *róchlein*, och svara emot *lumerale*. Saml. ö. d. 647.

d) För biträde vid eldens släckande hade äldermannen betalt 10 ören till 17 *Hofmán*, 10 et halft ö. till 13 *båtsmán*, och 1 m. till 10 andre *karlar*.

Åldermannen mycket misnöjd *e*). Han hade likväl budit alle klerkbröderne, och låtit tillaga en måltid, som kostade 7 mark. Gillet, som i sin vålmagt intagit så många bröder och systrar på deras *yttersa*, var nu sjelf *in extremis*. Likt de aflidande, hade det dock 1526 en liten frånad; ty inkomsten hade det året gått till 309 m. 2 $\frac{1}{2}$ ortug. Lika mycket var ock utgifvit; så att, efter åldermannens intygan vid slutet af räkningen, *allt var årliga och skåliga opråknat till en fullkomnat enda, quit och frit för allt evigt tilltal*. Vid redogörelsen voro Doctor *Hans*, måster *Pår cancellarius*, *prosten* Björn och 10 andre bröder närvarande; och måltiden, som efter vanligheten följde derpå, och hvarvid, utom svenskt *öl*, vankade både *vin* och *minna*, kan, såsom den sista för Gillets räkning hållna, anses för dess *begångelse*.

§. 16.

Ändteligen afgjorde 1527 års författning om Kyrkvåfendet, vårt Gilles sluteliga öde, då de latinska messorna, med andra gycklerier förklarades mindre nödiga. Alltifrån början af sin regering hade Konungen

U 5

al-

e) Han utlåter sig derom således: Omnes fuerunt vocati, sed noluerunt venire; de causa *nessio*, Deus *sic*.

aldeles icke ålskat prebendaterne och munkarne i Stockholm, emedan de ständigt utspredde elaka rykten om honom, i anseende till religionen; och redan 1525 hade han, som Ol. Petri intygar, på Rådstugan hållit *en lång sermon och klagan öfver dem*. Prädikningar på Svenska höllos ock i Storkyrkan altsedan 1524, då Mag:r *Langerben* blef Kyrkherde, och Mag:r Olof prädikant och Stads-Secretare f). Nu gick Vesterås Riksdagsbeslut i verkställighet, prebenderna blefvo indragna, och deras *hus*, detta och följande året, af Konungen dels sålda dels bortskänkta. Vårt samfund borde ej vänta blidare öde än de andra; ock så drog det nu sista andrågten. Dets inkomst hade väl detta året varit 343 $\frac{1}{2}$ m. Men utgiften gick till 372 $\frac{1}{2}$ och i kistan fanns aldeles intet. Det var då ej tillfälle, att vid redogörelsen, som nu skedde inför Mag:r *Olof Torkelson* Konungens *Kamrerare* och *Slottsfogden*, anställa någon glad måltid; ej heller finnes något tecken dertill. För 1528 upphöra räkningarne något för Påsktiden; och var *messievin* och *offlåte* det enda, som blifvit köpt på nya året. Ändteligen afstannade all af gillet underhållen *tidegård*, då Ståthållaren Påder Hård med Borgmästare och

f) MESSEN. *Scand. T. V. p. 18. 22.* OLOF PETRI tenkies bok vid 1525.

och rådet, tisdagen efter *Oculi* enhålligt beslöt, att den *Store Örjanen* (*Ridd. St. Jörans Bild*) skulle flyttas till vårfru döör, emedan han tog bort allt rummet i Kyrkan, och Vårfru Chor vara uti *St. Andrea Capell g*). Härigenom förrycktes aldeles alla gilletts *messan*stalter, den enda skugga, som ännu var kvar efter dels förra varelse; de kunde ock ej vidare underhållas, sedan Konungen redan året förrut tillerkänt sig alla Gillets fasta egendomar, hvilkas värde, efter riktig uppskattning, som nu skedde, steg till 5590 mark. Dessa hus blefvo sedan dels sålda, dels gifna i betalning för gjorda förskott till Kronan, dels ock skänkta till Staden, *prädicaren och skolamestaren*. Äldermannen Hr. *Hans Hansson* blef Urbani dag d. 25 Maji fatt till föreståndare uti hospitalet på H. Andsholmen,

g) OL. PETRI *tenkieb.* vid år 1528. Härmed upphörde likväl ej firax Latinska *messan* aldeles i Storkyrkan: Menigheten ville ogerna sakna en Gudstjenst, om hvars kraftiga nytta hon ifrån barndomen haft en så rotad öfvertygelse. På Konungens befallning anställdes därför 1529 veckan för Pingst på Rådstugan derom en ny öfverläggning, och beslöts, förrst att *Evangelium* skulle rent och klart *prädikas så bådaneftersom hittills*. Sedan voterades om *Svenska messan* skulle behållas, och voro då ej flere än tre rådmän, Påder Månsson, Lars Björnsson och Hans Eskilsson, som röstade för dels afskaffande. Ändteligen fastställdes ock, att Latinska *messan* kunde *tills vidare*, för menighetens skull, då och då nyttjas. OL. PETR. p. *anf. st.*

men, sedan i samma egenskap flyttad till gråbröderklostret, och ändteligen 1535 befordrad till ett pastorat, som han kallar *Egby*, men nämner icke i hvad Stift det var belåget.

IO. CAP.

Gillets Sigill.

Gillets stora och vackra Sigill, hvarmed dess offentelige handlingar bekräftades, finnes ännu, och är afteknadt på tabellen N:o 2. Det visar två Klerkbröder i sin drägt, nedfallande hvardera på ett knå och; omfattande den ene med högra, den andre med vänstra handen en zirligt arbetad *Kalk*, som, med en ofvanpåliggande *Oblat*, står uti ett prydeligt *Ciborium*. Omskriften är *Sigillum convivii corporis cristi stockholm - - - is*. Ett aftryck deraf i vax ses äfven under ett bref af 1483 uti K. Antiquitets Archivet. På två *Gillets råken-skaps Böcker* af 1515 och följande åren, de ende af det slaget, som ännu öfrige finnas, ses äfven *Kalken*, med en ofvanpå liggande *oblat*, på förrsta perman afritad.

Tab. II.

Utdrag af Kongl. Vitterhets - Historie- och Antiquitets - Academiens Dagbok den 20 Martii 1787. rörande då utdelte priser.

Den 2 April 1786, då den af Kongl. Maj:tt uplifvade och med förbåttrade Stadgar försedde Vitterhets - Historie - och Antiquitets - Akademien hade sin första offentliga Sammankomst i det Akademien för evärdeliga tider uplåtna Samlings - rum, den så kallade stora rundelen på gamla Kungshuset, af kunnades följande fyra tåflingsämnen, i hvilka Akademien utfäste sig att den 20 Martii 1787, enligt Stadgarnes föreskrift, belöna de bästa och af henne godkända försök. För det Historiska priset: *Afhandling om Hanse - Stådernes handel med Sverige, de förbund de med detta Rike ingått, den verkan deras magt och hug att blanda sig i Rikets företaganden haft på dess öden och när denna verkan aldeles uphört.* Denna Afhandling författas på Svenska.

För priset i främmande Språken: *Äreminne öfver den namnkunnige Svenske Lärde Archiatern och Riddaren af Kongl. Nordstjerne Orden, Ledamoten af Vetenskaps-*
Aca-

Academien i Stockholm, Paris, Upsala, Petersburg, Wien, London, Edinburg, Berlin, Montpellier, Toulouse, Bern, Trondheim, Florents, Rotterdam, Zell, Philadelphia, Zeland, Herr Carl von Linné. Detta Åreminne, som åfven kommer att uppgifvas till Utlåningars tåflan, kan, efter Auctorer-nes behag, författas på Latin, Fransyska eller Italienska, (men ej på Svenska). Till deras val lemnas ock att nyttja obundit eller bundit Skriffått, Ode, Sång eller hvad annat Skaldeflag de åstunda.

För Antiquitets priset: *Undersökning på Svenska om de Äldsta Svenska mynt ifrån Rikets ursprung till slutet af 12:te Århundrade, samt hvilka af dem som för Svenske anses, verkligen äro det, eller inkommit ifrån Utrikes orter.*

För Inscriptions- och Sinnebilds-priset: *Epitaphium öfver Riks - Cantzlern Grefve Axel Oxenstjerna. Öfverskrift på Dockan i Carlscrona. Inspriction på Fältmarskalken Grefve August Ehrensvårds grafvård i Sveaborg.*

Så väl Svenskan som Latinen, Fransyskan och Italienskan kunna hårtill nyttjas.

Förslag till Skådepenningar eller Jettoner öfver de Store Svenske Män, som utmärkt Konung Gustaf Adolfs och Drottning Christinas

stinas tider. Hvarvid till Författarnes val lemnas, att antingen föreslå någon Skådepenning, som tjénar att utvisa hvarje persons hela förtjenst, eller fåsta sig vid någon särskild berömlig gerning och bedrift. Dem är åfven tillåtit, att nyttja vedertagna fått till Skådepenningar, vare sig Påskrifter, Symboler, Emblemer eller Deviser; Desse Skådepenningar kunna föreslås på de fyra Språk som nys blifvit nämnde.

Efter föregången pröfning af de försök som öfver ofvannämde ämnen inkommit, samlades Academien den 20 Martii 1737 att offentligen kundgöra sitt utlåtande öfver de samma; och utdelade, enligt sina Stadgar, belöningar för dem som blifvit godkända på efterföljande fått:

Uti det Historiska tåflings ämnet som Academien uppgifvit, hade väl allenast en enda Skrift inkommit med tankepråk: *Ille pretiis animos invitat et præmia ponit*; Men Academien hade funnit den så nöjaktigt svara emot des önskan, så på Historiska uppgifternes vågnar, som på Skrifartens, att Akademien pröfvat rättvist tilldela det stora priset åt författaren, Magister Docens vid Upsala Academie Johan David Flintenberg, hvilken närvarande emottog ofvannämnde belöning af Academiens äldste Honoraire Ledamot

damot Hans Excellence Herr Riksrådet m.
m. Grefve Höpken.

Öfver det utfedde ämnet i Våltaligheten eller Skaldekonsten hade icke heller mer än en enda Skrift på fransyska inkommit, med den på framledne Archiatern von Linnés skådepenning nyttjade omskrift: *Deam lūstus angit amissi* till tankestråk. Men Academien hade ej funnit sig berättigad att tilldöma dess författare den utsåtta belöningen.

Til den uti Antiquitets ämnet åskade afhandlingen hade ock en enda författare inlämnat sitt försök med tankestråk: *Ne doleat natura negatis*; men Academien hade jämväl funnit det så beskaffadt att han icke kunde blifva delagtig af den utsatta belöningen.

Slutligen ibland de flera försök, som blifvit inlämnade öfver de ämnen Academien i Sinnebilds och Inscriptions Konsten till tåflan framställt, hade Academien pröfvat N:o 1. med tankestråk: *Dår Årans samma sken ej någon skymning lider &c.* vara bäst författadt och utmärkt genom sju lyckliga befundna uppgifter, i afseende på hvilka Academien beslutit att tilldela författaren den belöning som utlåfvad blifvit. Vid namnsedlens öppnande hade författaren funnits vara Hist. Lectoren vid Kongl. Gymnasium i Skara Hr. P. Luth, och blef i hans frånvaro, enligt Statu-

tuterne belöningen Secreteraren tillstald, att till Lectoren öfverfända. Förloket N:o 2. med tankesprak: *Quæcunque ex merito spes venit æqua venit*, hade ock förtjånt Academiens upmärksamhet genom trenne lyckligen föreslagne minnespenningar, hvarföre Academien ansatt författaren böra upmuntras genom den mindre belöningen eller accessit, som emottogs af författaren Registratoren *Claes Gartz*.

Ytterligare upgåfvos och afkunnades de fyra tåflings ämnen, hvilka nästa år den 20 Martii komma att belönas. Dessa voro följande:

1) I Historien: Afhandling om Svenska Krigsmagtens och Krigskonstens tillstånd ifrån Konung Gustaf den I:stes död till Konung Gustaf Adolphi antråde till Regeringen; till fortsättning af den undersökning om Svenska Krigsväsendets tillstånd i Konung Gustaf den I:s tid, hvilken Hr. *Jacob Rödning* författat och i 1 Delen af Vitterhets Academiens äldre Handlingar blifvit tryckt. Denna Afhandling skrives på Svenska.

2) I Våltaligheten och Skaldekonsten: Uplifvas och förnyas med Hans Maj:ts nådiga tillstånd samma ämne som förledit år fastställdes, men hvaruti Academien icke kun-

nat meddela den utfatta belöningen; nämligen Äreminne öfver Archiatern, Riddaren af Kongl. Nordstjerne Orden, Ledamoten af de fleste Vettenskaps Academier i Europa, Herr Carl von Linné. Detta Äreminne, som äfven kommer att uppgifvas till Utlånningsars tafflan, kan, efter Auctorerne behag, författas på Latin, Fransyska eller Italienska, men ej på Svenska. Till dem lännas ock att välja obunden eller bunden skrifart, samt i senare händelsen hvad Skaldeflag dem behagar.

3.) I Antiquiteterna har Hans Maj:ts likaledes till det Akademien att såsom Prisämne uppliva och till ny tafflan framställa: En afhandling om Sveriges äldsta mynt, ifrån Rikets uplös till slutet af rätte århundrade, hvarvid de mynt, som af bemänte Tidehvarf för Svenska uppgifvas, komma att prövas och hvar för sig särskildt undersökas, till uttönande så väl derutaf, om de för äkta eller undersökta böra anses, som ock af de grunder, på hvilka de äkta till Svenska mynt blifvit hänförde; samt, i fall anledningarna dertil befinnas tillräckeliga, hvad man sannolikt kan sluta om deras hembygd? Afhandlingen författas på svenska.

4.) Inscriptioner och Skådepenningar:

1.) Inscription i Gustavianiska Grafchoret i Upsala Domkyrka, då det i anledning af Hans Maj:ts

Maj:ts betallning och fogade anstalt hunnit i ståndslåttas. 2) Inscription under Konung Gustaf Adolphi Arestod till håst, hvilken kommer att uprefas på Norrmalm's Torg i Stockholm. 3) Inscription på den under arbete varande nya bron i Stockholm öfver Norrström. 4) Förslag till Minnespenningar öfver de namnkunnige Män, hvilka i Sverige utmärkt Konung Carl Gustafs Rege-
 gering; hvarvid till författarnes val lämnas, att i sina uppgifter antingen uttrycka hvarje persons hela förtjenst eller någon särskild bedrift, hvarigenom han gjort sig berömd; varandes dem äfven tillåtet, att nyttja hvad till Skådepenningar lämpelig upföning dem behagar, Inscription, Symbole, Embleme eller Devise. De ofvannämde Inscriptionerne och Skådepenningarne kunna föreslås på Latin eller Svenska; men Akademien önskar, att de författare som vilja täfla om Priset, hvar för sig uppgifva ett eller flera förslag til hvarje af de äftundade tre Inscriptioner, så väl som till Skådepenningarne; i brist af hvilken fullständighet Akademien icke anser deras Arbeten för så beskaffade, att de kunna komma under pröfning.

Afhandling

Om

*Hanse - Stådernas Handel med Sverige,
de Förbund de med detta Rike ingått, den
Vårkan deras Magt och Hug att blanda
Sig i Rikets företaganden haft på dess
Öden, och när denna Vårkan al-
deles uphört.*

Författad af

JOHAN DAVID FLINTENBERG.

Magr Doc. vid Upsala Academie och af Kongl. Vitterhets-Hi-
storie och Antiquitets Academien med flera priset belönt
den 20 Marsii 1787.

Att följa fortgången af Samhålls-lefnaden hos ett folk, att afmåta den tilväxande hyfsningen och idogheten, att undersöka Tankefättens och Sedernas omkiften, om dessa föremål äro värda en philosophisk Historie-skrifvares möda, så förtjena Handelsns öden, i anseende till densammas inflytande på alla dessa omständigheter icke mindre upmärksamt öga. Nästan hos alla Nationer hvilkas flit och omtanka inskränkas blott inom de ämnen, som deras eget Land framgifver, råder en viss tröghet: denna tröghet försvinner,

ner, då kretsen för nya begär utvidgas; denna utvidgas i samma mån, som umgänget med flera nationer och kännedom af andra Länder tiltager: och därtill ledas människorna kraftigast af den vinning, som varu-byten och handel medföra. Småningom upkomma därigenom nya begrep, nya seder, nya inrättningar.

Huru starka intryck den ena Nations Sedvanor kunna göra på en annans åga vi tydeliga bevis uti vårt eget Fädernesland, hvilket under sin första råhet låntagit flera författningar af Tyfkarne, ehuru litet föresteg denna sistnämde Nation ock ågde framför oss, uti en mer upodlad Samhålls lefnad. Desse lärde oss ock, att, genom ökad affättning, känna värdet af vårt Lands afkastningar; att, på en annan väg än Sjörofveriet, förvärfsa oss saker, som antingen retade nyfikenheten, eller nya behof tärfvade: de hinförde nya slögder och konster, samt gäfvos åt de oekonomiska inrättningarne större vidd och bättre sammanhäng.

Historien om ett Rikes Handel förutfattar kännedom af Landets upodling och Inbyggarenas näringsfång, af Nations tärfliga eller yppiga lefnadslätt, af dess mer eller mindre utbredda umgänge med andra

nationer. När man derföre vill föra underfökningen i dessa ämnen up till de äldsta tider, möta naturligt vis många svårigheter, emedan de magra Chrönikor, hvarmed alla Nationers hålder begynna, ämnade att bevara minnet af Krigshändelser, eller vålgärningar mot de Andeliga, merendels åsidosatt Förfädernes hushålls Författningar. Om man endast i stöd af en gammal Chrönike- eller Legende-Skrifvares mörka och obestämnda uttåg, vill draga allmänna fögder, rörande ett Lands eller Folks oeconomiska tillstånd, löper man icke sällan i fara, att misstaga sig, och att derom få ett begrep, som är mera enligt med en förut fattad mening än öfverensstämmande med folkets och tidens verkliga skick. Med en blick bör man derföre omfatta det hela och hålla den ena delen mot den andra. Landets låge och upodling, Inbyggarens sätt att lefva och nära sig, stå, såsom sagt är, uti ett oafbrutit sammanhang med deras Handel. Det ena verkar på det andra, det ena kan icke kännas utan det andra.

Till att rätt upfylla Kongl. Academiens föremål med den utslatta frågan, rörande Hanse-Städernas Handel med Sverige och dess verkan på Rikets öden, fordrades således en vidsträckt och noggran forskning,
som

som icke tröttnas af en misslyckad undersökning; Det fördrades et granfynt och säkert öga, att afväga driftsjädrarne till Rikets handlinger för hela tre Secler: — ett företagande vida öfverstigande mina insigter. Detta oakadt har jag dock håldre velat göra ett misslyckadt försök, än vara kall för de upmuntringar, hvarigenom Kongl. Akademien vill väcka hug och lust för allvarsamma och nyttiga bemödanden; derjemte förvissad, att de summe Domare, som förkasta ett omogit arbete, skola ej ogilla min afligt.

Lyckligt vis frikalla mig ämnets gränfor derifrån, att vidröra äldsta Tidehvarfvet af Svenska Handeln; ett Tidehvarf icke mindre genom dess afstånd, än Håfdatecknarens snartrogenhet, i mörker inveckladt. Björkö, Sigtuna, anläggningen af Wisby, gå med sin ålder alla öfver denna gräns, som inskränkes till det 13 århundrade, då de emellan vissa Städer i Tyskland ingångne föreningar gäfvo deras handel större drift, och gjorde deras värkan på nästgränsande magter, i politisk måtto, mera vigtig. Sveriges handel med Hanse-Städerna har jag trodt kunna skårskådas utur trenne synpuncter. Först bör man undersöka fortgången af deras relation till Riket; deras deltagande uti allmänna årender och de friheter de tid efter

annan erhöillo. Skild ifrån tillfälle, att, utur otryckta Handlingar, gifva denna delen af min afhandling nytt ljus, har jag merendels därvid följt Lagerbring och Dalin, såsom mine ledare; dock icke utan att rådfråga de vittnen som de åberopadt. Derpå följer handelns egentliga beskaffenhet, som stödjer sig på kännedom af de varor, hvilke då utgjorde handelns föremål, samt deras mängd, och grundas i synnerhet på de inbördes fri och rättigheter, som tilhörde Köpare och Säljare. Ändteligen frågas hvad vårkan Hanse-Städerna haft på Sverige, så väl i politiskt som oeconomiskt afseende. Om jag derutinnan synes vika från den allmänna rösten, beder jag att man tackes öfvervåga, det vårkan af en och samma sak är olika på olika tider, så att hvad som uti det 16:de Seculo började för riket blifva mindre fördelagtigt, uti det 14:de och 15:de kunde vara nyttigt och gagnande.

Ifrån början af tolfte århundrade, då flera hushåll från Flandern, Holland, Utrecht och Friesland nårmade sig till Östersjön och, medelst sin kundskap och idoghet uti handel och slögder, lade grunden till Lybecks anseende, är det väl egentligen, som man bör räkna ursprunget till en mera utbredd och ordentlig handel i Norden. Denna Staden, jemte de öfriga Vendiska Städer, såsom Stetin, Wis-

Wismar, Rostock, Stralsund och Griepsvald, som i detta och följande århundrade upstego på södra stranden af Östersjön, förenade Östersjö-och Nordsjö-handeln, och utspredde derigenom en hittills okänd täflan. De tankefäkt tidens grofhet medförde, jag menar de storas rofgirighet, de lågres tygellöshet, och den deraf härrörande, osäkerheten både till vatten och land, lade håremot många hinder i vägen. Till skydd emot öfvervåld nödgades enskilda personer idka sin handel uti större sällskaper, like de caravaner, som vi än i dag finne i Österländerne; och hela Städer vidtogo åndteligen den utvåg, att förena sig till gemensamt försvar. Af denna anledning var det, som Lybeck och Hamburg år 1241 ingingo en öfverenskommele, att med gemensam kostnad göra vågarne emellan Elbe och Traven säkra för våldsvårkare och hålla Öster-och Nord-sjön ren ifrån Sjörofvare; hvarjemte de förbundo sig att med förenad styrka mota den magt, som kunde hota deras frihet. Med detta förbund, som blef kalladt det Hanseatiska, förenade sig sedermera ganska många Städer i Tyfkland, af särskilda orsaker och på olika sätt, men hvilka alla därigenom bidrogo till handelns utvidgande och säkerhet samt till större politisk frihet.

Innan denna förening emellan nyfåmde Städer ingicks, hade Sverige länge idkat handel med Lybeck. Ibland andra Rikens undersåtare, som utaf Hertig Henric Leo i Saxen *a)* och Kejser Fredric I. *b)* genom frihet från tull och afgift, upmuntrades att till Lybeck afstånda de varor, som de kunde afåta, voro åfven de Svenske; hvaremot Lybeckarena hos oss erhöillo samma förmåner, förmedelst en öfverenskommenhet emellan Konung Knut Ericsön och Birger Brosa, samt Hertig Henric af Saxen. Om andra villkor dervid tillades, känner man icke, emedan sjelfva brefvet är förkommit *c)*. Gothland (man vet icke om denna ö, då hörde under Svea Konungs våld, eller ännu njöt sjelfständigheten) var en af de orter, som förrst emottog de Tyska handlande, och blef sedermera för dem en angelågen nederlags plats *d)*.
En

a) Et transmissit Dux nuntios ad civitates & regna aquilonio, Daniam, Svediam, &c. Helmoldi Chron. Slav. L. I. c. 85.

b) Ruteni, Gothi, Normanni & ceteræ gentes orientales absque Teloneo et absque Hanfa ad civitatem veniant. Privil. Frederici Imperat. 1187 hos Willebrand Hanf. Chr. I. Abth. p. 29.

c) Åberopas endast i Birger Järls Bref.

d) Henrici Leonis Duc. Bav. & Sax. privil. Gutensibus concessum 1163. ap. Lambec. Orig. Hamb. edit. Fabric. L. II. p. 18. Hfr. Lagerbring Sv. Hist. D. 2. p. 237. 406. Fischers Gesch. der Teutsch. Handl. Th. I. p. 420, 421.

En ny bekräftelse på sina handels friheter be-
kom Staden af Birger Jarl, förmodeligen un-
der Konung Eric Ericsons Regering. Oenig-
het hade upkommit emellan Lybeckarena
och Riket i anseende till något öfvadt fjöröf-
veri, hvarföre Birger Jarl skickade depute-
rade att råda de förre till fredens bibehållan-
de och att begära det de ville hursända en mo-
gen och kunnig man till vidare öfverlägg-
ning. En sådan kom, som återställte förtro-
endet, hvarpå alle Lybeckarne, som hithör-
de varor, blefvo från all tull och afgift fri-
kände. De af dem, som här ville bygga och
bo, skulle styras efter Sveriges Lag, och så-
som Svenskar anses, emot det att Svenskar
hos dem, på samma sätt bemöttes. De äldre
stadgar rörande järnbörd och lågersmål,
uplätvades. Om någon från Lybeck öfvade
fjöröfveri på Svenskar, borde en sådan
från Staden förvisas, äfven som dylike, hvil-
ke vid svenska kusterne årtappades, skulle
afstraffas *e*). Man skulle kunna tro, att vän-
skapen och förtroendet emellan Sverige och
Lybeck på denna tiden gått ganska vida, om
det vore sant hvad som föregifves, att en
Svensk flotta undslätt Lybeck då Staden år

1246

e) Brevet utan årtal tryckt i Dreyers Spec. Jur. publ.
Lubic. p. 115. och i Bihang till Lagerbring D. 4.
Hr. Lagerbring S. H. D. 2. p. 407.

1246 af Konung Eric Plogpenning i Danmark både till lands och sjös inspärades *f*). Men så föga sannolik denna hjälpsändning är, så säkert, att Birger Jarl, alltid mon om Rikets upkomst, gynnade handeln både med Lybeck och Hamburg. Straxt i början af sitt förmynderskap öfver Konung Waldemar, lemnade han en ny stadsfästelse på den tullfrihet Lybeckarne åtnöto i Sverige. Dock för att härvid förekomma allt underfler borde skepparen riktigt uppgifva de personer, som ägde där i staden borgarerätt. Han tillåt att vid skeppsbrett råtta ägaren fick bärga sitt gods och det utan klander behålla. De utlåningar, hvilkas anhöriga afledt i Sverige, kunde fritt tiltråda och emottaga den dödas qvarlåtenskap, endast de inom natt och år bevakade denna rättighet *g*). Sedan föreningsbandet emellan Lybeck och Hamburg år 1260 blifvit ännu fastare knutit, ville äfven denna staden med den förre dela förmonerna af svenska handeln. Hamburg hitfände sitt sändebud Jordan, att utvärka sig dylika friheter. De lemnades. Alla Handlande, som

f) Ifr. Dalin S. R. H. Del. 2. p. 195. Lagerbr. D. 2. p. 361.

g) Birger Jarls bref Lincop. festo assumptionis S. Marie virginis, 1251. tryckt hos Dreyer p. 106. Ifr. Lagerbring. D. 2. p. 407. 522.

som därifrån besökte Sverige ågde full säkerhet och nöto tullfrihet, hvaremot de Svenske erhöilo den samma i Hamburg. De hade frihet att barga sitt gods vid sjöskador och att taga arf på samma sätt som Lybeckarne. Om någon af Hamburgarenas ombud i Sverige förverkade sin egendom, skulle alt hvad som tillhörde desses Hufvudmän blifva orubbadt. Att stadens borgare måtte kunna skiljas ifrån andre, ålåg det hvar och en skeppare, som kom ifrån Hamburg, att inför Domaren på den ort dit han anlände, noga uppgifva deras namn som voro i staden bosatte, särskildt ifrån den öfriga besättningen *b*). Waldemar, sedan han efter Birger Jarls död sjelf emottagit Riksvården, bekräftade å nyo de privilegier Ståderne fått af deis Far; nemligen för Hamburg år 1275 och för Lybeck 1277ⁱ).

Konung Magnus Ladulås, hvilken man plågar förebrå en nog oinskränkt kärlek för utlåningar, lät ej eller Ståderne sakna sin välvilja. Genast i början af sin regering stadfästade han den tullfrihet staden Riga redan
at

b) Brefvet dat. Terno 1261. XII. Kal. Aug. är tryckt i Lambecii *Rer. Hamb. L. II. p. 49.* ed. Fabric. *Mr. Lagerbring D. 2. p. 502.*

i) Det förra Brefvet är tryckt i Lambecii *Rer. Hamb. L. 2. p. 66.* Det sednare Dreyer *S. J. P. L. p. 102.* *Mr. Lagerbring p. 539. 550.*

af des Broder K. Waldemar fått, dock med förbehåll, att så framt Rikets egna behof fördrade någon annan författning vid vissa varors köpande och säljande, borde den af borgarena i Riga, äfven som Gottlänningar och Lybeckare åtlydas. Det var ock just vid den tiden, som de förenade Ståderne började få fast fot i Riga och Liffland, der de åtnöto ej allenast tullfrihet, utan ock rättighet att af egne Landsmän dömmas, så att det kan vara troligt att de förenade stådernas anseende bidragit till de förmoner, som borgarena i Riga erhöilo i Riket *k*). De stridigheter, som yppades emellan vissa Wendiska städer, och Konung Eric i Norrige, ändrade ingen ting af de förras ställning i anseende till Sverige. Då städerne Lybeck, Rostoch, Wismar, Stralfund, Griepsvald, Riga och Wisby 1284 hade förenat sig att oroa Norriska kusterna, och hindra all tillförsel, var det genom bemedling af Konung Magnus Ladulås, som denna stridighet bilades *l*).

Tor-

k) K. Magnus's Bref af 1275, och 1276 tryckta hos Lagerbring Del. 2. p. 629. K. Waldemars af 1271. p. 525. Ifr. Willebrands Hanseat. Chronik. Abth. II. p. 11.

l) Diplom. Arnze-Magnæanum T. II. p. 106. Willebrands Hanf. Chronik Abth. II. p. 14. Abth. III. p. 7. Lagerbr. D. 2. p. 619 - 627. Beckers Gesch. der Stadt Lybeck. p. 225.

Torkel Knutson öppnade sitt förmynderskap öfver Konung Birger med stadfästelse af Lybecks privilegier. De förut tildelta privilegier skulle heligt hållas. De Lybeckare, som i Sverige ville bygga och bo, skulle såsom svenska män anses och efter svenska lagar lefva. Alt beviljades under det förbehåll, att svenskar i Lybeck fingo åtnjuta dylika rättigheter *m*). Ju mer Sverige började åt Rysska sidan utbreda sitt våld, desto viktigare blef dess vänskap för Lybeck och öfriga städer vid Östersjön. Handeln på Novogrod, som hade en Stapel af både Rysska och Asiatiska varor, var för dem ganska förmonlig. Det var då nödigt att hafva en fri och säker fart i Finska viken, där varorne inlastades. Torkel Knutson, under det krig han förde med Karelen och Ryssen, räknade denna handel för Riket skadlig, som så utmärkt riktade dess fiender. Hvad hinder han för dem lagt i vägen är obekant. Men Lybeck och de öfriga städerna som drefvo handel i Östersjön, skaffade sig 1295 Kejsarens förord till Konung Birger om denna handels obehindrade lopp. Så väl för den högaktning han hyfte emot denne Förste, säger Konung Birger i sitt

m) K. Birgers Bref daterat die Mariæ Magdalen. 1202. tryckt i Dreyers Spec. Jur. Publ. Lubec. p. 109. Ifr. Lagerbr. D. 2. p. 668.

sitt bref, som i anseende till den välvilja städerna beständigt visat honom, beviljades dem på ett års tid en öppen handel på Novogrod, oaktat han själf deraf kunde hafva olågenhet. Det förbehåll som gjordes, att intet järn, stål eller vapn skulle blifva fienden tillförda, och de författningar, som utstakas vid varornas aflastning, visa, att man ej blindtvis leddes efter städernas afsigter *n*). Nu möter oss ett tidehvarf, då, under de misshälligheter som delade Riket, ett tillfälle tillböds för Hansestäderna i synnerhet Lybeck, att närmare inblanda sig i Rikets företagande. Men Lybecks tvist med Hollsten och dess förbindelse med Danmark, tillåt den icke att taga någon vårksam del i oenigheten emellan Konung Birger och Hertigarne Eric och Waldemar. Dess afsiqt lärer mera derpå gått ut, att orubbadt bibehålla de gamla Friheter, än att skaffa sig nya, mera att vaka öfver egna angelägenheter, än att sträcka omsorgen till andras göromål. Hertigarne Erics och Waldemars vänskap blef Staden nödig, då de, genom föreningen med Konung Birger 1308, blefvo innehafvare af Finland, Österbottn, Åbo

n) Brefvet daterat Örebro III. Non. Mart. 1295. hos Dreyer p. 174. Ifr. Lagerbr. D. 2. p. 668. Fischers Gesch. Teutsc. Hand. Th. 2. Abth. 3. Ett annat K. Birgers bref XVI. Kal. Dec. 1303 af samma innehåll omrörer Dreyer p. 121. Lagerbr. a. st. p. 680.

Åbo och Tavastehus och således lätteligen kunde störa den Novogrodska handeln. Då Hertig Eric år 1311 besökte Lybeck, gaf han löfte, om bibehållande af deras handels friheter. Följande året utfärdade ock Hertigarne ett Frihetsbref för Lybeckarena, att obehindrat genom Newaströmmen idka sin handel på Nowogrod o). Hertig Eric låmnade äfven borgarena från Campen fri handel i sina länder, och tillåt dem, att då stådes hugga både ved och timmer, samt vid stränderna fånga sill emot afgift af sex penningar Sterling för hvarje tysk låst p). Konung Birger fölgde i alt Konungens i Danmark Eric Menveds planer, och han berättas äfven deltagit 1312 i den strid som denne Konung hade med staden Stralsund, ehuru väl det är troligt, att det biträde Konung Birger kunnat göra, på en tid, då inhemska ställningen fordrade all hans vård, måste hafva varit af ringa betydighet q).

II. DEL.

Y

Hi-

o) Brefvet dat. die assumpt. beatæ Virginis Mariæ in Claustro Varnem, a. D. 1312. är tryckt hos Dreyer p. 119. Ifr. Lagerbr. D. 2. p. 680. D. 3. p. 105. Dalin D. 2. p. 362.

p) Hertig Erics Bref af Mälstrand fer. IV. post Domin. Trinit. 1313. och af Alloye craft. b. Laur. mart. 1314. återopas af Lagerbring Del, 3. p. 165.

q) Willebrandt Hanseat. Chronik. p. 26.

Historien lämnar inga spår af de framsteg, Hansestädernas handel kunnat göra, under den tiden, då Regements vården, under Konung Måns Ericsons minderårighet, låg i några enskyldte, ofta egennyttige Herrars händer. Vål föregifves det *r*), att Matts Kettel-mundson, genom en handels ordning, sökt kringskåra Hansestädernas handels-förmåner, och draga vinsten af svenska handeln mera til rikets fördel; men man känner lika få litet anledningen, som vårkan af de steg hvilke dertil togos. Så mycket är visst, att Hansestäderna en tid mindre gynnats, ty när Lybeck, Rostoch, Stralsund och Griepsvald, år 1333 då Konung Måns, såsom myndig, antog regeringen, sökte utverka sig vissa handels friheter, vunno de ej sin åstundan *s*). Den närmare förening, som Konung Måns kom uti med Mecklenburgska och Hollstenska hufsen, har utan tvifvel bidragit, att han visade större välvilja emot de städer, som ägde deras skydd. Konungens kröning år 1336 bevisades af två lybeckiska Ombud, som erhö-lo Konungens stadfästelse på stadens tullfrihet och andra förmåner, så framt icke vissa varor till utförsel blifvit förbudna. Konungen tillade dem ock, på Drottningens förbön, och

i an-

r) Dalin D. 2. p. 397. Botin p. 278.

s) Willebrandt Hanf. Chronik. II. Abth. p. 31. Beckers Gesch. T. I. p. 255.

i anseende till Kröningens högtidlighet, frihet att barga sitt gods vid sjöskador. Besynnerligt att nu af sådana ikål lämnades dem en rättighet, som så många gånger tillförene blifvit dem tillägnad *z*). Vid samma tillfälle utfärdades en stadga, om Lybeckarens handel på Skåne och Halland. Ingen skulle åga tillstånd att af deras gods, som genom skeppsbrott vid kusterna af Skåne och Halland strandade, tillägna sig något utom rätta ågaren. Lybeck kunde vid Skanör och Falsterbo försälja alla slags ylle och linne tillvårkningar, samt af varor som vågas, både större och mindre partier. De hade äfven tillstånd att upköpa och utföra alla de varor, som därstädes till affalu funnos, oaktat hvad förbud deremot annorstädes kunde vara. På förenämde ställeningo de hafva en egen Fogde, som efter deras Stadslag afdomde alla tvister och brott, lifsfaker undantagna. Så snart någon af borgarena där med döden afgick, borde Fogden försegla och emottaga den dödes qvarlåtenskap. De varor, som redan voro inlastade på vagnar att föras på fartygen, kunde ej beläggas med qvarstad. Sina fartyg fin-

Y 2

go

z) Brefvet dat. Stockh. d. 1336 seria secunda infra octavas b. Laur. martyris tryckt hos Dreyer p. 122. och hos Marquard int. Docum. commerc. p. 11. de jure mercat. p. 247. Ifr. Lagerbr. D. 3. p. 277, 297, 299.

go de urlasta på hvad tid dem behagades. Efter Michaëlis-tiden borde tullafgiften vid Scanör och Falsterbo erläggas i nytt mynt. Uti deras fiskelågen *u*), däruti ingen utan deras lof fick taga del, kunde öl efter vanligheten säljas. Deras bodar uti Scanör och Falsterbo tillfölo, efter ågarens död, hans arfvingar, emot afgift af lagliga ståndpenningar. Dessutom tillstaddes dem, att öfveralt i Skåne med sina varor drifva en såker handel, såsom de af ålder varit vane *v*). En missämja som 1341 yppades emellan Hollstenske Grefvarne och stådern Lybeck och Hamburg, bröt ånyo dessa förbindelser. De förre hade lagt hinder i vägen för de anstalter stådern tagit till sin handels fredande, hvaremot nysnämde ståders invånare, biträdde af Kejser Ludvic och Margrefven Ludvic af Brandenburg, gjorde ett infall i Hollsten. Konung Måns Ericson lät genast, vid underrättelsen hårom, i fångsligt förvar taga alle Lybeckare och Hamburgare, som i Sverige drefvo handel, samt tillägna sig deras egendom. I Lybeck och Hamburg bemötte man ej allenast de Svenske med samma

u) *Vitta*. Lagerbring öfversätter *vitta* med Tyskaberget, men att det betyder Fiskeläger ses af Skåne-Lagen.

v) Brevet daterat in castris nostris Stockh. A. D. 1336 feria secunda post octavas beat. Laur. martyris tryckt i Willebrandts Hanseat. Chron. Abth. III. p. 21. Ifr. Lagerbring D. 3. p. 298.

ma hårdhet, utan några krigsskepp utrustades ock, som vid Skåne upknappade en stor hop Svenske och Hollstenske sillfiskare. Vid året 1343 flöts ånteligen dessa tvister. Genom freden i Helsingborg emellan Konungen och städerna Lybeck, Hamburg, Rostoch, Wismar, Stralsund och Gripsvald sattes alt i sitt förra stånd och de gamla handelsfriheter uplifvades *x*). Lybeck erhöll ock följande året ny stadfästelse så väl på sin tullfrihet som på säkerheten vid Novogrodska handeln *y*). Den fara hvarmed de gemenamt hotades genom Konung Waldemars 3 i Danmark tilltagna steg, förbandt Hansestäderna och Sverige ännu närmare. Eröfringen af Wisby retade i synnerhet Hansestäderna, som derföre år 1361, i förening med Konung Måns i Sverige, Konung Håkan i Norrige, Gref Henric af Hollsten och Hertig Henric af Mechlenburg anföllo Danmark. Till krigets utförande lämnade de förenta städerna, åt Konung Måns och Konung Håkan ett lån, hvaremot de erhöillo i pant Warberg och Båhus, samt Öland och Borkholm, hvilkas

Y 3

af.

x) Willebrandt Hanseat. Chronik. Abth. II. p. 32. Lagerbring D. 3. p. 384.

y) Konung Måns Ericf. Bref dat. Warberg 1344. Sab: batho Trinit. & Trelleborg d. beat. Ægidi Abbatis tryckte hos Torfæus T. IV. p. 474. Ifr. Lagerbring D. 3. p. 387. Dalin D. 2. p. 447, 450. Willebrandt p. 33

afkastning de singo upbåra. Desutom blef tillåtit, att ifrån Öland utföra alla varor efter godtfinnande. Vid samma tid bekräftades alla de förmåner Hansestäderna af ålder åtnjutit i Sverige, och Norrige *z*). Sedan Köpenhamn af Hansestädernas flotta blifvit plundrad flöts detta krig år 1363.

Konung Albrecht född och upfostrad i Tyskland, medförde på Svenska Thronen en oinfränkt kärlek för sine landsmän. Att vara född tysk var en förtjenst som tillskyndade både vinning och heder. Ej underligt då om landet upfyltes af utlåningar, som ej allenast ägde lika rättigheter med de infödde, utan ej sällan sågo sig föredragne. Hansestäderna, genom sina tåta fiendtligheter emot Konung Waldemar i Danmark, gifvo ock Konung Albrecht rådruum att fåsta sig på en thron, som så ofta tycktes svigta. I den liga som år 1368 bants af Hansestäderna, Grefvarne af Hollsten och Hertigarne af Mecklenburg till Danska magtens krossande, deltog äfven Konung Albrecht. Han hade knapt intagit några orter i Skåne, förr än han

z) K. Måns's och K. Håkans Bref dat. Gripsvald d. craft. b. virginis mariæ 1361. år tryckt hos Dreyer I. c. p. 124. Willebrandt Abth. III. p. 24. Torfæus p. 489 och des innehåll uptagit af Dalin D. 2. p. 506 och Lagerbring D. 3. p. 476 samt Fischer Gesch. des Teutsch. Handels T. II. p. 161.

han var betänkt att öppna dem för Hansestäderna. Så väl de Wendiska städerna, som de hvilka lydde under Hårnästaren af Preussen och Liffland, samt städerna vid östersjön, med ett ord hela det Tyska Ansee,ingo drifva en hinderlös handel i Danmark och Skåne så långt hans och dess Bundsförvantes eröfringar sträckte sig. Stadgan öfverenskommer i de flåsta delar med den Konung Måns Ericson år 1336 utgaf *a*). Amsterdam och Campen erhöillo ock vid samma tid rättigheten att fiska vid Skånska kusterna stadflåstad *b*). Hansestäderna hade emedlertid kunnat umbåra dessa Frihets bref. Albrechts vålde i Skåne blef ej långvarigt. I freden år 1370 öfverlämnades landet åt Hansestäderna på 15 år, under hvilken tid de upburo två tredjedelar af kronans inkomster, till ersättning för den stora skada de lidit. Ej allenast Mecklenburgiska hufets fördel, utan åfven förenåmda ståders, fordrade att bibehålla en Herre på Svenska thronen, som ståndigt vakade öfver deras bästa. Huru långt de utländske handlande i Sverige kunde gå i sitt försvar för Konung Albrecht visa håttebrödernes

Y 4

omånsk-

a) Brefvet daterat Falscherbo a. 1368 die Jacobi, tryckt hos Willebrandt Abth. III. p. 29. Ifr. Fischer Gesch. des Teutsch Handels. th. II. p. 165.

b) Ifr. Lagerbring D. 3. p. 528.

omänskliga förehållande c). Af Wendiska städerna antogo sig Rostoch och Wismar med allvare Konung Albrechts sak. De öppnade alla sina hamnar för alle dem, som på egit bevåg ville idka kaperi mot Svenske, Danske och Norrske Inbyggare. Desse Fribytare kände under namn af Vitaliner, fortforo slutligen med sina ströfverier, äfven efter freden med de Nordiske Magterne, och tillfogade då städerna sjelfva så mycken skada, som de förut gjort dem biträde. Konung Albrecht hade ock att tacka Hansestäderna för sin frihet utur fångenskapen. Efter flera misfölyckade försök, bragte de ändteligen år 1393 Drottning Margareta till en förening, hvaruti blef öfverenskommit, att Konung Albrecht med sin Son skulle öfverlämnas til de sju städerna Lybeck, Stralsund, Griepsvald, Thoren, Elbingen, Danzig och Revel, på de vilkor, att han inom tre år skulle för sin lösen betala 60000 mark lödlig. Om Konungen brast i detta löfte, borde städerna betala denna summa till Drottningen, eller till henne afstå Stockholm, som nu såsom underpant lämnades i städernas styrsel. Det är ej svårt att se, det under de oroligheter, som ödelade de

c) Köpmännen voro mer än thufende med harnisko — Står det i den gamla berättelsen uti Benzeli Monum. Eccles. p. 66.

de Nordiska Riken, handeln måst lidit, och att det borde vara städernas ögnamärke, att återföra dem till det lugn, utan hvilket all handel måste aftvina.

Genom Calmare Unionen syntes ett våld vara grundadt, hvars magt ej lätteligen skulle kunna motstås. Hansestäderna skyndade sig derföre 1399, att i Nyköping uti Danmark med Drottning Margareta sluta en förening, hvaruti deras fordna privilegier i alla tre Riken bekräftades, emot det att de afstodo ifrån alt vidare bemödande till Konung Albrechts förmån *d*). De oroligheter, som ej långt derefter yppades i en del af Hansestäderna i synnerhet Lybeck, genom misfämja emellan de Styrande och Borgerskapet, tillåt dem ej eller att inse den fara, hvarmed de af trenne Rikens förening hotades. Den svaghet, som denna inhemska tvedragt hos dem värkade, gick så långt att Konung Eric antog sig, att stilla de oordningar som voro i Lybeck. Han tvingade staden år 1415 att å nyo i sin vårdighet insätta det utdrefna Rådet, derigenom att han i Skåne bemågtigade sig öfver 400 Lybeckare, som då drefvo handel, och att han i Norrige i qvarstad satte all egendom, som tillhörde Lybeckare *e*).

Y 5

Han-

d) Hollbergs Danske Historie. D. I. p. 515.

e) Willebrandt Hanseat. Chron. p. 64. Lagerbr. Del. 4. p. 52.

Hansestäderna började dock att mer och mer ogärna se Danska magtens utvidgande, och i synnerhet kunde de ej tåla den vänskap, hvar med Holländarena i Danmark bemöttes, och den frihet de fått att på Skånska kusterna idka fiske; hvartill kom, att Konung Eric med sina tullar hindrade farten i sundet. Wismar och Rostoch förenade sig derföre med Hertigarne af Hollsten emot Konung Eric *f*). Kriget fördes i hela 9 år med ombytlig lycka, ingendera delen tycktes vara hågad för fred, ända till dess å ena sidan de Svenska oroligheter gjorde Konung Eric mera böjd för fredstankar och å den andra misnöjet, att se handeln dragas till Holländare, väckte Hansestädernas omtänka. Konung Eric hade under kriget upmuntrat de Svenske, att ifrån Flandern afhämta salt och vin och förbjudit dem besöka städerna vid Östersjön. Fred slöts år 1435 då städernas privilegier i alla tre Nordiska Riken uplifvades *g*). Man har väl föregifvit att Hansestäderna mycket bemödade sig, att stilla de uplopp, som hotade att störta Eric af Svenska thronen, men det tyckes vara med sammanhanget mera enligt, att de

f) Föreningen af år 1426 är tryckt i Gadebusch Pommerische Samlung 1 heft. p. 21. Ifr. Willebrandt.

g) Tractaten tryckt i Pommerische Samlung. 1 heft. Ifr. Lagerbring D. 4. p. 63, 73, 104. Bilagan 2.

de ej ogärna åskådade det hårda öde han undergick.

Det var åtminstone just i staden Lybeck, som de Danske Herrarne år 1439 utvalde Hertig Christopher af Båjern, till Konung, och där de, genom offentligt anslag på St. Mariæ kyrkodörr, gåfvo tillkänna orsakerna till det nya Konunga-valet. Lybeckarena, som nu med våld sökte afhålla Holländarena från deltagande i handeln på östersjön, voro vål i början måne om Konung Christophers vänskap, men förtroendet dem emellan kolnade småningom så utaf, att det var endast Konungens död 1448 som hindrade att ej missförståndet bröt ut i fullt krig *b*).

Då Konung Christian emottog Danska Kronan var det ännu Hansestädernas ögnamärke att uteslänga Ängelsmän och Holländare från den Nordiska handeln, hvartill Konung Christians biträde fordrades. Det är utan tvifvel från denna källa man måste härleda det bemödande de gjorde sig om hans vänskap. Man finner dock icke, att de med beväpnad arm understött Konungen i sitt företagande mot Sverige, utan att de endast sökt skydda sina handelsfartyg mot öfvervåld *i*). Konung Carl Knutson syntes dessutom

b) Lagerbring Del. 4. p. 395 f.

i) Willebrandt p. 100.

utom ej mycket fruktat för deras ovånskap, om det är fant, att han, då de pockade på sina privilegiers förnyande, svarat dem, att om Hanse Sällskapet ej ville komma till Sverige, kunde det blifva i ro hemma *k*). Att dömma efter det vanliga begreppet man gör sig om Hansestädernas högdragenhet, borde de ej litet blifvit retade af ett sådant svar, och ännu mer genom den frihamn som Konung Carl Knutson öppnade för Ängelsmänner; men historien omtalar dock inga fientligheter af dem under denne Konungs regering *l*). Tvifvelsutan låra de förmåner, som de under ett fredligt lugn kunde vinna, denna gång qvåft håmden öfver det föragt dem blef vilat *m*).

Sten Sture, som emottog Riksstyrelsen efter Konung Carl Knutson tycktes i början ej vara mer mån om Lybeckarens vånskap. I anseende till den hjälp de låmnade Konungen i Danmark, blefvo deras skepp i Sverige anhållne, och deras Deputerade afvises *n*).
Vån-

k) Willebrandt p. 101.

l) Dalin Del. 2. p. 701. omrörer en frihamn i Billingsborg utan att anföra något Document eller någon sagesman.

m) Dalin Del. 2. p. 711, 712. säger att Hansestäderna gått på Carl Knutsons sida, men detta bör inskränkas endast till Danzig.

n) Willebr. Hanf. Chron. p. 107. Beckers Gesch. der Stadt Lybeck Th. I. p. 427.

Vänfkapen förnyades dock 1486, då Riksförståndaren genom sina Sändebud, några Prelater och Riddare, vid Hansestädernas sammankomst i Lybeck, begärte att upptagas i deras förbund, hvilket beviljades *o*). Hansestäderna understödde äfven Sverige 1494 i sitt krig emot Ryksland, ehuru de derigenom ådrogo sig Czarens fiendskap *p*), och Lybeck deltog 2 år derefter i kriget emot Konung Hans i Danmark. När Danskarne fordrade att staden under kriget skulle afstå med handeln på Sverige, valde den håldre att med krigsfkepp beskydda sina handelsfartyg, än att förlora denna nåring *q*). Då Konung Hans derföre upbragte deras fkepp, blef detta ett medel att ännu närmare förena Hansestäderna med Sverige, hvilket Rike, genom tillförsel af lifsmedel och gevår sattes i stånd att emotstå Danska magten *r*). År 1503 flöts fred emellan Konung Hans och Lybeck, på de vilkor, att Konungen skulle ersätta staden sin skada, hvaremot Lybeck skulle utvärka Konungens Gemåls Drottning Christinas frigifning ifrån svenska fångenskapen. Sten Sture lósgaf henne ock genast på stadens

o) Willebrandt p. III. 235.

p) — — p. 112.

q) Willebr. p. 113. Becker a. st. p. 477 - 481.

r) — — p. 115. Ifr. Dalin p. 809. Celsii K. Gust. I; Hist. p. 6.

dens anhållan s). Så ogerna Lybeck med de öfriga Wendiska städer ville afstå med handeln på Sverige, så obehagligt var det för dem, att se sig afstångda från Danska och Norriska handeln, hvilken i flera afseenden synes hafva varit viktigare än den förra. Detta jemte Kejsarens förmaningar, bevekade dem, att 1506 låmpa sig efter Konungens vilja, och afhålla sig från all handel med Sverige; ett steg, som hade kunnat hafva en obehaglig verkan på detta Rike, om det varit af längre bestånd. Några enskilda personer i Hansestäderna, som ville draga fördel af den förbudna svenska handeln, skickade till den åndan 1508 fem skepp och 1509 åtta skepp till Revel, för att afhämta svenska varor, dem de låtit ditföra af främmande skeppare. Detta blef signal till ett nytt fredsbrött. Lybeck fände därpå samma år till Stockholm ej mindre än 18 skepp, försedde med gevär, salt, korn, klåde, m. m. hvilka återhåmtade svenska varor. Alla Hansestäder vid östersjön gingo dock ej på svenska sidan. Utom Lybeck deltog endast Rostoch, Wismar, Stralfund och Lyneburg deruti, då de öfriga funno mera vinning af att drifva Danska handeln, i synnerhet Danzig, som allena idkade sillfisket vid Skåne. Så mycket Lybeck vann af

s) Willebr. p. 115. 243. Dalin Del. 2. p. 816.

af åra, så mycket förlorade den af sin handelsrörelse, som delades af Holländarena *t*). Fred flöts 1512 emellan Danmark och Wendiska städerna, deruti dessa lofvade, att afstå från handeln på Sverige till dess Konung Johan bekommit det samma åter; ett upförande som af våre svenske Historieskrifvare utropas för mycket trolöst *u*); men, sedan Konung Christian 2. bestigit Danska thronen, dröjde det ej länge, innan nya frö till misfämja dem emellan utbrusto. Åtskilliga författningar, som Konungen vidtog i sitt Rike rörande tullen och handeln, misshagade Hansestäderna. Dessutom, såsom beslagtad med Kejser Carl V. och kår uti en Holländska, tycktes han med synnerlig vånskap omfatta Holländska Nationen. Denna vålvilja emot ett folk, som syntes gifva handeln en ny vändning, väckte snart misnöje hos Hansestäderna, i synnerhet Lybeckarena, hvilke då såsom måst arbetade derpå, att utestånga Holländska flaggan från östersjön *x*). Konung Christian var död vid alla föreställningar de

hår-

t) Willebrandt p. 121. 122. Becker Geschichte d. Stadt Lybeck. p. 486-498. Dalin D. 2. p. 827-830.

u) Willebrandt p. 124. Dalin S. R. H. p. 831. Hvitfeldt T. II. p. 1083.

x) S. E. Gestrins Dissert. de causis, ob quas Gustavo 110 contra Christiernum 2. opitulati fuerint Lubecenses. Præf. Prof. Fant. Ups. 1782.

håremot gjorde, och låt åfven år 1516, just vid hamnen af Travemunde borttaga ett medfalt, klåden och krigsrustning för Riksförståndaren Sten Stures räkning lastadt skepp. Lybeckarena beklagade sig öfver en deras handel och fåkerhet så förolämpande medfart, men fingo med möda löfte, att återfå den egendom, som dem på fartyget tillhörde, då däremot skeppet och svenska godset behölts y). Lybeckarena voro likväl ej ännu i stånd att möta denna tilltagsenhet, utan måste ännu i två år lämna svenska handeln; ett fördrag, som de 1519 förnyade z). Dessa hårda medel, hvarigenom Konungen ville afhålla Lybeckarena från all handel på Sverige, tjente dock att grundlägga förtroende emellan Sverige och Lybeck. Staden som såg hvad de förlorat genom Danmarks förening, som såg sin rörelse af Christians handels projecter minskas, som såg Holländarenas, sina medtåflares, dagliga framsteg, skyndade sig att uti föreningen med Sverige fåtta en motvigt för den hotande faran. Dessa brydsamma omständigheter torde ej mindre, än Gustaf Ericsons ömma föreställningar, bidragit att tillvinna honom Lybiska Rådets välvilja, då han utur Danska fångenskapen dit tog sin till-

y) Willebrandt p. 124. Ifr. Dalin p. 843. Hvitf. p. 1116.
Hvitfeld p. 1128, 1142.

tillflygt. Man beslöt att understödja hans af-
figter till Danska våldets försvagande, oak-
tat Konung Christiern hotade, att då han
blifvit färdig med Sverige, skulle ordningen
komma till Hansestäderna, och han därjemte
på alt fått upåggade Engelsmänne och
Kejser Carl V. emot dem. Konung Christiern
hade, genom eröfringen af Stockholm, knapt
kunnat göra sig försäkrad om besittningen
af Sverige, förrän han där låt fasttaga alle
Hanseatiska köpmän och förbjuda sine un-
derfåtare all handel med främmande städer,
i synnerhet Lybeck *a*). Att hindra så farliga
anläggningar ingingo de Wendiska städerna
följande året ett förbund emot honom *b*).
Orsaken till det bistånd, som Lybeckarena
lämnade Konung Gustaf, dels genom en flot-
ta *c*), dels genom penningelån *d*), får man väl
snarare söka i deras omtänka för eget väl, än
i ett blott medlidfamt deltagande uti Sveriges
olyckor; men man måste dock erkänna, att
en stor del af Rikets frihet hvilade på detta
biträde, och att den trolöshet och ensidig-

II. DEL.

Z

het

a) Willebrand p. 126, 127. Ifr. Celsii K. G. I:s Hist.
D. I. p. 134. Hvitfeldt p. 1170.

b) Willebrand p. 246.

c) Tegel K. Gustaf I Hist. p. 37. Willebrand p. 128.
Dalin Del. 3. p. 61.

d) Dalin p. 68.

het man velat upptäcka i alt Lybeckarenas förhållande, torde vara en följd af det missnöje, som emellan dem och vår Nation sedermera yppades. Det bemödande Tegel, i sin historia, gjort sig, att gifva hela deras upförande en svart färg, bör väcka vår varsamhet, att ej lita på hans omdöme. Rätta sammanhanget af Lybske Ammiralen Bruns upförande vid Stockholms belägring, lärar nu mera ej kunna utvecklas, men om det är otvifvelaktigt, att Konung Christierns fall varit Lybeckarenas fulla affigt, synes ingen rimlig orsak, hvarföre de skulle hafva önskat krigets utdrägt, och torde Amiralens betänkligheter härflutit af en viss omtänka, att icke genom decisiv slagtning fåtta hela anläggningen på ett vågspel *e*). Onckeligt är, att ej mindre Konungen, än Rikets inbyggare ansågo Lybecks hjälpsändning såsom för sig högst förmånlig. Stadsfästelse på stadens fordras handels friheter kunde ej vågras, såsom ett tacksamhets prof, och deras utvidgande blef en nödvändighet, då Rikets utblattade tillstånd icke tillät, att genast godtgöra staden sin fordran. Detta måste vara orsaken till de rygtbara privilegier, som Lybeck och Dan-

e) Tegel p. 39. Dalin p. 64. Beckers Geschichte der Stadt Lübeck. Th. I. p. 514.

Danzig 1523 erhöllo f), hvarunder åfven innebegrepos de, hvilka af Lybeck såsom hufvudet för det tyska Hanfa, århöllo tillstånd att handla på Sverige. De Lybske och Danzigfke köpmån, med deras förvandter, frikallades från all tull öfver hela Riket, i synnerhet Stockholm, Calmar, Söderköping och Åbo, i hvilka städer, de med Borgarena kunde drifva handel. Delsutom tillåts de Lybske i synnerhet, att uti förenämde fyra städer omedelbart köpslaga med Prelater, Riddare, Andelige och Verldslige, och till dem föryttra guld, silfver, perlor, ädla stenaar, ringar och skarlakan. Ingen af främmande Nationer borde här i Riket idka handel, än mindre bekomma borgare rätt, undantagande borgare från Lybeck och Dantzic och de med dem förenade Östersjöiska städer. Segelfarten och handeln utom Öresund och Bålt borde helt och hållet åsidosättas. När de med sina varor hit i Riket inkom-

Z 2

mo,

f) "Synnerligen våre godha Vänner the Lybeske, af "hvilke han fick både skip, skyt, krygsfolck, vårjor "och allahanda krygsmunition, för en stoor summa "penningar, hvilke ock med stoor åstundan och begåran så högeligen beslytade sig om Sveriges förlösning, at uthaf theas stadh icke allenast the ringa, utan jemvål the förståndighe, ryke och myndigste af Borgerskapet, lote sigh besoldha och brukka för krygsman här i Sverige." *Rikens Råds Bref d. 6 Junii 1523.*

mo, skulle de icke tvingas till något vist pris, utan ågde tillstånd dem uplågga och de oförfalde åter utföra. Emot alla dessa förmåner, låmnades åt de svenske i Lybeck tullfrihet och obehindrad handel g).

Vål höjde sig en och annan röst emot dessa friheter, men antingen krafde omständigheterna dem sådana, eller ock ansåg man icke i allmänhet följderna däraf så vådeliga h). Tullen var ännu icke någon så indrågtig ådra för skattkammaren; och Nationen, ifrån urminnes tider van att hämta de flästa nöd- torfts varor från de tyska städerna, trodde sig icke behöfva frukta för någon saknad, så länge denna våg stod öppen. Men då tätta stridigheter emellan de Wendiska städerna och de Holländska, för de förra afbröto till- förseln af salt, specerier och flera varor, då derigenom ej allenast priset höjdes, utan äfven brist yppades på sådana ämnen uti Sve- rige, då först märkte man huru gagnande en omedelbar handel på Holland skulle blifva. Den, med andra Nationers utestlutande, åt

Han-

g) Tractaten in Oct. Corp. Christ på Plattyska hos Wil- lebrand p. 137. I utdrag hos Tegel p. 37. Celsius p. 178. Dalin p. 80.

h) Ifr. Tegel p. 75. Biskop Brask yttrar sig: "Thet haf-
"ver altid oc langliga varit svenske manne skade att
"the hafde varit snare till att losve thet them siden
"angrat hafver." *Deß. bref* 1527. i *Stockh. Magaz.*
Band. 2. p. 606.

Hansestäderna tilldelte Handelsrättigheten hade icke heller längre bestånd, än i tvenne år, då, med Lybecks egit begifvande, Konung Gustaf I. slöt ett handels fördrag med Holland, Brabant, Seland, Wester och Öster-Friesland, hvarigenom dessa Landskap fingo tillstånd att besöka Rikets hamnar och städer, i synnerhet Stockholm, Calmar, Söderköping och Nylöse, dock mot den tull, som fordom varit öflig i). Imedlertid hade Konungen fastställt en viss vårdering eller taxa, hvar efter in-och utrikes varor borde förtryas, ett handelstvång, som under hela medeltiden både i Sverige och Tyskland nyttjades, och som för de tider, då tåflan de handlande emellan var ringa, icke lårer hafva varit utan sin nytta: derjemte förnyade han det gamla förbudet emot tyske köpmännens kringstrykande i landsorterne och upståderna; författningar, hvilka man, emot all förmodan, icke finner hafva våckt Lybecks misnöje.

Z 3

Mån

- i) Lybske mötet känner man blott lösligen af Hvitsfeldt p. 1283 och Tegel p. 110. Fördraget med Holland är tryckt uti en Dissert. under Prof. Fants præsidium, *de primis Sveciæ sub Gustavo I. extra Septentrionem initis fœderibus*. Ifr. Celsius p. 263. Dalin p. 128. Uti Stockholms Riksdags beslut år 1526 anmärkes: *Blef förbandlat om Förbund, som göras skulle med the Holländare, endoch sådant var the Lybeske bögeligen emot, förthi the ville behålla allan Östersjön och vetta theas fördell allena.*

Mån om dråtselns förökande, önskade, kan hånda, Konungen aldrahållt, att kunna uphåftva tullfriheten, men därifrån hindrades han länge af den skuld, hvaruti Riket hos Lybeck håftade. Änteligen (1529) medgaf Lybeck, jag vet icke antingen af svaghet eller annan orsak, det tullfriheten så inskränktes, att ingen af Hansestäderna skulle åtnjuta den samma mera än Lybeck, och det blott i Stockholm, Calmar, Söderköping och Åbo, samt att med inskepning och nederlag skulle i agttagas det bruk, som af ålder varit vanligt *k*). Konungen lefde således med de tyska städerna i godt förtroende, som ännu mer ökades af deras gemensamma fara vid Konung Christierns nya försök mot de Nordiska Riken; *l*) men en hastig omväxling följde. Med harm och missnöje hade tyska städerna vid Östersjön, snart ett helt århundrade, sett huru handeln småningom begynt taga en ny våg, och huru, i samma mån, deras rikedom och utkomst minskades. Dessa fingo icke nu mera ensamme afhämta de Nordiska Rikens afkastningar, och allena drifva födra Europas varor. Flere gånger hade de väl med våld sökt afhålla sine medtäflare,

Hol-

k) Tegel p. 221.

l) I Riksdagsbeslutet uti Upsala 1331 säges: Och kom allom till gagn och bestånd att hafva vänner i tyska städerna, evvad uppå komma kunde.

Holländarena, men aldrig uträttat något derigenom. Å nyo utbrast denna illvilja (1532), då Holländska flaggor till större mängd, än vanligt, viste sig i österfjön *m*). För att om icke alldeles utestänga Holländarena från österfjön, åtminstone inskränka deras handel därstädes inom ett visst antal fartyg, vidtog Lybeckarena alla möjelige utvägar, och vände sig äfven till Konung Gustaf I. om hans biträde, åberopande sig sina förtjenster emot Riket, och den fordran de ännu trodde vara obetald. Detta, hvilket snörrätt stridde emot underfåtarenas vål, som berodde af handelsfrihet, kunde hvarken Konungen eller Svenska Rådet gilla. Det afslag, som derföre därpå följde, hade kanske vid en annan tid blott upväckt en liten kallfinnighet, men blef nu, under den yrande och tygelfria Regeringen i Lybeck, fullkomliganledning till fredsbrott. Genast qvarhöllos alle svenske underfåtare där i staden, med skepp och gods. Konung Gustaf förskräcktes ej af dessa trotfände anstalter, utan lät fasttaga de Lybske handlande i Sverige, samt återkalla deras friheter. Vid en sammankomst, som i Nyköping hölts uti Julii månad med Riksfens Råd, Frålsät och stådernas fullmäktige, gjorde han sig undermåttad om deras tänkesätt, hvilka han fant öf-

Z 4

ver-

m) Hvitfeld p. 1403.

verensståmmande med sitt eget. Borgerskapet i städerna yrkade i synnerhet på tullfrihetens uphåfvande *n*). Vänlig öfverenskommele föktes väl i början *o*), men då den ej kunde vinnas tillåt man sig vanlige fiendtligheter. Huru dessa i hela fyra år visades, dels genom mänskligheten vanhedrande stämplingar, dels genom krigets raserie, om-tala våra häfder. Mig tillhör nu endast att anmärka deras vårkan på handeln. Allmänheten i Lybeck och de andra förenta städer begynte snart att ångra ett krig, som icke tjente till annat, än uttöma deras skattkammrar och försvaga deras inre styrka och rörelse; men det oaktadt, kunde, under hela Konung Gustaf I:s regering, ingen varagtig fred med dem träffas, emedan de så hårdnackadt ifrade för sina förlorade privilegier. Genom ett stillestånd (1537) på fem år *p*), som sedermera (1546) utsträcktes till 10 år *q*), hämmades dock krigs oroligheterna och handeln återtog sitt lopp. Sistnämde öfverenskommele,

n) Rådslagen vid Nyköpings Riksdag, såsom för våre häfdateknare okända, bifogas efter en afskrift på Upsl. Biblioth. Bilagan N:o 1.

o) Riksfens Råds bref till de Lybeske d. Calmarne tempore Michaelis 1533. Bilag. N:o 2. och Kongl. Maj:ts proposition till Riksfens Råd 1534. Bilag. N:o 3.

p) Tegel D. 2. p. 96. Dalin D. 3. p. 311.

q) Tegel D. 2. p. 270. Dalin p. 409.

melse, hvarigenom åt Lybeck, Hamburg, Lüneburg, Rostoch och Wismar lämnades tullfriheten i Stockholm, Åbo, Calmar och Söderköping, hade kunnat befordra Hansestädernas handel på Sverige, om den haft längre bestånd än i två år. Men ett spåtskt och storordigt bref från Rådet i Lybeck, rörande något updykat gods, retade Konung Gustafs sinne, och skilde Hansestäderna för evigt ifrån denna sista lämning af deras magt *r*).

Inre och yttre omständigheter bidro således vid denne tid, att undergräfvade den Hanseatiske byggnaden. Hamburg och Lybeck, grundvalen för denna sammanfattning, söndrades af motstridiga affigter: de öfriga städer, som nu oftare måste lyda nästgränsande Regenters vilja, än sin handels förmåner, drogo sig småningom ifrån en förening, hvilken var för svag att skydda dem. Sverige utbredde sin handel på Ängland, Frankrike, Spanien, Portugal och Nederländerna: de svenske upmuntrades att sjelfve ut-

Z 5 föra

r) K. Gustaf I:s Bref till Gustaf Olofsson Stenbock, dat. d. 8 April 1548. angående denna sak, torde närmare uplysa, hvad Tegel D. 2. p. 274 och Dalin p. 317. här om anföra, och tillägges derföre i Bilagan N:o 4.

s) Ifr. Dalin, p. 402, 423, 424.

föra fina varor *t*): en ny värdering fastställes på in och utländska varor *u*) och flera författningar, rörande handeln, vidtogos, hvilka alla i märkelig mån förminskade vinsten för de tyska städerna *x*).

Sjelfva Lybecks anseende aftog synbart, och desfs svaghet tillåt Staden aldrig mera, att deltaga i något krig, utom med Sverige, under Konung Eric XIV:s regering, då staden samlade likfom sista styrkan, för att begagna sig af ett tillfälle, när Riket, försvagadt af inrikes söndring, på alla sidor omgafs af fiendlige grannar. Konung Erics kröning (1561) bevisades af Sändebud från Lybeck, Danzig, Stralsund, och Rostoch, hvilka bemödade sig, att återvinna de forna friheter, och fingo äfven de förra inskränkningar mildrade. Konung Erics bref härom var af detta innehåll: Det var honom kårt att bibehålla fred och vänskap, med sine grannar, då det ej stridde mot hans underfåtares väl. Denna böjelse
kån-

t) Stjernmans Commerce-Handl. D. I. p. 36.

u) - - - - - p. 113.

x) Hit höra: Konung Gustafs stadga om Köphandeln. Upsala d. 25 Februar. 1546. se Stjernm. Comm. Handl. p. 72. Mandat om Köphandeln dat. Gripsholm d. 4 April 1546. Stjernman p. 75. Til Joen Olsson och Bothved om köpmanshandeln och seglatfen 1550. Stjernm. p. 109. Stadgar om köphandelen d. 4 Mart. 1559. Stjernm. p. 160. Ifr. Bjelkes Tal om det första lyckliga Tidehv. för Sveriges Hushåln. p. 35.

kände han i synnerhet nu uplifvad, då ståder-
 na Lybeck, Danzig, Hamburg, Rostoch och
 Stralsfund, de förnåmsta af hela Hanseatiska
 Samfundet, hos honom anhöllo, att, till be-
 vis af inbördes förtroende få sina handels fri-
 heter i Sverige förnyade. Likväl oaktadt den-
 na vänskapsfulla tillgifvenhet mot sine gran-
 nar, såg han sig dock i nödvändighet, att af-
 slå dem visse förmåner, hvilke, under ett
 oblidare tidskifte, blifvit Riket aftvungne och
 hvilke icke kunde förenas med underfåtare-
 nas vålgång; men alt hvad som icke förför-
 delade dessa, eller stridde emot Rikets lagar,
 vore han villig att tilldela ofvannåmda ståders
 invånare. Således ville han på alt fått befor-
 dra handeln, och tillåt derföre berörda stå-
 ders Borgare, att fritt handla, köpa och sälja
 i Rikets sjöstäder, nämligen Stockholm, Cal-
 mar, Åbo, Söderköping och Nyköping, och
 att, utan afgift, dit införa sina varor, och de
 oförfälda åter utföra, utom de som i Sveriges
 lag från utförsel voro undantagne. Derfäm-
 mastådes kunde de till personer af högre vår-
 dighet, Adelsmän och Präster, omedelbart
 föryttra guld, silfver, ädle stenar, fidentyg
 och andra dyrbara saker, utan att till något
 vist pris vara tvungne. Emot dessa förmåner
 ålåg det städerna, att lämna svenske under-
 fätare dylika friheter hos sig: att förse Ri-
 ket

ket i freds och krigstider, med alla nödiga varor: att tillåta värfning af krigsfolk emot hvem som helst: att försträcka detta manskap penningar, då årstiden eller andra omständigheter icke tillåto, att ifrån Sverige dem därmed förse: att uplåta ett nederlags hus i berörda städer, till Konungens fria förvaltning. Derjemte, såsom det icke allenast för Hansestäderna och Sverige, utan för hela Christenheten, vore högst vädeligt, att Rysarne, deras gemensamme fiender, vidare utvidgade sina gränser och sin magt, så ville Konungen på allt sätt förekomma, att de hvarken med krigsförråd eller kunnigt folk skulle understödjas, och förböd till den ändan all handel med Ryssland, hvartill äfven oftanåmda städer i början samtyckte och lofvade att med sina fartyg segla på Revel och Wiborgy). Härmed voro dock städerna föga tillfredsställda, utan yrkade på mera vidsträckt förmaner, i synnerhet gick dem ingen ting närmare till sinnet, än de hinder Konungen lade för deras handel på Narva och andra Ryfska hamnar, då han ville tvinga dem, att med sina fartyg endast besöka Revel, sedan denna staden underkastat sig svenskska Regeringen. Ty vid de Narviska kusterne upbragtes detta år öfver 40 skepp, större delen Lybeck tillhöriga

ga, hvilka, oagtat alla föreställningar, icke blefvo frigifna. Magtlöshet hindrade likväl öfver-
 sjöståderna att åtaga sig krigsbördan, Ly-
 beck allena undantagit, som förenade sig med
 Konung Fredric 2. i Danmark, för att med
 vapn ikydda sina rättigheter. Danzig un-
 derstodde dem blott genom någre fribytare
 skepp. De i anledning häraf, under hela Ko-
 nung Erics regering förefallande krigsbe-
 drifter, de talrike segrar svenska flottan er-
 höll öfver den förenade Lybska och Danska,
 äro ämnen som tillhöra våra allmänna häf-
 der att beskrifva. Jag skall endast anmärka,
 att intet år gick förbi, då icke flera Lybska
 skepp upbragtes; att Lybecks handels rörel-
 se därigenom hindrades, och att svenska han-
 deln under det samma spridde sig på andra si-
 dor; ty Frankoerne upmuntrades att sjelfve
 föra salt till Sverige *z)* och Konung Eric lät
 med sina örlogsskepp införa utländska va-
 ror *a)*.

Genom Stetiniska fredsfördraget (1570)
 ändades ett af de kostsamaste krig, för Ly-
 beck *b)*, som, utom en liten penninge summa
 till

z) Dalin l. c. p. 625.

a) K. Erics Patent d. 7 Jan. 1567. hos Stjernm. p. 198.

b) Lybeck hade på detta kriget använt 295088 Rdr.,
 förlorade skepp och gods under Konung Eric, som
 gingo i värde till 102489 Rdr., under Konung Joh.

till erfåttning, i denna fred feck löfte om obehindrad fkeppsfart och handel på Ryfsland och Narva. Men fom kriget ännu fortfor emellan Sverige och Ryfsland, blef detta löfte utan vårkfållighet, och Konung Johan lät följande året uptaga flera Lybska fartyg. Penan var nu det enda förfvar Lybeck kunde tillgripa. Tåta befkickningar, Kejsarens och Tyfska Riksftåndernas förord, och Holländarenas alfvarfamma föreflållningar, voro dock icke i ftånd att bringa Konung Johan till någon eftergifvenhet i denna delen. År 1580 utgaf han ånteligen en förklaring, fom syntes vifa ett mera benågit finne. Han förebrådde derutinnan Lybska Rådet den fskadeliga tillförfel, hvarmed det under kriget underftött Ryfsarne; men tilbjud dock Lybeck fin nåd och vånfkap, om ftaden på tvenne år ville innehålla med handeln på Ryfsland. Hvad fkeppen och fordran angeck, hade han vål fåkåliga orfaker att förklara dem förbrutne, hvarjemte honom tillkom rått att fordra en ännu ftörre årfåttning, för den fkymt de Lybske honom tillfogat; Men, i hånndelse de nu ville hjelpa Sverige, eller åtminstone förblif-

100000. Konung Eric hade vid fin kröning af dem fått i värde 57425 R:dr. Dets fordringar, fom Konung Eric af underfåtarena indragit voro 48354 R:dr och Konung Johan 1786 Rd:r. *Beckers Gefch. der Stadt Lübeck.*

blifva neutrale, sade Konungen sig hafva en så stor summa att fordra i Tyfkland, hvarpå skulle gifvas dem anvisning. Derjemte ville Konungen låta undersöka, hvilka skepp blifvit tagna på fiendens bottn eller icke, samt af nåd gifva en del af de förvårdade skeppen åt fattiga ånkor och barn c). Hårmed var staden Lybeck föga belåten, utan förnyade med de öfriga Hansestäderna vid tyska Riksdagen sinaklagomål öfver de hinder, som blifvit lagde för dess handel på Ryfsländ, öfver den ännu återstående fordran, och öfver tullarnes förhöjning, hvarföre de gäfvo det förslag, att man borde bruka repressalier mot Sverige, och uphåfva all handel emellan det samma och Tyska Riket; men allt stadnade inom vidlöftige skrifter och föreställningar.

I detta skick voro sakerna, då Konung Sigismund emottog Regeringen. Genom Teufsiniske freden 1595, som slöt det sju och trettio-åra kriget emellan Sverige och Ryfsländ, samt derjemte återgaf Hansestädernas handel på Ryfsländ sin frihet, tycktes det viktigaste missnöje vara borttagit; då icke långt derefter anledning yppades till en ny oenighet Sverige och Lybeck emellan. Under den tvist,

c) Resol. in gravam Lub d. 14. Mart. 1580. Nämnes hos Dalin D. 3. p. 127. och är till innehållet uptagen i *Beckers Gesch. der Stadt Lübeck*, 2 Th.

tvist, som delade Konung Sigismund och Hertig Carl, syntes staden gå på den förstnämndes sida, och ådrog sig därigenom all den hämd, som Hertig Carls upretade sinne vanligtvis medförde *d*).

Detta var den sista politiska relation Lybeck hade till vårt Fädernesland. Hanseförbundet närmade sig nu till sin uplösning. Handelns intresse började att blifva ett ögnamärke för flera nationer, som innom sig upmuntrade konster och flögder, och därigenom minskade förmånerne för detta Sällskap.

I det föregående har man, efter den ordning, som tidens och händelsernas sammanhang fordrat, sökt i korthet framställa Hansestädernas deltagande uti Rikets allmänna ärender, och deras, i följd deraf, tid efter annan antingen utvidgade eller inskränkta handelsfriheter. Det återstår, at kasta en närmare blick på beskaffenheten af deras handel och rättigheter, för at se, hurudan vårkande kunnat hafva på Rikets så väl stats som hushålls ställning.

Förut torde det tillåtas mig, att närmare bestämma gränsen af mitt ämne. Det är icke
en

d) Ifr. Dalin D. 3. p. 379, 435, 443, 451, 454, 474, 480, 505. Beckers Geschichte der Stadt Lübeck. Th. v. 252, 56.

en allmän historia om svenska handeln under medeltiden, således icke eller en noggran undersökning af nåringarnes tillstånd under det tidehvarfvet, icke våra ståders uphof och deras värkan på inre rörelsen; det är icke något af dessa vidsträckta ämnen, hvilkas utredande Kongl. Akademien med den framställda frågan lärer åsyftat. Den del, som Hansestäderna däruti ägt, blifver egenteligen det mål, som jag ej far utur ögnafigte förlora.

Då frågan är hvilka varor utgjorde ämnen för handeln, saknar man möjligheten, att upgifva en, uti äldre handlingar grundad, såker förteckning på dem, som då in och utfördes, och ännu mindre låter myckenheten af dem utstaka sig; hvarföre man måste af andra omständigheter leda sig till någon kannedom deraf.

Kunde väl Riket ifrån äldre tider tillbaka dela sin spanmåls afkastning med de tyska städer? Så otrolig den tankan är, att Sverige redan innan Catholska tidehvarfvet kunnat åstadkomma sådes utförsel, och så orimligt mig synes, att åkerbruket under det samma nått en högd, hvilken det nu i vår tid skulle sakna, så litet kan man neka, att spanmål då och då vid slutet af 13, samt under 14 och 15 århundrade blifvit från Sverige till utrikes orter utskeppad. Men att Riket svårligen

kunnat umbåra denna vara, och att således icke den utgjort någon betydlig del af Sveriges utförsel, finner man deraf, att sådes utförseln varit föga tillåtelig, så vida Hertigarna Eric och Waldemar af Konung Birger 1304 anklagades för det de emot Kongl. befallning, till Rikets förderf, utfört spannmål, samt smör, flåsk och andra lifsmedel utur landet *e*). Äfven så ser man af Contrakter emellan Kongl. personer vid denna tid, att förbehåll gjordes om fri utförsel af såd, och andra åteliga varor, som tillfölo dem i råntor; *f*) samt att det fordrades Konungens tillåtelse för ämbetsmän, att utföra sin tionde spannmål; hvilket alt bevisar, det lagen och bruket varit emot sådan upförsel *g*). Rimkrönikan, som hör till 15 seculum, räknar till Sveriges förmåner, att det hade tillräckelig tillgång på såd och lifsmedel *h*) men tillägger strax andra varor, hvilke kunde till utlåningen aflåtas.

Bo-

- e*) Er. Ol. Hist. Svec. pag. 174. Rimkrön. p. 78.
- f*) Öfverenskommelsen emellan K. Magnus och Hertiginnan Ingeborg. Scaris die beat. Valent. 1326. Ifr. Dal. D. 2. p. 406, Lagerbr. D. 3. p. 235, 317.
- g*) K. Magni Ericson Rosol. för Biskop Henning att utföra spannmål från Jemtland. Ifr. Dalin Del. 2. p. 460. Lagerbring 377, 567. K. Eric XIII förbud i bref till Riksfens Råd 1426 i Lagerbr. Del. 4. Bil. 2.
- h*) Korn, få, smör och fvin
Hafva the nog hem til sin.

Boskaps skötsel, landets naturliga yrke, är gammal i Sverige, och folkets tarflighet säger oss, att Riket tidigt kunnat umbära den afkastning, som af detta näringsfång hämtas. Góthiske håstar voro allmänt agtade och föryttrades utomlands i).

Sednare låra fiskerierne lämnat varor till utförsel, emedan till deras förmonliga idkande fordrades dels någon konst dels ock ymnigare tillgång på lin och hampa, om fångsten skulle stiga högre än nations egna behof krafde; hvartill kan läggas att brist på salt gjorde betydligt hinder i våra fiskforters förvarande, för längre tid, hvilket blifver en nödvändighet, så snart man vill anse dem, såsom en handels vara, tjenlig att utföras. Sillfångsten vid Skånska kusten, en betydlig del af Hansestädernas handel, var en nåring som mera riktade Daniske, än Svenske underfåtare.

Ifrån Jagt och Djurfånge lårer den äldsta utsképning få råkna sin anledning. Vidsträckta skogar, föga upodling, ringa folk-mångd, små behof och en viss maklighet, som åtföljer alla mindre hyffade nationer, att detta tyckes förståkra, det vilda djuren fått ofredade till ansefligt antal öka sig in till den tiden, då handel i nionde århundrade begynte med utlåningar öfvas; hvarföre ock tro-

A a 2

ligt

i) Lagerbr. D. 4. p. 251.

ligt synes att dessa utlåningars första handels affigter endast och allenast utgått på skinvaror, hvilka i öfra eller västra delen af tyska Riket då med förmån affattes, emedan de vid Rhenströmen boende, långt för än östra delen af Tysskland, fått begrep om pragt och beqvåmlighet *k*).

Bergshandteringen lär i Sverige varit okänd, intill dess att inkommande tyskar, som tidigare började idka denna näring, lärde vår nation att drifva den med fördel. Dessförinnan har väl myrjern gifvit ämne till de förnåmligaste nödtorfter af yxor, knifvar och vapn. Hvad som egentligen angår Bergshandterings tillväxt, är ett ämne, som är från närvarande afhandling mera afskildt. När man sammantager allt det som Langebeck här om anför *l*) lär tankan om dess höga ålder hos oss mycket minskas, äfven som den gifsnings att Lybeckarena sökt lägga hinder för svenska järnverkens utvidgande, torde vid närmare pröfning förlora något af sin trovärdighet.

Ehuru ej träverks-handeln hör till den tiden, då alla intill Östersjön liggande och äfven andra Landskap hade sjelfva tillräckelige sko-

k) Ifr. Schmidts Gesch. d. Deutschen Th. 2. p. 96, 396.
Fischers Gesch. d. Teutsch. Handl. Th. I. p. 72, 174.

l) Acta Soc. Hafniens. T. VII.

skogar, eller åtminstone så nära belågne, att verke med större kostnad skul'e hämtas från de långst i nordn afskilgda orter, så gjorde dock Hansestädernas handel på Holland, att de tidigt nog började tillita våre svenske ek- och bokskogar; Hvarföre man finner att borgarena i Campen redan år 1314 fingo tillstånd jelse att hos oss hugga ved och timmer *m*); och ännu i Konung Gustaf I:s tid bestod större delen af vår utskipping till Holland uti spilor, mastér, låkter, sågstockar och ved, som inlastades i sjelfva Stockholm *n*).

Utgående varor voro således hästar, och annan levande boskap, ko- och oxhudar, björn- varg- råf- mård- utter- lo- bålverhare- ekhorn och skålskin samt hermeliner: kjött, smör, talg, ister, kökenfett, skjålspeck, tran, lax, ål, gåddor, strömming, timmer, mastér, spilor, sågstockar, leckter, klofvar, ved, osmundsjern, stångjern, koppar, silfver, samt understundom råg och korn.

De varor som åter infördes i Riket låra i början ej varit färdeles många och betydliga. Folket, som blott hade råa begär, och sådana dem tillgången medgifvit, kunde ej retas till andra behof än dem, till hvilkas upfyllande bytes handeln gaf anledning. Ringheten af

A a 3

de

m) Ifr. ofvanföre

n) Bergü Tal om Stockholm p. 16.

de varor som utfördes såger oss derföre någorlunda huru stor intörfeln kunde vara. Troligen bestod den i tyger, salt o), något vin, metall arbeten och vissa prydnader af glas- eller stenforter, af hvilka sistnämde slag vi då och då finna kvarlevor uti ättechögarne. Sagorna omtala väl mycket prål i kläder, men det lärer efter deras vana vara något rundeligen tilltagit, eller ock måste det förstås om ganska få personer; hvarvid också anmärkningsvis torde få nämnas, det Sverige, före Christendomen, ej bör uti det, som kallas öfverflöds varor, anses lika med Norrige och Danmark, hvilka Rikens inbyggare, igenom ständiga resor och umgänge i Ängland, samt igenom deras Prinsars omfärdande, tidigare århöllo smak för de saker, som en mera belevnad verld ej lätteligen umbär.

De varor, som påfördes oss under sednare Catholska tiden voro klåden p) samt tyger af siden och ylle jemte lärft och dräll, hvilka dels tillverkades i sjelfva Östersjöstäderna eller deromkring, dels igenom transitto handel kommo ifrån Ängland, men måst ifrån Flandern och Nederländerna, hvarest fa-

o) Se Olof Haraldsons Saga Cap. 168.

p) Klåden, som voro i Sverige brukliga under medeltiden uppräknas i Kongl. Bibl. Tidn. 1767 D. 2. p. m. 81; men förteckningen kan ökas af Gottl. Lagen C. 15. p. 68.

fabriquerne tidigt upnådde den största högd. Af klåden nämnas de flåsta efter orten, hvar-
est de blifvit våfne, såsom leidiskt, amster-
damiskt, lybeskt, marienborst o. f. v. Af siden
anføres sammet (flögel) blyant, gyllenduk
(baldakin) tafter (findal) och flera slag *q*).
Skurne och fårdiggjorde klådningar inbrak-
tes åfven; men om desse voro för andra än
de förnåmre, kan man ej veta.

Vin, renskt samt franskt, rödt och hvitt
r) must, claret, kirsedrank, (en dryck tillredd
af kirsbår) mjöd, mumma och öl *s*) ifrån
många orter utgjorde en betydlig handels-
gren, så vida man ålskade stora bröllop,
barns - kyrkogångs- och graföl, och de för-
mögnare i nation, både i städer och på lan-
det, någorlunda jemt besökte hvarandra till
dryckes-lag, för att fördrifva dagen, som åf-
ven på de tider var lång för den lyfslöfe. Af
samma skäl åtgick mycket specerier, som nyt-
tjades dels till matredning, dels till att göra
dryckes varorna mera hetfiga. Således be-

A a 4

stod

- q*) Se Kongl. Bibl. Tidn. ibidem.
r) Se Monum. Ulleråk. p. 89. där de anföras såsom
nyttjade på Lagman Birger Persons graföhl. Oder-
berger vin nämnes i Gottl. Lagen. p. 50.
s) Öl var af flera slag: Tramne öl eller Lybskt näm-
nes i Björkåa Rätt. Cap. 21. f. 14. Stads-Lagen Han-
delsbalk Cap. 29. Pasavalk ifrån Pommern. Gutniskt
öl. Stadslagen p. a. ft.

stod claret af vin, honung, peppar, cardemumma, neglikor och flera krydder. Till grafölet efter Sanct Britas fader, Birger Pehrson till Finstad köptes 1328:

1 $\frac{1}{2}$	—	skålp. safran.
12	—	kumin.
3	—	anis.
4 $\frac{3}{4}$	—	ingefära.
1 $\frac{1}{2}$	—	paradiskorn.
1	—	kanel.
6	—	pepar.
3	—	galanga, (en rot, som nyttjades till samma behof som pepar).
100 à 120	—	skålp. mandel.
170 à 190	—	risgryn.
12	—	skålp. mandelolja och så vidare t).

Deffa och andra specerier, dem Östersjöståderna hämtade ifrån Nederländerna, gäfvo mycken vinst, åfven såsom deras handel med frukter och jordväxter, som infördes, nemligen äplen, påron, nötter, hufvudkål, humla, rötter, persilja, lök, och sådant mera. Järnsniden och metall arbeten, af guld, silfver, mässing, koppar, tenn, ingingo i Riket, ehuru i mindre mon, sedan svenska städerna voro inrättade. Arbeta af guld och silfver
nyt-

*) Se monum. Ulleråk. p. 89.

nyttjades på klåder; guldkådjor, samt bälten och vapnklådnad af silfver; åfven som husgerådsfäker, kyrkokåril, monstrantzer, helgedoma-kar, och flera till allmän och enskild gudstjenst hörande delar, utgjorde ganska betydelige handels articular.

Af måffing inbraktes kettlar, beslag, fadelprydnader, ljuskronor, ljusfakkar &c. samt klockor, af hvilka sistnämnda ännu många finnas, som i femtonde och sextonde århundrade äro gytta i Lybeck, ehuru klockgjuterier då voro på åtskillige ställen i Riket anlagde. Af koppar och tenn likaledes allahanda kåril.

Matvaror blefvo väl ej till någon myckenhet hitförde; dock är otvifvelaktigt af såkra handlingar, det hvete, råg, mjöl, korn, malt, oftast ingingo, och beständigt gryn, saltad och torkad fisk, i synnerhet sill och stockfisk. Andra varor såsom salt, lin, hampa, låke-medel, ädla stenar, pärlor, guld och silfvertråd, spetsar, svarfvade och skurne fäcker af elfenben och mera sällsynte trådsorter, paper, glas, speglar, skatuller, knarrholt, vagenfrott, till och med peppar-kakor, igenfinnas bland det gods som infördes, hvilket Hantverksmästarna till stor del hämtade ifrån Flandern, som då var den förnämsta Stapel i Europa, utom Medelhafvet.

Oaktat dessa underrättelser om in- och utförseln, möter mycken svårighet att afväga de förmåner, som af denna handel kunnat å ömse sidor tillflyta så väl Sverige som Hansestäderna. Det är endast genom kännedom af den tidens rådande tankefätt i handelspolitiken och af de författningar, som vidtogos till jämkande emellan egne undersåtares och utlåningarnes tåflan, hvarigenom man kan fåttas i stånd, att med någorlunda säkerhet bryta sig fram genom detta mörker. Men, då man tror sig finna allt detta i de frihets bref, som blifvit Lybeckarena och de med dem förenta Städer hos oss tildelta, stannar man ej sällan i villrådighet vid de otydliga och obestämda talesfätt, där förekomma, samt vid den motstridighet man ofta dem emellan blifver varse. Jag skall dock försöka, att i anledning af dessa bref, jämförde med vår Stadslag, upställa en tafla, på de friheter och inskränkningar, som tillhörde den tidens handel.

I första början lär man ej kunna anse handeln annorlunda än såsom en fri näring, den in- eller utlåning efter behag ågde att drifva; då det stod uti hvars och ens skön, att köpa eller sälja efter den förmon, som man af varubytet trodde sig erhålla. Sedan således ordentliga handels och handtvårks-
stå-

ståder vid östersjön inrättades, fullföljde deras invånare affigten med sitt sammantråde och idkade handel på tilliggande kuster, hvarvid svenska Nationen gjorde, hvad alla Nationer i lika outhärdligt tillstånd gjort; den uplåt åt främmande befattningen af varors in och utförsel, efter som den ännu saknade kunskap, böjelse och drift, att dermed själf sysselsätta sig. Detta låter vara grunden till Hansestädernas handelsfriheter på Sverige, hvilka efterhand förändrades, ehuru icke i den samma mån, som svenskarnes medtåflan tilltog.

Intet hinder lades i vägen för en utlåning, som ville sätta sig ned i Sverige. Han ågde då beskydd af lagarne, såsom en svensk, hvilket namn han åtven iklädde sig, hvarmed följde arfsrätt efter afledne anhörige. Sådan var Lybeckarens första rättighet *u*).

Såsom handelsutbredde umgänget med flera Nationer, och detta åter mildrade tankesätten, blef det en nödvändig följd, att afstå ifrån den barbariska vane, som i Norden tyckes varit allmänt hårsäkande, att skeppsbrutit gods behöls af ägaren till stranden där olyckan händt; och Lybeckarena underlåto aldrig att påyrka denna mensklighet *y*).

En

u) Patriæ nostræ Legibus utantur & regantur, & Sveci de cetero apellantur. Privileg. Duc. Birgeri 1250. Reg. Birgeri 1292. Reg. Magni Smek 1336.

y) Privileg. dat. 1250, 1251, 1277, 1292, 1336.

En lång tid drog den regerande inga fördelar af handelen; och sedan man, i likhet med bruket i Tyfkland, hos oss begynt lägga någon afgift på de inkommande varor, var man föga nogräknad att eftergifva denna tull. Man har af det föregående sett, att Lybeck och flera städer här i Riket ågt denna frihet y). Under K. Magnus Ericsons tid, ålades väl de handlande, som införde kram- och specerier, att för hvarje 40 marks värde af lasten, på myntet inlåmna en mark silfver, men som de erhöilo värdet åter i myntade pengar, var denna pålaga ej tryckande z). Detta lårer vara den silfver tull jag finner anmärkt i Calmare Stads Tånkebok, som förvaras på Upsala Bibliothek, och hvilken anmärkning, såsom mycket uplysende historien om tullen jag här får anföra:

"Anno Domini MCCCLXXXIII die be-
 "ati Gregorii de rechtighet van den silfuer tul-
 "len. Tho dem ersten alle kopenfkap bene-
 "den X marcer gheuet neyn füluer. Item also
 "dene guet alz hyrna Schreue fleyd en gheuet
 "neynen tollen, alz Stockfisk under aller lege
 "visik,

y) Volumus Lubecenses a tribulo & thelonis quolibet esse liberos & exemptos. Priv. a 1250, 1251, 1277, 1292.

z) Olai Petri Sv. Chron. Ifr. Lagerbr. D. 3. p. 317, 595. D. 4. p. 547.

"visk, rogge, meel, korn, molt unde weyte,
 "loek unde appeln unde beren unde notte pe-
 "teralien vörtele, kabuscoe, peperkoken, va-
 "genskott. Knarreholt unde hoppen unde alle
 "kleine ding de en Mynsche to sine liue be-
 "houet gheuet neyn füluer men alle andre kö-
 "penschopp gheuet füluer det ander gelt neyn.
 D. å. År 1384. hel. Gregorii dag, hvad som
 bör märkas vid silfver tullen eller tullens ut-
 görande i silfver. Til det första: alla varor,
 under x markers värde, gifva ej tull i silfver:
 ej heller de varor, som här efterskrefne stå,
 gifva silfver tullen, såsom stockfisk, och alla
 slags fisk, rog, mjöl, korn, malt och hvete,
 lök och äplen och påron och nötter och grön-
 saker, rötter, hufvudkål, pepparkakor, vagen-
 skott, knarreholt och humla och allehanda
 ringa saker, dem en menniska till lifvets nöd-
 torft behöfver, gifva icke silfver, men alla an-
 dra handels-varor gifva silfver. Att denna
 afgift, som i början bestod endast i utbyte af
 omyntadt silfver emot myntadt, med tiden
 förvandlat sig uti en ovillkorlig pålaga, slutar
 jag af den stadga, som K. Carl Knutson 1443
 utgifvit a); äfven som af en taxa på inkom-
 mande

- a) "Och finds ey swa til at holla mynt oppe, uthan
 "med Toll. Alle mene bade Borgare oc köpmen,
 "som Utrikes Gotz föra hit til Stockholm, Calmar-
 "na, Sudercöping eller Abo, scola göra Toll af alla

mande och utgående varor, gjord omkring samma tid, och hvilken, såsom hittills föga känd, jag utur den åberopade Calmare Stads Tånkebok tror mig böra bifoga: *Suadana Toll äru gäste och köpmän varit vani ath uthgiffua aff alder. Först XII öre af huart leydest ock Amsterdamst. item aff buschist, alst ok suadana ringa laken aff huart stykke IV öre. Item VI öre aff huart fat vin. Item huaria XX:de tunno öl, kan en man icke upfylla tioghen, tha giffvi ut III. gutniske af hvarje tunno. Item Spezery som för Spezery rekñas I. öre af hvarje Lybiske mark. Item XII öre af hvar låst salt. Item XII öre af huart kwmist lakan. Item III. öre af hvar Sardwk. Item I. mark af hvar håst som utföres. Item III. öre af huart stykke Marborst. Item hvar XX:de tunna Kersedrank och Mjöd. Item aff deldermundest en mark ok aff thesgelikes mer. Item fodhrduk, som han stoor i Stådirna I öre af hvar Lybisk mark. Det år ock så otvifvelagtigt*

"the Utrikes Gotz, som the fåa til någor för:na Stad
"föra, fåa ok af hvarje Firetie marka Gotz scola the
"lata koma oppo Myntit i hvar för:da Stad en lödig
"mark lödigt silf." *Gamla Stadgar* til Björkö Rätt p. 52.

Uti K. Christierns Förlåkran 1476 förnyades detta: "Item schall all Tollän ower alt Sveriges Righe
"legges efter Sölftal och legges til at holla mynten
"oppe meth, ehuru thæt haver til forn sedh varet i
"nogle Köpstäder ath the hawe gifwet öl-toldh el-
"ler svodan annen Told. *Hadorph. Rimkr. D. 2. p. 299.*

agtigt att Lybeck och de öfriga Hansestäderna vid slutet af 14 Seculo ej utan någon afgift hafva idkat sin handel i Sverige, ehuru man väl icke känner förhållandet deraf *b*).

Tidigt nog började man att lyfta åt någon inskränkning af utlåningarnes handel, bevekt af den ömhet om egen fördel som nationer emellan är så naturlig. I första början bestodo våra sjöstäder af tyskar och infödda, samt hade Magistrater af begge Nationerna, hvartil ordfaken ingen annan lärer varit ån den, att desse utlåningar sjelfve gifvit första anledningen till staplarnes skick och egen-skaper. De utländske hade svårt att drifva någon handel, om icke vissa Personer i de lågligaste hamnar qvarstadnade, för att vinter, höst och vår tilbyta sig den afvel, som Almogen medförde i affigt att föryttra och hvilken sedan om sommaren utskeppades. Sådane personer, såsom mindre kännare af landet och språket, antogo sig till biträde sven-skar, som således, sedan de inhämtat handels-rörelsens grunder och därvid sjelfve någon tid lagt hand, nedsatte sig husfaste jemte de utländske handlande. Det blef på detta sätt
en

b) Dato antiquo & consueto theloneo ad nihilum ultra graventur.

Theloneo nostro solito nobis salvo. Litt. Regg. Magni & Haquini 1361.

en naturlig och i sin början mindre skadelig följd c) att hälften af Magistraterna utgjordes af tyskar, hvilket bruk, då omständigheter och tänkesätt med tiden ändrades, blef ett frö till misshållighet. Svenska Borgaren var därigenom ofta på det ömaste sätt förfördelad och Almogen tyckes ej eller varit dermed belåten. Vårkan derutaf blef således att denna sedvänja uphörde, och genom ett Riksfens Råds bref 1470 aldeles förböds d).

För främmande var det, enligt vår Stadslag, icke tillåtit, att resa omkring landet, antingen för handel eller skulders indrivande; icke eller att uti städerna dit de anlände, idka någon handel med landtmannen eller andra

c) "Hafver Konungen medh sitt Ryksfens Råd och mån skipat och fått Stadslag i Sverige, ther är uthtryckt
 "att Utländske skola radha med Inländskom i Städerna
 "för köpslagan och handteringen skull, som inländske
 "hafva medh utländskom, bådhe inländis och utländis.
 "*Riksfens Råds Förkl. uppå ther ordet Inländsker 1436.*
 "*ap. Hadorph. D. 2. p. 115.*

d) "År 1470 kom Menigheten här i Stockholm, ock aff flere andre Städher, ock Almogha aff alla Landskap
 "här i Ryket för ofs, ock beklagade sigh huru stora
 "förfång och försmådhelse som menigha Sverike Rykes
 "Almoghe långligen hafver haft aff thet, at alle köp
 "städher i Sverike skola vara förplichtade til at hafva
 "halffdeelen i Stadz radh medh sigh Thydske Borga-
 "mästare och Rådhmån, aff hvilket stoor tvedrächt,
 "ovilja ock fördärfv äro långligen ock offta upreeste.

dra ståders Borgare; dem ålåg att noga upgifva sitt gods, och låta uplägga det i öppna gatubodar, att köpa och sälja endast i större partier *e*). Med allt sådant lär dock få mycket mindre Rikets Stapel- och Upståds-borgare kunnat undgå att känna verkan af missbruk och underflef, som det var utländske män tillåtit att vinna burkap och med det samma tillfälle gifvit, att uti commission emottaga och föryttra Hansestådernas handelsvaror.

Detta allt berättelse; vis anfördt, gifver anledning, att, efter Kongl. Academiens behag, vidröra den verkan, som Hansestådernas handel hade på Svea Rike.

All handel emellan tvänne Nationer, upkommen af den enas behof och utvidgad för dess beqvåmlighet, understödjdes af den andras vinningslyftnad. Så gjorde ock Hanseståderna med våre förfäder, hvilkas blotta nödtorfts behof de i början upfylte, under det deras tjänstfårdighet beredde ett slags öfverflöd, eller förde till bruket af sådana varor, som utan sårdeles olågenhet kunnat umbåras. Christna lånans antagande hade satt Nationen i samband med det öfriga Europa, samt förmildrat federne genom den uplysning och ordning som infördes. Denna uplysning

DEL. II.

B b

ver-

e) Stadslagen köpmål. Balk. (30, 34.)

verkade icke allenast på enskildta hushållningens förbättrande, utan ock på umgånget; och, då den förra medförde möjligheten, åstodkom det sednare nödvändigheten af flere beqvåmligheter, dem menniskan från begynnelsen mera söker för andras omdöme, än sin egen kånsla.

Den undervisning och förbättring i jordbruket, som, jemte annat, efter Christendomens fortplantning, förådlade Nationen, behöfde vidare upmuntras genom affattning. Svenska varorna voro sådana, som till större delen ej saknades uti de Landskap, hvilka ligga vid Östersjön; följakteligen kunde de derstädes ej till förbrukande afyttras, utan borde föras till andra orter som dem tarfvade. Sjelfve kände våre Förfäder icke fårdeles de utom Sundet belågne platser, och ännu mindre voro de i tilstånd att öppna handel med dem, håldst handeln på Norrjön innebår, varornes förande öfver farvatten, som tillhörde Danmark, med hvilket Rike fallan någon varagtig fred stod att förmoda; och, om än denna olågenhet icke hindrade, besvärades dock en sådan rörelse af osäkerheten för sjööröfware, dem Regeringen ej förmodde utrota, så vida desse troligen voro strandbyggare, som ej oftare visade sig, än de sågo tillfälle eller gjorde sig hopp att öf-

ver-

vermågtiga förbigående handelskepp. I detta afseende var det icke illa, att Hansestädernas handlande infunno sig i svenska hamnar, der de icke allenast emottogo våra varor, och tillbragte oss sina, utan äfven efter hand gifvo folket det begrep om köpenkap, att de svenske sjelfve kunde med förmon bestrida rörelsen, utan hvilken utländska handeln i längden blifvit ett för Riket högst farligt ok, så vida den eljest kommit att vara utan all motvigt.

Att utländske handtvärkare indrogos, var så mycket mindre i de tider en olycka, som vi i annor händelse torde längre hafva saknat fullkomlighet uti handtverkerier, och derigenom varit föranledde, att utifrån skaffa oss oumgäangeligt slödde arbete.

Om Hansestäderna vid alt detta hade ögat fåstat på egen vinning, hörer sådant mera till handelsväsende, än til folket, som sköter den. Ser man på deras Privilegier, voro de store efter nu varande tiders bruk; men, då handeln uti ett Rike ej kan vara annorlunda beskaffad än folkets kundskap, tänkesätt och förmögenhet medgifva, så blef det en nödvändighet för Sverige att i början förunna utlånningen så förmonlige villkor, som kunde upmuntra honom att fortfara uti dess påbegynte rörelse. Ett stort fel begecks dock sedan af Re-

geringen, i det Hansestädernas förmoner, icke, såsom vederbordt, inskränktes i den mohn, som Nation lärde känna handel, och, igenom öfningen samt en tiltagande förmögenhet, fattes i stånd att själf tillägna sig befattningen med varornas ut- och införande i Riket; ty svenske köpmannen, som hvarken i penningstyrka eller handels utgifter kunde upnä Hansestädernas borgare, blef därigenom stäld uti en undervigt, hvilken hade kunnat förekommas om skilnad på friheter tidigt blifvit stadgad för ut- och inländske handlande.

Verkan häraf på Riket var ofelbart skadelig; dock torde den likväl hafva åstadkommit någon nytta för Landtmannen, hvars varor stegrades igenom gemenfamheten af ut- och inländske köpare, äfvensom inkommande varorna af samma anledning borde såljas til drägeligaste pris; Men emedlertid förlorades en stor del af Rikets handels-vinst, som kom utländske köpmannen till godo, riktade Hansestäderna och således ej feck uphjelpa våra egna städer utur deras vanmagt.

Vid alt detta anmärkes dock, att ehuru Påfvelige Skattekammaren, Danske Regeringen, Pelcgrims färder, Clericiets refor och fluderandes upphållande utom lands, medtogo ansefliga summor, befann sig likväl Riket

ket uti ett flags vålmåga, som ej kunde vara grundad uti annat, än att handelsvägen gjorde förmonligt utslag åt svenska sidan, hvilket lätt begripes, då man besinnar att Landet ej kunde vara serdeles bemedladt när Hansestädernas handel begyntes, och att blott hvad som fanns i Kloster och Kyrkor vid K. Gustafs Reduction utgjorde det man kan kalla skatter. Förena vi härmed allt hvad enskilde Personer ägde, hvilket var anseeligt, och påminna oss, att Sahla Silfvergrufva ännu ej gifvit något betydligt: att landet under Hanseatiska handeln ifrån föga annat än ödemark blifvit upodladt, samt att fästningar, Slott, kloster, kyrkor, herregårdar blifvit upförde, oagtrade de långvarige svåre och inländske oroligheter, så vill det synas, som Hansestädernas handel på Sverige kunde tåla något mildare begrep, än det som vanligen hyfles om den samna f).

B b 3

Han-

f) Så tänkte Nation år 1491:

"Hafve wy ofwer wegit och ofwer lest Rigesens
 "Register, och funnit ther uthi hwad bestand och
 "fördeel Riget hafde uppa then tyd Tydlike seglede
 "til Sytherkoping, Kalmarne och andre stæds her
 "i Riget, och hafde ther sin kösmundskap, oc tha
 "som thet skedhæ, tha fandtes ingen vara här uthaf
 "Riget, utan blefue i mæstha Köpstäderne Inriges
 "och tha stod ware Stæder och Menigheten i godh
 "bestand: En sydhan hon fördes swo Utriges, tha
 "ære wredha upkomne och förbæthrede thetas Stæ-

Hansestädernas Politiska verkan i öfrigt på Riket torde icke eller förtjena allt det missnöje, som kastas på dem. Förr än Waldemar III. steg på Danska Thronen hade Riket ej sårdeles äfventyrliga relationer till främmande magter, och så länge märker man ej något inflytande af Hansestäderna; men, sedan denne tiltagsne Herre begynte införa i Norden en mindre nogräknad Statskonst, samt Calmare Union blef uprättad, hvilken förledde Danska Regeringen att besluta det Sverige borde göras till bihang åt Danmark, blef Hansestädernas Politiske tänkesätt i samma ämne af högsta vikt. Om vi å ena sidan ej behöfve tro annat, än att dessa städer, såsom andre Stater i slike mål, skickade sig efter eget intresse, så kunna vi dock å den andra icke neka, att Lybeck i synnerhet med all klokhet och styrka arbetade uppå bibehållande af Rikets sjelfständighet. Huru sistnämde Stad uppförde sig uti K. Waldemars oroligheter år tillförene nämnt, och lände deras allvarsamma motstånd Sverige til mycken säkerhet emot

”der i Danmark. Therfore til thet menige bästa hafue ”vy nu samtogt att en rätt fry Marknat skall stan- ”dæ och upaghas i Kalmarne, Söderköping och Ny- ”lösa, swa alle Andelige, Werdzlige, Bønder och ”Bookarlæ, Utlendske och Inlændske måge fryt kø- ”pa hvar med then andra.” (*Rikens Råds Stadga i Tålge 1491*) *Björk. Stad. p. 68.*

emot denne farlige Konung, som aldrig af rättvisa och billighet afhölls att bruka både magt och list emot sine grannar. Ännu vak-
sammare voro Hansestäderna sedan Unionen
ingicks; och har man uti det föregående vi-
sat, att de aldrig med kallfinnighet ansågo
den tvetydiga ställning, hvaruti Riket ofta
befann sig och sin frihet under Danska Före-
ningen. Deras oskiljaktighet ifrån Sverige i
påkommande krig med Danmark, medförde
naturligtvis mera betänklighet å Danska sidan
att anfälla oss; och, då det kom till uppenbart
utbrott emot oss, var deras flotta af farligare
följder för det kringflutna Danska Riket, än
vår armée, som till det högsta kunde infalla
i Skåne. Danske Konungarne af Oldenburg-
ska huset hade derföre nog skäl att hata Ly-
beck, som så envist satte sig emot Sveriges
undertryckande; och, med mindre ståndag-
tighet hos desse köpmän, hade till äfventyrs
svenska friheten i denna stund snarare varit
ett ämne för Historien, än en källa till vår
närvarande Sällhet.

Detta allt och det verkeliga stöd, som K.
Gustaf I. åtnjöt af Lybeck vid Danska våld-
dets kullkastande, kan ej annat än anses så-
som en omedelbar verkan af Hansestädernas
handels relation till Sverige, hvilken således,
åtminstone i detta afseende bör skattas för-
monlig.

B b 4

N:o 1.

N:o 1.

(Efter en gammal afskrift på Ups. Bibliotek. Grön; Bok. B. 1. p. 491.)

Rådslag och Bruilgen emott de Lybske,
dat. Nyköping Anno c. 1533.

Item Anno domini m. d. xxxiiij då war
wår Nådige herre och Konung i Nykiöping
om Sancte Margrete tidh då wartt thenne
effter:ne artickill samptyckt aff Rykesens
Råadh och frällsitt och aff deris fulmechtig
sendebudh aff Ståd:ne her i landitt.

Först tychris rådth wara att thenn gäldh
som ännu starr obetalatt om någott sådant
år att then ännu bliffue betalatt och sedann
then beralatt år, att wår nådige herre Ryke-
sens Råadh måtte få deris breff igen sedan
mene att wår nådige herre har ju få godh
rätt att tala them till um huadhbrist som hans
nadh haffuer thill dem de nu haffue att tala
ås thill.

Thenn annen Artikill um tollen svår-
de Borganne så och thet bekände att de titt
och äfftha haffua beklagatt sig och begäradt
att samma tull måtte upkomma effter gam-
mal sedhuane då ehwar som thet skulle kom-
ma någott obiståndh äffthår wille the tå hål-
ler att thet blifua skulle som thet nu een tid
lång ståatt haffuer och liida och wndgälla
theris skada huru the kunne, thill thes Gudh
will

will fogith i en annan måtte dåg tullen aff Wismar, Strålsundh, och Rådstack bliffuer bestånds thill thes att ther om ännu kunne bliffua än enn gång handlatt der wim, men Danfke, Ryghe, Råffle, må våll göras the-
ras tull thilbörliche effther som gammalt och fort år.

Item tridje Artickill, wim rustning tyck-
tis dem råadh wara att wår N. H. nu strax
wille sende enn wifs karl ther hånn thill Lyb-
ske och skrifua them thill och låtha förhåra
för huad saak skyldh de sådana besättning
gjortt hafua på wår N. H. gods wim the haf-
ua tagit thett udi deris betalning, att hans N.
kan thet fåå wetta och thes för innan må
thenne besättning som her skedt år på the
Lybskes gods wåll bliffua bestånds thill thes
samme sende budh kunna komma thilbaka
igen.

Item fierde Artickell tyktes dem rådeli-
gitt vara att hans n. medh tiden når lågen-
heterna tillfæde wille förskicka några full-
myndiga thill Lybske och låtha förhandla
medh them både om preuilegier och alle an-
dre brifter som themelig wara kunna och
thesligest råkne medt dām om the ännu thill
ackdens åre, wim gālden heller ey. Och huar
som de wille betunga hans nåde heller Swerige
någott her wtöfluer, thå wille alle samfålleli-
ge

ge både frällses männ och köpståds män
hjalpa thill medh lifff och gods sadant att aff-
uårga medh lifffuet effther som wy plichtige
äre thesligist tycktes dem rätt wara att H. N.
wille schriffua thill Danmark att förwette sig
medh dām, om hans N:de skall för mādhe
sig någott obestand aff dām.

N:o 2.

(Gröna Boken B. r. p. 492.)

Copia af eth Richffens Råds breff till
de Lybske, D:m Calmarne, tempore
Michaelis, Anno 1533.

Wår wenlig helse &c. Wy giiffuom
thillkenne gode männ att vy hafue nu för
någott Rykesens wårdande ärende skyld wa-
ritt her i Kalmarne thil möte och samtale med
hogmechtig förste och herre K. Göstaff
medh Guds nåde Suerigis och Göthes Ko-
nung wår kerefte och nådige herre så i-
bländ annatt hafue wy och i sanningh för-
numit huruleds i gode män hafue wällelige
hanlath medh för:ne K. M. wår Kerefte Her-
res Gods huilkett Hans Nåd eller wy ingele-
des aff eder förment hade effther then marg-
fallelige gunst wilkor och fryhet eder aff H.
Nådes Hög:t wår Kere nådige Herre och ry-
kett wedfarett år, theruthöffuer år ås före-
kommet aff de wankade köpmän the komme
ifrå

ifrå eder stadh Lübecke huruleds ibland eder wankar myckett harmligt och spotzikt snack om för:ne Kongl. Ma:tt war kerefte nådige herre och ås thet dog nu föge görds behoff effther hans h:r:rtt haffuer alltydh hafft stoor wmkost umak och wmsorg för eder skyld och fått sig i stoor fara på thet i thill eder betalning her aff Ryket komma måtte thenn i nu thil thet ytterste fåatt haffue öfwer och icke fått efther eder egens Regist och Rekenfkap. Så thycker ås thet allom wigligith wara att huar och enn fogde sin ordh på för:de Kongl. Ma:tt w. k. nådige herre och ås thill thet beste, så frampt ther icke något ondt aff förmodandes år. Och på thet för:de w. k. n. h. måtte komma thill ett åndeligt beslutt om samme gieldh, fynels os nyttigast wara att i sende hytt tuå eders fullmyndige sendebudh medh the preuilegier breff och Segill i her aff Rykett fått haffue wm samme giell, så frampt man förmoda skall något warafftigt bestånd ther efther föllia, ytterlige haffue wy och förstått att i storlige förundre huru alt gods och edre friheter her i Rykett arrestirrede åre, så må i gode männ wåll förmärka huadh wrfakenn ther thill år, thy all thenn stund i så wållelige handlatt haffue kunne i wåll förmärka att hans n. H:r:rtt vill ju någorståds haffue liika för - - -. Therföre synes ås rå-

rådeligast wara, att i befinne eder sjelffue
ther utinnan giffuandes h. nådes högmechtig-
hett och ås allfuarliga mening thillkenna hwar
wy ås effther råtta skole, eder Gud befallan-
des aff Kalmarna otensdag nåst för michaelis
anno c. m. d. xxxiiij.

N:o 3.

(Gröna Bok. B. 1. p. 495. B. 2. p. 488.)

Tesse Epter:na Framfättningar Begärer
Högmechtige Furste och Herre, Her Gö-
staf med Guds nådhe Sveriges och Göthes
&c. Konung, wår käreste nådig:te herre, att
dhe godhe mån hans nåds och Sweriges Ri-
ches Råd nu församblade, i Stockholm, be-
trachta och öfwerwåga wille, och wette hans
nåde dher på ett godtt Råd och Suar, hwad
dem synnes Ricket bålth och nyttigast wara,
&c. Anno Domini m. d. xxxiv g).

Först tuiflar Kongl. M:tt wår käreste
Nådig:e Herre innthet, att i godhe mån alle
Sweriges Riches Råd, granneliga nog wet-
te, huad skade och hoff mod dhe aff Lybko,
nu i förledna sommar hafua gjordt, hans
Nådhe och Sweriges Riche, icke allenast, att
dhe

- g) Uti den ena Afskriften finnes årtalet 1530, uti den
andra 1535. begge håller jag för felagtiga, emedan
innehållet tyckes tilkänna gifwa det denna Samman-
komst skedd 1534.

dhe haßua få wälleliga anntaßat hans nådes
 Gods som hans n. der liggande hade, utann
 och wela förhålda hans n. och Sweriges Ri-
 che dhe pannthe bref, som dhe af h. n. och
 Sueriges Rådli haßua, på denn betalning, och
 gifua dhe icke annorlunda fachenna före, ånn
 att de schulle haßua tagitt siig sliige obestånd
 på emoth h. n. enkannerliga för dett, dhe
 icke skulle haßua fått her af Richedt dheras
 fulla betalning, dhett dhe dog med ingenn
 skåli bevißa kundhe, hanns n. haßuer her till-
 stådhe deris ågnna öfuergifune Register och
 Rekenniskap och haßuer lathet öfuerläggia
 och rannfackia dem thill dett yttersta, och be-
 finnes ey annorlundha, ånn dhe haßua fått
 deris redheliga betalning öfver och icke fått,
 ja thill ettliche tufzannde march utöfuer, som
 i godhe mån aff Rådit, som tillstådes uåre i
 Calmarna nog förnumme, aff denn handling
 som Hendrich Nyebur hade haßte med de
 Lybische och dhe bref, som hann då hans
 n. skychade thilhånnde, och huar i godhe
 månn uille gifua edher deßs stunnder, dhå få-
 ghe Kongl. M:t uår kåre nådige herre dett
 gernna att i uille edher emellan ånn nu ran-
 facka och öfueruåga samme Kekeniskaper, få
 kunne i dhå sjelfue hõra och see huru dher
 om haßuer sig, menn hans n. förnimmer
 wåll, att denn betallning haßuer icke allenast
 ua-

uaridt orsachen thill deras föreragande obestånd, uthann dett haffuer waredt mere rothenn dher till, att Hans N. icke wille falla inn inn i denn feide med dem emoth Keyserlige Maj ts och Hans Maj:ts lannd och underfåther, dett hanns N. icke heller uåll hadhe stått til görandes, som huar förståndig mann, uåll sjelf besinna kann, och efter dhe Lybiske icke sinngei dhenn måtten fråm iett sinn uillie och draga hans N. oeh Sueriges Riche i flicht obestånd, och huad feigde dem sjelfue helst lyft hadhe, (som dhe altidh til förennde gjordt hafua) derföre åhre dhe wordnne H. N. så hedske och urede att dhe icke wetta, huad dhe uille bedrifua emoth Hans Nådhe.

Så hoppas och Hanns N. Högmechtigheett, att Hanns N. icke allenast på sinn egen personns wågnar, år kommin i flichtt buller medh dem, utann för menige Richsens wålfårdh skuldh, på dhett Hanns N. uille förfuara denn rått som Richet kunde hafua medh dem, och icke lathe få ofuerpucha sig, och latta dem hafna allann fördeleen bortha her af lanndet, som dhe wanne åre &c. Och för denn skuld begårer Hanns N. alles eders godha Rådth och mening till att wetta huru H. N. skulle båst taga dhenna sachenn före emoth dhe Lybiske, eller huadh rådth eller lem-

lempa båsth skulle finnas, thill att förfuara Hanns N. och Richsens rätt medh &c.

Och enndåg hanns nådhe ganniske förfeer sig till, att denn dhell som i hans nådhe lofuadt och tilägdh hafve, dåg tyches hanns nådhe att i godhe männ tage dhetta årendhe enndeles för lätteliga före; Besynnerlige efter dett dhe godhe men som våre hos h. n. i Nyköpinng och desligest i Calmarna, låfuade och tillsadhe h. n. att dhe wille rådfå i dhetta årende, och uetha h. n. härutinnan itt godtt råd och swar, dher hanns. n. dog innthedt sedhann förnumit hafuer, uthann år så blifuit beståendes, desligest blef och samma tijdh sagdt och belesuadt, *att i godhe männ skulle och tenncha thill, att berusta edher både thill lands och watten, medh skipp, folck, byster och wårjer*, och komma hanns n. thill undsettning hvar så behöfues, dher h. n. icke heller någodt thill ånn nu förnummit hafuer, derföre begårer hanns n. att i godhe männ uille dher om vara förrennchte och uette hanns n. på desse Arthichlar itt godtt swar, hwar h. n. sig efter råtta och der till förlata skall.

Dhernnest begårer hanns nådhes högmechtigheett wette af edher godhe men, hurredes i åre thillsinnes om Westerås Recess och Ordinantia, eller om samme Recess i alla
finna

finna punnchter och artichlar skall blifua vedh
 macht ståndandes, effter som Richsens Råds
 breff dher på utgifuidt, och sedann denn Ra-
 tificatio der om blifuidt uprettat, i Strenng-
 nes innehåller, hanns nådhe tycker att sam-
 me Recefs blifuer innthet hollen, utann öf-
 uertrådt fastudialle måtte, besynnerligenn att
 huar i sinn stadh rycher och rapper udaf Kir-
 chor, Kloster, prebend, prestabolenn, huadh
 dell, ware gods eller annadt dher unnderlig-
 ger, dher enn part dhå gannska lithenn eller
 och til efuentyrs alsinngen rått thill hafua,
 dett recessen icke heller medgifuer, derföre
 frågar h. n. eder godhe men, om dher icke
 skulle följe godt skåll medh, att denn dher
 hafuer tagit, eller tillegnnadt sig någottemoth
 Receffenn, dher han ingen rätt thill hafuer,
 (wari mere hanns nådhe eller någonn an-
 nan) om han icke må gifua dhett tilbacha i-
 genn, och sedan gå der om som lagenn med-
 gifuer, eller huad edher godhe men synnes
 dher om lichast wara, och efther huar i sin
 stadh tager fast i denn måtton, komber stordt
 rop och rychte iblanddh denn mene mann,
 så att h. n. uill taga altsammans ifrån Kyr-
 kiorna och leggja alla prestebolena ödhe, det
 dåg icke hanns nådes mening åhr, *och ville
 nu för dhenn skuldh, huarkenn enn eller annan
 snart sättie deris barn thill Schola, huad nytte*

te och gagn uill dher efter följia, gifuer hans nåde edher godhe menn thet fjelfue att befinna.

Sammalunda gifuer Kongl. Maj:t wår n. herre idher gode menn tillkenna, huruledes h. n. stådhes får klagemåll af hans nådhes underfåthar, både på landsbygden och i kiöpstedherne om dhenn öfuerpasselig schiutzfårdher som de blifua betungadhe thill att göra, ty huar och enn som far om landhett (Gudh gifue huem hann tilhörer) dhå skiuther hann sig iuu inn på hans nådhe, och puckar och tuingar så stachars bondhenn, att skam år åt, dher udåf hans n. får ett ondt rop och rychte utöfuer hufuudet, enndåg h. n:s folch dett iche gort, dhet hans nådhe hafuer nog warnat sine Suenner före, lichuell skall hans nådhe sådannt omgålla, licha som h. n:s folch skulle göra all denn skalchhet som skier i lanndett, derföre begier hans nådhe, att i godhe månn både innan Rådet och uthann, uille hålla deris Suenner dher thill, att dhe sådannt öfueruåld hos böndherne affstilla uela, och skiutha sig thill ingen annan, *änn thill dher godhe mann hann tiennar*, och om dher iche blifuer lagdt böther på, *befrågar hans nådhe om dhet iche skulle uara tilbörlogit*, att om någonn dher medh beslåes kundhe, som så öfuerfaller

böndernna, att hann måtte ju derföre tilbör-
liga straffadt blifua.

Ytterligare godhe männ, som edher al-
lom uthann tuifuell wäll witterligit åhr, för
havadh facher och misshandell skuldh, som
dessa Bårgsmenn åre her fångne, och innsat-
te på Ståcholms Slåth, huilchet att förtelie
för edher tyches Hanns. N. iche behöfuas,
så efther dhet i midhell tidh sedann dhe son-
gne blefwo, åre ingenn sådanne
herre mōthe skedde, iche heller låglighetenn
siigh så begifuer, att h. n. kunndhe sliche
årender att förenda, och *icke heller stodh
hans nåde wäll tilgiörandes, att lotta nå-
gonn straffa thill lifuedt, medh minndre hans
nådhe hadke enn dom för sig*, derföre begå-
rer hans n. att i godhe men, uille taga sam-
ma årender i retta, medh bergmennen och
såje hanns nådhe dher enn dom udaf på
dhem, *eller om i betróste att säya dhem fry
för deris hals*, att h. n. dåg måtte her om
komma till een enndelig ennda.

Suar uppå dhe framsettningar som Hög-
mechtig:e Furste och Herre, Her Gu-
staf, med Guds nådhe Sueriges och Göt-
tes &c. Konung vår Kåre:e Nådig:te
Herre, dhe goda menn Sins Nådes och
Rich-

Richsens Råds Råd, som nu her i Stockholm försambladhe åhre föregifuedt hafuer.

Till det första, om det obestånd som dhe Lybische hafua tagedt sig före emoth hans nådhe och Rychedt, suare dhe godhe mån så, att dhe aldrig hade det så fullkomliga förstådt tilförennde, att dhe Lybische så oredeliga handlatt hadhe, med deris rechenfkap emoth h. n. och Rychet, som dhe dåå i Calmarna tilstådes wore, det förnummo af hendrich nyburs schriftuelse, och dhe nu alle her i Stocholm det ytterligare af Rechenfkapenn förnummit hafua, att h. n. ju hafuer godt råd att tala dher uppå, dog på dhett hans nådhes sach och rått kann war da desto bättre och försuarligare, huar det komber inn för herrar och furstar, synntes dhe godhe männ på hans nådhes behagh, ånn nu rådellgit wara, att h. n. budhe dhe Lybische thill, att dhe göra h. n. och richenna enn godh redhelig Rechenfkap, genumdheras fullmyndige, mōthandes hans n. eller hans nådes fullmechtige i Calmarna eller huar h. n. tyches, men huar dhe Lybische dett iche unndergå uille, motte besinnas om dhå iche skulle radheligit wara, huar hans nådhe så techies, att dett gåfues inn uppå

några andra andra herrar och furstar, som dher udinnan handla kundhe, men huar dhe Lybische ey heller så ville låtha såya sig medh skiell och redheligheet, uthann stå stifue, och uilia feida inn uppå h. n. och ryckedt, dhå uilia dhe godhe männ medh lif och macht tilhjelpa, att affuoria sådanna deris onnda uilia och upfätt, efther deris yterste förmåge.

Till dett andra, dhet h. n. tycher, att dhe godhe männ taga denna satch så lätteliga före, besynnerliga efther dett, dhe godhe menn som i Nyköping och Calmarna tillstådes wåre hos hans nådhe, lofuadhe uth, att dhe uille rådslå i detta årenndhe, och uetta h. n. dher ett swar uppå, huilchet h. n. sedann inthet förnummit hafver, &c. Suara dhe godhe männ som wåre medh, H. N. i Nyköping och Kalmarna få thill, att dhe på denn tidh öfuerwoghe dhetta årennde effther deris betzsta förstånd, och efther som lågghetenn dhet tilfadh, och gofue Hans N. deris finne och råd skrifteligen tillkenna, det h. n. egenn skrifuare uptechnadhe, och åre ånn nu wåll samme skrifuare tillstådes, menn det H. N. föregifuer att dhe der wåre tilstådes i Calmarne skulle utlåfua att berusta sig medh skip, byssor och wårjor, bekennadhe wåll sig sagt hafua, *att huar dhe andre godhe menn i Rådet som dhå iche tilstådes wåre,*
uille

nille och tennchia dher thill, uille dhe iche stå tilbacha medh deris part. Så tache dhe nu alle hans nådes högmachtighet ödmjukeliga, för denn förlåning och hjälp, som dhe hafua af hanns nådhe, wiliandes dhett alltid förtjena medh lifff och macht, effther deris yttersthe förmoge, och håppas dhe godhe månn att h. n. *iu wåll wett huadh som huar af sinn förlåning förnå kann*, dher någon finnes som iche gjordhe fyllest för sin förlåning, må h. n. gifua honom det tilkenna, att hann gör fyllest, *menn thill nogenn be-rustning med skip, bysser och wårier betrösthe dhe godhe månn sig iche thill, huar H. N. will hafua dem medh deris karla thill wattn eller landh, wilja dhe alltid wara hans n. redho.*

Till dhett Tridje, dher H. N. föregifuer um Westerås recess och ordinantia, om denn skall hållas eller ey &c. Suara dhe godhe månn, att dhenn ey står annadt tilgörandes, ånn att hålla det widt macht, som så almen-neliga hafuer wordet belesuadt och ratifice-rat, och huad som kann finnas uara gordt emoth recessen, kundhe dhe wåll lidhatt och see dbet gerna att dbet warder rettadt, och denn der finnes hafua någodt tagitt ifrån kir-kor och Closter emoth recessen, *hann må wåll låtha komma dbet tilbacha igenn, menn att skolarne warda platt förlagde Rikenne till*

enn dråpelig och obotelig skadha, dett är för ögonenn, och huadh radh deremoth finnas skall, fynas dhe godhe månn skolie behöf-uas att handla dher om med Bisperne, huad dhe godhe månn der tilhjelpa kunndhe, att skolar ne blitua vidt macht, willia dhe gernna göra, Bidiandes h. n. wille latha så bestellat, att skolemåstarna måthe få deris redeliða uphålle &c.

Till dhett fjerdhe om dhe 'månge skjutzfårdher, dher almogen warder betungat medh, suara dhe godhe månn, att dhe see det gerna, att det må warda ransfachat om, hoo dhe åro som fara om landhet och skjutha sig uppå hans nådhe, och att dhe som her udinnan misshandla, må warda tilbörliga straffade huem dhe tilhåra, och begiåra dhe godhe månn ödmjukeliga af H. N. att dheris landbor må niutha det som af ålder waredt hafuer med skjutzfårdher, dher h. n. reser sjelf igenum landet, eller dher h. n. nogonn försla hafuer då förbåndene, säye dhe inthet emoth, att de iu må göra då h. n. skjutzfärder som andre.

Till dhett ytterste, om dhe Bårgmånn som h. n. hafuer i fångle, seya dhe godhe månn sig willia medh anndra godhe månn gernna förhåra deris satch, når h. n. tåchies låta koma dem i Rettenn, och seya der om
ef-

efther deris ytterfte förstånd, som Gudh dem gifuedt hafuer, få åre och dhe godhe männ bönfallige till h. n. att h. n. wille tillata att dhe måtte bestålla sig enn godh mann som wåre altidt inne på Rådhet med dem, *och tech-nade upp hvad som belesuadt och samtycht wordhe och hólle dher Register uppå, som al-tidh i förtidhen waridt hafwer &c.*

Deslig:te och som h. n. hafuer sagt dhem thill, *att dhe som warda förskickade i Rickfenns werff och årende utriches, skola fara på deris egenn kåst och tårinng, år dhe godhe måns ödmucheliga bönn och begåran att H. N. wille i denne motthenn deris bådha och icke leggja dem mera uppå, ånn dhe förmå att göra, och forna seedh och bruk warith hafuer. Så bedje dhe och ödmukeliga att h. n. icke wille wennda dem desse deris suar och begårenn i någonn motte till ogonst och ouillie.*

Till Her Góstaff Olsson att forbudh bliffuer till Lübeck bruka Seglats, effter the Lübeske åre icke wåll tillfrids medh thett gods, som blef i Finska skåren uttfiskett på 40 sampner djup. Dat. Gripsholm 8 Aprilis 1548.

Wår synnerlige gunst &c. Wi giffue Edher tilkånne, kare her Góstaff, att i dagh
C c 4 haff.

haffue wy bekommedt breff och fcrifwelse ifrå Rådett i Lübeke, udi huilkett the och theris Borgare faft pücke och trotze um thet gods, fom udi Finske fskåren i fiordh om höftt, uthe i haffsklipperne på 30 och 40 fampner djup uttfifkedt bleff, och thet medh fädane fkarpe och trotsige ordh, att wy ther aff icke stortt annett formerckie kunne, ån att the haffue någhett forrådere-ftycke emott ofs i finnett och fokie orfaker hvar the man kunne; men huad låglicheett the ther till haffue, år ofs icke weterligitt. Dherföre åre wy fororfakede att tånkie ock någett till faken; år forthensschuld thet vår mening, kåre her Göstaff, att j wele nu ftrax lathe göre forbudh, få att platt inge fkep löpe ther ifrå Lödöfe, och ått Lübeke, för ån vy annorlunde bliffue förtåntkte um faken, tefligeste och att hvarthere våre någett fråmende gods for hånden, fom the Lübeske tilkomr, att thett icke håller bliffuer uttftadt aff Landet, dogh att thetta forbudh fkeer hemeligen, få att i forewende någre andre ordfaker, fom år att j haffue fornummet någre Sjøröfwere fskulle våre i Syön eller hvadh j thertill bequåmeligest betånkie kunne — Hvar och någre fkip allredhe titt fegledhe åre, att j dhå ville lempeligen göre them budh, att the fkynde figh oförfåmeligen dådhen. Så we-

te

te j och wål, her Gôstaf, att wy haffue en Summa peningar ståendes i Lübeck, som then Harald Larſon ther inſadt haffuer, fruchter ofſ nogh ſåſom wij formerckie af theris ſcriſuelle, att wy på then Summa quitte, hvar man icke ſnarligen finner råd h med lāmpe att få them dådhen. Therum j wele och ſå fortånckte wara, eehwad h råd h ther till finnes motte. Theſligeste effter thåſſe lågligheter ſynes ofſ icke heller råd h ware, att thet clåde ſom forbe:de Hareld Larſon haffuer ther nidre, ſchall ſtådiſ aff Landett eller ock ſålies bortt, effter wy ackte och motte nu ſjelffue behollett. År och ſå wår wilie och begåren, her Gôstaf, att altt thet ſjöfarne folck, ſom j ther nidre wiidh Elffsborgh och utt medh then norſke ſidhen i wår tjånifte bekomme kunne, att i well winleggie edher ther om effter ſjöfaritt folck, vill nu ſtorligen ofſ for nöden ware. I wele och ſå ware fortånckte, att haffue alle ſaker i godh acht och tillſyn ther nidre, ſå ther icke bliffuer inſkyndet någre falſke breff, eller annett forråderi, ſom och ſtörſte machtt opå ligger. Teſligeste att j och flerhe gode men i thenne Landsenden vele ruſte ſigh medh then måſte machtt till håſt och foott, ſom i och the kunne affſtedh komme, ſå att the altidh wåre wi:derredhe, eehuru alle ſaker ſigh begiffue kunde,

de, hvar j och kunde finna råd, att haffua någre trogne och hemlige kundskaffter tiitt till Lübeck, som hade achtt och tillsyn, huru the taghe theris saker före, och sedhen når han någon grund forfaret hade, att han sedhen oförsumeligen gåffue sigh åther hytt in till oss igen, då såghe wy thet gerne, wåre och så högeligen för nöden. J wele och kalle Oloff Ericson till Edher och handle medh honom um saken, så att han och tagher oss thet måste dugelige folck i tjänisten som han ån nu öffuerkomme kunde. Så måtte j och kære herr Göstaf, tånckie till att skaffa oss någett grofft clådhe, antten aff Danmarck, eller huar man thet båt bekomme kunde, så thet nyls antagne folck motte få någher clåder på kroppen.

Oss synes icke heller råd wara, kære her Göstaf, att j lathe någre aff Edher skep, them man kunde gøre någon warne löpe aff någerståds aff Landett, utan att j heller lathe gøre them medh alle krigs tilbehöringer aldelis till redhe, och ther till stådhe bliffue att man hade ther nidre någott till att taghe huar så för nöden ware. Theße årender kære Her Göstaf, j med all flyt så bestålle wele, som allerstörste mackt opåligger. Gud befalendis af Gripsholm.

INTRÅDES-TAL,

Hållit d. 24 Augusti 1786

Af

Hans Excellence Herr Riks-Rådet m. m.

Grefve

JOHAN GABRIEL OXENSTJERNA.

Mine Herrar!

Förenad med ett Samfund, som snillet stiftat och uplifvat, och där det redan samlat sine förnämste dyrkare, vore min fågnad fullkomlig om jag till Eder, mine Herrar, blifvit kallad af mina förtjänster likasom af Edert val. Den visshet, att endast böra tillskrifva denna heder åt Eder välvilja gör mig honom ännu mera dyrbar, och, då jag ej kan smickras af en vunnen rättvisa, uplifvas ännu mera den tackfämhets åt hvilken jag öfverlämnas.

När Lårdomens fackla i Edra händer kastar strålar bland forntidens mörker, uplyser dess håfder och röjer dess märken, som utplånades af en förödande glömska; när de snart förgåtne språk, på hvilka Snillet gifvit oss sina första Lagar, uplifvas och frambåra å nyo sina rikedomar; när forskningens allvar-

varfamhet klådes i Vitterhetens prydnad, och Philosophens trygghet i smakens behag, saknar vål min infigt förmågan att följa Edre efterdömen, men ej mitt hjerta den, att skatta Eder vänskap, hvars prof jag i dag har den åran att emottaga.

Redan förr än jag tillhörde detta Samfund, delade jag med Eder, mine Herrar, de känslor dem denna dagen upväcker hos Eder. Redan förestälde jag mig de rörelser, som hos Eder skulle följa hans ankomst. En saknad Stiftarinnas åtanka, en ålskad Beskyddares åsyn, bågges välgärningar och tacksamhetens offer, voro ämnena, som målades för mitt sinne och i dem jag nu med Eder får deltaga. Vid foten af den Drottningens årestod som fördom hitkallade Vishets Gudinnorna, hvem kunde glömma deras glädje öfver hennes förra hågnad och deras klagan vid hennes graf? Hvem skulle ej äfven med lika liflig ömhet se dem å nyo nalkas en tillfluten boning, den de återfinna utvidgad och prydd af en ny hand, mera verkfam och lika välgörande? Åter lycklige genom en ålskad Konungs omvård, men äfven sorgfällige att minnas den huldhet de fordom njutit, ser jag dem här, i känslor blandade af saknad och glädje, förena kärleken för deras nya Beskyddare och tårar öfver den förras stoft, med en evig tacksamhet för dem
båg-

bågge. Med hvad omsorg uppteckna de ej deras vålgårningar i tideböckren dem de vårda, och huru skulle ej GUSTAFS och LOVISAS hugkomst af dem allena förvaras åt efterverlden, om ej dygden, månskligheten och ett helt folks kärlek redan helgat deras tidehvarf och gifvit dem den ädlaste försäkran om odödeligt minne?

Det är med detta tidehvarfs målning, som äfven Edra arbeten, mine Herrar, skola öfverlämnas åt de tillkommande åldrar. Då Vitterheten i Sverige utbreder nya ljus; då den Visas hand uplyfter forntidens förlåt och utreder de dolda tecken, hvari ålderdomen gömer sina häfder; då Historien framträder, ledd af Sanningen och prydd af Smaken, skall en uplyst efterverld prisa deras möda, som först ur mörkret framdragit de skatter, af hvilkas samling han med lätthet får riktas. När vördnad, erkänsla och ömhet föreviga vår Stiftarrinnas och vår Beskyddares namn, skall äfven deras hugkomst med dem förenas, åt hvilka de här först anförtrott Vetenskapernas omvårdnad. Lycklig, att då hafva tilhört detta Samfund och igenfinnas i dess längder, tillåtes mig nu det hopp, att äfven nämnas med Eder, mine Herrar, och att åtminstone med några steg följa Eder, på vägen till minnets boning.

SECRETARENS

S V A R

Till

Hans Excellence Herr Riks-Rådet m. m.

Grefve

JOHAN GABRIEL OXENSTJERNA.

Då Academien vid det första val, hon själf gjordt, åt Eders Excellence tilbudit et rum bland sine Ledamöter, har hon ej endast åsyftat att lemna ett skyldigt vårdnads och agtnings prof; utan äfven rådfrågat sin egen nytta. Hon har varit förvissad att genom detta val visa det vårdiga bruk, hennes erkänsla alltid ännat göra af en så mycket dyrbarare rättighet, som den förut af Academiens Högga Stiftarinna och Beskyddare varit utöfvad, och nu af denna Vålgörande Beskyddare blifvit öfverlemnad i Academiens händer. Hon har erinrat sig de förbindelser som åtfölja denna rättighet och att desse förbindelsers upfyllande aldrig är mera ömtåligt, än vid deras utväljande af hvilke Akademien väntar prydnad, anseende och beskydd. Ty när det tillåtes Lårdoms Idkare att kalla de förnämste i Riket till deltagande i deras arbeten, böra de ej känna annan egennytta än Vettenskapernas båt-

båtnad och framsteg, ej annan ärelyftnad, än att icke kunna mistänkas för låge och smickerfulle tillbedjare af blotta lyckan, blotta namnet, blotta anseendet. Jag nämner detta för att bereda mig frihet, att till deras heder, å hvilkes vägnar jag har den äran tala, upräkna hvad allmänheten känner och Eders Excellence ensam ville hafva förtegit. Eders Excellence bär ett namn, lika odödligt för det hägn det lemnat Vettenskaper, som för dess inflytelse på detta och flere Rikens välfstånd och öden; Eders Excellence innehar ett högt ämbete bland hvars viktige värf är att bereda Vettenskapernes förkofran; Namnet har Eders Excellence prydt med sine förfäders egenskaper, embetet har Eders Excellence med hela Rikets bifall emottagit af en Konung, som ej mistager Sig i sine val. De Snille gäfvor, åt hvilka jag skulle gifva deras sannskyl-dige tillägg om Eders Excellence ej sjelf var närvarande, har Eders Excellence ej endast trodt ämnade för de höga kall, födsel och förtjenster för dem utvisat; man har sedt dem upoffrade åt Sång Gudinnorne, åt Vältaligheten, åt Vettenskaperne och Eders Excellence har ansedt för en ära att vara Medlem af det Samfund, som, kringspirdt öfver verlden, utan annan styrka än sanning och öfvertygelse, utan andra vapen än uplysning och en

in-

intagande behaglighet, tillskapar Riks hvålfningar genomåndring i feder, tidsfördrif och tankefått. Hvad rättigheter till denna Academiens val; hvad hopp för Akademien sedan Eders Excellence antagit detta val. Det enda Akademien önskat hade varit att få emottaga Eders Excellence vid ett gladare tillfälle än det närvarande. Men, om Eders Excellence i dag finner Akademien förfånt i forg, om Eders Excellence okrafd och med tillfredsställelse för sitt eget tack samma hjerta delar des saknad af en Drottning, som tidigt infåg hvad Fåderneslandet och Vitterheten af Eders Excellence kunde lofva sig; så lårer Eders Excellence med lika liflighet dela den tröst, som uprätthåller Akademien, och i det ömma beskydd hon njuter igenkänna en såker borgen för ett blidare öde och en tillvåxande åra.

Undersökning

*Huruvida Forntidens Historiske Arbeten
kunna nu förtiden tjäna Håfdetek-
nare till eftersyn:*

Upläst vid inträdet

i Kongl. Vitterhets - Historie- och Antiquitets-
Academien, d. 7 Januarii 1787.

Af

JONAS HALLENBERG,

Kongl. Secreterare och Riks Historiograph.

Mine Herrar!

Jag intager ett rum i detta lysande Samfund, utan att i något afseende dårtill åga gällande förtjänster; och kan således ej utan innerligaste vördnad årkänna att Kongl. Aca-
demien endast af ynnest behagat mig det
samma tilldela.

J skolen, mine Herrar! gifva mig ett
nytt ämne till vördnad, om J, vid detta till-
fället, behagen med tålmod höra mig omta-
la, en och annan *Anledning att undersöka
huruvida Forntidens Historiske Arbeten kun-
na nu för tiden tjäna Håfdeteknare till efter-
syn.* Jag skall ej förut uptaga tiden med ur-
saker, hvarken om min oskicklighet, ej hel-
ler om andra göromål, som hindrat mig, att
i vederbörlig vidd och ordning, med tjänlig

DEL. II. D d nog-

noggranhet upstålla dessa anmärkningar: Jag lårer genom sjelfva Talet, mer än jag önskade, öfvertyga eder om det förra, och i anseende till det senare behöfver endast nämnas, att jag redan uppoffrat mig hel och hållen åt ett annat stort ämne; att detta skett på min Nådige Konungs befallning, och att jag därför nästan skulle anse för brottsligt, om jag annorlunda än tillfälligtvis tänkte på andra göromål.

Då man talar om Forntidens Håfdeteknare, borde man väl börja med Orientens, såsom de äldste man känner. Men deras sått att förlatta Historien var af en så färfkild beskaffenhet, att det nästan i intet afseende kan tjäna till eftersyn, oaktadt man äfven i senare tider försökt att det samma efterfölja. Deras Händelser, ej sållan grundade på sanna eller falska Gudomliga uppenbarelser, på den sanna Gudens, eller falske Gudars verkliga eller föregifna omedelbara bearbetande, och deras Regering, såsom mer eller mindre Theocratisk, fordrade en sådan Historia; men, sedan Regeringar blifvit fullkomligen mänskliga, böra de ock af Håfdeteknaren endast på ett mänskligt sätt beskrifvas.

Orientaliske Håfdeteknares stil kan ej heller tjäna till eftersyn, såsom ofta förmycket

ket svållande, full af hårda och efter vår smak oftådade allegorier, samt desutom nog torr och Annalistisk. Men under Medeltiden, då Religionen obehörigen blandades i all ting, tog man oftare Bibelens skriffätt till mönster både i Historien och andra Skrifter, än man kanske tog Bibelens innehåll till mönster för sin lefnad; och, att göra likheten så mycket större, äro denna Tidens Historier fulla med diktade undervårk, som skulle likna de verkliga, hvilke Skriften omtalar. Sjålfva talsättet hafva ock ofta smak af Österländska utlåtelser, hvartill Arabernes åröfring af Spanien och Arabiska Språkets införande i Europa, jämväl torde gifvit mycken anledning: *Att dö uti Svårdets mun: a)*, är ett Talsätt som medeltidens Håfdeteknare ofta bruka, och *att Swården drucko blod till dess de blefvo plakat fulla* förekommer till exempel, hos en Arab, som skrifvit en Lefvernesbeskrifning öfver Saladin *b)*: *I dag har min lefnads plog kórt sin sista får c)*: *Att båra någon i kårlebens inelfvor d)*, med flera dylika utlåtelser,

D d 2

som

a) *In ore gladii perire.*b) Bohadin, *Vita Saladini.* p. 127. Edit. Schultens.c) *Hodie ad sulcum ultimum meum pervenit aratrum.* Matthæus Westmonasteriensis, *Flores Historiar.* L. 1. p. 305. Edit. Lond. 1573. fol.d) *Gerere in visceribus caritatis.* Pap. Clementis VI. *Litteræ ad Hugon. Reg. Cypr.* ap. Rainald. *Annal. Eccles.* T. XVI. p. 296.]

som hos Medeltidens Författare förekomma, äro aldeles Österländske-talsfätt.

Chinesiska Historien utgifves för ganska gammal, och man borde kanske undersöka, huruvida deras äldste Häfdeteknare kunna tjäna till eftersyn. Men denna undersökning är snart anställd; ty Chinas egne författare komma allmänt därom öfverens, att Kejsar Chi-Hoang-Ti något öfver tvåhundra år före Christi födelse lät förstå alla Historiska Böcker, så att fyra små arbeten, som blifvit räddade från denna förödelsen, knapt skulle utgöra en liten Duodece efter Europæisk skrift, och kunna på intet sätt nu för tiden tjäna till mönster i Historien. Längre tillbaka är Chinas Historia lika fabelaktig, som alla andra folkflags äldsta Häfder *e*), hvadan ock en af Chinas nyaste Författare ej börjar Chinesiska tidräkningen förrän 424 år före Christi födelse, uti en Chronologisk Tabell, utdragen af den stora Chinesiska Historien, som kallas *Kang-Mou*, utaf en hög Chinesisk Ämbetsman af en Tartarisk Adelig släkt vid namn *Nieng*, och fortsatt på latin till år 1774 af Stephan Borgia, Secreterare vid Romerska Societeten *De propaganda fide* *f*). Forn-

e) Ifr. *Memoires de l'Academ. des Inscript. T. X. p. 381. T. XV. p. 529. Ancien. Memoir. de l'Acad. des Scienc. T. VIII. p. 284.*

f) *Tahula Chronologica Historiæ Sinicæ, connexa cum Cy-*

Forntidens Håfdeteknare, som nu fortiden kunna tjåna till mōnster, bōra således icke fōkas i Orienten, utan det gamla Grekland och Rom.

Grekland har frambragt en Skald, som blifvit hedrad med namn af Fader för alle Skalder, och på samma sätt har Greklands åldste Håfdeteknare, som ånnu är i behåll, fått namn af Historiens Fader. Men, åfven som Homeri åmbetsfōner förmodligen ej vilja blifva beskyllda för ett straffbart öfvertrådande af barnliga skyldigheter, om de ej i allt tro sig bōra stiga i denne sin annars högt vördade faders fotsporr, åfvenså torde Herodoti åmbets fōner hos sin Oldfader träffa en och annan ålderdoms svaghet, som de bōra undvika.

Meningen är dock ingalunda att vilja förringa Herodoti vårkliga värde, som är ganska stort: hvad man vet om Africas och i synnerhet Egyptens, om Lydiens, Greklands, Babels, Persiens och Scythiens åldste öden, hemtas förnämligast af Herodotus: Om Mederne, Perferne, om Darius Hyftaspes, Xerxes och flere, som i Bibelen omtalas, gifver han åtskilliga underåttelser, som tjåna

D d 3

till

alo, qui vulgo Kia Tse dicitur. Ed. Jo. Franc. Fouquet, Episcop. Eleutheropolitan. En ganska stor Tabell graverad i koppar.

till styrka för Bibelens trovärdighet: Babilons åröfring af Cyrus beskriver han hafva skett på ett sätt, som svarar emot hvad Propheten Jeremias långt förut hade förespått. Sådant och annat, som nu förtiden gör hans arbete ganska dyrbart, bör dock måst tillskrifvas tiden och ett lyckligt öde, som räddat honom från förgångelse; ty om hans föregångare, som skrifvit i samma ånne, ännu voro i behåll, skulle de förmodligen vara lika högt aktade, ehuru Cicero, som på ett ställe upräknar dem, förstår att deras stil varit långt mindre prydlig, än Herodoti's).

Men till en vederbörlig granskning huruvida både denne Historiens Fader och hans gamle Landsmän, samt de forne Romerske Håfdetecnare, kunna nu förtiden tjäna till mönster, fordras att anmärka, hvad begrepp de haft om själva Historiska vetenskapen, och hvilka reglor, de vid sina arbetens författande hufvudsakligast i akt tagit.

De af forntidens Författare, som antingen å ena sidan påstått, att man endast bör skriva sin samtids Historia, eller ock å andra sidan, att en Håfdetecnare endast skall beskriva hvad som tilldragit sig före hans tid, förtjäna ingendera bifall: man kan med lika framgång skriva antingen sin samtids eller
en

en förfluten tids Historia, allenast man i båg-ge afseenden har lika pålitliga underrättelser, och iakttagar vederbörliga undersökningsgrunder. Antingen Historien är en del af Grammatican, eller Våltalighetskonsten, eller Skaldekonsten, är ett annat grål, utaf någre Forntidens Håfdeteknare, som ej heller för-tjånar någon upmärksamhet: En Håfdetek-nare, som förstår hvad och huru han bör skrif-va, åger mycken insigt både i dessa och an-dra vetenskaper; men däraff följer ingalunda, att hans egen vetenskap är en del af någon annan *b*).

Att SANNINGEN, hvilken utgör sjelfva våsendet och själen af Historien, är hvad en Håfdeteknare bör skrifva, har i alla tider va-rit årkänt: Tvåanne Grekiske Håfdetekna-re *i*) gifva Historien namn af *Sanningens Prästinna och Prophetissa*, och en annan Grek *k*) liknar Historien utan sanning vid ett blindt djur, som är till ingen ting nyttigt. *Första Lagen för Historien*, säger Cicero, *är att hon icke vågar säga något osant, där-nåst att hon vågar säga allt hvad som är sant d*). En af Greklands Författare liknar

D d 4

en

b) Ifr. Vossius, *De Arte Historica*.

i) Dionysius Halicarnassensis och Diodorus Siculus.

k) Polybius.

l) Cicero, *De Orat. Lib. II*.

en Håfdeteknares själ vid en god spegel, som emottager alla skapnader, och viser dem igen, sådana som de äro; samme Författare anmärker ock att en Håfdeteknare icke står under någon annan Lag, än sin egen, ej heller årkänner någons öfvervålde *m*). Denna anmärkning är af mycken betydighet; ty en Historia, skriven utan full frihet, måste nödvändigt blifva, om icke alldeles oduglig, åtminstone alldrig mer än medelmåttig. Håfdeteknaren bör besinna, att han, såsom Håfdeteknare, icke lyder någon annan magt, än sitt eget samvete; att på samma sätt, som i andra göromål, minsta oredlighet icke kan förenas med ett granlaga begrepp om årlig karl, åfven så har man rättighet att anse en Håfdeteknare för bedragare, i samma mon, som han af uppsåt sökt förleda sine Läsare. Han bör betänka, att han i samma mått vanhedrar sig själf, som han orättvilligen antingen söker hedra eller vanhedra någon annan. Han skall, såsom en rättvis Domare, noga ransaka sine Vittnen och deras trovärdighet, hvarken visa misfskundsamhet eller hårdhet, endast oförskräckt, opartiskt och sammanhängande berätta hvad som händt. Då han dömmar rätt om de döda, gifver han de lefvande

m) Ἄυτόνομος καὶ Ἀβασίλευτος. Lucianus, de Scribenda Histor.

vande anledning att dömma rätt om sig själfva: Han bör endast vara smickrad af eget påfanningen grundadt, samt af klokt och dygdigt folks bifall.

Det gör dock ingalunda tillfyllest, att han är utan all hog och böjelse, att skriva ofant: Han bör äfven hafva all möda ofpard, att framleta Sanningen, som ofta ligger djupt förtryckt, samt därtill förskaffa sig skicklighet genom lärdom och årfarenhet, genom deltagande i borgerliga göromål, genom kännedom af värld och människor, genom en outtröttlig arbetsamhet och oförtrutenhet att öfvervinna alla hinder, genom en fåker kunskap om sina egna förmoner och fel, att af de förra kunna draga rätt nytta, och vara på vakt emot de senare.

Ibland forntidens, fårdeles Greklands Håfdeteknare, träffas åtskillige som i dessa afseenden kunna tjäna till eftersyn: Thucydides berömmes af en sin Landsman *n*), hafva använt mycken möda och kostnad, att förskaffa sig både Athenienfernes och Lacedæmoniernes berättelser till sin Historia om desse Folkens krig emot hvarandre: Polybius anstälde vidlyftiga resor, att skaffa sig under-

D d 5

rät-

n) Marcellinus, in *Vit. Thucydidis*.

rättelser till sin Historia, och rätta äldre Håf-
deteknares misstag; han besökte flera orter i
Spanien, att kunna rätt beskrifva Scipios för-
rättningar därstädes; han beseglade Athlan-
tiska hafvet, att skaffa sig redigt begrepp om
Hannibals resa; han lärde sig Romerska språ-
ket, att sjelf kunna granska Romerska Håf-
der o): På samma sätt reste Herodotus till de
orter han beskref, att om dem kunna inhem-
ta så mycket pålitligare kunskap p): Dionysius
Halicarnassensis uppehöll sig i tjugutvå års
tid uti Rom, att låra sig språket, och dels ge-
nom samtal med Lärde män, dels genom sam-
manfökande och granskande af Romerska
Skrifter, samla underrättelser till sin Romerska
Historia q): Thucydides, Xenophon, Po-
lybius, Dio Cassius, Herodianus Procopius,
hafva sjelfve dels deltagit i de händelser, de
beskrifvit, dels varit nyttjade i andra viktiga
förrättningar, hvarigenom de haft tillfälle,
att inhemta nödiga Historiska kunskaper.

Men Greklands Håfdeteknare i allmän-
het lastas likväl för benägenhet att skrifva
ofanning, och Grekland var redan i gamla
tiden utmärkt för sin driftighet att i Historien
ge-

•) Polybius, *Lib. III. p. 293. Edit. Casaubon.*

p) Ifr. Wesselingii *Fóretal* till Herodotus.

q) Dionys. Halicarn. *Prooem.*

gemenligen nyttja samma frihet, som Poëter och diktade Sagors Författare r).

Greklands feder, Religion och allmänna tankfått voro så beskaffade, att där nödvändigt borde tillskapas sådane Håfdeteknare, så att man naturligtvis icke därifrån kan vänta rätt gode mönster för en strång Historisk fanning, och granlaga undersökning. Greklands allmänna smak var stäld på Dikter och Theater-skrifter; och berättelser, som roade inbillningen, voro de, som måst gillades. Man hade för sed att vid allmänna tillfällen upplåsa sine arbeten, och en Håfdeteknare, som vid en lysande sammankomst genom en dylik föreläsning förnögde sine åhörarens nyfikenhet, med vacker stil, med behagligt uttal, med theatraliska åtbörder och med löjliga småsaker, hade hos Grekerne uppfyllt en stor del af en Håfdeteknares skyldigheter, och ofta granskade man ej vidare hans arbete, eller ock skedde granskningen just efter dessa reglor. Därföre vann Pausanias, som brukte upplåsa sine historiske Arbeten både i Athen och Rom, icke sårdeles bifall, emedan han bröt på Cappadociska Dialekten, och uttalte ej orden med riktig ton, hvadan man liknade honom vid en Kock, som illa kryddade

r) Juvenalis, *Sat. X.* 174. Quintilianus, *Orat. instit. Lib. II, c. 2.* Ifr. Vossius, *de Arte Histor.*

dade god mat, såsom en hans Landsman anmärker s). När Seneca berättat om tvänne Cometer, af hvilka den ena sådes hafva varit så stor som solen och den andra som vintertergatan, tillägger han, "att man måste upp-
"blanda sina berättelser med undervårk och
"ofanningar, att dymedelst vinna Låfarens
"bifall t)". Af en så svagfint sinak skulle nödvändigt följa, att en Håfdeteknare mer vinlade sig om det prydliga än det nyttiga, mer om det behagliga, än det sanna, mer öfvade sig att kunna tala och skrifva vålljudande, än sant och endast af vårkliga händelser sammanhängande; ty en sådan skulle vinna ett vida större anseende, än den som förnötte sin tid med en mödosam undersökning om det rätta och sanna.

Herodotus hade en god gåfva att genom dylika föreläsningar förskaffa sig ett stort bifall, och som han var en stor mästare i språket, nämligen Ioniska dialekten, på hvilken han skrifvit sin Historia, samt därjämte inblandade många Fabler, ansågs han med förundran och förkjusning. En hans Landsman kallar honom *öfvermåttan behaglig u)*, och en annan säger att han är *bögst för-*

s) Philostratus, *De Vitis Sophistarum*, Lib. II. Ifr. Vossius, *De Historicis Græcis*, Lib. II. p. 227.

t) Seneca, *Natural. Quæst. Lib. VII. C. 15. 16.*

u) *Γλυκύτατος*. Dionysius Halicarnassensis.

föruendransvård och våltalig x). Man kan dömma om Greklands allmänna smak i Historien, när Herodotus vid ett Olympiskt spel, hvarvid de förnämste från hela Grekland voro samlade, vann så utmärkt bifall, under föreläsandet af sin Historia, att man påstod sig höra ett arbete författadt af sjelfva Vishets Gudinnorna y), ehuru Herodotus visserligen icke tål någon strång historisk granskning. Genom en sådan föreläsning uppmuntrade han Thucydides att skriva sin historia, och denne senare fruktar sjelf, att hans arbete ej skulle vinna bifall, emedan han utestutit alla Fabler z), så att det behagliga ansågs för en hufvudsak. En Grekisk Författare råknar ock för Håfdeteknares första och förnämsta skyldighet, att välja behagliga ämnen, som kunna tjäna till Låfarnes förnöjelse, och klandrar Thucydides, dels för det han beskriovit ett krig, som alldrig bort blifva fördt, och fördenskull ej heller komma till efterverldens kunskap, dels för det han slutadt sin Historia med ett sjöslag, påstående att han bort sluta med en behagligare händelse a). Om Xenophon anmärker en gam-

mal

x) Θαυμασιώτατος καὶ μελίγηνς. Athenæus.

y) Lucianus, *De scrib. Historia*.

z) Thucydides, *De Bello Peloponn.* p. 16. *Francf. 1594 fol.*

a) *Primum officium esse puto, & id vel maxime omnibus necessarium, qui res gestas hominum monumentis Anna-*

mal Författare, att han icke beskrifvit huru-
dan Cyrus vårkligen var, utan hurudan han
bort vara *b*), och Cicero säger att Xenophon
icke beskrifvit Cyrus med en historisk tro-
vårdighet, utan i affigt att afmåla en rättvis
regering *c*). Just denna regel följa de, som
skrifva Romaner, och då är lätt att finna hu-
ruvida Xenophon i sina berättelser om Cyrus
kan tjäna en Håfdeteknare till mönster i hi-
storisk granskning; ty att han icke låtit hi-
storiska sanningen föreskrifva sig trångare
gränser än Roman-författare vanligen i akt-
taga, nämligen att lägga vissa vårkliga hån-
delsor till grundval, och därpå uppföra en
byggnad efter eget behag, synes jämväl tyd-
ligen däraf, att hans och andre Håfdeteknares
uppgifter icke komma öfverens i sådana huf-
vudhändelsor, som ofta utgöra sjelfva ämnet
af deras historiske Arbeten: Xenophon berät-
tar till exempel, att Cyrus var son af Konungen
i Persien Cambyfes, och af hans Gemål Man-
dane, som var dotter af Konung Astyages i Me-
den

*lium mandare student materiam eligere pulcram & jucun-
dam, ac eam, quæ animos legentium voluptate afficiat,
atque perfundat. Thucydides unum tantummodo bellum
scriptura persequitur, quod numquam geri oportuit; sin-
minus oblivioni & silentio traditum, a posteris ignorari
debuit &c. Dionys. Halicarnass. Responso de præcipuis
Histor. c. 12. 13. &c.*

b) Aufonius, in Oratione, ad Gratianum pro Consulatu.

c) Cicero, ad Quintum frat. Lib. I. Epist. I.

den; att i Persien voro allmänna Scholor, i hvilka Cyrus med mycken omsorg uppfostrades; att han vid tolf års ålder reste i sällskap med sin moder till sin morfader, som fattade för honom en ganska stor kärlek, samt anställde med honom åtskilliga öfningar, hvarunder Xenophon låter honom vid tolf års ålder tala såsom en mogen Philosoph; att Cyrus, efter återkomsten till Persien, fortsatte sina studier, i sällskap med sine förre Schol-Kamrater, som fattade för honom ny högaktning, då de funno att yppigheten vid Mediska Hofvet icke ändrat hans förra tarflighet; att han, efter sin morfaders död, tågade med hjälptroppar till sin morbroder, som efterträdde Astyages. Och så vidare.

Dåremot berättas dessa samma händelser på ett aldeles stridande sätt af Herodotus och de som följt honom: nämligen att Astyages drömde huru en ström flöt ifrån hans dotter öfver hela Grekland, hvilken dröm Spåmännen förklarade om en son, som skulle stöta sin Morfader från thronen; att Astyages därför gifte sin dotter med en obetydlig person i Persien, som hette Cambyfes; att han befallte en sin gunstling mörda händes son, som föddes i detta ågtenskap, men att samme son, nämligen Cyrus, i stället uppfostrades af en herde och herdinna i skogen;

gen; att han sedermera anföll sin moderfader med en Persisk krigshår; att Perserne i början ville taga till flykten; men då Persiska kvinnorna, som voro med i fält, ställde sig emot dem i en vis besynnerlig ställning, och gjorde dem en föraktlig fråga, blefvo de så skamfläta, att de vände om och vunno seger emot Mederna. Desse Berättelser, som på många sätt icke likna hvarandra, utgifvas bägge för Historiska. Man har gjort sig mycken möda att undersöka hvilkendera är rätta, och att förena dem med hvad den Helga Skrift talar om Cyrus *d*). Moraliska Hi-

- d*) Ängelska Universal-Historien, Prideaux, i sin Connexion af Gamla och Nya Testamentet, Thomas Hutchinson i sin Afhandling: *De Xenophonte ejusque Scriptis*, anse Xenophon för en pålitlig Håfdeteknare öfver Cyrus; men hans berättelser äro ofta stridige med andre Håfdeteknares, såsom till exempel, att Cambyses Cyri fader var Konung i Persien, (*Xenophon* i § 2.) strider ej allena mot Herodoti berättelse, utan var ock omöjligt, så vida Perserne, efter fleres intygan, då lydde under Konungarne i Meden. (*Herodotus*, Lib. I. c. 130. *Plato*, de *Legibus*, L. III. p. 592. *Justinus*, Lib. I. §. 6.) Xenophon säger (L. I. §. 5). Att Cyaxares efterträdde Astyages sin Fader i Mediska Riket; men Astyages flöt Mediska Riket (*Herodotus*, I. 129. 130. *Ctesias*, hos *Diodorus Siculus* II. 34. *Polyænus*, *Stratagemat.* p. 480. 7. *Justinus*, I. 6. *Strabo*, L. IX. 795. L. XV. p. 1062. *Julius Africanus*, hos *Eusebius in Chronico*, p. 46. *Abdonus ibidem* p. 49.) Att Cyaxares var Cyri svärfar; men detta vederlägger Xenophon själf (L. VIII. 5. §. 13. p. 530.) Att Cyrus var en Yngling

Historier och Historiske Vitterhets-Stycken voro måst i Grekernes smak, och man kan vara fullkomligen öfvertygad, att Historiska fanningen ofta blef därigenom lidande. Man vet, att då en vid namn Måster Björn från Trondhem, förde till Norden en Spansk Roman, som öfverlattes på Norriska, blef Isländarnes smak i Historien därigenom mycket fördärfvad, så att de begynte skrifva diktade Sagor i stället för Historiska *e*). Och då så litet kunde hafva så mycken värkan på det tarfliga och alfvarsamma Island, huru mycket mer skulle då icke den goda Historiska smaken fördärfvas i det yppiga och fabelaktiga Grekland, där allas hog endast lekte på Dikter och Skådespel? Herodoti berättelse om kriget emellan Cyrus, och Scythiska Drottningen Tomyris, liknar i några omständigheter

DEL. II. E e heter

(παίς) när Astyages dödde (L. I. 5. p. 49. VIII. 5. §. 13. p. 530), men Dinon (*in Persicis*) hos Cicero (*De Divinatione* l. 23) säger att Cyrus var fyrtio år gammal, när Astyages tog regeringen, och lefde sedan 29, eller 30 år; ifr. Baumgarten i sin 35 anmärkning till 4:de Delen af Universal-Historien, f. 44. 45. Plato, *de Legibus*, L. III. p. 592. Athenæus, L. XI. p. 504. Cicero, *in Catone Maj.* C. 17. *in Oratore*, c. 9. 19. Hermogenes, *de Genere Dictionis Xenophont.* Append. ad oper. Xenophont. Lutet. 1625. fol. Aufonius, *in Panegyristis* a Frobenio 1520 editis, p. 347. Christ. Meiners *Geschichte der Wissenschaften in Griechenland und Rom.* 13. u. f. 634. Lemgo 1782, 3:o.

e) Ifr. Suhm, *Histor. af Danmark.* f. 65.

heter Sagan om den Småländska Hjeltinnan Bländas leger öfver en Dansk krigshår; och, om Småländska språket hade vunnit samma anseende i verlden, som det Grekiska, hade den senare berättelsen såkert varit lika verldskunnig, som den förra.

Ingen ting är allmännare, än att Xenophon var en stor Anförare, en stor Philosoph och en stor Håfdereknare, men allt sådant måste förstås för hans tid; och äfven såsom en Fålltherre nu för tiden ej skulle vinna lika namn med Xenophon, om han ej vida öfverträffade honom, så skulle man ej heller vara nögd med en Philosoph och Håfdeteknare, som blott hunnit likna honom; såsom jämväl en af Italiens nyaste Författare medgifvit, hvilken annars fatt värdet af Greklands fordone lärdoms-yrken i all möjlig högd f).

Grekernes Gudalåra, som underhåll och ökte smaken för dikter, bidrog ganska kraftigt,

f) Ben mille volte abbiamo udito o letto, che Senofonte fu gran Capitano, gran Filosofo, e gran Storico. Io mi contento che a questo elogio si detragga nel totale pur molto, e che si dica, di lui, che fu mediocre Capitano, mediocre Filosofo, e Storico commendevole. - - E gli Storici componimenti o mescolati di finzioni, o alterati da parzialità, dove l'Autore pare che si proponesse di schietamente narrare i Fatti, appena si possono contare tra le Storie di prima Classe. Carlo Denina, *Istoria politica e letteraria della Grecia*. T. IV. p. 17. Torino, 1782. 8:o.

tigt, att leda eftertanken från det naturliga till det underbara, samt att mer roa inbillningen, än tillfredsställa hjertat och förnuftet.

Sådant hade åfven elak vårkan på Håf-
deteknarne, som, ehuru Philosopher och för-
nuftigare i sin Gudstjänst än allmänheten,
likväl nödvändigt skulle mycket villas i sine
begrepp utaf den allmänna vidskeppelsen:
Drömmar, himmelstecken och undervärk
anföras därför af de fläste, med en grof
låtrogenhet, såsom förebud eller orsaker
till märkvärdiga händelser: Xenophon be-
rättar att när man årböd honom befålet öf-
ver Grekernes krigshår, offrade han åt Ju-
piter, och fick af honom tydlig underrättel-
se, att han ej borde emottaga samma befäl,
hvidan han höll ett Tal till krigshåren, så-
gande ibland annat: "Gudarne hafva uti Of-
frets inålfvor så tydeligen underrättat mig,
"om hela saken, att åfven en okunnig uti In-
"ålfve-spådoms-konsten skulle begripa att jag
"borde afstå från detta öfverbefäl g)". Vid
ett annat tillfälle, säger han, att han förut
var öfvertygad, om den lyckliga utgång, som
följde på en hans förrättning, emedan han
hade drömt sig vara fångslad och bunden
men att bojorna fallit af honom utaf sig själv.

E e 2

va

g) Xenophontis Opera. Lutet. Paris, 1625. fol. p. 374.

va *b*). Flera dylika drömmar berättar han ganska alfvarsammt och historiskt *i*). Då Dionysius Halicarnassensis omtalar den oenighet, som i Rom under Consulerne Volumnius och Sulpicius begynte förespås emellan Rådet och Folket i anledning däraf, att Folkets Tribuner arbetade på Lagliga Rättegångars införande, som Rådet ville afböja, till förekommande af allt tvång vid Regeringens förvaltning, säger han: att ovanlige himmelstecken och spöken åfven styrkte denna gifsning; "att man väl tillförne hade sett eld och spöken sväfva i luften; men att nu skedde ett "aldeles nytt och oårhördt undervärk; ty "större och mindre köttstycken nedfölo såsom snö ifrån himmelen, och lågo länge på "marken utan att ruttna." Desse undervärk drager Håfdeteknaren på intet sätt i tvifvelsmål, eller förklarar dem, såsom han bort, att de utgjorde vid det tillfället en del af Allmänhetens orimliga ryckten; utan anser dem tvårtom för *säkre tecken ifrån vår Herre sjelf* till de oroligheter, som strax därpå upkommo *k*). Han förifrar sig vidare öfver det fristänkeri, som i hans tid tagit öfverhand, påstån-

b) Xenophon, p. 323.

i) Xenophon, p. 233. 295.

k) τὰ ἐκ τῶ Δαίμονος φαινόμενα. *Signa Divinitus edita*. Dionys. Halicarn. *Ant. Rom.* L. X. p. 628. 634.

stående, att så länge de Romare råttade sig efter himmelstecken, hade de lycka i sine företaganden; men sedan de i senare tider försummat sådant, hade de blifvit olycklige, hvarpå han anförer såsom exempel, ett olyckligt krigståg emot Partherne, som händt i hans tid, och att orsaken därtill var förakt för himmelstecken; *men*, säger han slutligen, *det skulle blifva långt att omtala det Religionsförakt, som i vår tid tagit öfverhand l*). Sådant anförer han såsom samtida vittne, och en annan gång berättar han ibland många andre undervärk att många qvinnor, drifna af Gudomlig ingifvelse, förespådde förflräckliga olyckor *m*). Äfvenså anser Appianus Alexandrinus, då han talar om Syllas uppror, dylike underverk vara skickade från vår Herre (sjelf, såsom förebud till Romerska Folkets olycka, och regeringsfåttets ändring *n*). Då Dio Cassius berättat att trenne solar syntes på himmelen, tillägger han: *här-*

E c 3

ige-

δ) Ἀλλ' ὑπὲρ μὲν τῆς εἰς τὸ δαιμόνιον ἐλιγωρίας, ἢ χερῶνται τίτες ἐν ταῖς καὶ ἡμᾶς χρένοις πολὺ ἂν ἔργον ἔστι λέγειν. Dionys. Halic. Lib. II. p. 82.

m) *Afflatu Divino instincta*. Loc. cit. Lib. VII. p. 472.

n) Appianus Alexandrinus, *De Bell. Civil. T. II. Lib. I.* p. 670 — — καὶ τὰδε αὐτοῖς ἴδεται καὶ τὸ δαιμόνιον ἐν τῷδε τῷ πολέμῳ συμβῆναι &c.

igenom utvistes på det tydligaste, hvad som skulle ske, nämligen de trenne personernes Cæsars, Lepidi och Antonii valde o). Herodianus säger att han ej skrifvit annat, än hvad han själf sett och årfarit; men när han berättar att stjernor syntes hela dagen, att somliga af dem hängde långt ned i luften, och dylikt *p*), mistänker man skäligen att han icke sett med rätta Historiska ögon, ehuru han likväl, såsom åfven en hans Landsman *q*) dömmar om honom, kan jämnföras med de bästa Grekiske Håfdeteknare.

Hos de Romare, på samma sätt, såsom hos Grekerne, var våltaligheten den måst värderade af alla kunskaper; Hvar och en Författare, i hvad ämne som helst, var såkraft om bifall, då han däri lyckades; en Lagklok gillades ej om han endast kände Lagarne, utan att tillika vara våltalig; och en allmänt rådande smak värkade så vål på Håfdeteknarne, som andre, så att de omöjligen kunnat måst beslita sig med en noggran undersökning om händelsernas verkliga förlopp, då ett sådant arbete af få eller ingen skulle blifvit gilladt, och som desutom är merendels

o) Dio Cassius, *Roman Histor. Lib. XLV. p. 316. Ed. Henr. Stephan. 1591. fol.*

p) Herodianus, *Hist. L. I C. 2. 14.*

q) Photius.

dels så beskaffadt, att det utestånger allt tillfålle för någon slags våltalighet *r*). Att Livius på många ställen mer vinlagt sig om våltalighet, än om utredande, af hvad vårligen sig tilldragit, samt att både hans och flere Romerske Håfdeteknares Arbeten stundom äro snarare svassande loftal, än Historier, öfver Romerska Folket, sådant kan lått med exempel bestyrkas, och är icke något nytt påstående *s*). De Romares Gudalåra, såsom till större delen lånt ifrån Grekerne, var ock

E c² 4

lika

r) In Roma, come in Athene, la qualità di Oratore riguardavasi come il compimento, e il colmo della letteratura e quasi tutti aspiravano a questo segno. Da molti luoghi delle opere di Cicerone (Cicer. in Orat. Lib. 1. De Orat. pro Murena &c.) si fa manifesto, che egli riguardava tutte le professioni particolari come subalterne, e ministre serventi all' Oratore: si burlava de' Giureconsulti limitati alla sola cognizione delle leggi, come di Oratori falliti, e si vantava non senza ragione di avere scritto di cose Filosofiche meglio di quegli stessi, che professavano unicamente Filosofia. C. Denina, Bibliopea, o sia l'arte di compor Libri. p. 4. Torino 1776. 8:o.

s) Multa in eo (Livio) loca occurrunt, in quibus maluit elegantias, quam integrius scribere; improprius, quam verius. Bartholom. Keckerman; De natura Historie Cap. 2.

Certissimum hoc, omnes Scriptores Rerum Romanarum, qui nunc sunt, data occasione, panegyristas simul laudem esse patrie suæ. Livius merito eorum praeceptorumque. Vellejus Paterculus tantum praeconeum Romani nominis agit, ut eo solo sine scripsisse videri possit. Casp. Barthius, Adversar. Lib. LX ad Augustini de Civitate Dei Lib. 1. C. 4. §. 6.

lika vidskepplig: allmänna tankfättet gillade snarare Guda-svar och bedrägerier, än förnuftiga undersökningar grundade på eftertanke och årfarenhet: man sökte hållt öfvernaturliga orsaker till förekommande händelser: man företog de viktigaste göromål, snarare i anledning af aningar, af drömmar, af foglars flygt, af offerkreaturens inålfvor, af hundars tjutande *t*), af åskedunder, och dylikt, än af de skäl, som borde hemtas från själftva sakens ställning. Man bedrager sig ock om man tror att sådana svagheter endast funnos hos den okunniga hopen: tillgifvenhet för sine förfäders Gudalåra har i alla tider varit förent med begreppet om dygd, och Romsupplyftaste både Håfdeteknare och Philosopher grunda därför ofta sina slutsatser med lika förtroende på förnuft och på vidskeppelser. Cicero förläkrar att den djupsinigaste vishet låg förborgad i de gamle Etruscers spådommar, och att i dem utstakades Roms både fordnä och senare öden *u*). Han
och

t) Dio Cassius. *Lib. XLV. p. 316.* Appianus Alexandrinus, *bell. Civ. L. I. p. 667. L. IV. p. 955.*

u) *Qui illorum prudentiam, non dicam assequuntur, sed quanta fuerit, perspicere possunt, qui statas, follemnesque caerimonias, pontificum rerum bene gerendarum auctoritates; auguria, futorum veteres praeclitiones, Apollinis, Vatum Libros, portentorum explanationes, Etruscorum disciplina contineri putarunt; quæ tanta est, ut*

och andre Romare råkna ock för en fårdeles vis inrättning, att vissa Ynglingar af de förnämste Slågrer i Rom årligen skickades till Etrurien, att undervisas i dessa dråpliga kunskaper, på det Gudalåran ej måtte råka i förakt, dymedelst att de för betalning utöfvades af ringa personer &c). En gammal Författare vittnar, "att när stora och obegripeliga underverk syntes, som ofta hände, rådfrågade Romerska Rådet Sibyllinske Oraklen, som voro skickade från vår Herre (jelf y)". När vidsklippelsen handhades af Republikens måst anseende personer, var således förbunden med Herremagtens bestående, och tillika troddes, såsom Gudomliga ting, blef det en nödvändig följd, att allmänna tankfättet därefter skulle tillskapas, och att Herremagtens förfall, såsom en nyare Författare anmärker,

E e 5

med

nostra memoria primum Italici belli funesta principia, post Syllani Cinnanique temporis extremum pene discrimen, tum hunc recenrem urbis inflammanda delendique imperii conjurationem non obscure paulo ante prädixerat. Cicero. Orat. contra Clodium. Ifr. Livius, Lib. V. Vallerius Maximus, Lib. I.

x) Bene apud majores nostros Senatus tum, cum florebat imperium, decrevit, ut de principum filiis sex electi, singulis Hetruriæ populis in disciplinam traderentur, ne ars tanta propter tenuitatem hominum, & religionis auctoritatem, adduceretur ad mercedem & questum. Cicero, De Divinatione. Ifr. Valerius Maxim. Lib. I.

3) Dionysius Halicarnass. *Lib. IV. Ant. Rom.*

medförde Religionens förfall z); ty då man gifver namn at Religion, åt sådant, som icke är annat, än blott ett Statsgrepp, och som icke är grundadt i förståndets och hjärtats samtycke, är Religions förakt snarare en följd af regeringsfåttets obestånd, än en orsak därtill.

Håraf fölgde ock, att Religions friheten var nog inskränkt; och en ibland vår tids namnkunnigaste Författare, som så berömligen nitälskat för en sådan frihet, hade icke anfört de Romare såsom exempel på denna dygd, om han något 'närmare i denna omständighet granskat deras Håfder; ty det var icke allenast förbudet i deras gamla Lag att antingen dyrka enskildte Gudar, eller främmande, som icke voro upptagne ibland de Romares a); utan denna Lag blef jämväl strängt

z) *La Noblesse avoit seule le droit de prendre des auspices. De là vient que l'esprit Aristocratique fut toujours joint à l'esprit superstitieux. La ruine de l'Aristocratie détruisit toute religion chez les Romains, ouvrit une entrée aux sectes Stoïcienne & Epicurienne, & fut une des voies caebées qui prépara l'établissement du Christianisme. De la Felicité publique, ou Considérations sur le sort des hommes, dans les différentes Epoques de l'Histoire, T. I. p. 165. Bouillon 1776. 8:o.*

a) *Ordonnances des douze Tables portent: separatim nemo habessit Deos neve advenas, nisi publice adscitos, que personne n'ait des Dieux étrangers & nouveaux sans la sanction publique. On donna cette sanction à plusieurs cultes; toutes les autres furent tolérés. La Philosophie de l'Histoire, par feu Mr l'Abbé Bazin (De Voltaire)*

strängt handhafd: Kåtterska Böcker uppbrändes i Rom under de Hedniske Påfvar på samma sätt, som under de Christne b), och ur lika skäl, nämligen att Romerska Religionen måtte dymedelst bibehållas i sin renhet c). Då Romerska Rådet förböd de liderligheter, som skedde vid Bacchi högtider, låter Livius en Consul tilltala Romerska Folket på detta sätt: *Huru ofta har man icke i Förfädernes tid uppdragit åt Regeringen, att förbjuda främ-*

Cap. 50. p. 248. *Amsterd. 1765* 8:o. Denna uppgift är icke tagen ur de Romerske Håfdeteknarne: Dionysius Halicarnassensis, som lefde i Kejsar Augusti tid, har, till exempel, en nästan ord för ord alldes stridande utlåtelse: *καίπερ μυρίων ὄσον εἰς τὴν πόλιν ἐληλυθόντων ἔθνων &c. Quamvis innumerae nationes in eam urbem (Romam) convenerint, quibus necesse sit patrios Deos domestico ritu colere, nulla tamen peregrina sacra sunt recepta publice. Lib. II: c. 19. Antiq. Roman.*

- b) Man vet att de Hedniske Romares Öfverste Präst kallades *Pontifex Maximus*, äfven som de Christnes.
- c) *Libros Græcos, quia aliqua ex parte ad solvendam Religionem pertinere existimabantur, L. Petilius, Prætor urbanus, ex auctoritate Senatus, per victimarios, igne facto, in conspectu populi cremavit. Noluerunt enim prius viri quidquam in hac adservari civitate, quod animi hominum a Deorum cultu avocarentur. Valerius Max. Lib. I. c. 1. Ifr. Livius, Lib. XXV. c. 1. XL. c. 29. Plinius, Hist. Nat. Lib. XIII. Lutatius, qui primum Punicum bellum confecit, a Senatu prohibitus est, sortes Fortunæ Prænestinæ adire. Auspiciis enim patriis, non alienigenis, Rempublicam administrari oportere iudicabant. Valerius Max. Lib. I. c. 3*

främmande Gudstjänst, utdrifva Offerpräster och Spåmän, sammansöka och uppbränna Spådoms Böcker, samt afskaffa alla offer sätt, utom de Romerske? ty de uti Gudomliga och Mänskliga Stadgar högt upplyste män, ansågo ingen ting så förstörande för Religionen, som att offer förvättades på främmande sätt och icke efter Fäderneslandets sedes d). Dio Cassius vittnar att Egyptisk Gudstjänst, som å nyo insinög sig i staden Rom, blef uti Kejsar Augusti tid förbuden e), och af Tacitus finner man att Religions förföljelserne med grymhet fortsattes både emot Egyptierne och Judarne f): man har äfven exempel, att personer, som varit anklagade för främman-

de

d) *Quoties hoc patrum Avorumque etalee negotium est Magistratibus datum, ut sacra externa fieri vetarent, sacrificulos vatesque foro, circo, urbe prohiberent, vaticinios Libros conquirerent cumburarentque, omnem disciplinam sacrificandi, præterquam more Romano, abolerent? Judicabant enim prudentissimi viri omnis divini humanique juris, nihil æque dissolvende religionis esse, quam ubi non patrio, sed externo ritu sacrificaretur. Livius, Lib. XXXIX. c. 16. Ifr. Lib. XXV. c. 1.*

e) Dio Cassius, *Rom. Hist. Lib. LIV. p. 601. Ed. Henr. Stephan.*

f) *Actum de Sacris Ægyptiis Judaicisque pellendis, factumque Patrum consultum, ut quatuor millia libertini generis, ex superstitione infecta, quis idonea ætas in insulam Sardiniam veberentur, coercendis illic latrociniiis, & si ob gravitatem coeli interissent, vile damnum: Ceteri cederent Italia, nisi certam ante diem profanos ritus exuissent. Tacitus, Annal. Lib. II. c. 85.*

de vidfkeppelser, blifvit straffade till lifvet *g*), och i senare tider utviste de Romares förföljelser emot de Christne, att samvets frihet icke var en ibland deras dygder.

De voro så grymme i sin Gudstjenst, att ehuru människjoffer icke hörde till deras Religion, hafva dock sådane i farliga tider blifvit brukade, såsom till exempel, att efter nederlaget vid Cannæ nedgrofvos fyra lefvande människor *b*) och att i Cæsars tid blefvo tvänne personer strypte af Prästerne, såsom offer till Gudarnes blickande; och med en så grym Gudalåra kan icke *i*), en sådan dygd, som samvetsfrihet förenas: Därföre sträckte tvånget sig jämväl till lårdomsyirken i allmänhet, som icke angingo Religionen: Tanke-friheten, och än mer skrif-friheten var både hos Grekerne och Romarne mycket inkränkt: Philosopher blefvo dels aflifvade dels landsförviste, såsom förföriske för ungdom-

g) *Facta de Mathematicis Magisque Italia pellendis Senatus consulta; quorum e numero L. Pituanus saxo dejectus est: In P. Martium consules extra portam Exquilinam more prisco advertere. Tacitus, Anal. L. II. c. 32.*

Le Senat de Rome ne condamna jamais à la mort ceux, qui douterent de tous ces prodiges, il fut permis d'en rire dans le Capitole. *La Philosophie de l'Histoire p. 296.*

b) Livius, *Lib. XXII. cap. 57.*

i) Dio Cassius, *Lib. XLIII. p. 256.*

domen k), och de styrande trodde förmycken upplysning vara skadlig för deras myndighet l). Sådana anstalter skulle nödvändigt medföra sin stora värkan, och det är då naturligt, att fabelaktighet äfven vidlåder deras

k) *Philosophos non Lyfimachus tantum e suo regno facessere per præconem iussit atque exegit, sed etiam Athenienses, ut scribit Corystius in Historicis Commentariis. Sophocles quidem omnes Philosophos, decreto publico ex Attica discedere, solumque vertere præcepit. Romani Sophistas, quod juvenes corrumpere (ὧς διαφθεροντας τὸς νεὸς) eiecerunt urbe, qua vero de causa postea receperint, me latet Lacedamoniorum civitas, ut in Opere de Simonide ait Chamæleon nec Rhetoricen nec Philosophiam admittunt, ob vestras in disceptando ambitiones, rixas & importunas reprehensiones, ob quas Socrates periit, cum opud iudices, sorte dados, furacissimos homines, de iusto differuisset. Ob eandem causam e medio sublatus est Theodorus Atheos, exilioque damnatus ac proscriptus Diagoras. Theotimus, qui libros aliquot scripsit contra Epicurum, ab Epicureo Zenone accusatus capite poenas luit, ut ait Demetrius Magnesius in Homonymis. Athenæus, Deipnosophistarum Lib. XIII. p. 610. 611. Ed. Casaubon. Lugd. 1657. fol. Ifr. Seneca, Conf. ad Helv. c. 10.*

Non solum temporibus nimis rudibus nec dum Græca doctrina expolitis, Philosophi ex urbe Roma pulsi sunt; verum etiam Domitiano imperante Senatus Consulto eiekti atque urbe & Italia interdicti sunt. Svetonius, de Claris Rhetorib. A. Gellius, Lib. XV. c. 11.

l) *Les têtes consommées dans l'art de gouverner, voyent plus, ou font semblant d'avoir de meilleurs yeux, que le vulgaire. Le Sénat de Rome vit la ruine de la République, dans une ardeur légitime pour la vérité. J. B. Robinet, Sur le sort de la Philosophie chez les Romains. Recueil Philosopb. & Litter. de la Société Typogr. de de Bouillon, T. I. p. 10. Bouillon 1769. 12:0.*

ras Håfdeteknare, samt att desse ej haft tillfälle utsträcka sina tankar med den oinskränkta frihet, som för en Håfdeteknare är nödvändig: De anföra därför med full öfvertygelse ganska många exempel af Gudarnes straff för fritänkeri, förakt för drömmar och underverk, med mer dylikt, så att de skulle ansett för synd, att antingen vidare undersöka trovärdigheten därpå, eller utsluta dem ur sina Historiska Arbeten. Då Tacitus stundom yttrar sig förnuftigt hårom: att man af fruktan tror sig se undervärk, och "att okunnigt folk kallar sådant undervärk i onda tider, som i goda tider får namn af naturliga händelser *m*);" röjer han vid andre tillfällen allt för grof lättrogenhet, såsom då han omtalar undervärk, som tilldrogo sig i Alexandria, nämligen att en blind, och en, som var lam i ena handen, kommo till Vespasianus och anhöllo, den förre, att Kejsaren ville smörja spott på hans ögon, och den senare, att han ville trampa på hans borttagna hand, föregifvande att Guden Serapis hade befallt dem söka denna hjälp: Tacitus förstår att de sjuke genom desse medel strax blifvit botade, och att *Gudarne genom desse undervärk ville visa sin himmelska ynnest emot Vespasianus*.

m) Tacitus, *Annal.* *L.* *II.* *c.* 24. *Histor. Lib.* *I.* *cap.* 86. *Lib.* *IV.* *c.* 26.

Vespasianus: Han tillägger såsom styrka för denna berättelsen: *De som voro närvarande, omtala detta äfven nu, sedan de hafva ingen belöning att vänta, för det de skulle tala lögn n).* Vid andre tillfällen upräknar han solförmörkelser, ljungeld och cometer såsom förebåd till olyckor; att en bisvärm satte sig på spetsen af Capitolium; att ett Cypres träd hastigt föll omkull, och sjelf upreste sig samt växte dagen därpå; att människjor och kreatur födde foster med tvänne hufvuden; att en qvinna födde en orm; att suggor födde grisar med klor såsom hökar, och dylika dårskaper o), som visserligen icke skulle funnits hos en så skarpfinnig Håfdeteknare, om han ej varit upfödd i en så fabelaktig Gudalåra.

Cæsar berättar såsom samtida vittne åtskillige undervärk som förebådade hans seger vid Pharsalus p), och Dio Cassius, Valerius Maximus, Lucanus, Gellius, anföra ån flere, som skola skett vid samma tillfälle: Cicero omtalar ock, såsom samtida vittne, jordbåf-

n) *Multa miracula evenere, quis coelestis favor, & quædam in Vespasianum inclinatio Numinum ostenderetur. — Utrumque qui interfuere, nunc quoque memorant, postquam nullum mendacio pretium.* Tacitus, *Histor. Lib. IV. c. 81.*

o) Tacitus, *Annal. L. XI. c. 43. 64. L. XIV. c. 10. 12. L. XV. c. 47. Histor. L. II. c. 78.*

p) Cæsar, *De Bello Civ. Lib. III.*

båfningar, eldstecken på himmelen och dylika förebud till Catilinas upror *q*), och Plinius, ehuru Natural-Historicus, berättar att en Fålt herre vid samma tillfälle blef ihjälslagen af åskan, utan att något moln var på himmelen *r*): En dröm efter Kejsar Augusti Läkare, som Romerske Håfdeteknare anført *s*), har förorsakat Kyrkofadren Lactantius besvär att utreda, antingen en hedning kunnat få denna uppenbarelse af vår Herre, eller af Hin Onde, eller genom Naturliga orsaker *t*): Livius anförer nästan oräkneliga de aldra enfaldigaste undervårk, och man har anmärkt att aldrig någon Håfdeteknare i dylikt varit så lättrogen *u*).

Det vore väl orätt påstått, att Håfdeteknarne alltid satt själfve tro till dylika berättelser; men en så stor benågenhet att anføra onaturliga händelser, fårdeles att utan vilkor anføra dem såsom sanna, är likväl en altför svag böjelse hos en Håfdeteknare, och får åtminstone icke tagas till mōnster, ehuru sådant skett af Strada, och andre senare Fōr-

II. DEL.

F f

fat.

q) Cicero, *Orat. Catilin. III. De Divinat. I. I.*

r) Plinius, *Nat. Hist. Lib. II. c. 51.*

s) Vellejus Patere, *L. II. c. 70.* Vallerius Max, *I. I. c. 7.*

t) Lactantius, *Lib. II. c. 8.*

u) *En verité jamais Historien n'a tant rapporté de ces vaines créances du peuple, qu'on en voit dans celui-ci.* Franc de la Mothe le Vayer, *Ouvr. T. III. p. 189.*

fattare, som röja lika låttrogenhet: Då svenska Riks-Rådet Grefve Axel Leyonhufvud påstår att vår Herre straffade Sverige för det Carl IX antogs till des Konung och Gustaf Adolf till thronföljare, samt ibland andra bevis därpå anförer, att en fugga i Stockholm framfödde en gris, aldeles skapad som en Elephant, dock endast med ett öga; så hvarken anser man Leyonhufvud för god Håfdeteknare, därför att han i dylika berättelsers anförande aldeles liknar Livius och Tacitus, ej heller tror man så lätt sjelfva händelsen, ehuru han försäkrar sig varit åsyna vittne därtill, och än mindre händelsens betydelse, *att den, som hans egna ord lyda, betecknade Guds råttvisa vrede och straff* x). En Håfdeteknare bör tvärtom med tilfredsställelse påminna sig, att hans sanningar icke behöfva bevisas med mirakel, utan med förnuft och årfarenhet. Då Abbé De Mably påstår, att Livius ej sjelf satte tro till vidskeppelser; men att han skulle hafva telat emot en Håfdateknares skyldigheter, om han ej anfört dem, då han skref ett viddskeppligt folks Historia; bör man märka att Livius då ej behöft anföra dem på det sättet, eller till sådan myckenhet. Att Ro-

mer-

x) Axel Leyonhufvuds *Berättelse, om det, som sig till-
arog med de Herrar, som miste lifvet i K. Carl IX:s
indörfver.*

meriska folket var i hög grad vidskeppligt, är en oftridig fanning, och den Författaren, som skrifvit för att vederlägga Abbé De Mably kan icke ur Romerska Håfder bevisa sin antagne motsatts y); men när detta är vist, huru kan man då aldeles från samma vidskepelse befria dem af Romerska Folket, som skrifvit Historien? Och så berätta de ej heller alltid undervårken lösligen, utan på ett fått, som tjånar att öfvertyga Läsaren om deras vårklihet, då det likvål strider emot en Håfdeteknares upriktighet, att utgifva annat för sant, än det han efter noga undersökning själf tror vara sant. Att Cæsar omtalt undervårk, icke för det han själf trodde dem, utan, enligt Abbé De Mablyspåstående, emedan hans krigshår fattet tro dårtill, får ej heller tjånatill efterfölgd z): Man skrifver ej Historien till

F f 2

styrka

y) *Supplement à la maniere d'écrire L'Histoire*, par M. G. De L. B.

z) Tite-Live écrivant l'Histoire d'un peuple tres-superstitieux, tres-ignorant, qui croyoit voir dans des événemens naturels le signe avant-coureur de quelque calamité, ou la colere d'un Dieu, qu'il falloit apaiser par des sacrifices ou quelque cérémonie religieuse; l'historien auroit manqué au devoir de peindre les mœurs & la religion des Romains, s'il eût passé sous silence des faits, qui occupoient très-serieusement la prudence d'un Senat qui jette les fondemens du plus grand empire du mond. César. ne rapporte-t-il pas lui-même les prétendus prodiges, qui annonçoient sa victoire à Pharsale? Il n'y croyoit

styrka för vissa antagna sattsfer eller fördommar, utan tvärtom, att opartiskt berätta vårkliga förloppet af åfven sådant, som strider emot dylika allmänt rådande sattsfer; ty långt annat är, att berätta hvad som påstås eller tros vara sant, och annat, att utgifva sådana berättelser för vårkliga sanningar, tvänne saker, som Håfdeteknaren alldrig får sammanblanda. Om i en Historia öfver de För-ente Staterne i America; Vår Herres misshag för det de undandragit sig Änglands öfvervälde, skulle anföras som orsak till våderlekens ombytligket, som i senare åren tiltagit, och har en skadlig vårkån på invånarnes hälsa; så berättade Författaren hvad många af invånarne tro och föregifva a): Men borde han då ockfå, att likna Livius och Cæsar; omtala denna orsak såsom den vårkligen sanna, ehuru han sjelf kunde tro, att den skulle sökas i skogarnes uthuggande längre in i Landet, eller något dylikt?

Man kan förden skull hos någre af sjelfve ålderdommens Författare i dylika fall få
få-

pas, mais son armée y croyoit: les prodiges qu'elle croyoit voir augmentoient sa confiance & contribu-
erent au succès de cette célèbre journée. *De la Ma-
niere d'écrire l'Histoire, par M. L'Abbé de Mably.*
p. 55. 56. 1784. 12:o.

a) Att många så tro, är mig berättadt af Herr Med.
Döktor Kellman. som länge varit i Philadelphia.

fåkrare undervisning: Polybius gifver hårom sådana Regler, och sådant efterdömme, som i alla tider och under alla meningar blifva öfverensstämmande med sundt förnuft, samt böra därför tjäna Håfdeteknare till allmän efterfyn; nämligen att undervårk icke egentligen höra till Historien. Han medgifver väl, att några kunna anföras, såsom tjänande till att vidmägt hålla Allmänhetens vördnad för Gudomliga ting; dock att sådant ingalunda får gå för långt b). Denna regel har Sallustius aldeles iakttagit, och icke, som de öfrige, utan på ett Historiskt sätt nämnt undervårken vid Catilinas uppror, nämligen, att somliga omtalte undervårk och himmelstucken, som gemenligen hånder tid dylika tillfällen c). Thucydides har äfven utelämnat alla dylika berättelser, och en af senare tiders Grekiske Håfdeteknare, som likväl icke tror vara tillåtet att tvifla om undervårk, utan anser dem som Gudomliga förebud till betydliga händelser, medgifver jämväl, att de ej för ofta böra anföras, och att det ej heller är fel, om de aldeles uteslutas, emedan de icke höra till Historien d). F f 3 Ibland

b) ὅσα μὲν ἐν συντέλει πρὸς τὸ διασῶσαι τὴν τῆς πλῆθους εὐσεβείαν πρὸς τὸ θεῖον. Polybius, Lib. XVI. p. 732.

c) Sallustius, Bell. Catil. c. 30.

d) πρὸ μέντοι τῆς μάχης σημῆα τινὰ γεγονότα, &c. Hanc pugnam precefferunt non nulla portenta, quibus

Bland Greklands och Roms Håfdeteknare, som antogo för sanna grofva samtida Fabler, bör man ingalunda söka goda efterdömmen att på ett *Historiskt* sätt förklara de många *forntidens dikter*, hvarmed ej mindre deras egen, än alla andra Folkslags äldsta Historia är uppfylld.

En senare Grekisk Håfdeteknare yttrar sig om de äldre i allmänhet, att de använt mer omsorg på ett prydligt ikrifflätt, än sanningens utforskande, i förtröstan att ingen kunde vederlägga deras osanningar om äldsta tiderna e), och en annan af hans Landsmän, utlåter sig att han ej ville anföra hvad hans föregångare berättat om Indianerne, *emedan det var snarare skrivet för ro skull, än att det var sant; ty huru orimligt de än uppdiiktade om Indien, skulle dock ingen kunna*

ejus belli exitus & casus Reipublicæ demonstrabantur, quod eam Deus Opt. Max. in meliore statu & conditione regni erat collocaturus. Sed hujusmodi portenta iis, quibus ea curæ sunt, puto relinqui oportere. Polybius nunquam monstra ejusmodi referre aut calamitates urbibus ante significatas esse, dicere videtur. Id si facit, ratus ea nunquam accidisse, culpa non caret; portentorum enim plena est Historia; quodsi evenisse putavit, tamen ea scribere noluit, veniam meretur; Historiam enim conficiebat. Dionis Nicæi (Cassii) Rerum Romanar. Epitome, Auctore Joan. Xiphilino, p. 41. Edit. Græc. p. 30. Vers. Latin. Guil. Blanci. Lutet. 1551. 4to.

e) Herodianus, *Histor. Lib. I. c. 1.*

na beskylla dem för ofanningar f). Cicero anser för en afgjord rättighet, att man vid författandet af ett Historiskt Våltalighets stycke alldeles icke behöfver låta sanningen vara sig till hinder g); och många af forntidens Historiska Arbeten äro Våltalighets stycken. När Plutarchus börjar sina jämnförda Lefvernes beskrifningar, önskar han att kunna gifva de fabelaktiga berättelserna om Theseus, ett Historiskt utseende; *men* fortfar han, *på de ställen, där de icke kunnat göras sannolika, behöfver jag benägna åhörare, som hålla de gamla dikterna till goda h).* Håfdeteknaren är ej ansvarig för gamla dikter, utan Plutarchus hade håldre endast bort nämna, att Thesei äfventyr voro sannsagor, som flera hundra år gått man emellan, innan någon kunnat fatta dem i pennan, och med denna bekännelse hade en Läsare eller åhörare varit mer tillfredsställd, än med hans bemödande

F f 4

att

f) — — ἐφ' ἡδονῇ μᾶλλον τε πεποιται, ἢ ἐς ἀφύγησιν τῶν ὄντων. Arrianus, Lib. V. p. 103.

g) Concessum est Rhetoribus e mentiri in Historiis, ut aliquid dicere possint argutius. Cicero, in Bruto, 42. 43.

h) Oportandum igitur nobis ut repurgata oratione fabula obtemperet & Historia accipiat imaginem. Ubi vero præfracte consentaneum contemnet, neque consortium accipiet verisimilitudinis, ibi candidis mihi opus sit auditoribus, qui placide Origines accipiant.

Plutarch. Oper. T. I. p. 1.

att göra dem sannolika i). Flere Romerske Håfdeteknare tillågna Romerska folket en Gudomlig härkomst, utan minsta tvekan, och ehuru Livius väl låter märka, att han ej satte mycken tro till samma berättelse, har han icke sökt utreda den Historiska sanning, som däri kunde innehållas; utan anser, som en rättighet för alla folkslag i gemen, att genom blandning af Gudomliga och Mänskliga dikter göra sin äldsta härkomst så mycket mer lysande, och att Romerska Folket i synnerhet ledde sin upprinnelse från Guden Mars, påstår han vara så mycket billigare, som de gjort sig namnkunnigare än alla andra folk genom lysande krigsbedrifter, så att då människoflägdet måste fördraga de Romares öfvervälde, var det äfven skylldigt att hålla till goda denna berättelsen, antingen den för öfrigt var sann eller osann k): Ett infall, som kan-

i) *Plutarque est trop crédule. Il ne remarque pas seulement, que Thésé a vécu quatre ou cinq cents ans, avant ce Phérécide de Scyros, & ce Cadmus de Milet, qui se disputent la gloire d'avoir composé le premier ouvrage de Prose, qu'on ait écrit dans la Grece. Où donc Plutarque a-t-il pris tous ces petits details, qu' il en raconte? Supplement, à la man. d'écrire l'Hist. par M. G. De L. B. p. 44.*

k) *Ea belli gloria est populo Romano, ut quum suum, conditorisque sui parentem Martem potissimum ferat: tam & hoc gentes humanae patiantur aequo animo, quam imperium patiuntur. Livius, Præfat.*

kanstke kunnat passå i ett Skaldeestycke, men icke i en Historia. Arrianus, en ibland Greklands berömdaste Håfdeteknare, utlåter sig, att man får ingalunda för strängt granska de gamla Fablerna, som innehålla något Gudomligt; *ty om någon skrifver sådant som icke för tjånar tros, tyckes det dock icke vara alldeles otroligt, så snart något Gudomligt blandas däribland l*). Diodorus Siculus, en äldre Grekisk Håfdeteknare börjar Historien om Hercules på detta sått: "I allmänhet bör uti fabelaktiga berättelser sanningen ej för strängt undersökas; ty ehuru vi nogsammt vete, att hvarken Centaurerne hafva varit sådane, som de förestållas på theatren, bestående af tvånne färskildta naturer, ej heller att Geryon haft en tredubbel kropp; antage vi dock dessa Fabler, och med våra handklappningar utvidge Guds åra *m*)." Huru

F f 5

ore-

l) *Hoc tantum censuerim neminem nimis adcuratum censuram esse oportere eorum, quæ olim de Numine fabulis prodita sunt: τὼ γὰρ τοὶ κατὰ τὸ ἐπὶς συντιθέντι ἔπιστά, ἐπειδὴν τὸ θεῖον τίς προσθῇ τῷ λόγῳ, ἔ παντὶ ἄπιστα φαίνεται.* Arrianus, *De exped. Alex. Magn. Lib. V. p. 101. Ed. Henr. Steph. 1575 f.*

m) *καθόλας ἐν ἱσοχρμέναις μυθολογίαις, ἴε.* *Universe in fabulosis narrationibus, non ex omni modo veritas acerbè exigenda est; Nam & in theatris, cum sciamus, neque centavros fuisse, duplici natura diverforum generum constantes, neque Geryonem triplici corpore; &c.*

oredigt begrepp hafva icke desse Håfdeteknare haft om skillnaden emellan Historien och Theater-fkrifter? Eller snarare, de hafva icke haft något begrepp hårom, utan *Historisk Sanning* tyckes för dem varit det samma, som *Theologisk, Politisk* och *Moralisk Sanning*, eller att Håfdeteknaren icke felade emot Sanningen, när han ej felade emot allmänt antagna och rådande grundfättser, eller emot sannolikhet. Skrocklagor och bedrägerier, hvars naturliga orsaker ligga i nog öppen dag, antagas därför på god tro utan minsta granskning: Om Scipionis Africani moder berättar flere Håfdeteknare, såsom trovärdigt, att sedan hon länge varit ofrukt-sam, hade hon en gång, då hånnes man varit frånvarande, drömt sig hafva funnit en stor orm bredevid sig i fången, hvilken dröm haft den lyckliga vårkan, att hon på tionde månaden därefter födde en son; och som slikt tillskrefs Gudarnes omedelbara åtgärd, hafva Håfdeteknarne häraf tagit skäl, att bestyrka värligheten af de underbara bedrifter, som de tillskrifvit Scipio Africanus *n*). Här begås således tvänne grofva fel, för hvilka en

Håf-

men has tales fabulas excipimus, & plausibus nostris honorem Dei amplificamus. Diodor. Sicul. *Biblioth. L. IV.* p. 216.

n) Plutarchus, in *Vita Scipionis*. C. Oppius, och Jul. Higinius, hos A. Gellius, *Noët. Att. Lib. VII. c. 1.*

Håfdeteknare bör noga taga sig till vara, nämligen att förrättningar, som påstås hafva blifvit befordrade genom undervärk, och själfva äfven likna dylikt, icke på ett Historiskt sätt förklaras, utan i stället bevisas med nya undervärk.

Historiska Sanningen, efter nu gällande begrepp, fordrar, att händelsernas verkliga förlopp beskrifves, och hvad som utgifves för såkra händelser bör vara grundadt på såkra underrättelser, eller ock alldeles icke anföras såsom otvifvelaktigt.

Men när forntidens Håfdeteknare beskrifva hvad som händt långt förut, låtta de sållan Läsaren i stånd att urskilja i hvad grad deras uppgifter äro tillförlitliga: Livius gifver den reglen att då gamla händelser ej kunna bringas till trovärdighet måste man stanna vid rykten o), och denna regel kan väl icke alldes förkastas; dock bör en Håfdeteknare noga taga sig till vara, att icke röja lika oförsigtighet, som Livius, vid dylika ryktens anförande, och i synnerhet tydligare anmärka, när berättelserna grunda sig på rykten, eller på såkrare underrättelser. De Föregångare Livius nämner och har följt, lefde ej långt före hans tid, och kunde således ej ve-

ta

o) *Fama rerum standum est, ubi certam derogat verustatis fidem, Livius, Lib. VII. c. 6.*

ta mycket mer än han om äldsta tiderna; ty han klagar sjelf på flera ställen, att alla Roms allmänna Handlingar blifvit långt förut uppbända, så att utom några korta Lagar, som blifvit räddade ur elden, hade han och hans föregångare icke annat än rykten att tillgå *p*), och af dessa har man tillskapat en sammanhängande Historia, som således i trovärdighet, hvad äldsta tiderna vidkommer, icke lär kunna öfverträffa hvad Rudbeck och Johannes Magnus skrifvit i Sveriges äldsta Historia. Den äldste Romerska Historiens Författare, Fabius Pictor, hvilken de senare utan urskillning följt, såsom en Grekisk Håfdeteknare vittnar, *q*) lefde vid andra Puniska kriget,

p) *Tanti errores implicant temporum aliter apud alios ordinatis Magistratibus, ut nec qui consules secundum quosdam, nec quid quoque anno, actum sit, in tanta vetustate, non rerum modo, sed etiam Auctorum, digerere possis. Res exposui, quum vetustate nimia obscuras, velut quæ ex magno intervallo loci vix cernuntur, tum quod parvæ & raræ per eadem tempora Litteræ fuere, una custodia fidelis memoriæ rerum gestarum, & quod, etiamsi quædam in Commentariis Pontificum aliisque publicis privatisque erant monumentis, incensa urbe, pleræque interiere &c. Livius. Lib. II. c. 21. Lib. VI. c. 1. Ifr. Dissertation sur l'incertitude des cinq premiers siècles de l'Histoire Romaine par Mfr. L. D. B. Utrecht 1738. J. H. Parreidt, De suspecta Livii fide. Disputat. Praef. Jocehero. Lips. 1743.*

q) Dionys. Halicarnass. Lib. I. p. 64.

get *r*), samt har blifvit af Polybius *s*) och Dionysius Halicarnassensis *t*) lästad såsom en i högsta måtta vårdslös och partisk författare, och betyder i synnerhet den förres omdöme ganfka mycket; ty Polybius är den trovärdigaste af alla forntidens Håldeteknare. Åtskillige af sine andre Föregångare tadlar Livius själf, och beskyller dem hafva utan måtta sammanfkrifvit osanningar *u*). Men när han för egen räkning berättar såsom sanfärdiga Historier, att en Örn kom såsom en Gudomlig utskickad, och lyfte hatten af Tarquinius, då han satt i sin vagn, flög upp i luften med hatten, samt kom åter sakta ned, och satte den på Tarquinii hufvud, hvaraf Tarquinii Fru spådde sin man mycken lycka *x*); att en Korp biträdde Marcus Valerius i envige emot Gallus, *och att det var förundransvärdt, såsom Livii egna ord lyda, huru korpén med nåbb och klor spånade Gallus i ansigtet, så att en obetydlig mänsklig strid förvand-*

r) Appianus Alexandrinus, *De bellis Annibatic.* p. 569. Ed. Tollii Amstel. 1670. Livius, *Lib. XXIII. c. II.*

s) Polybius, *Lib. I. c. 14.*

t) Dionys. Halic. *Lib. IV. p. 234.*

u) Livius, *Lib. III. c. 5. VII. c. 9. IX. c. 44. XXI. c. 38. XXII. c. 31. XXVI. c. 49. XXX. c. 19. XXV. c. 38.*

x) Livius, *Lib. I. c. 34.*

vandlades till en Gudomlig y): När Livius för värkliga händelser antager sådana orimligheter, kan man ej vånta att han skall på ett Historiskt sätt utreda sine föregångares fabler. Thucydides har väl alldeles undvikit att anföra sådana dikter; men han har dock icke alltid iakttagit vederbörliga gransknings regler i sin undersökning om Greklands äldsta Håfder: Han säger, att emedan hans föregångare föreställt händelserna orätt, Homerus och andre Poëter på ett poetiskt vis, och andre Författare mer för att roa sina åhörare, än beflita sig om sanningen *z*); så har han varit nödsakad att gissa sig fram, och att han i anledning af dessa gissningar funnit det krig, han beskrifvit, hafva varit den största händelse, som tilldragit sig i Grekland och nästan i hela världen, samt att hvarken Trojanska kriget eller andra föregående händelser varit sårdeles betydliga *a*). Till styrka för sina gissningar anförer han ibland annat, att om man antager ett medeltal emellan det största och

y) *Minus insigne certamen humanum, Numine interposito Deorum factum, namque conferenti jam manum Romano, corvus repente in galea consedit, in hostem versus. Dictu mirabile, tenuit non solum ales captam semel sedem, sed quotiescumque certamen initum est levans se alis, os oculosque hostis rostro & unguibus appetiit.* Livius, *Lib. VII. c. 26.*

z) Thucydides, *Lib. I. p. 15.*

a) Thucydides, *Lib. I. p. 1.*

och minsta antal af skepp, som Grekerne berättas hafva skickat till Trojanska kriget, finner man att icke många ifrån Grekland bivitstat detta krig *b*). Men sådana uträkningar få ingalunda nyttjas i Historien, utan han hade bort undersöka hvilke af hans föregångare varit bäst underrättade; därefter, och icke slumpvis fälla sitt omdöme.

Detta fel, att otillräckligen granska sina underrättelser, är nog allmänt hos forntidens Håfdeteknare. En berömd Romersk Historie-skrifvare, samtida med Cicero; men som nu icke är i behåll, klagar att alt hvad de gamle hört berättas, hafva de utan urskillning upptecknat *c*): *Om någon frågar mig, säger Seneca, huru jag vet om detta är sant, skall jag först svara ingen ting, om jag ej vill yttra mig; men om jag finner för godt att svara, skall jag säga hvad som bäst faller mig in; hvilken har väl någonsin fordrat Edgärdsman af en Håfdeteknare d*): På ett annat ställe utlåter sig samme Författare, "att när Håfdeteknare efter behag anført många osanningar, vilja de ej vara ansvarige för en eller annan, utan tillägga, att den må stå för deras

b) Thycydides, *Lib. I. p. 9.*

c) Ælius Tubero, *aquid Nonium, Lib. 1.*

d) *Quis umquam ab Historico juratores exegit?* Seneca, in *Ἀποκλονισμοί.*

"ras föregångares räkning c)". Ty då forntidens Håfdeteknare urvåla sina källor, gifva de fällan därjämte tillkänna, huruvida de äro rena eller grumliga: När Herodotus berättat åtskilliga otroliga saker, tillägger han endast: "så berätta Perserne och Phenicierne, och jag vill icke vidare undersöka, antingen det har tilldragit sig på detta sättet, eller annorlunda f)": När Sallustius i sin beskrifning om Africa, återopar Puniska böcker, säger han att trovärdigheten må stå för deras räkning g): När Thucydides beskrifvit Ambrocioternas nederlag, och säger att han ej velat utfatta antalet af de slagne, emedan flere sades hafva stupat, än troligt var, i jämförelse med stadens storlek; iakttager han väl en tjänlig Historisk försigtighet: Dock som han tillika tillkänna gifver, att detta slaget var det största, under det kriget han beskrifvit; hade han bort och kunnat, såsom samtida Författare, meddela en närmare underrättelse därom, sårdeles, som han ej fällan i långt obehörigare saker är ganska omständlig b).

Men ehuru det låter vara omöjligt att ibland forntidens Håfdeteknare finna någon, som

(c) Seneca, *Nat. Quæst. Lib. IV. c. 3.*

(f) Herodotus, *Lib. I. p. 3*, Edit. Wesselingii.

g) Sallustius, *Bell. jugurth. c. 17.*

b) Thucydides, *Lib. III. p. 249.*

som efter nu antagliga regler kan i all Historisk vidd tjäna till mönster för en rätt granskning vid gamla fablers förklarande, olika uppgifters jämnförande, ryktens och andra mer eller mindre grundade berättellers utredande; förekomma likväl åtskilliga exempel, som i en och annan särskild omständighet kunna med säkerhet tagas till eftersyn. Dionysius Halicarnassensis har i sitt Företal tillräckligen uppgifvit sina skäl till sitt arbete, sina källor och sina hjelpredor: I äldsta och fabelaktiga tiden är han ganska varsam, han anförer gamla berättelser, sammanliknar flere äldre författares meningar, antager och utreder hvad han där af tror vara rimligast, utan att utgifva något för alldeles visst *b*): När han kommer till undervärket om Romuli och Remi Gudomliga afelse undviker han försigtigt att förgripa sig emot Romerska Religionens vidskeppelser, utan att dock förtörna sådane Läsare, som ej kunde sätta tro till samma vidskeppelser: Han yttrar sig, "att hvad man

"borde tro här om, antingen att människors
 "gärningar blifvit tillskrifne Gudarne, som
 "man annars icke bör tillägna sådana göromål, hvilka äro ovärdiga deras odödliga och
 "saliga natur; eller ock att dylika Historier
 "borde antagas, emedan hela världens vå-

DEL. II.

G g

sende

i) Dionys. Halicarnass. Ant. Rom. L. I. c. 10. 11. &c.

”fende var blandadt, och emellan Gud och
 ”människjor en mellannatur, hvilken tillhör-
 ”de Andeflågtet, som förente sig ån med
 ”människjor och ån med Gudar, hvaraf hjäl-
 ”teflågtet hade sin blandade härkomst: Så-
 ”dant sade han icke höra till hans utredning
 ”vid detta tillfället, och vore desutom till-
 ”räckligen undersökt af Philosopherne k).”
Romuli och Remi härkomst på fädernet är obe-
kant, säger han på ett annat ställe, *De Ro-*
mare äro öfvertygade att Mars varit deras
fader l). Han anser för en fabel, att Romu-
 lus blifvit lefvande upptagen till himmelen,
 och de Håfdeteknares uppgift för trovårdi-
 gast, som påstått att han blifvit mördad af sitt
 eget folk m); men Livius däremot antager
 underverket utan vidare undersökning n).
 Vid ett annat tillfälle, då Dionysius Halicar-
 nassensis nämner att somlige trödde Tullius
 Hostilius hafva blifvit innebränd af Gudarne
 genom omedelbar eld ifrån himmelen, låter
 han väl förstå, att han äfven sjelf hållt antog
 denna berättelsen; men nämner tillika att an-
 dre påstått honom hafva blifvit innebränd ge-
 nom mordbränneri, och lämnar till hvars och
 ens urskillning att tro hvad hvar och en fann
 rim-

k) *Lib. I. cap. 78.*

l) *Lib. II. cap. 2.*

m) *Lib. II. cap. 57.*

n) Livius, *Lib. I. c. 16.*

rimligast o). Om han i detta och dylikt icke just kan anses som mönster för en nu gällande Historisk granskning, förtjänar han likväl, att så anses, då han betraktas för sin tid. Han har ock rättligen insett nödvändigheten att jämföra nästgränsande länders Historia, att därigenom rätta misstag i det Landets eller Folkets Historia man författar p). Polybius, Dio Cassius, Tacitus och andre af de bästa Alderdommens Håfdeteknare, hafva på samma sätt åberopat äldre Författare, samt andra ostridiga Handlingar q), så att de vid många tillfällen kunna i detta afseendet tjäna oss till eftersyn.

Håfdeteknaren skall vara mindre förfällig att anföra alla de berättelser han kan århålla, än att urkilja hvilka såsom trovärdiga förtjäna att anföras eller ej; han skall nog tillkännagifva hvarifrån, och med hvad omständigheter, han dem århållit, samt tydligen skilja sina egna meningar från andras.

G g 2

Men

o) *Ego hoc Deorum Numini libentius quam hominum in fidiis adscripsere; summi tamen cuique liberum sit iudicium.* Dionys. Halicarnass. *Ant. Rom. Lib. III. c. 48.*

p) Dionys. Halic. *Lib. VII. c. 4.*

q) Polybius, och Dionys. Halicarnass. på flera ställen. Dio Cassius, *L. LII. 19.* Tacitus, *Annal. Lib. II. Lib. IV. Lib. XIV. &c.* Svetonius, *Tib. c. 5. Calig. c. 9.*

Men Greklands och Roms Håfdeteknare hafva merendels tvårtom ansett för sin skyldighet, att troget uppteckna både rimliga och orimliga berättelser: *Jag är skyldig att anföra hvad som berättas*, säger Herodotus; *men jag är ingalunda skyldig att sätta tro till allt r*). *Jag har varit nödsakad*, säger en annan Grekisk Håfdateknare, *att anföra hvad Grekerne här om berättat; men ingen ting tvingar mig, att sätta tro därtill s*): *Jag afskrifver mer än jag tror*; utlåter sig Curtius, *ty jag vågar hvarken bekräfta hvad jag drager i tvifvelsmål, ej heller utesluta de berättelser jag bekommit t*). Största felet härvid består likväl icke däri, att en Håfdeteknare anförer otroliga saker efter äldre Författare; ty sådant bör stundom ske; utan däri, att det rimliga och orimliga icke tydligt åtskiljes, så att Läsaren kan veta, hvilket som utgifves för en verklig händelse, eller en ogrundad berättelse. Samma anmärkning gäller till en del om Thucydides; som i början af sitt arbete lofvar, att endast beskrifva hvad han

r) Ἐγὼ δὲ ὀφείλω λέγειν τὰ λίγοντα, πείθεσθαι γέ μὲν ἔ πανταπᾶσι ὀφείλω. Herodotus L. VII. p. 574.

s) Pausanias, Lib. VI.

t) Equidem plura transcribo quam credo, nec enim asserere sustineo, de quibus dubito, nec subducere, quæ accepi. Q. Curtius. Libr. IX, c. 1.

han sjelf sett och hört, eller andre för honom berättat, samt tillägger att han antagit det sannolikaste, då han funnit andras berättelser stridiga eller partiska *u*); men han har sällan fatt Läsaren i stånd att urskilja när hans uppgifter äro sanfärdiga eller blott sannolika. Däremot har Tacitus i detta afseendet gifvit ett förträffligt efterdömmen af Historisk försigtighet i dylika fall, uti sin berättelse om Drusi död; ty han har tydligen åtskilt hvad trovärdige Författare dårom anfört, och hvad som grundades på lösa rykten *x*).

Så snart en Håfdeteknare berättar underliga saker, såsom öfvernaturliga händelser, felar han mindre, om han ej vidare undersöker sammanhanget därpå, än om han berättar naturliga händelser på ett orimligt sätt, och ej efterfinnar huruvida de möjligen kunnat tilldraga sig såsom han dem berättar.

Därföre har till exempel Herodianus med fullkomlig försigtighet omtalt Kejsar Antonini vidskeppelser, och huru han bemödade sig, att utforska Gudars och Andars hemligheter; huru han befalte Materianus, en sin gunstling, samla Spåmän och alla, *som sysselsatte sig med dylika bedrägerier, hvilke*
G g 3
fram-

u) Thucydides, *Lib. I. p. 15. 16.*

x) Tacitus, *Annal. Lib. IV. c. 10.*

fränkallade de dödas själar y), hvarigenom Kejsaren blef underrättad, att förfäat ställdes för hans lif, af en vid namn Macarinus, *antingen Andarne då vårkligen uppenbarade detta, eller Materianus hatade Macarinus z)*, tillägger Håfdeteknaren, såsom sin anmärkning, hvarigenom han undviker allt deltagande i dessa vidskeppelser; och som de anslågos för öfvernaturliga, är han kanske ursäktad, att ej vidare hafvagrannskat dem. Men när Herodotus anförer, såsom en beständig naturens värkan, att solen på några orter uti Indien, var mer brännande om morgonen, än om middagen, *a)* hade han, innan han anförde denna berättelse, bort efterfinna, huruvida sådant var möjligt: När Livius berättar såsom en naturlig händelse, huru Hannibal lät upptända en stor eld på Alperna, huru bergsklipporne dymedelst blefvo uphettade, huru han därefter lät gjuta åttika öfver dem, hvarigenom de ruttnade och sönderfölo, så att han kunde tåga fram med sin krigshår, och att allt detta förrättades på fyra dagar *b)*;
 lå

y) Νεκρία τε χερσόμενον μάθεν. Herodianus, Lib. IV. c. 12.

z) Herodianus, loc. cit.

a) Herodotus, Lib. III. cap. 124.

b) Arboribus circa immanibus dejectis detruncatisque, struam ingentem lignorum faciunt, eamque, quum & vis ven-

få hade Livius bort tänka etter: om åttika har sådan kraft, som hånne här tillskrifves? Om Hannibal kunde hafva tagit med sig ifrån Africa så stort förråd af åttika? Om han kunnat bekomma detta förråd i Landet omkring Alperna, hvilket Livius beskriber hafva varit öde? Och så vidare. Polybius har därför rättmätigt antagit såsom en ovillkorlig skyldighet för Håfdeteknaren, att granska rimligheten af sina berättelser, och anser, *som en barnslig låtsinnighet, att anföra sådant, som strider ej allenast emot sannolikhet, utan ock emot naturlig möjlighet c*). Men sedan en Håfdeteknare undandragit sig den skyldig-

G g 4

he-

ti apta faciendo igni coorta esset, succendunt, ardentiaque saxa infuso aëto putrefaciunt. Ita torridam incendio rupem ferro pandunt molliuntque aufractibus modicis clivos, ut non jumenta solum, sed elephantum etiam deduci possent. Livius, Lib. XXI. cap. 37.

- c) καταπεφύμισαι δὲ καὶ πεπισεύται παρὰ μὲν τοῖς βαργυλιῖταις, &c. Fama est, eaque apud Bargylitas pro vera obtinet, simulacrum Dianæ Ciudyadis, etsi sub divo positum, neque ningi unquam, neque complui, quod etiam de Vesta apud Fassenfes dicitur, nec desunt, ne ex Historiæ quidem Scriptoribus, qui hæc in litteras retulerunt. Ego vero dictis hujusmodi eorum qui res gestas scribunt, nescio quomodo contradicere passim in hoc opere sum solitus, eaque ferre impatienter. Nam equidem puerilis duco levitatis, omnia quæ propius considerata non solum a rationibus probabilibus abhorrent, sed etiam ab eo, quod fieri potest. Polybius, Lib. XVI. P. 731.

heten, att granfka rimligheten af fina berättelser, anföras äfven naturliga händelser, utan efterfynnande om de äro möjliga eller ej; ty den utvågen är i alla fall öfrig, att de kunna förklaras som andra undervårk för öfvernaturliga händelser, hvilket också Justinus, till exempel, tyckes påtänkt; ty sedan han på ett ställe berättat såsom en naturlig händelse, att ryktet om ett krigs utgång inom några timmar blef bekant, på så långväga orter, att sådant naturligtvis omöjligen kunde ske; ställer han en annan dylik berättelse näst efter ett undervårk, att likasom gifva Låfaren anledning, att söka en öfvernaturlig vårkan vid ett sådant rycktets snålla kringspidande *d*).

Jag påstår ej, att allt hvad hos Forntidens Håfdeteknare på ett fabelaktigt sätt anføres, skall utan undersökning förkastas; jag tror tvärtom, att därunder ofta äro naturliga händelser.

d) Tantam famæ velocitatem fuisse, ut cum matutino tempore prælium in Bæotia commissum sit, meridianis horis in Asiam per tot maria & tantum spatii, tam brevi horarum momento, de victoria nuntiatum sit. Justinus, Lib. II. c. 14.

In Cornibus quoque duo juvenes diverso a ceteris armorum habitu, eximia magnitudine, & albis equis, & coccineis paludamentis pugnare visi sunt, nec ultra adparuerunt, quam pugnatum est. Hanc admirationem auxit incredibilis famæ velocitas: Nam eadem die, qua in Italia pugnatum est, & Corintho & Athenis, & Lacedæmone nuntiata est victoria. Justinus, Lib. XX. cap. 3.

händelser och Historiska sanningar förborgade, hvilka böra utredas: När Herodotus berättar att långst inne i Scythien foro fjådrar af och an i luften, till sådan mängd att de hindrade resande; torde han fått denna berättelsen af någon, som alldrig förr sett snö falla, och tyckt sig se flygande fjådrar: Af okunighet anmärkte de gamle åtskilligt såsom fabelaktigt hos Herodotus om Egyptiska Pyramiderna, om Scytherna, om Caspiska hafvet, om åtskilligt annat, som likväl senare tiders årfarenhet bestyrkt hafva varit af honom rätt kändt och beskrifvet: Men jag påstår att en Håfdeteknare får ej anföra sådana berättelser, som innehålla fabelaktiga besynnerligheter, annorlunda, än med vederbörlig granskning och mycken försigtighet: Sådan, som Sallustius iakttagit, då han omtalar, att de sammanförne i Catilinas uppror blandade människjoblod i vin och drucko tillsammans, under grusliga förbannelsers utgjutande öfver sig sjelfva, em de blefvo hvarandre otrogne; så tillägger han: *Detta berättades på den tiden af en del; men andre höllo det för updiktadt e)*: Ty vårdslöshet, att utan urskillning anföra alla slags berättelser, väcker misstroende för äfven sådana, som kunna vara sannfärdiga; men som föreställas på

G g 5

ett

e) Sallustius, *Bell. Catil.* c. 22.

ett fabelaktigt fått, såsom till exempel Livii berättelse omgåffen, hvilka med sitt kacklande frälste Rom ifrån Gallerna *f*). En annan hans Berättelse om Mutius Scævola, hvilken brände af sig högra handen, att öfvertyga Tufciske Konungen Porfenna, om omöjligheten att genom kroppsplågor, kunna tvingas till någon bekännelse *g*), kan väl ej just anses för otrolig, då man i senare tider har en dylik i Ängelska Historien om Ärkebiskopen Cranmer i Canterbury, uti Drottning Marias tid: Likväl omtalas den icke af Dionysius Halicarnassensis, hvars berättelse är i detta mål helt annorlunda, och en senare Författare viser, att denna Historien är lånt af en äldre Grekisk Håfdeteknare och låmpad på Scævola *h*).

Märklig stridighet i berättelserna, är i synnerhet ett öfvertygande bevis, att tillräcklig sorgfällighet vid sanningens utforskande icke blifvit använd: Det nys omtalta Hannibals tåg öfver Alperna, beskrifves till exempel ganska olika: Livius har ofta så troget följt Polybius, att han ofstridigt förtjänar ett utmärkt rum ibland dem, som förskaffat sig
namn-

f) Livius, *Lib. V. c. 47.*

g) Livius, *Lib. II. c. 12.*

h) Pouilly, *Dissertation, sur l'incertitude de l'Histoire des quatre premier siècles de Rome.*

namnkunnighet genom Lårdoms stölder *i*); men här har han afvikit ifrån honom, och förfallit just i samma fabelaktighet, som Polybius skåligen lastar hos andre Författare, hvil- ke beskrifvit detta tåg *k*); och är denna afvikelse så mycket obehörigare, som Polybius sjelf varit på stället, och inhemtat sina under- rättelser af dem, hvilke sett detta Hannibals öfvertåg *l*), så att Livius härigenom tydligen röjer, att han af sina föregångares berättelser håldre valt de besynnerliga, än de naturliga. En af Tysklands nyaste Författare, utlåter sig att Greklands forðne Häfdeteknare ofta åro så stridige, att man omöjligen kan utreda hvad som är sant eller osant; han har ock genom en mödesam jämnförelse, både gjort sig berättigad att fälla en sådan utlåtelse; och bevist att den är väl grundad *m*). Greklands egne Häf-

i) Ifr. Joh. Clericus, *Ars Critica*, P. II. Sect. I. c. 16.

k) Polybius, *Lib. III* c. 47. Cfr. Cornelius Nepos, *Vita Hannib.* c. 3. Silius Italicus, *Lib. III.* v. 640.

l) Ἡμεῖς περὶ τῶν ἐντάξεως &c. Nos autem de hisce rebus eo majore fiducia scribimus, quia ab illis hominibus eas didicimus, qui temporibus illis vivebant, & quod loca ipsa lustravimus, qui visendi studio ac veritatis noscendæ, Alpes adimus. Polybius, *Lib. III.* p. 280.

m) Man trifft in der ganzen Griechischen Geschichte, Schriftsteller aus dem selbigen Zeitalter, und von gleichem ansehen so oft in widerspruch an, das man unmöglich entscheiden kann ob einer derselben allein richtig, oder ob mehrere zugleich etwas wahres und falsches er-

Häfdeteknare hafva ofta upptäckt sine Föregångares fel, ehuru deras anmärkningar ej heller alltid på god tro få antagas. Ctesias Cnidius, hvilken lefde på samma tid som Xenophon, skref emot Herodotus; men Plutarchus och andre påstå att han själf skrifvit ofanningar, på det han skulle kunna anföra andra berättelser, än Herodotus. Plutarchus låter ej heller kunna befrias från partiskhet i sina anmärkningar emot Herodotus.

Flera exempel kunna anföras, att Grekiske och Romerske Författare åro jämväl stridande emot sig själfve, antingen af okunnighet eller vårdslöshet; såsom då Anaximander Milesius, Thaletis Lårmunge, föregifves varit den förste, som funnit djurkretsens lutning, och den upptäckt i 58 Olympiaden; Men tillika, att hans Låremåstare Thales redan i fjärde året af 48 Olympiaden kunnat förefå en förmörkelse, som likväl varit omöjligt, utan att känna Djurkretsens lutning *n*). Livius säger på ett ställe, att Romarne med våld intogo en Syracusansk fästning vid namn Nasus *o*); men på ett annat, att de inbekom-

mo

säbte haben. Christ. Meiners *Geschichte des Ursprungs und Verfalls der Wissenschaften in Griechenland*, B. II. s. 310.

n) Ifr. Thom. Stanlejus *Vita Philosophor. Græcor.* Bruckerus, *Histor. Crit. Philos.* T. I. p. 480.

o) *Haud magno certamine Nasum cepere, desertam trepidatione & fuga custodum.* Livius, *Lib. XXV. c. 30.*

mo henne genom en Spanjors förråderi *p*): På ett ställe, att Pro-Prætorn Pleminius blef för sin grymhet emot Locrenserne kastad i fångelse, i hvilket han dödde innan någon dom öfver honom blef afsagd *q*); men på ett annat, att Pleminius sedermera infattes i ett svårare fångelse och aflifvades *r*). Hurulånge Atheniensernes herrevälde till sjös varade, är ett märkligt tidhvarf i Greklands Historia, och fördenskull omtaldt och till sina vissa år utstakadt af åtskillige Grekiske Författare, som dels lefvt på samma tid, dels så korrt derefter, att de utan svårighet kunnat vara noga underrättade om en så allmän, och på intet sätt invicklad sak: Likväl är dem emellan en så stor stridighet, att de tyckas hafva föga eller intet påtänkt, att söka någon noggrannhet i sina berättelser, utan endast att göra dem behagliga och vålklingande: Lysias, utsätter detta tidhvarfvet till tio år; därmed instämmer Isocrates på ett ställe; men på et annat säger han att det räckte sextio fem år; detta senare säger äfven Diodorus

rus

p) Mercius Hispanus Nasum, quodque ibi presidii erat, prodiderat. Livius, Lib. XXVI. c. 21.

q) Pleminius, in carcerem conditus . . . Mortuus tamen prius in vinculis est, quam judicium de eo populi perficeretur. Livius, Lib. XXIX: c. 22.

r) Pleminius in inferiorem demissus carcerem est, necatusque. Livius, Lib. XXXIV. cap. 44.

rus Siculus; Andocides utfätter det till åttiofem år: Lyncurgus till nittio, Dionysius Halicarnassensis til sextio åtta; Demosthenes på ett ställe till fyratio fem, på ett annat till sextiofem, och åter på ett annat till sjutiotre. Man kan ej veta hvad tidpunkter de antagit till detta olika beräkningsfätt; de torde ej heller med *år* alltid mena lika lång tidsrymd; men efter Håfdeteknarnes gemensamma öfverensstämmande århöllo Athenienserne Herreväldet till sjös i 4:de året af 75 Olympiaden, och förlorade det genom nederlaget vid Ægos Potamos, och den derpå följande freden, som flöts i 4:de året af 93 Olympiaden, hvaraf följer att det varat 72 år, och det är besynnerligt, att ibland de flere uppgifter hos Grekernes gamle Författare just denna alldeles saknas *s*). Diodorus Siculus och Plutarchus anföra alldeles stridande berättelser emot Thucydides och Xenophon, dem de likväl känt och nyttjat; men hafva mest följt Ephorus och Theopompus. Desse tvänne senare äro nu mera icke i behåll, så att man ej kan yttra sig vidare om deras trovärdighet, än att de i gamla tiden ingalunda varit så godkände, som de tvänne förstnämnde *t*).

Man

s) Christop. Meiners, *Geschichte*, II: 308.

t) Diodor. Sicul. *Lib.* XII. XIII. XIV. Plutarchus, *Vita Pericl. Alcibiad. Nicias, Lyfandr. Agesil.* Meiners, *Anf. st. s.* 233.

Man har en namnkunnig Historia om Atilius Regulus, som togs till fånga af Carthagenenserne i första Puniska kriget, och hemskickades att ensam utbytas emot flera unga Carthagenenser; men att han sjelf i Rom afstyrkte detta utbyte, och, enligt sitt i Carthago gifna löfte, återvände till sitt fångelse. Om honom berätta en del Författare, att han efter sin återkomst blef af Carthagenenserne korsfäst; andre, att han blef förgifven; andre, att han ihjälkördes i en spiktunna; andre, att ögonlocken skuros af honom, hvar af hände att han ej kunde sofva, utan dödde af beständigt vakande *u*). Horatius besöng hans öde i en vacker Ode *x*), och man har anfört honom såsom ett det största monster af ordhållighet, då han håldre ville undergå de grymma plågor, än bryta sin ed: Men Polybius, som är en nästan samtida Författare, som sjelf varit på stället, och efter hvars rådslag det måsta förrättades i tredje Puniska kriget, som äfven deltog i andra krigsgörömmål, som var en stor Statsman *y*), och som har både vål och utförligen beskrifvit Puniska

u) Tubero, apud Gellium, *Lib. VIII. Cicero, Paradox.*
Idem, *de Offic. Lib. III. & Orat. Contra Pison. Valerius Maxim. Lib. I. c. 14. Florus, Lib. II. c. 2.*

x) Horatius, *Lib. III. Od. 5.*

y) Ammianus Marcellinus, *Histor. Lib. XXIV. Ifr. Vossius, De Histor. Græc. Lib. I. c. 19.*

fka kriget, han nämner ej ett ord hårom: Carthaginenferne tyckas ej heller hafva vågat öfva sådan grymhet emot en Romare, då flere af deras egne Landsmän, som de önskade lösgifne, suto fångne i Rom. Kanske det måsta af denna namnkunniga Historien ej är annat än en Moralsk Dikt?

Når okunnighet eller en vidskepplig Gudalåra förleder en Häfdeteknare att antaga Fabler såsom såkra händelser, förfaller han därigenom åfven i en annan villfarelse, som sorgfälligt bör undvikas i Historien, nämligen att af osåkra händelser draga såkra slutsatser: Såsom då Tacitus talar om de undervårk, hvilka föregingo Jerusalems förstöring, och att de hade ingen vårk hos Judarne, emedan många voro faste i den öfvertygelsen, enligt Prästernes gamla Skrifter, att just vid den tiden skulle Österlandet blifva mågtigt, och herravåldet tillfalla dem, som kommo ifrån Judeen: *Deffa Spådommar*, fortfar Tacitus, *hade sitt afseende på Vespasianus och Titus; men allmänheten, drifven af vanlig mänsklig begärelse, uttydde på sig en sådan Lyckas högd, och förmåddes ej en gång af undervårk och olyckor att fatta sanningen z).* Tacitus var såsom Häfdeteknare, ej skyll-

z) *Quæ pauci in metum trahabant: pluribus persuasio inerat, antiquis Sacerdotum litteris contineri, eo ipso tem-*

skylldig att förbättra uttydningen af Judardarnes Spådommar, och han hade gjort förfigtigast, om han afhållit sig därifrån.

En Håfdeteknare bör både *kunna* och *vilja* skriva sant; men fel, som komma af brist på underrättelser böra dömmas med lindrighet, då han gått uppriktigt till våga; ty, såsom en Grekisk Författare anmärker, en Håfdeteknare är väl ej heller mer än människja, och sanningen är ofta *svår att söka fram* a). Men däremot påminner samme Författare med god grund att fel af vilja äro alldeles oförlätliga b), hvadan *uppsåtlig partisk-*

DEL. II.

H h

het

pore fore, ut valesceret Oriens, profectique Judæa rerum potirentur; quæ ambages Vespasianum ac Titum prædixerant; sed vulgus, more humanæ cupidinis sibi tantam factorum magnitudinem interpretati, ne adversis quidem ad vera mutabantur. Tacitus, Histor. Lib. V. c. 13.

a) Δυσέμετος.

Stillit 197111

b) Dandum existimo Scriptoris veliam, si quid forte minus compertum memoriæ prodiderunt, tamquam mortalibus, cum præsertim defluxu temporum, veluti spatio quodam rerum prospectum confundente, veritas plerumque procul in obscurum dejecta delitefeat, difficulterque audiri & defendi possit. Quod si quis sponte vel rem ipsam de industria depravando, vel negligentius incomperitisque, quæ gesta sunt commemorando, rationem scribendi inveniatur prætermisisse, huic utriusque impacate indeprecabile severitate succensendum judicari: tum acerbissime illis, quibus mos est per blandimenta, & fictis ad gratiam fabulis adulari vanitati humanæ, vel quibus cujuspiam adeo

het i affeende på Fädernesland, Religion, Stånd, Vänskap, och så vidare, bör anses för lika brott hos en Håfdeteknare, som Lagen anser dem hos en Domare.

Man har väl alltid klandrat en partisk Håfdeteknare, såsom Håfdeteknare, men en sådan har ofta fått namn af god medborgare, om han skrifvit osanningar till sitt Fäderneslands beröm, som man ock fördenskull nästan ansett för en samvets skyldighet c):

Dum patriam laudat, temnit dum Poggius hostem,

Nec malus est civis, nec bonus Historicus,

skref en Italienisk Poët d) om en Italiensk Håfdeteknare; och en Dansk Författare yttrar mycken förargelse öfver en gammal Dansk Biskop, som omtalt för Adamus Bremensis Kejsar Henric Fogelfångares seger öfver de Danske, hvilket tillräknas Biskopen såsom brist på kärlek till sitt Fädernesland, oaktadt hans

per iracundiam crimina culpasve ad probrum excogitatis efferre studium est, ac falsa pro veris subicere perversa veritate. Diodorus Siculus, *Biblioth. Hist. L. XIII. p. 370. Basilea 1578. fol.*

c) *Magnifice sentiunt homines de patria sua, aliterque sentire sibi religioni ducunt.* Bierlingius, *de Pyrrhonismo Historico, Cap. III. §. 12.*

d) Actius Syncerus Sannazarius, Ifr. Vossius, *De Arte Histor.*

hans berättelse var sann *e*): Man vet att i Konung Carl XI:s tid troddes Sverige vinna en synnerlig heder af des höga ålder, som ansågs otvifvelaktigt bevisst genom Rudbeckens *Athlantica*, och exempel af samma falska begrepp om kärlek till Fäderneslandet finnas äfven hos Forntidens Håfdeteknare. Dionysius Halicarnassensis lastar Thucydides för det han gifvit Athenienserne skulld till kriget emellan dem och Lacedæmonierne, ehuru han, såsom sjelf en af de betydligaste medborgare i Athen, hade bort tillskrifva Lacedæmonierne orsaken till samma krig *f*). *Atheniensernes bedrifter*, säger Sallustius, *anses för vårkligen så stora, som deras förträffliga snillen varit i stånd att med ord dem upphöja g*). När Diogenes Laërtius nämner huru Grekiske Författare berätta, att Grekerne undfått sin kunskap om himla kropparnes lopp, ifrån Egyptierne och Chaldeerne; lastar han deras oförsigtighet, att tillågna Grekernes uppfinningar åt Barbarerne, och påstår att icke allenast kunskaper utan ock hela människjoslägtet ledde sin upprinnelse från

H h 2

Gre-

e) Christ. Ludov. Scheidius, *Demonstratio, quod Dania Imperio German. nexu feudali, nunquam fuerit subiecta*. Uti *Acta Societatis Hafn.* Tom. I.

f) Dionys. Halicarnass. *Responsio De principis Historicis*, c. 13.

g) Sallustius, *Caesilin.* c. 8.

Grekerne *b*). Livii partiskhet till de Romares fördel, röjer sig öfver allt; men alldramåst anstötlig är den jämnförelse han anställt emellan Alexander den store, och någre Romerske anförare *i*). Han berömmar hos Romerska Folket hvad som är vårkligen lastbart, och hvad han äfven själf lastar hos andra: När de Romare i sina krig härjade och brände Städer, kallar han sådant Romersk tapperhet; men talar illa om andre, då de på samma sätt hemfökte de Romare *k*): När de Romare segrade afmålar han på det föraktligaste deras fienders feghet *l*); men när Gallerne öfvervunno de Romare, döljer han rätta sammanhanget, skyller på Gudarnes vrede, fiendens öfverlägse styrka, och ett oblidt öde: Att så mycket såkrare utplåna denna skymf för Romerska krigsåran, låter han slutligen Camillus vinna öfver dem ett så stort nederlag, att

b) Diogen. Laërt. *Prooem.* Ifr. Clemens Alexandrinus, *Lib. I. Strom.* p. 152. Aristoteles in *Magic. Sotion, De successionib. Philosophor. Lib. XXII.*

i) La question étoit belle, mais il l'a traité si désavantageusement d'une côté, & avec tant de flatterie de l'autre, quand il égale dix ou douze Capitains Romains à cette invincible Monarque, que c'est l'endroit de tout son Ouvrage, qui content le moins un Lecteur judicieux. Franç De la Mothe Le Vayer, *Oeuvr. T. III. p. 192.* Ifr. Livius, *Lib. IX. c. 17. 18.*

k) Livius, *Lib. IX. c. 12. 14. Lib. X. c. 29.*

l) Livius, *Lib. II. c. 25. 59. &c.*

ej enda undslapp, som kunde omtala deras ofärd *m*). Men Livii egen berättelse, att Romeriska Folket var uthungradt och förskingradt, gör detta nederlag alldeles otroligt: Ockfå berätta Polybius och Diodorus Siculus tvärtom, att Gallerne reste ifrån Rom med stort byte, sedan de gjort fred med de Romare *n*). Svetonius nämner detta nederlag endast såsom ett rykte *o*), och Justinus talar ej ett ord härom, då han berättar Gallernes seger öfver de Romare *p*). Porfennas seger öfver de Romare omtalar ej Livius, utan föregifver att han efter fruktlösa förloök fann sig föranlåten att årbjuda dem fred och aftåga med oförrättada årenden; ehuru ej allenast Livii egen berättelse om de fördelar Porfenna redan vunnit, gör detta föregifvande icke sannolikt *q*); utan jämväl Dionysius Halicarnassensis, Tacitus och Plinius uttryckligen gifva tillkänna, att Rom upgafs åt Porfenna, och att han såsom segerherre föreskref fredsvilkoren *r*). Icke des mindre beröm-

H h 3

mes

m) Livius, *Lib. V. c. 48. 49.*

n) Polybius, *Lib. II. c. 18.*

o) Svetonius, *Lib. III. c. 3.*

p) Justinus, *Lib. XXIV. c. 4.*

q) T. Livius, *Lib. II. c. 9. - - 13.*

r) Dionysf. Halicarnass. *Lib. V. 297. 299. 303.* Tacitus, *Histor. Lib. III. c. 72.* Plinius, *Nat. Hist. L. XXXIV.*

c. 14.

mes Livius hos Tacitus såsom en ganska trovärdig Författare s); ty partiskhet, som lände till Romerska Folkets heder, ansågs för billig och väl använd, emedan de Romare föraktade alla andra folkslag, och en af vår tids Håfdeteknare vill jämväl söka fullkomlig ursåkt för de gamles partiskhet däri, att de endast skrefvo för sitt eget Fädernesland.

Men om detta föregifvande åfven vore fullkomligen sant, är dock ursåkten ingalunda tillräcklig, ej heller de nyares partiskhet mer lastbar, än de åldres, ur det skålet, enligt samma Förtattares påstående, att de senare skrifva för alla slags folk t); ty partiskhet i alla afseenden skall förvisas från Historien, och man bör ej därmed bedraga sina egna Landsmän mer än främmande. Om man ville tro att oförtjänt beröm öfver sitt Fäderneslands fordne inbyggare kunde vara en nyttig upmuntran för deras efterkommande; finge likväl denna nytta icke vinnas på bekostnad

s) Tacitus, *Annal. Lib. IV. c. 34.*

t) *In fine trovo il difetto della parzialità, che è il più nemico della verità, anima della storia, ne' moderni e negli antichi. Ma questi scrivevano per la lor patria quasi unicamente, e però meritan scusa, laddove i nostri ben fanno, che devono esser letti da tutte le nazioni per la comunicazione divenuta generale tra i popoli a questi giorni. Saverio Bettinelli, Del Risorgimento D'Italia negli Studj nelle Arti e ne' Costumi, dopo il mille. P. I. p. XXIII. Introd. In Bassano 1775. 8:o.*

nad af sanningen, utom hvilken alt begrepp om Historia måste försvinna, och desutom skulle den icke med säkerhet vinnas, emedan man, åtminstone i vissa delar, kunde upptäcka osanfärdigheten af de föregifna bedrifter, då berättelsen torde medföra en aldeles stridig vårkan. Men såsom hufvudsakligt i närvarande ämne bör i akttagas, att man ofta i forntiden vårkligen haft det begrepp både om sanning och all dygd i gemen, att den vore dygd egentligen i den mon, som den lände till egna och Fäderneslandets fördelar, af hvilka tankefått en vidsträckt partiskhet skulle blifva en nödvändig följd. Att man med dygd hos Lacedæmonierne icke förstod ett moraliskt utan ett politiskt godt, nämligen alt hvad som tjänte till egen och Fäderneslandets förmon, ånskönt det skulle vinnas genom orättfärdiga och odygdiga medel, kan med säkerhet flutas af flera deras gårnin-gar och den stämpel man därpå satte. Efter denna grundsatts måste man förklara det öf-verdrifna beröm för dygd och rättvisa, som Xenophon gifver Agefilas, då Xenophon likväl sjelf anförer flera exempel att Agefi-las uppenbarligen handlade emot rätt och billighet, så ofta han dymedelst kunde vinna någon förmon för sig sjelf eller sina vänner: Han säger att Agefilas aldrig föröfvade nå-

got hvarken emot sina egna troppar, eller emot sina fiender; som förtjänade tadlas; att han anfåg rättvisan för den första af alla dygder: Likväl befallte han att de tillfångata tagne Perfer skulle säljas nakne, att genom ett föraktligt förfarande emot sin fiende väcka mod hos sitt eget folk; gillade en orättvis äröfving af Cadmea, efter han anfåg den för nyttig, och af samma skäl vägrade bistå en Egyptisk Konung emot en förrådisk uprorsmakare *u*). En skarpflynt granskare af ålderdomens skrifter påstår, att med dygd hos de Romare aldrig mentes annat, än enskild egen nytta, och ingalunda någon allmän dygd, som borde sträcka sig till hela människosläktet *x*), och en annan Författare har väl ej heller till alla delar orätt, då han säger att många af vå-

u) Sic e vivis excessit (Agesilaus), ut nihil committeret dignum reprehensione, vel in eos, quibus præerat, vel adversus quos bellum gerebat. — Quum existimares contemptum hostium robur quoddam in animis ad pugnandum excitare, præconibus edixit, ut capti a prædonibus barbari nudi venderentur. Xenophon, Orat. de Agesilao. Oper. p. p. 672. 655. 653. Histor. Græc. Lib. IV. V. &c. Plutarchus, in Agesil.

x) Quotiescumque apud Romanos Scriptores legimus quempiam justitiæ amantem fuisse, aut simile quid, semper intelligendum erga cives, & quidem non lacescentes. Nam justissimi Romanorum iniqui semper lacescentibus, iniquissimi Reipublicæ hostibus fuere; quod omnibus, qui eorum Historiam legerunt, notissimum est. J. Clericus, Art. Critica, Vol. I. p. 197. Amst. 1730. 12:o.

våra höga begrepp om de Romare, åro fördomar, dem vi ifrån barndomen insupit ur de Classiske Historieskrifvarne y). Lucii Papyrii förfarande emot sin gäldenär, år till exempel, ett märkligt bevis, huru grofva laster och neslig våldsamhet lämnades ohåmnade af Romerska Rådet, när en rik och förnäm därmed betråddes, och en af vår tids Författare, som häraf velat bevisa att mågtige Herrar nu förtiden åro långt dygdigare och billigare, har visserligen därurinnan rått, at man kan upphöja de Romares dygder vida öfver hvad de förtjåna, om man ej tillika ser på deras laster z). Föregifna uppenbarelsen och

H h 5

Gu-

y) *Romanos sapientissimos, cordatissimos & justissimos mortalium fuisse, pervulgatum adhuc hodie est præjudicium ab Historicis Classicis, quibus a teneris adscævimus, haustum.* Bierlingius, *De Pyrrhonismo Hist. cap. III. §. 12.*

z) Händelsen, som Livius, (Lib. VIII. c. 28.) beskriver, och som år för grof att kunna öfverlättas på modersmålet, år anford emot Abbé De Mably utaf en onämnd Författare: *L. Papyrius, riche Patricien, homme Consulaire alloit réduire à l'esclavage un de ses débiteurs, selon l'usage de ces tems fortunés, de ce siècle des mœurs, de ce peuple, modèle de vertus, le fils de ce débiteur s'offrit pour esclave à la place de son père. L. Papyrius accepta l'échange, emmena le jeune homme, le trouva beau, & voulu le violer. Le jeune homme, se défendit, son maître le traita d'esclave insolent, le fit dépouiller & déchirer à grands coups de fouets par ses autres esclaves pour le rendre plus docile. Le jeune homme s'arracha de leurs mains, se sauva dans la rue, demanda du secours au peuple; & conduit par la multitude, nu,*

Gudasvar quåfva naturlig och vårklig dygd, i samma mon, som de förvilla förståndet med tillskapande af falska dygder, och då man vet att de Romare rättade sina måsta företagen efter slikt *a*); bör man väl litet betänka sig, innan man antager allt öfverdrifvet beröm om deras dygder för Historiska sanningar. Deras Poëter, af hvilka man i dylika fall ofta inhemtar de pålitligaste beskifningar, måla och bele grofva laster. Under det man utvidgade vidskeppelsen och ökte Gudarnes antal till många tusen *b*), aftogo mänskliga dyg-

jauglant, déchiré, il entra dans la salle du Senat. Nous autres peuples corrompus, comme nous appelle L'Abbé (De Mably,) nous aurions vu nos Magistrats s'indigner, jeter des cris, faire arrêter ce violeur, & le punir de son usure, de sa brutalité, de sa pédérastie; mais le vertueux Sénat des vertueux Romains ne punissoit pas de telles niaiseries. Ou ne dit rien à Papyrius, on regla seulement, pour apaiser le peuple, qu'à l'avenir les biens, & non la personne des debiteurs seroient livrés à leurs créanciers. Remarquez bien, que tous ces faits se sont passés dans les siècles les plus vantés de Rome. M. G. De L. B. Supplement à la maniere d'ecrire l'Hist. par l'Abbé de Mably. p. 61.

a) Aussitot que le College des Pontifes fut formé tout se régla par les Oracles des Dieux, & sur l'interpretation, qu'en donnoient les Prêtres. Conseil, Assemblée, Guerre, Traités, Alliance, Jeux, Loix, Recompense, Chatiment, tout fut mystere. J. B. Robinet sur le Sort de la Philosophie, chez Les Romains. Recueil Philosoph. & Litter. de la Société Typogr. de Bouillon T. I. p. 4. Bouillon 1769. 12:o.

b) Varron assure qu'il y avoit de son temps 30,000. Dieux à Rome; & le Philosophe Bruxillus, dans sa derniere

dygder i samma mån, som en falsk helighet tilltog, hvadan en Latinsk Poët utlåter sig, att man lättare kunde finna en Gud än en människja uti Italien c): Pauli Æmilii Tal hos Plutarchus förminskar ock mycket de höga begrepp, vi vanligen göre oss om de Romare, hvilke böra dömmas icke blott efter deras Håfdeteknares beröm d); utan mer efter deras Lagar och seder, samt de moraliska tank-sått, som däruti framlysa. En anmärkning, så mycket angelågnare i denna frågan, som man påstår, att icke något senare Folkslag kunnat gifva så stora ämnen för Historien, som Grekerne och Romarne, hvaraf följer, att senare tidens Håfdeteknare ej heller med deras möjligen kunna jämnliknas e).

På

barangue au Sénat, dit, qu'il y en laissoit 280,000. Robinet, Loc. Cit. p. 5.

c) Juvenalis, *Satyra XIII.*

d) *Ce peuple, que les Historiens ont peint si faussement, comme la nation la plus sage & la plus vertueuse, ne fut pourtant depuis son origine, jusque à sa décadence qu'un peuple injuste, usurpateur, &c. L. Castilhon, Recherches sur le Fondateur de Rome Recueil Philos. & Littér. de la Sociét. Typogr. T. I. p. 352.*

e) *L'Histoire moderne, ne présentant que des hommes fort inférieurs aux Grecs & aux Romains, ne demande pas dans un écrivain cette touche mâle hardie & vigoureuse, qui étoit nécessaire à Thucydide & à Tite-Live. Abbé De Mably, De la man. d'ecr. L'Hist. p. 7.*

På samma sätt som tillgifvenhet för Fädernesland, och hat för granskaps Riken har förledt Håfdeteknare till grofva öfverträdelse emot Historiens första Grundlag, *Sanningen*, äfven så har slafvisk undergifvenhet för Regenter, eller ock en nedrig illvilja emot dem, ofta åstadkommit lika värkan.

Håfdeteknaren skall anse Prinssar som vanlige människor: Lasten bör för ingen del finna någon fristad på thronen; det är skamlöst, om hon där söker dölja sig, då allas ögon äro riktade ditåt, och hon får ej göra Håfdeteknaren nedslagen att visa hånne sådan som hon är: Men ej heller så uppreta honom, att han också tillsluter ögonen för det goda, som en lastbar Regent åstadkommit: Som å andra sidan dygden ingifver en brinnande håftighet, hvilken kan uppelda en ådel ifver hos Håfdeteknaren, att för högt uppdrifva målningen af en dygdig Konung och lysande Hjalte; måste han äfven i detta afseendet vara på vakt emot sin inbillningsgåfva, och ej blifva förledd att förtiga fel, eller berömma hvad som förtjänar tadlas: Hvitfeldt är lika oförnuftig, då han låtit sitt Stånds egennytta förleda sig att lasta Christian Tyrans Lag, som då han säger att Fredric I. *borde lefva i helig åminnelse*, för det han åter i Danmark införde tråldom, som

Chri-

Christian Tyrann afskaffat *f*): En målning af Konung Gustaf Adolfs personliga egenskaper skulle utgöra en den alldräskönaste taffa, om man kunde finna en nog skicklig Måstare att den samma uppdraga; men till målningens fullkomlighet är skuggan lika nödvändig, som det lysande, och den skulle saknas, om en och annan obehaglig värkan af den odödlige Konungens håftiga sinne undandölgdes, såsom till exempel, då han afsatte Præsidenten Rålamb i Åbo, från ämbetet, för det sönen, som var Kammarherre, vågrade att förrätta inskänkningen vid Konungens bord; vid ett högtidligt tillfälle under kriget i Tyckland *g*).

Man åger från det forna Grekland en Håfdeteknare, som i opartiskhet är ett fullkomligt mönster, efter all den granskning, man nu förtiden tyckes kunna anställa, nämligen Polybius: Aratus, Achæernes Anförare,

f) Hvitfeldt, *Danm. Krön. T. II. s. 1182 och 1252. fol.*
K. Christian II:s *Lowböger*, *Kiöbenh. 1684. 4:o.*

g) K. Gustaf Adolfs *Bref till R. Råd*, att beifra den af Erik Brorsson Rålamb, emot Kongl. Maj:t begångna ohörsamhet. Dat. 19 och 28 Nov. 1631. *Registrar. f. 630. 640. 644.* Axel Oxenstierna skref år 1634, d. 25 Mars ifrån Frankfurt en förbön till Rådet, för Broder Rålamb, att han måtte återfå sitt ämbete, och säger att Konungen sjelf, korrt förrän han blef skuten, hade på Drottning Marias anhållan förlåtit honom. *Oxenstiernas Bref Samling* för det året T. IV. *Mscr. i Riks Archiv.*

rare, omtalte hela Grekland med förundran, och Polybius deltagar jämväl i denna allmän-
 nahögaktning, samt bemödar sig att med myc-
 ken våltalighet utbreda hans beröm; men be-
 rättar därjämte med lika öppenhjärtighet
 hvad som hos denne hjälten icke var beröm-
 värdt, ehuru han var Arati synnerlige vän,
 och tillika med honom skickad af Achæerne,
 såsom Sändebud till Konungen i Egypten.
 Om andre sine vänner och sin egen Faders
 förrättningar talar Polybius lika uppriktigt
 och tadlar deras försummelse, att förnya För-
 bundet med Konungen i Egypten, samt an-
 förer huru hans Fader fördenskull måste bly-
 gas vid ett högtidligt tillfälle inför en talrik
 samling af Achæer. Tyrannen på Sicilien,
 Agathocles, hatade Polybius af hjerta och öf-
 vertygelse; men tadlar likväl Historieskrif-
 varen Timæus, för det han endast anført
 Agathoclis laster, och förbigått hvad som
 hos honom förtjänade beröm *b*). Äfvenså
 dömmar en gammal Grekisk Håfdeteknare
 om Thucydides, att han alldrig med vilja el-
 ler emot sin öfvertygelse skrifvit osanning *i*).
 Ovånskap har väl icke så förledt Sallustius, då
 han såsom Håfdeteknare talar om Cicero, att
 han

b) Ifr. Casauboni *Företal* till Polybius.

i) Dionys. Halicarnass. *De Thucydidis Historia Judicium*,
cap. 9.

han ej gifvit honom sitt förtjänsta beröm *k*), ehuru han i en annan skrift utöser emot honom det håftigaste ovett *l*): Jämväl tyckes han med all opartiskhet omtala dels hvad han själf hört, dels hvad andre berättat om Ciceros uppförande; dock har han alldeles förbigått sådana handlingar, som måst ansågos lända till Ciceros åra vid Catilinska uproret, som till exempel att man i Rådet gaf honom namn af Fäderneslandets Fader *m*), och i allmänhet torde få af ålderdommens Håfdeteknare kunna tjäna till mönster för en strång Historisk opartiskhet: En senare Grekisk Håfdeteknare yttrar sig om de äldre gemenligt, att de antingen af hat till Regenter eller af smickran hafva föreställt handlingerna annorlunda, än de sig tilldragit *n*): Om Herodotus vittnar en annan Grekisk Håfdeteknare *o*), att för det Corinthierne hade vist honom förakt, skref han i sin Historia, att de flyktat i sjöslaget vid Salamin, och om Xenophon vittnar samme Författare, att han skrifvit

k) Sallustius, *Bell. Catilinar.*

l) Sallustius, *Declamatio in M. Tull. Ciceronem.* De som påstått denna Skrift vara understucken, hafva ej anfört tillräckeliga skäl.

m) Sallustius, *Bell. Catilin. cap. 48.* Plutarchus, in *Vita Ciceronis*, T. I. p. 872. *Francof. 1620. fol.*

n) Herodianus, *Lib. I. c. 1.*

o) Marcellinus, in *Vita Thucydidis.*

ovett emot Memnon, emedan Memnon var Platos vän, och Xenophon Platos medtåflare: Plutarchus har skrifvit en särskild Afhandling om Herodoti illvilja och partiskhet, ehuru likväl med sådan häftighet, att han tydligen röjer samma fel, som han klandrar hos Herodotus *p*): Cæsars bedrifter äro ofta annorlunda föreställda hos andre Håfdeteknare, än hos honom sjelf, sårdeles, då de lånda honom till någon vanära, som till exempel hans oenighet med Tribunen Metellus *q*): Därföre har också en gammal Författare yttrat sig om Cæsars Commentarier, att de voro skrifne med föga uppriktig fanning *r*). Vellejus Paterculus och Tacitus äro alldeles stridige i sina beskrifningar om Kejsar Tiberius och hans Ämbetsmån: Den förre lefde under Tiberii regering, och röjer tydligen ett nedrigt smicker; men den senare, som är måst etthundra år yngre, gör sig jämväl mistänkt för en partisk bitterhet: Den förre utropar såsom ganska berömligt, att Tiberius så kraftigt dämpade Libos farliga anläggningar *s*):

Den

p) Plutarchus, *De Malignitate Herodoti* T. II. p. 855 &c.

q) Cæsar, *De bello Civil. Lib. I. c. 33.* Plutarchus in *Vita Cæsaris.* Appianus Alexandrinus, *De bell. civil.*

r) *Parum integra veritate compositi.* Asinius Pollio, hos Svetonius, *Lib. I. c. 56.* Ifr. Vossius, *De Hist. Lat. L. I. p. 80.*

s) Vellejus Paterculus, *Hist. Rom. Lib. II. c. 129.*

Den senare afmålar Libo, såsom en enfalldig och vidskepplig person, som alldeles icke förhade andra anläggningar, än att förnöja sin inbillning med åtanken af sina höga anor, råtta sig efter spådommar, och drömmars uttydning, samt genom dylika utvägar få veta, om han skulle blifva så rik, att han med penningar kunde öfvertäcka Appiska vägen, ända till Brundisium, som var en ibland klagopuncterna emot honom *t*). Tiberii gunstling Flaccus Pomponius nämner Tacitus såsom en ond sinickrare *u*); men Vellejus Paterculus afmålar honom på det aldräfordelaktigaste *x*). Sejanus, en annan Tiberii gunstling, beskriver Vellejus såsom ett mönster af en stor och hederlig man; att han ägde en stark kropp och driftig själ; att han blandade en vördig munterhet i sitt allvarsamma upförande; att han ingen ting eftersträfvade och vann därigenom allt; att han var i högsta måtta arbetsam, men syntes alltid vara ledig och obekymrad; att han alltid måtte sig själf under det vårde, andre gäfvor honom; och att Tiberii regering genom hans biträde blef så lysande och lycklig *y*). Tacitus afmålar

II. DEL.

I i

ho-

t) Tacitus, *Annal. Lib. II. c. 29. 30.*

u) Tacitus, *Annal. Lib. II. c. 32.*

x) Vellejus Patere. *Lib. II. c. 129.*

y) Vellejus Patere. *Lib. II. c. 128.*

honom däremot, såsom ett mönster af en nedrig och illa sinnad rådgifvare, att han var lömsk, sniken, inbillsk, egenkär, och efterstråfvade mycken magt, för hvilken orsak skul han låt genom förgift taga lifvet af Drusus, i samråd med Drusi Gemål, samt att han bidrog till att göra Tiberii regering så ond och olycklig 2). Hvilkendera af desse berömda Håfdeteknare skall man nu tro? Jag vågar svara ingendera i allt; dock minst den samtida; ty hans arbete är ej annat än en partiskrift; som äfven inhemtas under jämförande af Svetonius och Dio Cassius.

Håfdeteknares försynhet, att ej yppa vissa personers fel för deras lysande förfäders eller släktingars skull, är ock en slagspartiskhet, som skall förvisas ur Historien: När Tacitus utlåter sig att han af dylika anledningar trodde sig icke böra nämna dem af Roms ädlingar, som deltog i Neros laster eller nöjen, får han åtminstone vid ganska få tillfällen eftersejas i dylik höflighet, som väl ingen, ehuru lysande hans härkomst må vara, har att vanta uti Historien, då den ej kan beviljas Regenter och deras släktingar: Neros börd var väl långt högre än någre Adelsmäns, som låto af fattigdom förmå sig att anställa skådespel för Nero, såsom Tacitus själf berättar, och

2) Tacitus, *Lib. II. c. 1 &c.*

och hvilket han anser så föraktligt, att han ej bort blotta deras namn *a*).

Sanningen, eller *Hvad* en Håfdeteknare bör skrifva, är angelågnast att i akttaga: Sjelfva *Stilen* eller *Huru* han bör skrifva, förtjänar dårnåst att komma under skårskådande, och kan kallas senare delen af Låran om Historiens författande. De Historiska Arbeten, vi åge ifrån fordna Grekland och Rom äro lämningar efter stora och lyfande snillen, hvilka i denna afigt betraktade, alltid behålla sin rätta stämpel, och kunna således hvad ett stådadt och vårdigt skriffått vidkommer, i alla tider tjäna till mönster; endast man likväl icke förgåter, att ställa sig till esterrättelse, de Lagar, tidens och alla omständigheters förändring nödvändigt föreskrifva.

En Romersk Författare har väl rätt, då han yttrar sig, att skriffåttet icke är så huvudsakligt i Historien, som i Våltalighet och Skalldekonst *b*); ty sanningen kan göra ett Historiskt arbete ganska läsbart, oaktadt skriffåttet snarare minskar än öker något, hvar på

I i 2

jag

a) *Nero, ratus dedecus amoliri, si plures fecisset, nobilium familiarum posteros, egestate venales, in scenam deduxit: quos fato perfunctos, ne nominatim tradam, majoribus eorum tribuendum puto.* Tacitus, *Lib. XIV. c. 14.*

b) Plinius, *Lib. V. Epist. 8.*

jag åfven i Svenska Historien kunde nämna exempel: Likväl får en Håfdeteknare ingalunda dåraf sluta, att en mager och ofammanhängande *Krönika*, i hvilken icke finnas några ofanningar, strax förtjänar namn af *Historia*: Han får ej inbilla sig, att *Val af Händelser, Undersökning och Omdömmen* om deras *Orsaker och Vårkan, Ordning* i deras *Uppståndlande*, samt tjanligt och efter saken lämpadt *Skriffätt*, icke jämväl är så hufvudsakligt, att han med dess uraktlåtande kan fullgöra sin skyldighet.

Tacitus plågar anföras såsom exempel, huru både KRÖNIKOR och HISTORIER böra skrivas, emedan ett af hans Arbeten fått namn af Annaler, och ett annat kallas Historia c). Det senare är också skrifvet med en mer fyllig stil, än det förre, händelserne äro bättre sammanfogade, och jämnare fölgde i sitt lopp; dock är skillnaden i skriffättet för obetydlig att kunna tillräckligen utmärka denna gräns. Men i allmänhet hafva Greklands och Romis Håfdeteknare rätteligen gifvit de regler, att Historien ej såsom Annaler och Dagböcker får sysselsätta sig med låga, onyttiga och obetydliga händelser, utan med stora och minnesvärda, hvarvid en Grekisk För-

c) Vossius, *De Historiis Latin.* p. 169.

Författare, som utgifvit en särskild Bok med titel: *Huru Historien bör skrivas d)*? gör en liknelse af ungefärligen denna mening: "att den som anstället ett stort gästabud med många prägtiga rätter, skulle anses för ganska löjlig, om han till att öka rätternas antal, äfven satte fram strömming och hafresoppa." Tacitus anser för stridande emot Romerska Folkets vårdighet, om andra än stora och lysande förrättningar upptecknades i deras Tidböcker: *Föga minnesvärdt har bändt, lyda hans ord på ett ställe, då Nero andra gången och Piso voro Consuler, så framt ej någon skulle hafva lust, att fylla böcker med beröm öfver de grundvalar och bjälkar, som Cæsar lagt, då han byggde Amphitheatren vid Campus Martis; men det hörer till Romerska Folkets vårdighet, att anföra lysande förrättningar i Tid-böckerna, men sådant i Dagböcker f).*

Det är ock visst, att näst ofanning är det en Håfdeteknares största fel, om han ej förstår att göra vederbörligt VAL AF HÅNDELSER, och om han utan urskillning anförer otjänliga småfaker: Ingen ting kan till

I i 3

ex-

d) Lucianus, ἡὼς δὲ ἰστορίαι συγγράφειν.

f) Tacitus. *Annal. Lib. XIII c. 31.* Ifr. *Justini Prefat.* Ammian. Marcellin. *Lib. XXV. 1.*

exempel vara löjligare, än att i ett kort Sammandrag af Svenska Historien finna en fullständig beskrifning på en enskild persons äfventyrliga sjöresa öfver Ålands haf. och afritning på sjelfva båten, då likväl så många betydligare händelser, som äfven i ett Sammandrag bort hafva rum, äro alldeles förbigångna. Obetydliga småfäker, som tjåna till ingen upplysning, skola därför förvisas ifrån Historien: Herodoti berättelse, huru Egyptiska qvinnorna aflifvade vissa små kråk, kunde få rum i en Rese-beskrifning; men svårligen i en väl skrifven Historia g): Thucydides börjar åttonde året af sin Krigs Historia, med en Solförmörkelse och en jordbåfning, som hade ingen gemenskap med krigsrörelserna, han beskrifvit. Dock skall man ej under namn af obetydliga småfäker förstå sådana händelser, som ehuru små för sig sjelfva, likväl utmärka tidens tankfätt och seder, innehålla Regenters och namnkunniga måns utlåtelse, eller dylikt: Såsom då Dio Cassius anförer ett infall efter Nero öfver Kejsar Claudii död, *att Gudarnes mat var svamp, emedan Claudius blef*

g) τὸς Φθείρας ἐπεὶ λάρβωσι τὸς ἐωϊτῆς ἐνάσῃ ἀντιδάκνει καὶ ἔτω εἶπτει. *Pediculos si capiant, quæque suos mordet, atque ita abjicit.* Herodotus *Lib. IV.* c. 168.

blef en Gud genom det han åt svamp *h)*; ty hans Gemål Agrippina, i samråd med Nero, förgaf honom med en svamp, och efter döden bevistes honom Gudomlig heder: Eller en utlåtelse hos samme Författare efter Mæcenar, som, då Kejsar Augustus rådfrågade honom, om han skulle antaga Agrippa til sin Måg, gaf Kejsaren detta svar: *Du har redan gjort så mycket för honom, att antingen måste han blifva din måg, eller aflifvas i)*. Obedtydliga personers utlåtelse vid betydliga tillfällen, torde ock någon gång kunna intagas i Historien, såsom hos nyfsnämnde Håfde-teknare, då han omtalar Camilli Scriboniani uppror emot Kejsar Claudius, och att då man vid ransakningen frågade Scriboniani *Betjånt k)*, hvad han skulle gjort om hans Herre blifvit Kejsare? *Hvad annat*, svarade Betjånten; *än stått bakom honom och tigit l)*. Ju rikare en Historia är på vårkliga handlinger, äfven små, ju mer qvarhåller hon Läsarens

I i 4

upp-

h) τὸς μύκητας οἰῶν βρῶμα ἔλεγεν εἶναι, ὅτι καὶ ἐκεῖνος διὰ τῶ μύκητος οἰὸς ἐγεγόνει. Dionis Cassii Roman. Histor. Sjelfva slutet på hela Värket.

i) τηλικῶτον αὐτὸν πεποίηκας, ὥστε ἢ γαμβρὸν σὲ γενεσθαι, ἢ φονευθῆναι. Dio Cass. L. LIV. p. 609.

k) Ἀπελθέρος, Libertus.

l) ἐσήκειν ἂν ὀπισθεῖν αὐτῷ καὶ εἰσώπων. Dio Cass. Lib. LX. p. 776.

uppmärksamhet, öfvertygar och förnöjer honom, samt förskaffar större förtroende för Författaren. Allenast Håfdeteknaren förstår att med smak och urskillning ställa sådana små händelser i sin rätta ordning, att de antingen äro fölgher af större Händelser, eller orsaker därtill, eller tjänande till anmärkningar och tillämpningar däröfver, eller ock att dem sammanbinda; så skola de uträtta mer, än de anmärkningar och betraktelser, Håfdeteknarne sjelfve vanligen anställa vid stora händelsers anförande: Om Widekindi, till exempel, i sin Historia öfver Gustaf Adolf hade bestyrkt sina egna, i allmänna ordsätt fattade utlåtelse, om Sveriges fattigdom vid Carl IX:s död, med den lilla särskildta omständigheten, att Konungens Liffkråddare ej kunde få betalning för en fordran af endast tretio daler, på annat sätt, än genom invisning till en Kronefogde i Upland, att blifva tillfredsställd, af hvad genom Kronuppbörden kunde inflyta; så tror jag att denna lilla händelse icke vanprydt sit ställe *m*). Och som stora händelser antingen bestå af smärre, eller af sådana förorsakas, kommer det endast an på uppställningen, så att många små i tillbörlig ordning fatta händelser utgöra det stora och märkvärdiga, som är

Hi-

m) Gustaf Adolfs Historia för år 1612 Mscr.

Historiens hufvudämne, samt kunna då anföras utan fruktan att skada Historiska världigheten.

Tacitus har därföre med god grund påmint, att fast ämnet ej alltid gifver Håfdeteknaren tillfälle, att anföra stora och bullersamma hvålfningar, kan dock en väl skrifven Historia om stilla och mindre lysande händelser, i annat afseende blifva både nyttig och angenäm *n*); Dock får hvarken Tacitus, eller andre Forntidens Håfdeteknare, *blindvis* tagas till mönster i val af händelser: Han tror att han skulle förringat både Historiens och Romerska Folkets heder, om han meddelt beskriifning, om en så anseflig byggnad, som Amphitheatren; men han låter alldrig märka samma fruktan, då han omtalar vidskerpeller och spökelse-Historier: Det är dock visst, att om han utredt värkningarne af denna betydliga byggnad, huru vida den bidrog till att förbättra smaken af byggningskonsten i Rom; om den kostnad, som därpå användes, kunnat med mer eller mindre nytta användas på något annat; om genom dess företagande angelågnare göromål försumades;

I i 5

mades;

- n*) *Pleraque eorum quæ retuli, quæque referam parva forsitan & levia memoratu videri non nescius sum. Non tamen sine usu fuerit, introspicere illa, primo aspectu levia, ex quibus magnarum sæpe rerum motus oriuntur.*
Tacitus, *Annal. Lib. IV. c. 32.*

mades; om icke detta arbete var långt vårdigare, än ett förödande krig, eller dylikt; så hade väl ej just häraf blifvit någon särdeles märklig händelse i Historien; men likväl märkligare, än att Nero låt anställa tackfågelse högtider till Gudarne, då Poppæa födt honom en dotter, som dödde efter fyra månader *o*), eller att sjukdommar och Gudarnes uppenbara vrede plågade Ptolemæus, för det han ej rättade sig efter Egyptiske Prästernes uttydning af en dröm *p*), och vida märkligare, än att en oxe i Etrurien hade talt, som en människa, att en stod midt på ljusa dagen vändt sig ifrån väster till öster *q*), och mycket dylikt, hvarmed Tacitus vårkligen förringat värdet af sin Historia. En Grekisk Hådeteknare gifver den reglen angående val af händelser, "att de som vilja lämna sina Snille Arbeten åt efterverlden, i synnerhet Historier, böra först och främst välja ett behagligt och lyfande ämne, som tillskyndar Läsarne mycken nytta, därefter laga, att de hafva insigter att på bästa sätt det samma utföra; ty de som sammanfatta en Historia om ringa händelser, eller onda, eller ockfädana, som ej förtjäna att något arbete uppå dem

o) Tacitus. *Annal. Lib. XV. c. 23.*

p) Tacitus, *Histor. Lib. IV. c. 83.*

q) Tacitus, *Histor. Lib. I. c. 86.*

”dem användes, antingen sådant sker af åtrå
 ”att förskaffa sig namnkunnighet, eller ock
 ”att skryta med våltalighet; blifva hvarken
 ”kände hos efterverlden på en lycklig fida, ej
 ”heller vinna de beröm för våltalighet, eme-
 ”dan hvar och en tror, att deras lefnad varit
 ”sådan, som deras Skrifter äro; ty alla anse
 ”med rätta, att hvars och ens tal är en afbild
 ”af hans själ r).” Detta omdömmen kan ej rät-
 teligen till alla delar lämpas på andra än dem,
 som skriva moraliska Historier, och välja då
 de handlingar, som kunna vara passande för sin
 affigt; men i ett annat Historiskt Arbete, får-
 deles af någon vidd, förekomma både onda
 och goda handlingar, dem Håfdeteknaren må-
 ste utföra, utan att han behöfver taga därifrån
 stor del, att Läsaren därifrån kan sluta till hans
 egen finnes och hjärtas författning. Okun-
 nighet hindrade ofta Forntidens Författare
 att göra rätt val af handlingar i brist af rätt
 kännedom om orters belågenhet, om natu-
 rens verkningar och dylikt, såsom då Thu-
 cydides berättar, ”att en solförmörkelse sked-
 ”de vid början af en nytänning, och att sol-
 ”förmörkelser, endast vid den tiden tyckas
 ”kunna ske s).”

De

r) Dionys. Halicarnass. *Ant. Rom. Lib. I. Prooem.*

s) Thucydides, *Lib. II, p. 117.*

De gamle Håfdeteknuarne hafva ock gemmenligen det felet, att de förmycket sysselsätta sig med krig, och för litet med freds göromål, hvari de ingalunda böra följas; ty inrikes inrättningar, sårdeles de som ske i fredstider, vittna bäst om en Regerings och ett Tidhvarfs rätta beskaffenhet; hvad som sker i krig sker ofta af nödtvång och beviser ingen ting. Sedan Appianus Alexandrinus, till exempel, omtalt Cæsars krigsbedrifter, nämner han allenast, att han också gjorde många nyttiga inrättningar under fredslugnet; men förbigår nästan alldeles hvaruti de bestodo *t*). Dionysius Halicarnassensis, Livius och Tacitus nämna väl vid flera tillfällen inrikes inrättningar; men sällan med tillräcklig fullständighet, och en af senare tiders kunnigaste granskare har anmärkt att alla af Forntidens Håfdeteknuare, nästan utan undantag, i åtskilliga de viktigaste ämnen lämnat alltför stympade och otillräckliga underrättelser *u*). Detta fel har dels ådragit Historien den bekyllningen, att hon ej är sårdeles nyttig, eme-

r) Appianus Alexandr. *De bell. civ. Lib. II.* vid slutet.

u) *Ne quartam quidem partem earum rerum, ut par erat, memorant, Lege mihi Historicos omnes, quotquot sunt, Græcos ac Latinos, & comperies plerosque ea omissione gravissime peccasse, atque densissimas tenebras toti narrationi offudisse.* Clericus, *Ars Critica*, P. II. Scct. II. cap. 3.

emedan man ej däråf får lära annat än kånna ströfverier och namnkunniga våldsvärkar *x*); dels gifvit anledning till den reglen, att Historien ej bör utförligen beskrifva krig, emedan man ej kan lära annat däråf, än det som är ondt *y*): Men sjelfva vetenskapen bör ej lida för de gamles fel, och Krig skola med urskillning beskrifvas, annorlunda i en allmän Historia, annorlunda i en särskild, antingen öfver något visst Rike eller Krig, och annorlunda i en Lefvernesbeskrifning öfver en viss person, antingen Regerande eller Enskild, hvilken i synnerhet gjort sig känd såsom krigshjälte: I första händelsen böra ej andra än märkvärdiga krigsrörelser upptagas, och af smärre omständigheter endast sådana, som gifva någon särskild upplysning, om tidens krigsfätt, eller de ändringar därvid förelupit: I andra och tredje händelsen böra krig omständligen utföras, sådeles i en Lefvernes Beskrifning, där krigs förtjänster utgöra det förnämsta af personens lefnad; ty en sådan persons minsta krigs förrättningar böra upptagas.

Ibland Forntidens Häfdeteknare kan icke någon i dessa Afseenden tjäna till mönster,
utan

x) Cornelius Agrippa, *De Vanitate Scientiarum*, cap 5.

y) Ludovicus Vives, *De tradendis Disciplinis*, T. I p. 507.

utan med vissa villkor och undantag: Thucydides, Xenophon och Cæsar, till exempel, hafva beskrifvit de krig i hvilka de sjelfve deltagit, äfvenså i senare tider, Guicciardini, Du Bellai, Adlerfeldt och många andra. Grekerne berömma Thucydides och Xenophon, och Cicero berömmar Cæsar, att de väl förstått och skrifvit sitt modersmål: Thomas Porcacchi och andre lärde Italienare säga det samma om Guicciardini: Garnier och andre Fransmän om Du Bellai, och så vidare; och i fall man uti sjelfva berättelserna; ty här talas ej egentligen om skriffättet, skulde likväl finna sig mer tillfredsställd af de förre, nödfåkas man också medgifva, att de senare undvikit många fel, som de gamle af sin tids vidfkeppelse eller okunnighet icke kunnat undvika, samt att man förgåfves ibland dem söker någon, som i en vidlyftigare och svårare plan af Historien, sårdeles i Historisk granskning och pålitlighet, vid Händelsernas utförande, eller i Fabelaktiga Historiens utredande, öfverträffar Paul Sarpi, Burnet, Velly, Smith, Gibbons, Lagerbring, Hume, Robertson. Den förstnämnde, som gemenligen kallas Fra Paolo, har genom sitt sätt att föreställa händelserna, upöka driffjådrarna och utreda värkningarna, banat vägen till en ny slags Historia, obekant för de gamle, men
fe-

federmåra efterfölgd, i fynnerhet af Ångels-
mån, och af dem vida förbåttrad.

Huru ORSAKERNA till märkliga händel-
fer böra uppfökas, ån i de rådflag, fom före-
gått och dårtill gifvit anledning; ån i de per-
foners egenfkaper, fom dem åftadkommit;
dårvid kunna ofta Forntidens Håfdeteknare
tjåna till efterfyn: Såfom då Herodotus om-
talar de råd Bias Prienensis och Thales Mile-
fius gåfvo Ionerne, når de bekrigades af Har-
pagus, hvarvid Håfdeteknaren tillågger, att
om de följt famma råd, hade de varit de lyck-
ligafte i hela Grekland z); eller då han anfö-
rer de fkål, ur hvilka Otanes tillstyrkte en
Folk-regering, Megabyfus en Herre-rege-
ring, och Darius en envålds-regering. Dy-
likt finnes ock ofta råttligen i åkttaget af Sal-
luftius, Livius, Tacitus och flere. Tjånliga
exempel huru de förnåmste perfoners feder
och finnelag, fom hufvudsåkligåft bidragit
till ftora förråttningar, böra befkrifvas, fin-
nas åfven öfver ållt hos Forntidens Författa-
re; fåfom Livii åfmålning af Hannibal; Sal-
luftii af Catilina, Cæfar, Cato; Taciti af Ti-
beri. nedriga luftar, af Claudii veklighet, af
Neros förrådifka grymhet, af Licinii Mucia-
ni ftora, af ondt och godt nåftan lika blanda-
de,

z) Herodotus, *Lib. I. c. 176.*

de, egenskaper: Men huru inhemfka tillståndet; huru krigsrustningar, som ofta mer än berättelsen om fjelfva krigsrörelferna, tjåna till upplysning om orfaken till ett krigs utgång; huru Lagar och Regeringsfåt, Lynne och Sedvånjor, böra beskriivas, och dymedelt orfakerna till vissa händelser utredas, dårom gifva de ej alltid nöjaktiga underråttelser; men ån mindre då de foka andra ån naturliga orfaker.

Nåstan ingen del af Historiska vetenskapen fordrar större skarpfinnighet hos Håfdeteknaren, ån att uppfoka händelsernas orfaker, hvilka skola vara nödvåndiga fölghder af människors inråttningar och göromål: Man får ingalunda inblanda en vidfkepplig, och knapt en förnuftig Guds Förfyn i dessa underfökningar, emedan den icke hörer till Historien, utan till Theologien: Till alla händelser kan orfaken foka i Guds Förfyn; men då detta vore en orimlighet i Historien, blifver det ej heller fullkomligen rimligt, att foka fådan orfak till några händelser, utan man bör heldre underlåta att anföra någon orfak, når man ej kan utleta den närmaste och naturliga: Då Dionysius Halicarnassensis berättar att en tillåmnad samman-gaddning i Rom, icke kom till vårkstållighet, emedan tvånne af de sammanfurnes huf-

förnämste hufvudmän, uppenbarade sam-
 mangaddningen, *af fruktan att någon annan*
skulle elljest upptäckt deras anläggning, hade
 han ej behöft söka orsaken hårtill i *Guds för-*
syn a), eller tillägga, *att en Gudomlig kraft*
genom onda Andar tvang de sammansvurne
att upptäcka sitt uppsåt. När samme Förfat-
 tare vid ett annat tillfälle uppgifver Gudar-
 nes ynnest emot de Romare, såsom orsak till
 en svår fältsjuka, som hastigt yppades ibland
 deras fiender *b)*, hade han med större skäl
 kunnat underlåta, att nämna någon orsak.
 Herodianus hade ej behöft söka någon öf-
 vernaturlig orsak därtill, att eld bröt fram
 vid en jordbäfning och uppbrände Fredens
 Tempel i Rom, eller tro, att denna handel-
 se, hade gemenskap med de därpå följande
 krig *c)*. En annan Grekisk Håfdeteknare
 anförer såsom orsak till Cæsars seger emot
 Pompejus "att Gud hade beslutit genom den
 samma lägga grunden till det vidsträckta Ro-
 merska våldet *d)*;" en Spansk Håfdeteknare
 uppgifver samma orsak till Ferdinand Catho-

DEL. II.

K k

lici

a) Θεία πρῆναια. Dionys. Halic. *Ant. R. L. V. p. 319.*

b) Dionys. Halicarnass. *Lib. VII. p. 427.*

c) Herodianus *L. I. c. 14.*

d) Appianus Alexandrinus *Rom. Histor. de bell. Civil.*
T. I. L. II. p. 774. Amsterd. 1670. 8:o.

lici åröfring af Navarra *e*); en Dansk till Christian IV:s framgång i kriget emot Sverige *f*); och sjelfve Robertson söker för mycken orsak i Guds Försyn till Luthers Reformation, icke därför, att ej Guds Försyn därvid vårkade, med all den kraft han hånne tillskrifvit; utan därför, att han sökt andra orsaker än en Håfdeteknare bör söka; och ehuru sådant är nog allmänt både hos Forntidens och alla tiders Håfdeteknare, är det icke des mindre obehörigt. Men alldraorimligast inblandas Guds Försyn, då Håfdeteknaren gifver orätta begrepp därom, såsom då Tacitus säger, att åskedunder och andra undervärk samt Romerska Folkets olyckor bevisste, att Gudarne icke bekymra sig om vår välgång, men väl att hem söka oss med straff *g*). Ej heller får Håfdeteknaren neka Guds Försyn, eller påstå att någon ting sker af en blind slump, såsom då Tacitus, på et annat ställe utlåter sig, "att man bör icke allenast under söka Händelsernas utgång, som merendels sker af en slump, utan äfven deras orsaker. *h*)"

En allt för olämplig utlåtelse; ty huru rimmar

e) *Aelius Anton Nebrisenfis, de bello Navarro. uti Beli Script. Rer. Hisp. T. II.*

f) *Nils Stange, Christian IV:s Histor. P. II. s. 346.*

g) *Tacitus, Hist. Lib. I. cap. 3.*

h) *Tacitus, Histor. Lib. I. cap. 4.*

mar det sig, att föka orfaken till händelser, som ske af en slump, det är, utan orsak?

Gudomlig Försyn, Öde, Lycka och dylikt förekommer desutom ofta hos Forntidens Håfdeteknare, antingen uti ingen saker mening, eller ock sådan, som ej nu för tiden är tillaten hos en Håfdeteknare, hvars göromål icke är, att i berättelsen om händelser inblanda sådant, eller utreda beskaffenheten därpå, hvarken efter en eller annan, antingen Theologisk eller Philosophisk grundfäst: Till exempel denna utlåtelse af Herodotus: *Det står icke i en människas magt, att rycka en annan människja undan dess förestående öde i*); eller denna af Ammianus Marcellinus: *Alldrig har någon mänsklig magt eller dygd kunnat utvärka, att icke det går i vårkställighet, som ödets bestånda ordning föreskrifvit k*; eller denna af Curtius: *Jag tror att hvar och en genom en oföränderlig lag genomlöper sin vådjoban, efter den ordning, som genom ett evigt beslut, och fördolda, samt långt förut bestånda orsakers sammanhang, blifvit beskård l*); eller denna af Tacitus: *Jag tror, att regeringen var beskård åt Vespasianus och hans barn, genom en hemlig ödets lag,*

K k 2

ge-

i) Herodot, L. III. c. 43.

k) Ammianus Marcellin. XXIII, II.

l) Curtius, Lib. V. c. II.

genom undervårk och Guda-svar, näst Lykan m), eller då Appianus Alexandrinus berättar, att ehuru Inålfve-Spåmannen varnade Cæsar korrt förrån han blef mördad, för den förestående lifsfaran, föraktade likväl Cæsar faran; ty, tillågger Håfdeteknaren, hvad som hände Cæsar, skulle nödvändigt hända honom n); eller då Xenophon låter Cyri fader säga, "at de som stå i ynnest hos Gudarne, blifva af dem förut underviste, om "hvad de böra göra eller låta; men att man "icke bör undra, att ej alla få sådan upplysning, emedan Gudarne icke tvingas af någon nödvändighet, att bekymra sig om dem, de icke vilja unna sin välvilja o)."

Forntidens Håfdeteknare uppgifva ofta orätta orsaker af okunnighet om naturens värkningar, som på intet sätt kunde vinna nå för tiden ursåkt, såsom då Thucydides säger, att ovanligen många solförmörkelser, som hände under Peloponnesiska kriget, voro orsaken till torrka och hungersnöd, samt en smittosam sjukdom, som mycket plågade Grekland p) eller då Herodotus säger, att

or-

m) *Occulta lege fati & Ostentis ac responsis destinatum Ve. spasio liberisque ejus imperium, post fortunam, credimus.* Tacitus *Hist. Lib. I. c. 11.*

n) Appian. *Alexandr. de bell. Civil. Lib. II. p. 816.*

o) Xenophon *de Instit. Cyri L. I. p. 37.*

p) Thucydides, *Lib. I. p. 17.*

orsaken till Nilströmmens öfverflödande var den, att solen drog åt sig dess vatten *q*); eller då Curtius säger, att orsaken till månens förmörkelse var antingen den, att han gick under jorden, eller att han trycktes af solen *r*). Då Dionysius Halicarnassensis vidlyftigt utfört huru Patricierne i Rom lämnade Folket större del i regeringen, än det haft förut, och att sådant ej skedde genom våldsamma medel, utan genom föreställningar; ursäktar han sin vidlyftighet på detta sättet: ”Jag har berättat detta nog utförligen — — Ty när något händer emot förmodan, vill man gärna veta orsaken därtill, annars tror man ej hvad som berättas.” Därföre säger han att han så vidlyftigt velat utreda dessa orsaker, som han påstår innehållas i de många Tal, hvilka bägge partiens hufvudmän hållit till hvarandra, och hvilka han därför anförts): Man kan dock vara försäkrad, att Patricierne ej endast genom sagra ord och föreställningar låtit beveka sig, att lämna ifrån sig sin magt, om ej andra skäl tvungit dem därtill, och Håfdeteknarens sorgfälliga förordande *om sin trovärdighet i detta mål, efter han så tillräckligen uppgifvit orsakerna*, öfvertygar

K k 3

q) Herodotus, *Lib. II. c. 25.*

r) Curtius, *Lib. IV. c. 10.*

s) Dionys. Halicarnass. *Lib. VII. p. 470. Francof. 1536 f.*

gar endast, att han saknat känedom af de r  tta.

Under sådana Regeringar, där ej allenast r  tta affigterna alldeles d  lljas, utan ock helt andra än de v  rkliga orsakerna utspidas, och såsom f  nna allmänt kungöras, kan H  fde-
teknaren snarast förvillas. F  r de tider då
dessa styrelse grunder varit rådande, f  r han
minst tro dem som själfve deltagit däruti, el-
ler stadna vid de orsaker de uppgifvit: Han
måste i stället genom jämförande af   n sådan
Regerings åtskilliga göromål och Författning-
gar, inhemta dess egenteliga affigter i allmän-
het, sluta d  rtill af dylika F  rfattningars ound-
vikliga f  lgder, som nödvändigt kunnat ses
förut,   fven som att den f  lgd man f  regif-
vit sig hafva åsyftat, icke med alfvar och   f-
vertygelse kunnat anses för annan, än blott
f  regifven: Han måste göra sig noga under-
rättad om de styrandes m  st rådande b  jel-
fer och svagheter, s  ker att ofta uti dem igen-
finna både hemliga och ovärdiga orsaker till
betydliga händelser. Efter sådana grunder
skall han, ofta kunna söka sig fram till det san-
färdiga, och till exempel öfvertygas, att or-
saken till ett krigstog åt Italien af Konung
Frans I. i Frankrike   r 1524, var ej blott den
han f  regaf; utan att den, hans Hof-Frun-
timmer l  ns emellan omtalte,   fven varit myc-
ket

ket värkande, nämligen hans och hans gunstlings brinnande ifver, att få råka ett skönt Italienskt Fruntimmer, som kallades Signora Clerice *t*). Men vid en sådan undersökning måste Håfdeteknaren gå ganska varfamt till våga, och icke utgifva något för visst vidare, än ämnets beskaffenhet tillåter.

Denna Regel är hemtad af en Grekisk Håfdeteknare, som skrifvit Romerska Historien, och kan med säkerhet föreskrifvas såsom ett pålitligt råtteshöre vid dylika tillfällen. Han yttrar sig i denna mening: "att sanningen i Romerska Historien kunde lättare utföras under frihets tiden, än under Kejsar-nes Regering; ty då skedde allting mer allmänt och blef jämväl af många uppteckadt: och ehuru icke sådana fattades som hade för mycket afseende på ovänskap eller vänskap vid sina Historiska Arbetens författande, kunde dock af de öfrige, samt af *Allmänna håfder u*) sanningen någorlunda igenfinnas. Men som allting begynte förrättas hemligen ifrån den tiden Regeringsfättet blef ombytt, hade berättelserne vunnit föga förtroende; utan äfven det som skedde uppenbarligen och allmänt, blifvit anset för icke

K k 5

"fär-

t) *Memoires de Messire Pierre de Bourdeille. Seigneur de Brantome T. I. p. 209. à Leide 1666. 1673.*

u) τῶς ὑπομνήμασι τῶς δημοσίαις.

”fårdeles pålitligt, emedan man misstänkte,
 ”att alt fades och gjordes efter deras åstun-
 ”dan, som regerade, och deras, som med
 ”dem delte magten, hvaraf hände, att mycket
 ”dicktadt utspreddes, mycket som vårkligen
 ”hänt, var obekant, och mycket uppgafs an-
 ”norlunda, än det sig tilldragit.” *Fördens skull*,
 tillägger han slutligen, *vill jag berätta alt,*
hvad som är värdt att anföras, efter som det
af andre är uppgifvet, antingen det då vårk-
ligen är sant eller ej; dock skall jag stundom
bifoga min egen mening, om det är möjligt,
att jag af det myckna jag låst, sett, eller hört
berättas, kunde gissa mig fram, att en hån-
delse sig annorlunda tilldragit, än man före-
gifvit x). Detta är alldeles rätt; men han har
 ej alltid nog tydligen afskilt ifrån andras be-
 rättelser sina egna på fåkrare eller ofåkrare
 anledningar grundade meningar.

Att Håfdetknaren bör fälla OMDÖM-
 MEN och tillkänna gifva hvad han gillar eller
 ej, hafva en del både nyare och ålldre För-
 fattare påstått; men andre, att han bör lå-
 ta Läsaren dömma själf, och ej genom sina
 omdömmen gifva honom fördommar, eller
 ibland i Historien, hvad som endast hör till
 Philosophien. Att ej Cæsar ej heller Xeno-
 phon

x) Dio Cassius, *Histor. Rom. Lib. LIII. p. 583. 584.*

phon i sin Grekiska Historia y), fålla några omdömmen, anföres såsom skäl af dem, som äro af senare meningen, och Polybius klandras, för det han för ofta är Philosoph. Men i ett annat Historiskt arbete z), fåller Xenophon omdömmen, och Cæsars exempel påstås ingen ting beviså, emedan hans arbete ej just är någon ordentlig Historia, utan snarare strödda berättelser, som därför endast fått namn af Commentarier: Och som Historien är en Philosophie bestående af exempel, är det i sin ordning, att Håfdeteknaren tillika är Philosoph, så framt han ej endast årnar författa en Krönika. Men ovissle omdömmen böra utelämnas; alla omständigheter måste vara bekanta och så utredda, att Håfdeteknaren kan dömma rätt, eller snarare, Läsaren fåttas i stånd att dömma rätt, både om sjelfva händelsen och Håfdeteknarens omdömmen. På samma sätt som sjelfva berättelsen skall innehålla Historiska och Naturliga Sanningar, åfvenså skola Håfdeteknarens omdömmen innehålla Moraliska Sanningar, och så ofta de gamle vika härifrån, så de ingalunda tjäna till eftersyn. Till exempel, när Xenophon säger: "att sedan han med mycken eftertanke undersökt, antingen det var lättare att

K k 5

"styra

y) ἑλληνικά.

z) κύρις ἀνάβασις.

"styra ofkåliga djur, eller regera öfver män-
 "niskjor, hade han stadnat i den öfvertygel-
 "sen, att det förra var lättast, till dess han
 "omfider eftersinnade, huru många Folkslag
 "sjelfvilligt lydde Cyrus, och ålskade hans
 "regering; då fann han sig nödsakad, att läm-
 "na sin förra mening, och anse för lättast, att
 "regera öfver människjor! *a*).” En jämnfö-
 relse som lika stöter både fanning och god
 smak. Omdömmen strida ock emot Moralisk
 fanning, om de innehålla allmänna slutsatser
 öfver farskildta händelser, såsom då Sallustius
 i sin bitterhet emot Romerska Folket, beskyl-
 ler alla utan undantag, för lika fördärfvade
 seder: ”att högfärd var en allmän last hos
 ”Adelen; att Roms Ädlingar fordom blifvit
 ”uppeldade till dygd, så ofta de åskådat sina
 ”Förfäders Belåten; men att i hans tid icke
 ”en enda fans, som tåflade med sine Förfäder
 ”i det goda; att det öfriga Folket, som var
 ”utan lysande börd *b*), och som förut plåga-
 ”de öfverträffa Adeln i dygd, nu jämväl ge-
 ”nom rofferi och skålmstycken banade sig
 ”våg till magt och tyflor *c*).” En kunnig Håf-
 deteknare, som väl känner mer än sin egen
 tid, kan icke hyfa så höga tankar om den för-
 slutna

a) Xenophon, *κύρις παιδείας*, *Lib. I. p. 2.*

b) *Novi Homines.*

c) Sallustius, *bell. Jugurth c. 4. och 64.*

flutna tiden, som vanligen sker: Hvertid har
 fina dårskaper och misfsbruk: Förändringen
 deraf år det enda som skiljer den ena tiden
 ifrån den andra: Sallustius har sjelf anført
 exempel på stora mån i sin tid: Han hade ock
 sjelf varit ett mönster af liderlighet, så att
 hans straffprädikningar, åfven i det afseendet
 blifva osmakliga, då de gå för vida. När han
 på andra ställen säger utan undantag, "att
 "Konungar hyfa större fruktan och misstan-
 "kar för årligt och dygdigt, än för illa sin-
 "nadt folk *d*): att Konungar merendels äro
 "åfven så håftige, som ostadige, och ofta stri-
 "dige emot sig sjelfve *e*):" När Tacitus ut-
 låter sig, "att Ptolemæus var fallen för fruk-
 "tan och att en sådan böjelse år en vanlig Ko-
 "nungars egenfkap *f*):" når han yttrar sig
 om Judarnes Konungar, "att de drefvo med-
 "borgare i landsflygt, förstörde Städer, af-
 "lifvade Makar, Bröder och Föråldrar med
 "mer dylikt, som Konungar vanligen plåga
 "föröfva *g*):" så få ingalunda desse beröm-
 de Häfdeteknare i dylikt tjåna till efterfyn
 för Historiska omdömmen: De hade icke
 bort utöfa emot Konungar i allmänhet det
 ovett

d) Sallustius *Bell. Catilin* c. 7.

e) Sallustius *Bell. Jugurth.* c. 113.

f) Tacitus; *Histor. Lib. IV.* c. 83.

g) Tacitus, *Histor. Lib. V.* c. 8.

ovett, som de, såsom Romare, åmnade emot Roms fordne Konungar i synnerhet. Åtskilliga af de gamle Håfdeteknarnes omdömmen, röja ock, att deras moraliska begrepp ej alltid varit så säkra och grundade, att de blindvis få tagas till eftersyn: Sallustius anser rätteligen, såsom stridande emot en i krig gällande allmän folkrätt, att de mördades, hvilke frivilligen gäfvö sig till krigsfångar *b*); men som detta likväl var ett nog allmänt bruk hos de Romare, anses det af andre deras Håfdeteknare icke strida emot samma Folkrätt *i*).

Icke des mindre förekomma exempel öfver allt hos de gamle Grekiske och Romerske Håfdeteknare på så nätt afpassade, samt naturliga och väl grundade omdömmen, att en Håfdeteknare svårligen skall förvärfva sig styrka och säkerhet i smak och omdömmen, annorlunda, än genom vidsträckt och granskad läsning af deras Historiska Arbeten: Taciti djupfinniga och fina omdömmen äro strödda öfver allt i hans arbeten, hvilka dyndelst fåga mindre höra till Sedolåran och Philosophien i allmänhet, än till den egentliga Historien. Livius har till exempel ett både till språk och innehåll ganska nått omdömmen,
se-

b) Sallustius *Bell. Jugurth c. 91.*

i) Livius *Lib. XXVIII.* Tacitus, *Annal. XII. cap. 17.*
Cicero *Verrin. V.*

sedan han berättat Marcelli utfall vid Nola *k*). Dionysius Halicarnassensis dömmar både rätt och grundligt om Romuli Ägtenskaps Lagar, och att en Lagstiftning, som skall grundlägga en varaktig ordning i ett samhälle, bör framför allt befordra och vid magt hålla ordentliga giftermål *l*); men det samma lärar ej kunna sägas om hans omdömme öfver samme Lagstiftares Författning, hvarigenom en Fader hade rättighet, att utan åtal dräpa sin Son, och handtera honom hårdare än sina slafvar, äfven sedan sonen blifvit Man, och gått i Statens tjänst, hvilken Lag Håfdeteknaren berömmar, för det han var strängare än Grekernes, och mer ländande till att befordra vördnad för Föräldrarne *m*). Sedan Justinus omtalt Scythernes tarflighet, råhet och fattigdom, har han ett ganska vackert omdömme, huru Grekerne med all sin klohet, alla sina Lärds undervisningar och all sin belevnhet, på långt när icke hade så rena seder, som Scytherne i sitt ohyfsade barbari, och att okunnighet om lasten, utträttade långt mer hos dem, än kunskap om dygden hos

k) *Ingens eo die res, ac nescio, an maxima illo bello gesta sit. Non vinci enim ab Annibale vincentibus difficilius fuit quam postea vincere. Livius, Lib. XXIII, c. 16.*

l) Dionys. Halicarn. *Lib. II, c. 25.*

m) Anf. ställ. c. 27, 28.

hos Grekerne *n*). Sallustii omdömmen om Romerska Folkets tillstånd och tankfått vid Catilinas uppror *o*), och oräkneliga andra hos Forntidens Håfdeteknare, kunna tjäna till förträffliga mönster för Historiska omdömmen. Särdeles brukte de gemenligen vid slutet af Konungars eller store måns lefnad, liksom författa ett litet Liktal, hvilket bruk, om det med urfskillning efterföljes, bidrager mycket till att fåsta Läsarens upmärksamhet, och gifva en behagelig omväxling i Historiska berättelsen *p*). Men ingalunda får ett sådant Tal blifva en vidlyftig Likprädikan, sådana, som Thucydides låter Pericles hålla till deras beröm, hvilke först stupade i Peloponnesiska kriget *q*); utan det bör nått författas med Håfdeteknarens egna ord, och innehålla en riktig målning af Personens egenskaper.

Sina omdömmen kan Håfdeteknaren stundom uttrycka med visså nästan ordspråkvis antagna korrta meningar; men noga taga sig till vara, att ej förmycket uppstapla dylika, till Historiska berättelsen icke hörande anmärkningar, och Kyrkolåraren Hieronymus kallar med skål ett sådant skriffått gafsaktigt

n) Justinus, *Lib. II. c. 2.*

o) Sallustius. *Bell. Catilin.*

p) Cfr. *M. Seneca Suasor. VI.*

q) Thucydides, *p. 121 . . . 129.*

aktigt *r*). Forntidens Håfdeteknare hafva i denne delen mindre felat, än många i senare tider, om man undantager Thucydides och Sallustius, som nästan för ofta betjåna sig af dylika allmänna ordstäfven.

Dionysius Halicarnassensis och Cæsar hafva deremot varit nog sparlamme; Livius tyckes hafva gått medelvågen. Aildramåst vanstådar Håfdeteknaren sin stil, om han vid sådana tillfällen söker otjänliga infall och qvickheter, såsom då Vellejus Paterculus utlåter sig, "att städerne Cumæ och Neapel genom sin beståndiga trohet emot de Romare gjort sig högst berättigade till sitt anseende och sin vackra belägenhet *s*):" Eller då Florus säger, "att Gallernes krig emot Rom var en Gudomlig skickelse, på det Gudarne skulle få veta, om de Romare voro så tappre, att de förtjänade regera öfver verlden *t*):" Eller då han säger, "att de Romare byggde en Flotta af etthundra sextio skepp på sextio dagar, så att växande träden tycktes hafva blifvit förvandlade till fartyg, icke med människjokost, utan genom Gudarnes åtgård *u*):" Eller att "Ligurerne och Insubrerne

r) Hieronimus *ad Pammochium*.

s) Vellejus Paterc. *L. I. c. 4*.

t) Florus, *Lib. I. c. 13*.

u) Florus, *Lib. II. c. 2*.

"brerne voro tvänne folkslag, på hvilka Romerska Folket brynte sitt tapperhets svärd, såsom på en brynsten" *x*): Eller, "att de människor, som voro upfödde på Alperna, liknade snön, som där fans, emedan de strax smälte till svett, så snart de blefvo uppeldade af striden" *y*), och mycket annat slikt, som sorgfälligt måste undvikas. Men andras infall, antingen de personers, som sjelfve deltagit i händelserna, eller äldre Håfdeteknares omdömmen, börahär och där inblandas; dock så, att Författaren noga skiljer dem ifrån sina egna. Greklands och Roms Håfdeteknare kunna i detta fall tryggare tagas till mönster, än åtskillige senare tidens; ty hos de bästa älderdomens Författare, finnas icke exempel på dylika otjänliga infall.

De som påstå, att Håfdeteknaren hvarken bör *läsa* eller *berömma*, utan låta händelserne tala, hafva väl rätt i hufvudsaken; men som stilen bör lämpas efter ämnet, måste det vackra eller fula ställas i sin rätta dag, med ett starkare och eftertryckligare skrif sätt, än sådant, som brukas i en jämn och enkel berättelse. Lucianus och Agathias, tvänne Grekiske Författare, gifva goda reglor, huru en Håfdeteknare bör berömma eller läsa,
näm-

x) Florus, *Lib. II. c. 3.*

y) Florus, *Lib. II. c. 4.*

nåmligen kort och noggrant, icke såsom en våltalighets Författare, som mer ser på orden än saken, utan tvårtom z). Hos förntidens Håfdeteknare förekomma ock åtskillige exempel, huru man i Historien bör läsa eller berömma, nämligen så, att Författaren tydligen utmärker, när sådant är hans eget eller andras, och att det ej sker, förstån han så tillräckligen beskrifvit saken eller personen, som han lästar eller berömmar, att Läsaren kan själv urskilja om det skett med skäl eller ej: Sådant iakttagar till exempel Herodotus, när han omtalar ibland Persernes sedvänjor, att en son aldrig kom för sin Faders ögon, förr än han var fem år gammal, af orsak, att om han innan dess dödde, skulle han ej tillfoga sin Far någon oro; så tillägger han: "denna seden berömmar jag; likasom jag också berömmar den, att ingen, icke en gang Konungen, har tillstånd att aflifva någon för blott en enda förbrytelse, ej heller någon Persian rättighet, att därför inom sin släkt straffa någon med något hårdt straff" a): Herodotus har här satt Läsaren i stånd, att ganska lätt urskilja om hans beröm är grundadt eller icke. Thucydides har då

DEL. II.

L I

och

z) Lucianus, *Lib. de Scrib. Hist.* Agathias *Praefat. de imperio & reb. gest. Justiniani.*

a) Herodotus, *Lib. I. c. 136. 137.*

och då berömt Livius något oftare, Sallustius fållan; men Seneca anmärker att senare Grekiske och Romerske Håfdeteknare hafva varit nog öfverflödige på beröm *b*). Sallustius felar tvårtom; ty han vill förmycket lasta, och hans Historiske Arbeten, åro klandrade afven af äldre Författare, såsom ofta smådeskrifter emot Romerska Folket, snarare än Historier.

Äreminnen, som innehålla förmycket beröm, åro vältalighetsstycken, hvilke icke höra till Historien, och forntidens Författare hafva rättligen insett, att deras Historiska nytta är ganska obetydelig. Man tror att de uppmuntra till dygd och stora gärningar; men, om de ej åga denna värkan i större mån än de åro sanfärdige, så kunna öfverflödigt tillfatta prydnader kanske anses på samma sätt, som om man vill upphöja en målning, gjord efter naturen, med mer lysande färgor, än de naturliga värkligen åro. En Grekisk Författare säger, "att de som skriva Äreminnen, veta icke, att emellan sådane, och Historien, ej är en liten skillnad, såsom ett trångt nås, utan en stor mur, som öfver allt skiljer dem åt *c*).” Både Cicero *d*), och
"Livius

b) M. Seneca, *Senæfor VI.*

c) Lucianus, de Scrib. Histor.

d) Cicero, in *Bruto*, cap. 16: Ipsæ enim familiæ suæ quasi ornamenta ac monumenta servabant, & ad usum,

Livius e) klaga att dylike Åreminnen fördärfvat Romerska Historien, och uppblandat hånne med många osanningar. Samma klagan har mer och mindre rum i all Historia.

Således kunna icke andre Åreminnen ärkännas för Historiske, än *sanfärdiga Lefvernesbeskrifningar*, och huru de böra författas kan i många mål upplysas af Plutarchus, Diogenes Laërtius, Eunapius, Cornelius Nepos, med flere. Den förstnämnde är i det måsta ett pålitligt mönster, hvad skriffättet vidkommer; men en och annan, som i våra tider utgifvit Lefvernesbeskrifningar, och mer vinlagt sig att sammangyttra hvarjehanda saker, än söka ordning och redighet, tyckas likvål hafva tagit de sämste utaf forntidens föregångare till eftersyn. Ty just sådana Lefvernesbeskrifningar hafva Spartianus, Lampridius, och i synnerhet Julius Capitolinus författat. Men i denna slags Historia finnas många förträfflige mönster i senare tider, som

L I 2

i ått-

si quis ejusdem generis occidisset, & ad memoriam laudum domesticarum, & ad illustrandam nobilitatem suam, quamquam his Laudationibus Historia rerum nostrarum est facta mendosior.

- 6) Livius, *Lib. VIII. c. 40.* Vitiatam memoriam funebribus laudationibus reor, falsisque imaginum titulis, dum familia ad se quæque famæ rerum gestarum honorumque, fallente mendacio, trahunt. Inde certe & singulorum gesta, & publica monimenta rerum confusa.

i åtskilliga delar öfvergå alla forntidens: Det stora Ängelska Värket, bestående af flera Foli-
anter, under titel af *Biographia Britannica* f),
Bailes *Dictionnaire*, De Beaumont de Perefis
öfver Henrik IV. i Frankrike, Ramsay öfver
Fenelon och Turenne, Botin öfver Birger
Jarl, och oändligen flera kunna här på tjåna
till bevis, i synnerhet hvad granskning vid-
kommer; ehuru man i senare tider, äfven i
den delen kan finna större vårdslöshet, än
hos forntidens Författare, som till exempel;
att i ett af de nyaste Franske Biographiske
Arbeten, utgifvet af ett helt Sällskap Lärde,
står på ett ställe, att Konung Fredrik i Sve-
rige dödde utan barn, och på ett annat ställe
i samma Bok, att han efterträdde på Svenska
Thronen af sin Son Adolf Fredrik, samt att
Gustaf III, är en Prins från Holsten-Eutin g).

ORD-

f) *Biogr. Britann. Or the Lives of the most eminent per-
sons. Lond. 1766.*

g) *Frederic Roi de Suede, mourut en 1751, sans postérité.
Adolphe Frederic, Roi de Suede, fut couronné en 1751,
apres la mort de Frederic, son pere.*

*Gustave III, De Holstein Eutin, Roi de Suede, né
le 24. Jan. 1746.*

*Nouveau Dictionnaire Historique, par une Société
de Gens-De-Lettres, IV:me Edition, purgée de tou-
tes les fautes, qui desiguroient les précédentes. T.
III. p. 140. T. I. p. 41. T.I. Tabl. Chronol. p. 171.
Caen 1779. 8:o.*

I Vite upplagan af år 1783, äro desse fel äfven
bibehållne.

ORDNINGEN i sjelfva Historiens sammanfattning, som en Grekisk Författare kallar *Historiens kropp b)*, bör grunda sig på Tidräkning och Händelsernas sammanhang. I en Historia öfver ett enskildt Rike, och än mer öfver en enskild person, eller ett särskildt krig, kan tidräkningen merendels förenas med berättelsens sammanhang, hvar på Diodorus Siculus, Justinus och flere af de gamle kunna tjäna till exempel; men i en allmänare Historia, måste man förnämligast följa händelsernas sammanhang, ånskönt man ej med det sammanliga kan följa tiden; utan, sedan man följt en eller flere sammanhängande händelser till slut, bör man gå tillbaka i tidräkningen, och sammanhåmsta hvad på samma tid vidare händt. Men en sådan öfvergång bör icke ske på det sättet, att berättelsen tvärt afbrytes, ifrån ett ämne till ett annat, utan någon liten särskild händelse så uppställas emellan de större, att hon tjänar till samband, så att Läsaren oförmärkt ledes från en händelse till en annan, hvarigenom han får hela fölghden af alla händelserna på en gång lika som på en tafla uppdragen. Ibland forntidens Häfdeteknare är omöjligt att i denna delen finna något rätt godt mönster; dock hafva de förnämste ibland dem känt nödvän-

L 1 3

dig-

b) τὸ σῶμα τῆς ἱστορίας. Lucianus, De scrib. Histor.

digheten häraf: Om Herodotus vittnar en annan gammal Grekisk Författare med skål, "att han af flere skiljaktige ämnen hopfogat "en sammanhängande Historisk kropp i):" Hos Livius förekomma åtskillige exempel af väl afpassad öfvergång ifrån ett ämne till ett annat: Tacitus iakttaget det samma, och gifver rättligen till skål, "att om berättelsen för- "mycket sönderstyckas efter tidsräkningen "förloras dymedelt allt det minnesvärda k)." Thucydides har i synnerhet begått fel här- emot, dymedelt att han genom ett tråaktigt följande af tidsräkningen, lämnat sina berättelser ofullföllda, och endast beskrifvit hvad som händt hvart halft år i sänder, hvarigenom Läsaren förvillas, sammanhanget förloras, och han själf har satt sig i nödvändighet att måst på hvar sida flera gånger upprepa de orden *samma vinter, samma sommar*, hände det eller det.

Vårdet af den annars bäst skrifna Hi- storia fördunklas oändligen om UPPSTÄLL- NINGEN är oredig, och ju vidsträcktare pla- nen är, ju svårare blifver värkställandet af en sådan sammanfattning. Hos Greklands och Roms Håfdeteknare skulle man förgåfves sö- ka

i) Dionys. Halicarnass. *De Præcip. Historic.*

k) Tacitus, *Annal. L. XII. c. 40.*

ka mönster till en sådan plan, som fordras i senare tidens allmänna Historia, emedan händelserna ej ännu kunnat gifva dertill anledning, såsom ingalunda i så vidsträckt afseende med hvarandra blandade och invicklade, som senare tidens händelser. Polybius är den endaste, af hvilken man i en sådan plan, kan århålla någon undervisning: *Emedan jag icke föresatt mig, yttrar han sig sjelf, att författa någon särskild Historia, utan på en gång berätta allt, hvad som på alla ställen händt, och företaga ett större Historiskt Arbete, än nästan någon annan ännu vågat, har jag i synnerhet måst vara omtänkt, huru allt så uppstaldes, och med hvartannat sammanfogades; att både Arbetet i hela dess vidd, och jämväl till hvar och en af dess delar, måtte blifva tydligen och rent afhandladt l).* Han gifver vidare de regler, att allt hvad som hör till samman, bör sammanbindas m). Dessa föreskrifter äro förträffeliga och böra sorgfälligt följas; men man får dock ingalunda i allt följa hans exempel; ty han har ofta ganska otjänligen och osammanhängande utfört sin vidlyftiga plan. Man har sökt ursäktas honom därmed, att han ej allenast velat skriva

L 1 4

l) Polybius. Lib. V. p. 378.

m) Polybius, Lib. I. p. 4. Lib. VIII. p. 56. Edit. Cusanbon.

sin tids Historia, utan jämväl Politiska och Philosophiska undervisningar; men dessa hans afvikningar från sitt ämne, äro dock ofta gangska obehöriga, såsom då han beskriver konsten att vara Fålltherre, nyttan och nödvändigheten af Mathematiska, Astrologiska och Geometriskä kunskaper uti krig, med mera *n*), som hållre bort utgåra särskilda värk än inblandas i Historien. Eller då han i tionde Boken gör en lång betraktelse af detta innehåll: *Om en annars förståndig man, som alldeles icke känner Grammatican, får se en gosse läsa obekindradt, och lämpa röst och åthåfvor efter ämnet, skall man alldrig kunna öfvertyga samma man, att gossen alldrig tillförene läst det samma: Därföre bör man i allting skaffa sig öfning och färdighet, då äfven allting blifver möjligt, och alla vetenskaper hafva i vår tid vunnit den tillväxt, att man kan få lära allt hvad man behöfver o*). Sådant kan ingalunda förenas med god smak och tjänliga afvikningar från sitt ämne. Polybius ursåktar dock, att han mer än andre Håfdeteknare hållit sig ininom ämnet, hvarigenom hans skrifsätt blifvit obehagligt och likformigt, *då likväl nästan alle andre Scribenter, såsom hans ord lyda, gå utom sitt äm-*

n) Polybius, *Lib. IX. p. 550.*

o) Polybius, *Lib. X. v. 618*

änne, och använda allt hvad Historien gifver vid handen, att därmed roa sine Läsare p). Ty som Greklands Håfdeteknare råknade för en hufvudskyldighet, att förnöja sine Läsare eller åhörare; anfägo de dylika afvikningar för sårdeles tjanliga därtill. Därföre berömmes Dionysius Halicarnassensis af en annan gammal Grekisk Författare, "at han icke "fällan afviker från sin förefatta berättelse, "hvarigenom han undanrödjer den ledsnad "Historien medförer, samt vederqvicker och "qvarhåller Läsaren q)." Theopompus skref en Historia om Philip, Alexander den Stores Fader, så uppfylld med afvikningar från ämnet, att han ifrån 58 Böcker kunde afkortas till sexton, utan att det ringaste, som hörde till Philips bedrifter, borttogs, såsom en annan Grekisk Författare berättar r). Sådana afvikningar, som icke höra till ämnet, böra alldeles undvikas, och de som höra dit, med urskillning ske, olika vid olika tid och i olika slags Historia: Ifrån femtonde århundradet, kan till exempel, intet särskildt Rikes Historia i Europa skrivas, utan att man som oftast mer eller mindre måste vidröra de öfrige Rikens Historia; men att under medeltiden följa den-

L 1 5

na

p) Polybius, *Lib. IX. p. 540.*

q) Photius *Tnem. 33.*

r) Dionysius Halicarn. *Lib. VI. p. 473.*

na regel, då föga gemenfkap var emellan Europas Magter, är alldeles olämpligt: Att till exempel i Svenska Historien börja 14:de hundra-
drade talet med en beskrifning om alla Europas Riken, kan icke vara i sin ordning, emedan Sverige då icke hade gemenfkap med andre än sine grann-Riken, och det måsta af en sådan beskrifning kan på intet sätt upplysa Svenska Historien. Afvikningar som göras i ett färskildt Rikes Historia, om tillståndet i andre Riken, böra därför ej sträcka sig vidare, än samma Rikes Historia fordrar till sin upplysning, en regel, som Livius på flere ställen sig rättligen föreskrifvit ^s), och hvar på jämväl, att jag må nämna någon af de Nyare, Villaret, i början af sin fortsättning utaf Vellys Franska Historia, har ett väl afpassadt exempel vid Ludvig X:s uppträd på Franska Thrönen, utom oräkneliga andra både hos äldre och nyare Håfdeteknare. Likväl förekomma ej allenast hos de nyare, utan jämväl hos Forntidens Håfdeteknare åtskillige exempel på otjänliga afvikningar från ämnet, dem man ingalunda får taga till mönster: När Dionysius Halicarnassensis anfört en dröm, som en gammal Handverkare ifrån landet berättat i Romerska Rådet, och i an-

^s) Ifr. Frider. Tilemannus, *Discurs. Philolog. de Historicarum delectis*, P. III.

i anledning af samma dröm, kommer handelsevis att nämna Olympiske Spelen, tager han sig deraf anledning, att på ett obehörigt ställe nog vidlyftigt omtala deras upphof, och anföra flere verser ur Homerus till bevis för sin berättelse *t*). Äfvenså når Thucydides i sitt sjette års Krigs-Historia nämner, att Athenienferne besökte ön Delus, och inrättade all-draförst till åminnelse deraf, vissa högtidliga lekar, som firades hvart femte år, gör han en ingalunda dithörande berättelse om Ioner-nes fordna Skådespel och sammankomster på ön Delus, hvarvid han också anförer åtski-llige verser ur Homerus *u*). Då Sallustius näm-ner, att Konung Jugurtha, med hvilken Ro-meriska Folket kom i krig, hade sitt rike i Afri-ca; tager han sig dåraf anledning att beskrifva Africa, och begynner därmed, att jorden för-deltes i tre delar, ehuru han till sitt ämne blott behöft den delen af Africa, som var Jugurthas Konungarike; nämligen Numidien *x*). Livii spådom, huru ett krig emellan de Romare och Alexander den Store, skulle förmodligen kün-nat aflöpa, hörer icke till hans ämne *y*). När Ammianus Marcellinus vid ett tillfälle näm-ner

t) Dionys. Halicarn. *Ant. Rom. Lib. VII. p. 473.*

u) Thucyides, *L. III. p. 242.*

x) Sallustius, *Bell. Jugurth. c. 17.*

y) Livius, *Lib. IX. c. 17.*

ner en pest, gör han en obehörig undersökning om orsaken till pest i allmänhet, hvarvid han anförer flere Läkares och Philosophers meningar z). Jag förbigår många andre exempel, och har utan urval anført desse, såsom de först förefallit, så att man lätt kan finna dem, som än mer bevisa hvad jag sagt.

HISTORISKA SKRIFSÄTTET bör ej allenast vara städat och utarbetadt, utan också VÅLTALIGT: *Det är ovärdigt, säger rättligen en Grekisk Håfdeteknare, att då man skrifver om namnkunniga stater och stora män endast författa värdslösa och outarbeteade anteckningar a),* och som Forntidens Historiske Arbeten gemenligen äro utmärkte af en stark och manlig våltalighet, kan i detta afseendet ifrån dem hemtas mycken, och ofta den alldrasåkraste undervisning.

Historiska våltaligheten får ej öfver allt vara lika utprydd; den skall stundom vara målande, alldrig utsväfvande, alltid jämn och flytande, men därjämte ofta så enkel och endast berättande, att den egentligen icke kan få namn af våltalighet annars, än uti Historien, där likväl sjelfva denna enkelhet, på sina rättaställen, utgör en del af Historiska våltaligheten;

z) Ammianus Marcellin. *Rer. Gest. Lib. XIX. c. 7.*

a) Dionysius Halicarnass. *Ant. Rom. L. I. Prooem.*

heten; ty skriffättet skall icke bära märke af annan grannlåt, än sådan, som finnes i sjelfva händelserna. Håfdeteknaren får alldrig glömma, att Sanningen är den Gudinnan, at hvilken han frambär sina våltalighets offer, och att, då han därmed pryder händes Altäre, han nog måste taga sig till vara, att icke bortskymma händes egen Bild, som sjelf utgör största prydnaden: Händelserna skola därför utstaka gränserna för denna slags våltalighet, utom hvilka Håfdeteknaren alldrig får låta sin inbillning utsväfva, och sanningen, som så ofta anses för tjärf i tal, medförer samma värkan i Historiska stilen, så att en väl skrifven sann Historia icke kan blifva så behaglig, som en lika väl skrifven Roman; ty i den senare kan ämnet lämpas efter skriffättet; men i Historien skall, såsom en Romersk Håfdeteknare rättligen föreskrifvit, skriffättet tvärtom lämpas efter ämnet *b*).

Till målande beskrifningar, när ämnet så fordrar, får Håfdeteknaren söka biträde både af Våltalaren och Skalden: Cicero säger att Historien är i nära slägtskap med våltaligheten *c*), och Agathias en Grekisk Håfdeteknare utlåter sig att emellan Historien och Poetiken

b) *Factis dicta sunt æquanda.* Sallustius, *Bell. Catil.* cap. 3.

c) Cicero, *De Oratore*, Lib. 1. *De Legibus* Lib. 1.

fien är föga skilnad *d*). En annan Grekisk Författare anser Poësiens högd. nödvändig vid vissa beskrifningar, om Fältslag och dylikt, dock att sådant sker med måtta och förnuft, så att Håfdeteknaren icke faller i Poëtisk yrrel *e*). Denna föreskrift, att lämpa skrif sättet efter saken, finnes öck vara iakttagen af de förnämste både Grekiske och Romerske Håfdeteknare: En af de förre yttrar sig om Herodotus, att han på tjänlige ställen gifvit sin stil all Poësiens behaglighet *f*), och Dio Cassius har, enligt en annan Grekisk Författares omdömmen, förstått att vål lämpa Poësiens högd efter ämnets beskaffenhet, samt med mer återhåll än Thucydides, som han annars tagit till mönster, hvarigenom hans berättelse också blifvit tydligare *g*): Af Sallustii beskrifning om slaget emellan Metellus och Jugurtha, tycker man sig nästan deltaga i krigsbullret *h*): Ett annat slag är med några ord

d) ὅν πορρωτετάχθαι ἰσχυρίαν ποιητικῆς, &c. *Historiam non multo differre a Poëtica, sed hæc duo esse gemina affiniaque, & solo pæne Rhythmo inter se discrepare, Agathias, Hist. Lib. I.*

e) Lucianus, *De Scribenda Historia.*

f) Dionysius Halicarnassensis, *De Thucyd. Hist. Judic. c. 27.*

g) Photius, *Bibliothec. Cod. 71.*

h) *Ceterum facies totius negotii varia, incerta, foeda, atque miserabilis, dispersi a suis, pars cedere, alii insequi: no-*

ord nått måladt af samme Håfdeleknare i): Den stora vådelden uti Rom i Neros tid, år så beskriiven af Tacitus, att en Låfare med håftig inbillningskraft, snart skulle tro sig vara stadd midt i faran k); Vid Plutarks målning af Thebanernes och Theffaliernes bestörtning öfver Pelopidas död, skall en kån-

flo-

que signa, neque ordines observare: Ubi quemque periculum ceperat, ibi resistere, ac propulsare: arma, tela, equi, viri, hostes, cives permixti: nihil consilio, neque imperio agi: fors omnia regere. &c. Sallustius, Bell. Jugurth. cap. 51.

i) *Clamor permixtus hortatione, lætitia, gemitu, item strepitus armorum ad coelum ferri: tela utrinque volare. Sallustius, l. c. cap. 60.*

k) *Impetu pervagatum incendium, plana primum, deinde in edita adsurgens, & rursum inferiora populando, antequam remedia velocitate mali, & obnoxia urbis arctis itineribus, hucque & illuc flexis, atque enormibus vicis, qualis vetus Roma fuit. Ad hoc lamenta parentium, feminarum, fessa ætate, aut rudis pueritiæ ætas, quique sibi, quique aliis consulebant, dum trahunt invalidos aut opperiuntur, pars morans, pars festiuans, cuncta impediabant: & sæpe dum in tergum respectant, lateribus aut fronte circumveniebantur: vel si in proxima evaserant, illis quoque igni correptis, etiam quæ longinqua crediderant, in eodem casu reperiiebantur. Postremo quid vetarent, quid peterent ambigui, complere vias, sterni per agros: quidam amissis omnibus fortunis, diurni quoque victus, alii caritate suorum, quos eripere nequiverant, quamvis præterente effugio, interire. Nec quisquam defendere audebat, crebris multorum minus restinguere prohibentium, & quia alii palam facies jaciebant, atque esse sibi auctorem vociferabantur; sive ut raptus licentius exercerent, seu jussu. Tacitus, Annal. Lib. XV. cap. 38.*

flöf full Låfare kunna röras till tårar *l)*; och dylika efter ämnet väl afpassade våltaliga beskriifningar förekomma så öfver alt hos förtidens Håfdeteknare, att det vore orimligt vilja med exempel bevifa Herodoti, Thucydidis, Xenophons, Sallustii, Livii, Taciti våltalighet.

Men som de ofta tyckas mer haft sitt ögonmärke på skriffättets prydlighet, än själfva Historiska Händelserna, har deras våltalighet stundom blifvit mer än Historisk: Strabo beskyller Herodotus hafva nyttjat alt för Poëtisk stil *m)*: Om Xenophon utlåter sig en annan gammal Författare *n)*, att han sjunger Historier, på samma sätt, som Empedocles sjunger verfer, Socrates visor, och Xenocrates Satyrer: Thucydidis stil är alldeles Poëtisk: Han tyckes hafva tagit Homerus och Pindarus till mönster, lånt uppställningen och ordningen af den förre, samt sitt högtrafvande och mörka skriffätt af den senare; han nyttjar hållst svassande talsätt och Poëtiska bilder, dem han ofta förändrar, hvarjämte han äfven tagit sig frihet att själf dikta nya ord. Detta omdömmet är fälldt af en Grekisk Håfdeteknare, som kunde våga att så dömma om sitt mo-

l) Plutarch. *II.* p. 323. • 325.

m) Strabo, *Geograph. Lib. I.*

n) Apulejus, *in Floridis.*

modersmål o), och i dylike fall få de gamle ej följas utan med tillbörlig varsamhet. Jag tror mig bysa för Forntidens Författare, såger Herr D'Alembert, den vördnad och jämväl förundran, som man är dem skyldig; men all sådan högaktning hindrar mig ej, att misstänka dem hafva oftare skrivit Historien såsom Oratorer, än såsom Philosopher p). Man får likväl icke göra orätt tillämpning af denna utlåtelsen: Xenophon, Sallustius, Tacitus, äro både Oratorer och Philosopher: Polybius är för mycket Philosoph och för litet våltalig; ty hans stil är vårdslös; men han har många undersökningar i Philosophiske och Matematiske ämnen, som icke höra till Historien. Plutarchus är mer våltalig; men har också åtskilliga dylika undersökningar; Dionysius Halicarnassensis, hvars stil är jämn och berättande, undersöker jämväl åtskillige både Philosophiske och Theologiske ämnen, såsom ändemålet med Grekernes Fabelaktiga Guds-tjenst, och dess jämnförande med de Romares; Philosophernes meningar om Andefläggets mellan-natur emellan gudar och människor q), och dylikt, som utviser att de varit

II. DEL.

M m

Philo-

o) Dionys. Halicarnass. *De Tbucyd. Histor. Judic.* Ifr. Francisci Porti Cretensis, *Commentarii in Tbucyd.*

p) D'Alembert, *Melanges de Litterature T. V* p. 395.

q) Dionys. Halicarn. *Ant. Rom. Lib. II. c. 20. L. I. c. 78.*

Philosopher för sin tid, samt att de ifrån den synpunkten skola granskas, huruvida de böra tjäna oss till eftersyn eller ej.

I all våltalighet är väl nödvändigt, att undvika för högt uppdrifne uttryck, sårdels sådane, som i sitt sammanhang med det öfriga, antingen icke hafva någon, eller icke bestämd betydelse; men i Historiska våltaligheten är detta än nödvändigare, emedan uttalserna där böra svara emot vårkliga händelser: När Cicero i sin ifver emot Catilina utlåter sig, att hela jordkretsens undergång skulle blifvit en följd af Romerska Republikens fall *r)*, kan han snarare ursäktas, såsom blott en håftig våltalighets Författare, än Håfde-tekne, då de nyttja till exempel de uttryck: "att Romerska Folket bragt sitt våld till den högd, att det i alla tillkommande tider alldrig kunde öfverträffas *s)*"; eller, "att de Romare regerade kring alla jordens trakter, som beboddes af människor, jämväl öfver hela världshafvet, så vidt det kunde beseglas, och att icke något folkslag gafs, som ej

"är-

r) Cicero, *Orat. I. in Catilin. cap. 4.*

s) ῥωμαῖοι γε μὴν ἔτινα μέγαν &c. *Romani non partibus solummodo aliquot, sed universo fere terrarum orbe in jus ditionemque suam coacto, imperium suum in tantum evexerunt fastigium, ut prædicare quidem illius felicitatem præsens ætas merito queat, superare vero illud nulla unquam sæcula sint valitura. Polybius, Lib. I. p. 2.*

"årkånde deras öfvervælde *t*);" eller, "att ifrån
 "Solens uppgång till dess nedergång var allt
 "af Romerske vapnen underkufvadt *u*)"; eller,
 "att hvad som var fördärfligt för staden Rom
 "var fördärfligt för hela världen *x*)"; eller,
 "att Romerska Folkets Historia var hela mån-
 "niskjoflägtets Historia *y*)"; eller, "att Cam-
 "panien var det vackraste Landskap, ej alle-
 "nast i hela Italien, utan ock i hela världen *z*)."
 När Herodotus och Justinus nyttja den utlå-
 telsen, "att Xerxis krigshår, bestående af om-
 "kring etthundra tusen man, drack ut allt vatt-
 "net ur hela floder, ock kunde knapt rymmas
 "i hela Grekland *a*)," tyckas de hafva blifvit
 tagne till mönster af en Frank Håfdeteknare,
 som gifvit en Dansk Flotta namn af *Oceanens*
undervårk, *hvar öfver sjelfva hafvet skulle*
fallit i en håpen bestörtning, om det haft
*ögon *b*)*; men dylikt förtjänar ingalunda ef-

M m 2

ter-

t) Dionys. Halicarnass. *Ant. Rom. Prooem.* Polybius,
Lib. VIII. p. 514. Ed. Casaub.

u) Sallustius, *Bell. Catilin. cap. 3.*

x) Vellejus Paternulus, *Hist. Rom. Lib. II. c. 44.* In-
 ter Cæsarem & Cn. Pompejum & M. Crassum inita
 potentiae societas, quæ urbi, orbique terrarum, exi-
 tiabilis fuit.

y) *Qui Res populi Romani legunt, non unius populi, sed*
generis humani facta discunt. Florus, *Prooem.*

z) Florus, *Lib. I. cap. 16.* Plinius, *Lib. III. c. 5.*

a) Herodotus, *Lib. VII.* Justinus, *Lib. II. c. 10.*

b) *Une flotte, que l'on pouvoit appeller les merveilles de*
l'Océan; car ce n'estoient pas tant de navires, que des

terfölgd. När Curtius säger att Alexander den store var den enda ibland alla dödliga, som hade lyckan i sitt våld c), yttrar han sig icke såsom Håfdeteknare, och dylika utlåtelse hafva icke någon Historisk betydelse, samt höra därför icke till Historiska våltaligheten. Den berättande stilen måste nödvändigt ligga till grund uti all Historia, och, om en obehörig våltalighet eftersträfvat, där ämnet sådant förbjuder, så händer antingen att Håfdeteknaren för länge uppehåller sig vid alltför obetydliga föremål, såsom då Curtius med mycken våltalighet vidlyftigt beskriver strömmars flytande; eller ock förvandlas den fylliga stil, som en verklig våltalighet fordrar, endast till toma motsatser, eller så kallade Antitheser, hvilka hvarken innehålla någon Historisk Berättelse, eller tillfredsställande våltalighet: Detta senare har ofta händt Xenophon d), och äfven en så högtvördad föregångare, torde svårligen från all skålig förebräelse frikalla senare Håfdeteknare, om de förmycket söka en sådan slags våltalighet; utan

chasteaux & puissantes forteresses flottantes sur la mer. Et si l'Océan eust eu des yeux, il l'eut admiré avec estonnement. Julien Peleus, Histoire de la dernière guerre de Suede p. 274. Paris 1622. 8:o.

c) Curtius, *Lib. X. c. 5.*

d) *Ifr. Meiners Gesch. der Wissenschaft. in Griechenland und Rom. B. II. s. 632.*

utan i dylikt fall gäller Dionysii Halicarnasensis omdömmen om en annan Grekisk Häfdeteknare, att om han hade försummat det som förorsakat honom största mödan, nämligen en förmycket efterstråfvad och obehörig prydighet, hade han vida öfvertråffat sig sjelf i våltalighet *e*).

Vårdigheten af Historisk, så väl som all annan våltalighet tillåter ej heller låga talsätt, eller Ironier och löjligheter, från hvilka också forntidens bästa Häfdeteknare sig råttligen afhållit; men som skrifstättet bör lämpas efter ämnet, kan vid en löjlig händelses beskrifning vara tillåtet, att äfven gifva sjelfva skrifstättet något drag af löjlighet, såsom till exempel, då man beskriver att Müntzer och de förste Vederdöparne ibland andra löjligen religionsfattar, anfågo ett stort skågg för bevis på Gudsfruktan; kan man så nyttja den utlåtelser, att de till en rätt Gudsfruktan också fördrade *ett så där tämligen ansenligt skågg*, ehuru detta Svenska talsättet annars icke passar sig i ett allvarsammare ämne. På samma sätt kan man gifva skrifstättet någon smak af Lagstil, då händelsen hör till Lagfarenheten; man kan till exempel icke otjänligen anföra General-Advocatens påstående i Parisi-

M m 3

ska

e) Dionys. Halicarnass. *De Theopompo, Respons. de præcip. Histor.*

fka Parlamentet emot Kejsar Carl V. år 1537, på det fått; att *som* han hade brutit Madridska och Cambrayska fredsfluten, *alltså* vore han ännu att anse, såsom Franska Kronans underfate, och borde *till följe därpå* blifva stånd att inför Parlamentet såsom sin *lagliga Domstol* stå till rått. En som känner Svenska Lagstilen tycker om att igenfinna honom i ett dithörande ämne, befriad likväl, såsom förvandlad till Historisk, från sin vanliga släpande tröghet. En Romersk Författare anmärker äfven att Lagstil och Historisk stil hafva mycket gemensamt, men också mycket stridande, just i det samma, som anses för gemensamt *f*), så att Lagstil bör stundom nyttjas i Historien; men likväl just då han nyttjas, ikläda sig Historiska stilens närhet. Detta har Thucydides väl i akttagit, enligt Ciceros omdömmen *g*), och på sådant sätt, hafva Greklands och Roms bästa Håfdeteknare förstått att med en fin urskillning låmpa skriffåttet efter saken, som mycket bidrager, att oförmåkt göra deras Arbeten så intagande.

Anständighet i ord och uttryck, måste Håfdeteknaren i akttaga, och hafva forntidens

f) Plinius, *Lib. 1. Epist. 16. Lib. V. Epist. 8.*

g) Cicero, *in Bruto.*

dens Författare både infett nödvändigheten af denna regel för Historiska stilen, och jämväl följt den samma. Herodotus utlåter sig, att man väl hade en berättelse, om orsaken, hvarföre Egyptierne endast vid Månens och Bacchi högtider slagade och offrade Svin; *men*, fortsar han, *eburu jag har mig den samma bekant, är dock anständigare att den icke anföra b)*: En annan Grekisk Häfdeteknare säger, "att det som ej är anständigt att se eller höra, anser han ej heller för tjänligt att upskrifva i);" och när han på ett annat ställe berättar att en full Tarentinare kastade orenlighet på de Romares Sändebud, har han med all anständighet anført en så smutsig berättelse, med tilläggning, att detta skedde *med sådan smuts, som var oanständigt att nämna k)*.

Man måste härvid komma ihog att hvar tid har sin anständighet, och efter den bör Häfdeteknaren sig rätta, efter den bör han ock dömmas. Greklands och Roms Häfdeteknares berättelser, äro stundom efter vår tids smak, så oanständiga, att de ej kunde få

M m 4 rum

b) ἔμοι μέντοι ἐπισαμένῳ ὃν ἐνπρέπες ἐστὶ λέγεσθαι. Herodotus, Lib. II. cap. 47. p. 127. Ed. Weffeling.

i) Dionysius Halicarnass. Ant. R. Lib. I. c. 67.

k) Dionys. Halicarn. De Legationibus, cap. 4. p. m. 713.

rum i de sämsta Skrifter, och än mindre i en t nligt skrifven Historia: När Plutarchus i Lycurgi Lefverne vill med en liknelse uppl sa den fattlen, att den som talar förmycket, talar svagt och osmakligt,  r samma liknelse högst o nst ndig 1): Herodoti berättelse huru Konung Pheron i Egypten återfick sin syn efter tio års blindhet m), eller Aftyagis dröm både hos Herodotus n) och Justinus o), eller Sallustii annars ganska n tta målning af Catilinas stallbr der p), eller Svetonii beskrifning om

1)  ς γὰρ τὸ σπ ρμα &c. Siquidem ut semen est eorum, qui effusi in Venerem sunt, eff etum plerumque & inf cundum, ita loquentia immoderata sterilem effundit insipidumque sermonem. Plutarchus, Oper. Omn. p. 51. Francof. 1620. fol.

m) Undecimo autem anno ex urbe Buto ei Oraculum advenisse, jam exactum esse illi tempus calamitatis visumque ei reediturum si oculos abluisse lotio mulieris, qu  ad suum solius virum accessisset, aliorum virorum expertus. Eum ergo ante omnes urinam uxoris sue expertum, quum nihil amplius cerneret, omnium deinceps urinam expertum, tandem vidisse. Tumque omnes mulieres, quas fuisset expertus, præter eam, cujus lotio lotus visum recepisset, una in urbem coegisse, qu  Erythreolos nunc dicitur, & eas illic coactas cum ipsa urbe omnes concremasse; at eam, cujus lotio lotus visum recepisset, uxorem duxisse. Herodotus, Lib. II. c. 111.

n) Herodotus, Lib. I. c. 107.

o) Justinus, Lib. I. c. 4. Per somnum vidit ex naturalibus filie vitem enatam, cujus palmite omnis Asia obumbraretur.

p) Quicumque impudicus, adulter, ganeo, alea, manu, ventre, pe ne, bona patria laceraverat, &c. Sallustius, Bell. Catil. cap. 14.

om Neros liderligheter q), skulle icke efter orden med anständighet kunna anföras af en Håfdeteknare nu för tiden, annorlunda än på ett främmande språk: Icke des mindre låra Forntidens Författare fullkomligen lämpat sig efter sine Landsmäns seder och smak, annars hade Herodotus till exempel, med slika berättelser ej kunnat blifva så beundrad af hela Grekland; och en Håfdeteknare kan icke, eller kanske får icke, låtta sig öfver sin tids allmänna smak; utan den Lärdommen bör dragas häraf, att Ålderdommens Håfdeteknare få ej, hvad anständighet i berättelsen vidkommer, annorlunda tjäna oss till efterfyn, än så vida det, som i deras tid var anständigt, jämväl så är nu för tiden. Ej allenast smak utan jämväl språk och talfätt undergå beständig ändring: Dalins Svenska Historia är för sin tid ett mästestycke, sårdeles i anseende till smak och skriftfätt; men skall dock i framtiden förlora mycket i bägge afseenden: Man skulle förfärligen mistaga sig, om man nekade att Konung Gustaf Adolf för sin tid skref Svenska spraket väl och prydligt, samt i synnerhet med utmärkt styrka och eftertryck;

q) *Puerum Sporum, exsecris testibus, etiam in muliebrem naturam transfigurare conatus est.*

Fera pelle contactus, emitteretur e cavea, virorumque ac foeminarum ad stipitem deligatorum inguina invaderet.
Svetonius Tranqv. Lib. VI. c. c. 28. 29.

tryck; men därför går det ej an, att nu anföra det Svenska ordspråket *fiska i orent vatten*, med samma ord som han det anfört om Sveriges Rådsherrar *r*), ej heller att i en Historisk stil nyttja den utlåtelsen, att Påfvens Legat, var *den fanners blåsbålg*, som underhöll oenighets elden emellan Konungen och undersåterne *s*), ehuru dylike uttryck ingalunda på den tiden voro oanständiga.

Denna granlagenhet, hvad anständigt skriffätt vidkommer, bör dock icke sträckas så långt, att Håfdeteknaren dymedelst hindras, att gifva begrepp om skillnaden emellan föregående och sin tids seder och talsätt; utan så snart han vid dylike tillfällen låter sitt eget skriffätt upphöra, och anförer det som af honom själf ej tjänligen kan berättas, antingen med en äldre Skribents ord, eller ock såsom det i en gammal Handling förekommer; då är sådant ej allenast tillåtet, utan ock nödvändigt och ganska upplysande i Historien; ty på det sättet blifver Läsaren lika som förlätt i den tiden; Håfdeteknaren beskriver, hörer det folkets egne tal, och får dymedelst åtskillige tydligare begrepp, än Håfdeteknaren genom egne ord kan meddela.

Man

r) Gustaf Adolfs egenhändig uppsatta Historia, s. 101. Stockholm. 1759 4:o. utgifven af Bergius.

s) Anförde st. s. 100.

Man skulle nu för tiden i Sverige omöjligen kunna tro, att en Svensk Konung skriftligen landförvift ett Svenskt Riks-Råd med desse orden: *Du skall begifva dig med hustru och barn, på ett skepp hâdan af Landet, och hwart du vill antingen till Påfven i Rom, fanen i helwete, eller till Din Konung, med merat*); Ej heller att en Konung i Frankrike skrifvit till en Tyska Rikets Kejsare, att hvad han sagt, *var lögn i halsen på honom*; u) Sådant skulle man icke tro i vår, åtminstone i anseende till utan belevade tid, så framt Historiska Skrifstättet skulle tvingas af en så stor försynhet, att dessa och dylika utlåtelse ej kunde intagas i Historien; utan i sådane fall uppkommer åter skillnad emellan våltalighet hos en Håfde-teknare, och hos en egentlig våltalighets Författare; ty den senare har icke tillstånd, att hvarken med egne eller andras ord inblandade otjänlige uttryck, då han endast skrifver ett våltalighets Åreminne, eller ett annat Vitterhets stycke, och ej behöfver hemta mer af Historien, än som fordras till ämne och styrka för hans våltalighet. Likväl kan en utlåtelse eller en Händelse vara så grof, att den ej hel-

1) K. Carl IX:s *Bref* till Clas Bjelke 1606. *Registrat.* T. I. fol. 187.

u) *Proces verbal*, ibland Bilagorna till Mezerai, *Abregé Chronol. de L'Hist. de France* T. VI. p. 350. *Amst.* 1707. 12:o.

heller i en ordentlig Historia får anföras, oaktadt den står uttryckligen i formliga Afhandlingar, såsom till exempel, den grymhet Sveriges Råd klagade att Konung Christian Tyran lät föröfva emot en vid namn Måns Jönsson *x*), eller Svenska Riks-Råden Båths förbråelse, år 1554, emot deras bror, som var Kyrkoherde i Sorunda *y*); eller Konung Carl IX:s utlåtelse i sin Rim-Krönika, om Princeßan Anna och hånnes Secreterare *z*), och mycket annat dylikt, som icke kan intagas af Håfdeteknaren annorstådes än i ett Diplomatskt Arbete.

Jag måste till min ursåkt anmärka, att de utlåtelse, jag redan anført, skulle vid detta tillfället icke vara tjänliga att omtala, så framt jag ej talte endast såsom Håfdeteknare, och trodde mig i anledning däraf hafva tillstånd, att nyttja den frihet, som för dem är nödvändig.

Om till Historiska Våltaligheten hörer, att låta Konungar, Fältherrar och andre personer vid visse tillfällen hålla prydlige *Tal*, och

x) Sveriges Råds *Berättelse*, hos Erik Jörans. Tegel, Gust. I:s *Histor.* *f.* 66.

y) *Handlingar*, till Gust. Adolfs *Hist. S. I. f.* 47. *Stockb.* 1786. 8:o.

z) Den är ej utfatt i det tryckta Exemplaret af denna Rimkrönika, *sid.* 72.

och huruvida Forntidens Håfdeteknare i detta afleendet böra följas? tror jag kunna kortligen på det fättet besvaras: Att om man med säkerhet vet Talens innehåll ord för ord, kunna de åfven då och då anföras i hela sin vidd, som ock bör ske, då de innehålla något särdeles märkvärdigt och upplysande; men i allmänhet är tjänligast att Håfdeteknaren med egne ord troget upptager innehållet däraf, hvarigenom Historiska berättelsen och stilen bibehålles jämn och oafbruten. Det strider otvifvelaktigt emot en strång Historisk noggränhet, att låta en person tala med andre ord, än han värkligen själf talt, och likvål utgifva Talet för hans eget, ej allenast till innehållet, utan ock till själfve orden: Om Håfdeteknaren ej vet den talandes egentlige ord, eller ej finner tjänligt att dem anföras, är bäst att utmärka det han med sine egne, och icke med den talande personens ord anført Talets innehåll. Därföre når Sallustius med sine egne ord meddelar innehållet af ett Samtal emellan Metellus och Marius *a*), tillfredsställer han en Historisk Läsare mer, än når han låter Catilina hålla ett långt Tal till sine sammanförne, särdeles, som han själf beskriver detta Tal vara hållet så hemligen, att ingen mer än de sammanförne varit närvarande

a) Sallustius, *Bell. Jugurth. c. 64.*

de *b*), hvaraf Läsaren skåligen faller på den tanken, att Sallustius väl kunnat få del af innehållet utaf samma Tal, men genom dets anförande, sådant, som det hos honom förekommer, snarare gifvit ett exempel af sin egen, än af Catilinas våltalighet; hvilket äfven därigenom bestyrkes, att alle de Tal Sallustius anført, efter så ganska olika personer, äro af enahanda våltalighet. Denna Anmärkning gäller om Forntidens Håfdeteknare i allmänhet, som införa dylike Tal; ty de äro ofta ej annat än Etopoeier, som Håfdeteknarne sjelfve sammanfatt, antingen i anledning af ämnet och tillfället, eller ock af Talens verkliga innehåll, som hvar ock en efter sin smak och skrif-art uppställt. Således berömmes Sallustius af Seneca *c*), och Quintilianus *d*), att hans Tal pryda och hedra Historien, samt äro med en synnerlig våltalighet låmpade efter ämnen, personer och finnes rörelser. På samma sätt dömmar Marcellinus om Thucydides *e*), och en annan Grekisk Författare föreskrifver jämväl den reglen för Historien, att när någon person införes talande, bör talet låmpas efter hans Fädernesland, härkomst, stånd,

b) Sallustius, *Bell. Catil. cap. 20.*

c) Seneca, *Rhetor. Decl. Lib. III.*

d) *Dicuntur omnia tum rebus tum personis adcommodata.*
Quintilianus, *Lib. X. cap. 1.*

e) Marcellinus, *in Vita Thucydidis.*

stånd, villkor, och andra omständigheter *f*). I Theater-Skrifter förtjänar sådant mycket beröm, men ingalunda i Historien; ty annat är, att Historieskrifvaren skall låmpa sitt eget skriffått efter ämnet, och dymedelst fåtta Läsaren i de sinnes-rörelser, hvartill det samma gifver anledning; och annat, att införa personerne i Historien såsom Acteurer, och lägga andre ord i deras mun, än de våkligen talt. Härigenom har ock händt att en och samma persons Tal af forntidens Håfdeternare anföras ganska olika: hos Dionysius Halicarnassensis, Plutarchus och Livius förekommer ett långt tal, som Volumnia höll till sin son, Marcus Coriolanus, då hon i ett stort sällskap af Romerska Fruntimmer gick ut emot honom att beveka honom till att afstå med krig emot sitt Fädernesland: Alle dessa Författare anförä Talet med Volumnias egne ord, och sådant, som hon det skall hafva hållit; dock är det hos ingendera lika, utan öfverensstämmer hos hvar och en med dess vanliga skriffått, samt öfrige Tal och målningar. Den som med uppmärksam granskning låser ej allenast dessa Talens olikhet, utan ock olikheten i berättelserna, låser icke påstå, att han hos dessa Författare på detta stället igenfinner hvad nu för tiden fordras, till en noggran

f) Lucianus, *De scribenda Histor.*

gran Historisk undersökning g). När Lacedæmoniernes Anförare Callicratidas blifver rådd att undvika den honom förespådda döden, svarar han hos Plutarchus, "att Sparta ej berodde af ett enda lif *h*);" hos Xenophon, "att Sparta ej skulle blifva olyckligare genom hans död, och att han ej kunde flykta utan vanåra *i*);" hos Diodorus Siculus, "att han ej på något sätt förminskade Spartas värdighet, om han stridande förlorade lifvet *k*);" hos Cicero, "att när Lacedæmonierne förlorat sin Flotta, kunde de förskaffa sig en annan, och att han ej kunde flykta utan vanåra *l*)."

Appianus Alexandrinus nämner att Cæsar i sitt Tal uti Rådet vid Catilinas uppror afstyrkt straff för de medbrottförlige, och tillagt slutligen, "att de skulle sättas

g) Dionys. Halicarn. *Ant. R. L. VIII. c. 46. &c.* Plutarchus, *Vita C. M. Coriolani*, Oper. Omn. pag. 230. Livius, *Dec. I. Lib. II. c. 40.*

h) Μὴ παρ' ἑνὸς εἶναι τὴν σπάρτην. Non in unius anima positam Spartam. Plutarch. *Vit. Pelopid.* Oper. T. I. p. 278.

i) Spartam se moriente nibilo pejus habituram, se fugere sine dedecore non posse, Xenophon, *Histor. Græc. Lib. I. c. VII. p. 447.*

k) Nihil Spartane dignitati, si pugnando caderet, se detracturum. Diodorus Sicul. *Bibl. Lib. XIII. pag. 375. Basil. 1578. fol.*

l) Lacedæmonios, classe illa amissa, aliam parare posse, se fugere sine suo dedecore, non posse. Cicero, *De Offic. Lib. I. c. 24.*

”tas i fångelse i Italiens Städer, efter Ciceros
 ”godtfinnande, och efter krigets slut ställas
 ”för rätta, samt att man ej utan dom och
 ”ransakning skulle för hårdt förfara emot
 ”adeliga personer;” men hos Sallustius, som
 anförer talet helt och hållet, såsom med Cæ-
 sars egne ord, finnes icke den sista menin-
 gen; Cicero gör ock ett utdrag af Cæsars Tal,
 som innehåller mer, än hela Talet uti all dess
 vidd, hos Sallustius *m*). Eumenis Tal till sine
 soldater, som förrådt honom, anföres af Plu-
 tarchus och Justinus, såsom med Talarens
 egne ord; men är dock alldeles icke af ena-
 handa innehåll *n*). Curtius låter ohyffade Scy-
 ther och Macedonier hålla så prydliga Ora-
 tioner, som han, såsom vältalighets-Förfat-
 tare, varit i stånd att dem utarbета; ty, såsom
 Herr D’Alembert sig utläter, större delen af
 de gamle Håfdeteknarnes Orationer, äro må-
 sterstycken i vältalighet, och gifva därför
 anledning till den misstanken att inbillnings-
 gåfvan oftare styrt pennan, än berättelsen
 om händelserna *o*).

DEL. II.

N n

När

m) Appianus Alexandr. *De bell. Civil. Lib. II. p. m.*
713. Sallustius, Bell. Cat. cap. 51. Cicero, Orat. IV.
in Catilin.

n) Plutarchus, *in Vita Eumenis, p. 594. Justinus, Lib.*
XIV. c. 4.

o) D’Alembert, *Reflexions sur l’Histoire. Melanges de Lit.*
terature, T. V. p. 395. Amsterd. 1770. 12:o.

När Abbé de Mably underrättar oss, att han lårt all sin Statsklokhets af Livii Orationer, meddelar han väl ett nytt bevis om nyttan af de gamle Auctorenes läsning, som alldrig bör dragas i tvifvelsmål; men häraf får likväl icke hemtas något skäl för dylika Orationers införande i Historien, eller att Livius i detta afseendet skall tjäna till mönster för en Håfdeteknare; ty han har desutom det felet, gemensamt med flere Ålderdommens Håfdeteknare, att dylika Orationer alltför ofta hos honom förekomma, hvaraf händer, såsom en Författare anmärkt, att nästan hela sammanhanget af hans Historia endast uti dem innehållas *p*): Justinus berättar ock att Pompejus Trogus ansett Livius och Sallustius, genom sine Tals införande, hafva öfverstigit de gränser, Historien i sådant fall tillåter *q*). Ej heller får det skålet gälla, att desse Tal göra Historiska stilen behagligare, och arbetet lärorikare; ty äfven så litet man i en sann Historia får dikta händelser, att därigenom göra den samma angenämare, äfven så litet är tillåtet att till samma ändemåls vinnande dikta Tal, som också innehålla händelser; emedan i en verklig Historia, helt annorlunda, än i en

p) Sin Conciones de Livio detraxeris, exigua fragmenta restabunt. Joh. Bodinus, Methodus Historiarum. c. 4.

q) Justinus, Lib. XXXVIII. cap. 3.

en Roman, händelsernas sannfärdiga förlopp måste måst aktas, ånskönt skriffättet därigenom skulle blifva mindre behagligt, och att denna strånga noggrannhet icke tyckes hafva besvärat Forntidens Håfdeteknare, torde till en del vara orsaken, att deras Arbeten äro långt läsbarare än många nyares *r*). "Att vi af desse Tal låre känna personerna som förekomma i Historien och deras ställning, emedan Håfdeteknaren bör hafva gjort sig några underrättad därom; att vi af desse Tal befinne oss i samqväm med alderdommens störste män, och, närvarande vid alle deras göromål och öfverläggningar, inie deras hemligheter, samt att desse Tal förvandla berättelsen till en värlig händelse, som tilldrager sig för våre ögon," är ett annat påstående utat Abbé de Mably; men da han tillika antager för afgjordt, "at desse Tal icke varit värligen hållne, sådane, som de finnas hos de gamle Håfdeteknarne *s*);" så föl-

N n 2

jer

r) *Jamais il n'y aura d'Histoire à la fois instructive & agréable sans harangues. Essayez de les supprimer dans Thucydide, & vous n'aurez qu'une Histoire sans ame. Otez à Tite-Live ses harangues, & vous lui ôterez à la fois ces traits de lumière qui éclairent & élèvent ma raison, & un de ces principaux ornemens par les quelles il réveille mon imagination, & remue mon cœur. C'est là que j'ai appris le peu que je sais de politique. Abbé de Mably, De la man. d'ecr. L'Hist. p. 125.*

s) *Les Lecteurs, qui ne songent qu'à s'amuser, ne chicane-*

jer väl håraf, att man endast lärer känna Håf-
deteknarens sätt, att föreställa allt sådant ge-
nom desse Tal, och, i fall den naturliga mis-
tanken uppstiger hos Läsaren, att ehuru Håf-
deteknaren själf *bort vara väl underrättad*
om de ämnen han föreställt, torde han likväl
ibland saknat pålitliga efterrättelser; då fin-
ner väl Läsaren mycket nöje af desse Tal, om
han endast låser dem såsom våltalighets-styc-
ken, men icke om hans åstundan är, att blif-
va öfvertygad om och huru det, som uti dem
innehålles, vårkligen händt: Livius har själf
beklagat sig, att han icke ågt tillräckliga un-
derrättelser om äldsta tiderna *t*), och har så-
ledes icke kunnat låta personerna då möjli-
gen hålla sannolike, än mindre sanne Tal.
Håfdeteknaren bör det minsta han kan,
sät-

ront point un Historien, qui leur plaît; & ceux qui, ayant plus d'esprit, cherchent à s'instruire, savent bien, que ces harangues n'ont pas été prononcées; mais ils veulent connoître les motifs, les pensées, les intérêts des personnages, qui agissent; on exige que l'Historien, qui doit les avoir étudié, éclaire & guide notre jugement, & on lui fait gré de prendre un tour, qui frappe vive-ment notre imagination, & rend la vérité plus agréable à notre raison. Ces harangues animent une narration, nous oublions l'Historien, nous nous trouvons en commerce avec les plus grands hommes de l'antiquité, nous pénétrons leurs secrets & leurs leçons se gravent plus profondément dans notre esprit. Je suis présent aux délibérations & à toutes les affaires; ce n'est plus un récit, c'est une action, qui se passe sous mes yeux. Abb. De Mabl. l. c. p. 124.
1) Livius, *Lib. II. c. 21. Lib. VI. c. I. &c.*

fätta Låfaren i nödvändighet, att endast lita på honom, utan ställa händelserna i det sammanhang, att de i det måsta lika som berätta sig själfva; men genom dylike Tal sker tvärtom; ty Låfaren ser endast Häfdeteknaren, och att han uppdiaktat desse Tal, utan att kunna urskilja, huruvida de händelser däruti innehållas jämväl åro uppdiaktade eller ej.

Samma anmärkning torde få gälla om de skål en annan ibland de alldranyaste Franske Författare anført, "att dylike Tal tjåna "till att meddela kunskap om den personens "sinnes-författning och egenskaper, hvilken "förestålles hafva dem hållit, emedan de åro "så naturligen författade, att de narra Låfaren till att tro sig vårkliken se och höra den "talande personen; att det bör råknas Häfdeteknaren till mycken förtjänst, att icke "sjelf synas, utan endast visa sina personer; "att Greklands och Roms Fåltherrar vårkliken voro ganska våltalige, och att Häfdeteknare fördenfkull med skål låta dem hålla Tal, ehuru ej just sådane, som deras egne varit, likvål sådane, att man dymedelst kan låra känna beskaffenheten af deras egne. *u j*"

N n 3

Om

u) On l'attaque, (Tite-Live) sur l'usage trop fréquent qu'il a fait des harangues directes; mais il s'en faut bien qu'elles soient un vice au yeux de goût. Quelles beautés, au contraire, ne repandent elles pas, quand elles ont, comme celles de Tite-Live, toutes les perfections de l'éloquence,

Om man antager för afgjordt, att Håfdeteknaren ingen ting får anföra såsom händelse, som icke värligen händt, så får han väl ej heller införa någon talande, såsom den samme kunnat tala, utan såsom han värligen talt, eller ock icke utgifva Talet för hans eget, utan att det innefattade meningen och innehåll-

Et qu'elles font un des principaux ornemens de l'Histoire? Quand elles servent à achever de faire connoître le caractère des personnages, apres les avoir vûs en action? Quand elles sont si naturelles, si vraies, qu'elles font illusion au Lecteur, qui croit voir Et entendre le Général portant la parole aux Chefs ou aux Soldats? N'est ce pas en effet, un grand mérite de la part de l'Historien, de se faire oublier, Et de ne montrer que ses personnages, afin que tout l'intérêt se réunisse sur eux? Les Herodote, Les Thucydide, Les Xenophon, les Salluste Et presque tous les excellens Historiens de l'antiquité, ont suivi cet usage, sans que la critique jusqu'ici les en ait blâmés. D'ailleurs quels étoient les Généraux des armées Grecques Et Romaines? Les hommes les plus éloquens de l'Etat, élevés, par ce talent aux premiers emplois de la République. Où est donc l'invraisemblance, accoutumés, comme ils étoient, à manier la parole, qu'ils l'aient, en effet, souvent employée, dans les circonstances qui l'exigeoient? Où est donc le tort de l'Historien, Grec ou Latin, de les faire parler, quand sa plume éloquente Et pleine de feu, rend les discours des Héros Et des grands Capitaines, dont elle écrit l'Histoire, non pas sans doute dans les mêmes termes; mais du moins de manière à conserver leur ton, leur esprit, Et le genre connu de l'éloquence, qui leur étoit propre? Rigoley De Juvigny, De La Décadence des Lettres Et des moeurs, depuis les Grecs Et les Romains, jusqu'à nos jours. p. 144. Paris 1787. 8:0.

hållet af det verkliga Talet, ånskönt Häfdeteknaren ej dymedelst skulle kunna åstadkomma samma förvillande kraft på Låfarens inbillning; emedan han bör måst öfvertyga Låfaren om Händelsernas verkliga förlopp, orsaker och följder; därnäst med lämplig våltalighet förnöja hans inbillning och väcka hans sinnesrörelser, så långt ämnet medgifver, men icke så långt diktade Tal tillåta, så vida ingen slags dikt i sanna Historier får utgifvas för sanning. Genom verkliga Tal och genom verkliga bedrifter skall Häfdeteknaren låta personerna i Historien själfve göra sig kände, och behöfver ej vid sådane tillfällen för egen del synas i berättelsen; men han får ej införa dem, såsom vid ett skådespel, under någon förståld skeppnad, som ej med säkerhet underviser Låfaren om samma personers verkliga egenskaper, utan om Häfdeteknarens skicklighet, att visa dem såsom verkliga.

Denna anmärkning bör så mycket mer gälla, äfven hosdem, hvilke i allt tro på forntidens Författare, som Polybius redan yttrat sig i samma mening, "att en Häfdeteknares "skyldighet icke är att förnöja sine Låfare "med underliga saker och nyheter, ej heller "att införa sådane Tal, som sannolikt kunna "vara hållne, hvilket tillhör Poëterna, utan

"att berätta allting sanfärdigt, såsom det vårk-
 "ligen händt eller blifvit taladt, ehuru obetyd-
 "ligt det annars kan vara x)." Cæsar och Ta-
 citushafva ock merendels endast upptagit Ta-
 lens innehåll, och det anförst med sitt eget
 skriffätt, i hvilket de dymedelst bibehållit en
 jämnlikhet, utan att såsom de öfrige, behöf-
 va till samma jämnlikhets vinnande, dikta så-
 dane Tal, och med det samma förse sig emot
 en vederbörig Historisk noggrannhet. Då
 Cato och Cæsar hos Sallustius yttra sin me-
 ning i Rådet om Catilinska upproret, sker så-
 dant med långa våltaliga Orationer, som äro
 bågge med lika, nämligen Sallustii, skriffätt
 författade; men när Tacitus omtalar en dy-
 lik omröstning i Rådet, upptager han endast
 innehållet af hvars och ens röst, som ostridigt
 är rättare y). Cæsar anförer ej sine egne Tal
 annorlunda, än att han upptager innehållet
 därast; men om man likväl halsstarrigt vill på-
 stå, såsom äfven i alla tider af någre blifvit
 för-

x) Δεῖ τοιγαρὲν ἔκ ἐπιπλήττειε τὸν συγγραφεῖα
 τερατευομένου διὰ τῆς ἰσορίας &c. *Scriptoris Histo-*
riarum officium est, non ut relatu Lectores ipsa novitate
percellat; neque ut sermones confectetur, quos fuisse ha-
bitos sit verisimile; aut omnia quæ res consequuntur com-
memoret, quod tragædiarum Poetæ faciunt, sed vere om-
nia, & prout quæque sunt gesta dictave, quantumvis
parva illa sint, narret. Polybius, Lib. II. p. 141.

y) Tacitus, *Annal. Lib. III. c. 68.*

förfäktadt, att de gamle Håfdeteknarnes allmänna sätt, att sjeifve sammankrifva Tal, bör följas, så måste man åtminstone äfven följa deras föreskrift, att med mycken sorgfällighet låmpa Talen efter tid och omständigheter, ock icke, till exempel, låta Svenske Högvidsmannen Engelbrecht Engelbrechts-son, år 1431, tilltala Konung Erik af Pomern med desse ord. *De fattige bönder som bo i Dalarne, anhålla det Eders Majeståt tacktes skilja deras Fogde, Jöfse Eriks/son ifrån dem och Lånet.* I Sverige och Danmark kallades Konungar på den tiden *Eders Nåd*, och iingalunda *Eders Majeståt*.

Hvad som är anmärkt om Tal, gäller jämväl om Brefs och andra Handlingars införande, nämligen att Håfdeteknaren hållt med egne ord upptager innehållet, eller ock, om en Skriftutgifves för sådan, som den verkliga varit skrifven, ej allenast till meningen, utan ock till orden och sammanfattningen, bör den jämväl noga vara sådan. Ett Lentuli Bref till Catilina anföres af Sallustius och Cicero såsom med Lentuli egne ord; dock synes tydligen, att det hos den förre är ståldt efter Sallustii skriffätt, och efter Ciceros hos den senare, fastån det annars är af enahanda innehåll hos bägge, och blott består af några rader, hvadan det är ovist om icke Lentuli

N n 5

egent-

egentlige ord lydt något annorlunda z): Fördenskull bör äfven Tacitus i detta afseendet hållt följas, då han med sine egne ord meddelar innehållet af Bref och andra åberopade Skrifter, såsom till exempel Neros Bref, till Romerska Rådet a), Civilis och Classici, till Cerialis b), Utdrag af Råds Protocoller (*Commentaria Senatus c*), och andra Handlingar, som här och där hos honom förekomma.

Till vinnande af jämnlikhet i Skriftsåttet böra forntidens Författare i det afseendet tjåna till eftersyn, att, när något anföres af en äldre Skrift uti sjelfva berättelsen, är tjänligast att sådant sker på brukligt Språk, såsom då Cicero anförer ett och annat ställe af de gamla Tolf Taflors Lagarna, nyttjar han sådan La-

- z) Det lyder hos SALLUSTIUS, *Bell. Catil. c. 44*: Qui sim ex eo, quem ad te misi, cognosces. Fac cogites, in quanta calamitate sis, & memineris te virum esse: consideres, quid tuæ rationes postulent; auxilium petas ab omnibus, etiam ab infimis. Hos CICERO, *Orat. III. in Catil. c. 3*: Qui sim ex eo, quem ad te misi, cognosces, cura ut vir sis, & cogita, quem in locum sis progressus; & vide, quid jam tibi sit necesse. Cura ut omnium tibi auxilia adjungas, etiam infimorum.

Äfven af dessa få rader igenkännes Sallustii bruk att hållt betjåna sig af Præpositioner, och Ciceros, att i stället nyttja Genitiva.

- a) Tacitus, *Annal. Lib. XIV. c. 11.*
- b) Tacitus, *Histor. Lib. IV. c. 75.*
- c) Tacitus, *Annal. Lib. XV. c. 74.*

Latin, som skrefs i hans tid, och icke sådan, som den var i fjeltva Lagarna *d*). Dock då jag härigenom vill yttra min mening, att det brokiga af gammalt och nytt hopblandade Språk, som hos någre nyare förekommer, icke är tjänligt i fjeltva berättelsen, utan i bifogade anmärkningar, tror jag likväl att man ej i detta mål bör så tråläktigt följa Ålderdoms ens Författare att man ej stundom får införa så mycket af gamle orden och meningarna, som icke förvillar Läsaren, men som tjäna att bibringa honom något begrepp om gamla tiders språk och talsätt: Om Livius, till exempel, ej låtit Romulus och Sabiniska Qvinnorna tala fullkomligen sådan Latin, som taltes i Kejsar Augusti tid, hade han tillika lämnat någon upplysning om de förändringar Språket ifrån den tiden undergått, dymedelst fatt sina Läsare i stånd att i åtskillige mål redigare föreställa sig gamla tiden, och

d) Cicero, *De Legibus* L. III. anförer detta itället ur *Leges XII. Tabularum*: *Si pater familias intestato moritur, familia pecuniaque ejus agnatorum gentiliumque esto*: Men i fjeltva Lagen lyda orden: *Patris familias qui en do testato moritur quoque suos heres nec escit, Agnatos proximos familiam pecuniamque habeto*. Ett annat ställe af samma Lag: *Privilegia ne irroganto ne ue de Kapite ceivis, nisi maximo comitiatu, ferunto*, anförer Cicero på detta sätt: *Privilegia ne irroganto: de capite civis, nisi per maximum comitatum, ollosque, quos censes in partibus populi locassint, ne ferunto*.

och tycka sig likasom vara närmare ditflyttade. En senare Författare tror ock att sporren efter gamla Romerska språket skulle förekommit hos Livius, om han hunnit till oss oförfalskad f).

Men *Tydlighet* är så hufvudsaklig i Historiska Skriffättet, att Håfdeteknaren hvarken får ifrån Poësin och våltaligheten hemta så många blomster, att den samma därmed öfverhöljes, ej heller genom gammalt språk, eller annars orediga beskrifningar fåtta Läsaren i förvillelse: Historien hör icke till den egentliga vitterheten vidare, än en nödvändig tydlighet tillåter, utan har då gemensamma regler med vetenskaperna, och fordrar lika afhandlingsfätt, som de; nämligen att, när någon händelse skall göras väl känd, måste Håfdeteknaren beflita sig om samma noggrannhet och omständlighet, som Naturforskaren vid ett röns uppgifvande, oaktadt icke någon slags våltalighet därvid kan ågarum: Han fullgör bäst sin skyldighet i sådana fall, när han genom väl afpassad utförlighet meddelar redige begrepp om de ämnen, han skall framställa, ock icke sammanblandar olika

f) *Vetustæ dictiõnis band dubie vestigia exstarent, absque correctorum audacia fuisset.* Just. Lipsius, *Epistolicar. quæstion.* L. IV. Ep. 10.

olika saker genom lika namn och beskrifningar. Åtskillige ställen hos Forntidens Håfdeteknare måste i desse afseenden läsas med föresatts att ej utan tjänlig försigtighet tagas till eftersyn: Thucydides har genom ett alltför Poëtiskt Skriffått blifvit så mörk, att på många ställen meningen svårligen kunnat begripas af hans egne gamle Landsmän g): När Herodotus säger att Perserne offrade åt Jupiter h), skulle man kunna falla på den tanken att Persernes förnämste Gud hade samma namn, som hos Grekerne, om man ej både af Herodotus sjelf, och andre Författare, vetste att deras Gudsdyrkan, och Gudars namn, vero alldeles olika: Samme Håfdeteknare, åfven som Diodorus Siculus i), och Xenophon k), gifva ock sådan beskrifning om Egyptiernes Religion, att man skulle tro Gudarnes namn i Egypten varit de samme, som uti Grekland: Därföre har Tacitus rättligen un-

g) *Qui omnia, quæ in Thucydide habentur, conjectura adsequi possint, ii facile ob paucitatem numerari quæant; in quo sunt quædam, quæ ne illi quidem pauci sine grammatica explicatione consequantur. Præterea rudes atque a naturali connexionem abhorrentes quædam figuræ, quæ vix in ipsa arte poetica ullum reperiant locum.* Dionysius Halicarnastensis, *De Thucydidis Historia Judicium*, Capp. 65. 66. 25.

b) Herodotus, *Lib. I. c. 31.*

i) Diodorus Siculus; *Biblioth. Lib. I.*

k) Xenophon, *Instit. Cyri, Lib. III.*

undanröjt dylik otydlighet, då han omtalar att Sveverne dyrkade Castor och Pollux; ty han tillägger, att detta ikulle förstås på ett Romerskt fätt, *interpretatione Romana*, eller att Sveverne dyrkade Gudar, som liknade desse tvänne de Romares 1). När Justinus kallar Hasdrubal Dictator och Hannibal Consul, eller när Cornelius Nepos kallar dem Konungar i Carthago 2)) får man ej dåraf fluta, att deras vördighet till alla delar svarade emot Dictators, eller Consuls eller Konungs vördigheten i Rom. Dionysius Halicarnassensis meddelar därföre sine Grekiske läsare tydligare begrepp, då han förliknar de Romares Dictator med Lacedæmoniernes Harmostes, Thessaliernes Archon och Mitylenæernes Æsymnetes. Många andre dylike exempel att förbigå.

Jag glömmier, att jag redan förlänge missbrukat Kongl. Academiens tålmod, och att dessa anmärkningar blifvit för vidlyftiga vid detta tillfället, ehuru de i annat afseende äro alltför ofullständiga. Ty, att fullkomligen utmärka i hvad mån forntidens Håfde-teknare nu böra tjåna oss till eftersyn, fordrades

1) Tacitus, *Descriptio German. cap. 43.*

2)) Justinus, *Lib. XIX. c. 1. Lib. XXXII. c. 2.* Cornel. Nepos, *Vita Hannib.*

drades att utreda alla till Historiens vårdiga författande hörande delar, alla en rätt Håfdeteknares egenskaper och skyldigheter, hvilka nu för tiden måste i Europa vara vida flera, än fordom i Grekland och Rom, i anledning af vida mer utvidgade kunskaper, och nya tillkomna Lårdoms ljus, som forntidens Håfdeteknare icke kunde känna, men som för Europas Håfdeteknare i våra tider, ingalunda få vara okända: Om, sedan allt dylikt blifvit vederböriligen efter ostridiga regler utredt, man därmed jämnförde och därefter granskade forntidens och senare tidens Håfdeteknare, då först skulle man vara berättigad att fälla dom dem emellan. Jag har ej kunnat mer, än gifva anledning till en sådan undersökning och jämnförelse; dock tycker jag mig häraf våga sluta, att man ej för hastigt får tro Abbé de Mably, då han påstår att Hume, Robertson, och andre senare tidens bästa Håfdeteknare ingalunda kunna jämnliknas med forntidens: Man måste åtminstone, innan en sådan utlåtelse antages för en ostridig sanning, noga göra sig underrättad, om, i fall alla de förres förmoner förgåfves skulle sökas hos de senare, det icke blifver än omöjligare att hos de senare träffa alla de förres fel; och om man ej snarare bör, med en af Italiens nyaste Författare, räkna dem sjelfve

ve för förträfflige mönster, åtven därför, att de ej tråaktigt hafva följt forntidens Håfdeteknare *n*). Håraf får likvål alldeles icke dragas någon slutsatts till, de gamles förringande, som kanske i för vidlystigt afseende skett af den onämnde Författaren, hvilken skrifvit för att vederlägga Abbe de Mably, och som tyckes hafva nyttjat kitfligare penna, än ett alfvarsammt ämne tillåter *o*): Tvårtom skall en Håfdeteknare ingalunda kunna sakna, en ganska utförlig kännedom af forntidens Historiske Arbeten: Den som ej åger den Lärdoms underbyggnad, hvilken af dem bör intas, skall aldrig med styrka kunna lägga hand vid ett vidsträckt och viktigt Historiskt Arbeta: Han skall fruktlöst använda sin möda, till författande af annat, än matta Historiska Sammandrag, torra Lefvernes Beskrifningar, eller magra Krönikor. Forntidens Författare böra ock hållt läsas, på deras huf-

n) La particolare gloria di quella nazione (l'Inglese) nel vantaggiare le belle lettere, si dee riporre negli eccellenti Storici L'Hume, il Robertson e il Gibbon renderanno in questa parte immortale la fama dell' Inglese letteratura, lasciando alla posterità eccellenti modelli di storie, che senza attenersi servilmente alle pedate degli antichi hanno trovato la via d'istruire e di piacere utilmente. Giovanni Andres, Dell' origine, de' progressi e dello stato attuale d'ogni Letteratura. P. I. T. III. p. 244. In Venezia 1784. 8:o.

o) Supplement à la man. d'ecr. L'Hist. par M. G. De L. B.

hufvudspråk, emedan mycket af deras starka och nåtta uttryck förloras genom öfverfättningar, men kan för en Häfdeteknare, som rått fattat värdet därpå i hufvudspråket, tjåna till fåker anledning, att i fitt modersmål och i fin egen ftil upplåka och efterftåfva famma förmaner, få vidt fpråkets låmplighet fådant medgifver. Dock bör man, fåfom Hr. D'Alembert fig utlåter, *hågakta forntidens Fårfattare, utan vidskepplighet, fom år fkanlig för hågaktaren, utan att den hedrar det dyrkade förålet p*). En annan af de fkarpsyntafte Granfkare, fom juft vunnit fin grundlighet genom en vidftåckt låsning i Ålderdomens Skrifter, och fom redeligen årkåner dem för fine Låremåftare, har dock icke blifvit förledd till en fådan vidskepplig dyrkan, utan i ftållet gifvit det rådet: *att ynglingar eller andre, fom åren ej gjort klokare ån ynglingar, måfte taga fig till vara, att icke tillika med de gamles dygder inftupå deras fel, och falla i vårånadsfull förundran öfver fådant, fom fårtjånar urfåkt, i ftållet för förundran q*).

II. DEL.

O o

An-

p) Reflexions fur l'Hift. Melanges de Littér. T. V. p. 395.

q) Nolim juventutem aut alios, quos ætas juvenibus sapientiores non fecit, una cum veterum virtutibus, eorum vitia imbibere, & mirari quæ venia egent, ne dum ut admiratione digna sint. J. Clericus, *Art. Crit.* P. III. Sæct. III. cap. 1.

Annars är det ett urålldrigt tanksätt, att högakta det gamla och lasta det närvarande: Sådant hände i själwa den af oss så högt berömda forntiden, och dess alldryckligaste Författare *r*); och Herr D'Alembert har jämväl en till detta ämnet egentligen hörande utlåtelse: "att en sådan tillbedjare af de gamle Håfdeteknare, som nogsamf skulles taga sig till vara, att icke skrifwa Historien på samma sätt som de, skall likväl icke frukta, att ständigt påstå dem vara våre mönster i allt afseende; han handterar Forntidens store Snillen, såsom forntiden handterade sine Gudar, han tänder för dem rökvark utan förbehåll, och följer dem med försigtighet. Da han förmycket berömmar dem, utan att förmycket vilja vara dem lik, har han på en gång den ljufliga tillfredsställelsen, att svårta sin egen tid, och den nödvändiga försigtigheten, att söka sig bifall *s*)." Det är väl

r) *Vetera extollimus presentium incuriosi.* Tacitus, *Annal.* Lib. II. c. 87.

Vitio malignitatis humanæ vetera semper in laude, presentia in fastidio esse. Num dubitamus inventos, qui pro Catone Appium Cæcū magis mirarentur? Satis constat nec Ciceroni quidem obrectatores defuisse. Quintiliani, ut videtur, *Dialogus de Oratoribus*, Tacito vulgo inscriptus, cap. 18.

Af Asinius Pollio klandrades både Livius, Sallustius och Cicero. Flere exempel anföras hos Agrippa, *De vanitate Scientiarum*, cap. III.

s) *Cependant tel Adorateur des Anciens, qui se garderoit bien d'écrire l'Histoire comme eux, ne craindra point de*

vål rätt besynnerligt, att då Abbé de Mably funnit åtskillige nyare Håfdeteknares Historiske Omdömmen, så högst anstötligt, att han för ett dylikt beskylt Voltaire *icke hafva sett så långt som hans näsa räckte*, han likvål icke funnit något orimligt omdömmen hos Forntidens Författare, utan deras Moraliska begrepp, deras Kännedom af människohjärtat och dess böjelser, öfver allt så pålitligt, att han tyckes vilja frikalla dem från alla misstag *t*); att då han uppgifvit Plutark, såsom ett fullkomligt mönster för Lefvernesbeskrifningar öfver store män, han ej tillika gjort den nödvändiga anmärkningen, att sådant måste förstås med den skåliga försigtighet, som tid och omständigheter fordra, så att den, som tager Plutark till mönster, bör vara lika skicklig för sin tid, som Plutark var för sin, samt att hvad som hos honom är fabelaktigt, eller i anseende till vår tid otjänligt att anföras, icke skulle

O o 2

ur-

nous répéter encore, qu' ils font nos modeles en tout genre; il traite les grands génies de l'antiquité, comme l'Antiquité traitoit ses Dieux. Il les encense sans ménagement, & les imite avec precaution. En les louant à l'excès sans vouloir trop leur ressembler, il a tout à la fois la satisfaction si douce de mériter de son siècle, & la prudence si nécessaire de rechercher son suffrage. D'Alembert, loc. cit. p. 396.

- t) *Je demande un Thucydide, un Xenophon, un Tite-Live, un Salluste, un Tacite, qui connoissoient le cœur humain, la nature des passions, & qui avoient trop de génie pour abuser de leurs lumières & les employer mal à propos. Abbé de Mably, De la man. d'ecr. l'Hist. p. 31.*

ursåktas hos hans efterföljare. En annan af Frankrikes nyaſte Författare, ſom utlåter ſig, att aldrig någon ende Håfdeteknare, utan undantag, varit i ſtånd, att få väl träffa den rätta Hiſtoriska ſtilens behaglighet, ſom Herodotus, hade yttrat ſig förſigtigare, om han åtminſt one uteflutit de orden, *utan undantag u*).

Dock ſom mitt ändemål nu ingalunda är, att tillſkapa någon ſlags Stridskrift, hvarken med Abbé de Mably, eller någon annan; vill jag endaft ſluthigen nämna, att i anſeende till Statskonſt och Sedolåra, men i ſynnerhet uti Krigsfaker, äro Grekiſke Håfdeteknarne utförligare och vida lårorikare, än de Latinſke, ſåſom en ibland Italiens nyaſte Författare rätteligen anmärkt; men då ſamme Författare påſtår, att den ſom vill lära rätta ſättet att ſkrifva Hiſtorien, behöfver ej en gång låſa Roms, utan endaft Greklands forðne Håfdeteknare, emedan han har fåga undervisning att löka annorſtådes, än hos dem *x*); ſå torde denna utlåtelse tåla någon rättelle; och än min-

n) *Ce qui attache ſur tout, c'eſt le charme inexprimable du ſtyle, qu'aucun Hiſtorien, ſans exception, n'a attrapé depuis lui (Herodote). Tableau des Révolutions de Littérature ancienne & moderne, par M. L'Abbé De Courand. p. 44. Paris 1786. 8:o.*

*) *A dir vero la Storia di Roma rimarebbe manca, e diffeſſoſa, e molte particolarità di quella repubblica ci farebbero ignote, quando noi voleſſimo paſſarcela ſenza Scrit-*

mindre lærer han vinna allmänt bifall i sitt påstående, att Tacitus, hvarken i anseende till omdömmet, eller ordning och sammanhang, eller val af händelser, öfverträffar Thucydides eller Polybius; då likväl hos Tacitus finnes ett ordentligt Historiskt sammanhang, grundadt på tidens och händelsernas lopp gemensamt, och långt ifrån icke ett så stympadt berättningsfått, som hos Thucydides; ej heller så obehörige ämnen, som hos Polybius; ty annat är, att de Afhandlingar Polybius infört, äro nyttiga och lärrika, och annat, att de ej stå på sine rätt ställen; utan, långt ifrån att tjäna till ordning och sammanhang i berättelsen, alldeles strida däremot y). Men jag

O o 3

kan

tori Latini. Ma se altri badar volesse alle regole, e alla maniera di scriver l'istoria, poco gli rimarrà a cercare altrove leggendo i Greci: e riguardando il vero fine, a cui questo studio è naturalmente diretto, che è la Politica e la Morale, noi abbiamo assai più da profittare dalla lettura de' Greci, che de' Latini. L'arte militare facendo apreso i Greci parte dell' educazione, rende i Greci Scrittori capaci di parlar con maggior cognizione e giustezza delle azioni militari, come si vede in Omero, in Tucidide, in Senofonte, in Polibio, in Arriano, dove che fra le opere de Latini i soli Commentarii di Cesare han questo pregio. Carlo Denina, Discorso Academico, sopra l'eccellenza de' Greci autori paragonati ai Latini. Letto in un Adunanza Letteraria p. 20. 22. 8:0.

y) Se Tacito per l'importanza della materia, anchorchè di diversa natura, può andar del pari con Tucidide, egli è certo inferiore a Polibio, e per giudizio, e per metodo, e scelta, non supera nè l'un nè l'altro. Denina, l. c. p. 21.

kan ej heller till alla delar bifalla en annans, äfven ibland Italiens nyaste och berömde Författares mening, då han tvärtom, vid sin jämförelse emellan Roms och Greklands gamle Auctorer, nästan i allt gifver företrädet åt de senare, om ej kanske hvad ordningen i berättelsen vidkommer z). Man måste vid dylik jämförelse nogaakta sig, att icke fatta någon vils allmän och förefatt mening, hvarken å ena, eller andra sidan, som oförmärkt leder till partiskhet a); utan både ibland Grekernes och Romarnes Håfdeteknare söka de

z) *La lode, che propria vuole Quintiliano dover essere de' buoni imitatori, ut priores superasse posteros docuisse dicantur, conviene con tutta verità a gli Scrittori Romani, i quali ed hanno servito a' posteri di molta istruzione e d'ottimo esempia. e se non debbono mettersi avanti, possono certo stare del pari co' Greci antecessori.*

A me sembrano generalmente gli Storici Latini superiori a' Greci nell' audamento Storico, nell' ordine e nel buon metodo delle narrazioni, nella scelta delle circostanze che notano, nella forza e nell' eloquenza delle parole, e nell' interesse, e nel calore che introducono, in tutta la Storia. Ma i Greci al incontro superano nella varietà delle maniere di scrivere. D. Giovanni Andres, Dell' origine, de' progressi e dello stato attuale d'ogni Letteratura. T. III. p. 121. In Venezia 1783. 8:o.

a) Denina har i ett senare Arbete så förklarar sin jämförelse emellan de Romerske och Grekiske Författarne, att de förre icke billigen böra jämnföras med hela Greklands, utan endast med Athens, och att vid sådan jämförelse företrädet blifver på de Romarnes sida. *Discorso sopra la Vicende della Letteratura. Vol. I. p. 54. Berlino 1784. 8:o.*

de förmoner, som hos hvar och en särskildt äro måst lysande, och däraf med urskillning välja hvad man bör, än hos den ene och än hos den andre; ty det skulle minst lyckas både i anseende till saken och skriffättet, om man blott ville taga någon ende till mönster.

Om man i skriffättet väljer en eller flere till eftersyn, bör därvid forgfälligt undvikas ett fel, som åtskillige, och jämväl någre Grekiske och Romerske Håfdeteknare begått: Nämligen att särskildta tiders olika händelser förvandlas till lika, genom ett lånt ock alltför trälaktigt efterapadt skriffätt. Lucianus anmärker detta fel hos Grekiske Författare, som beskrifvit det krig, hvilket Verus, Kejsar Anthonini Philosophi Fåltherre fört med Partherne, hvarvid de så följt Thucydides, att hvad han berättar om Peloponnesiska kriget, berätta dess om Veri Parthiska krig *b*). Sallustius, som man vet också eftersträfvade att likna Thucydides *c*), lärar befinnas hafva i sitt beröm om de äldste Romare, till en stor del öfversatt hvad Thucydides sagt om Athenienferne *d*). Livii förut nämnda berättelse om Mutius Scævola och Porfenna, är så lik

O o 4

den

b) Lucianus, *De Scribend. Histor.*

c) Vellejus Paternulus, *Lib. II. c. 36.*

d) Ifr. Petr. Victorius, *Variarum Lectionum Lib. XXVIII. cap. 15.*

den Stobæus anförer, efter Agathyrsis Samius, om Agefilaus och Xerxes, att Livius antingen lånt och efter sitt behag låmpat hela händelsen, eller åtminstone flera omständigheter däraf *e*). En af Italiens nyare Håfdeteknare åtalar med god grund, såsom tel hos sine Landsmän, hvilke, kort efter Vetenskapernas återkomst till Italien författat Historiske Arbeten, att de föga bekymrat sig om mer, än att likna en eller annan af Greklands och Roms Håfdeteknare, den de förefskrifvit sig till rättesnöre *f*). Om Livius i det måsta kan följas, då fråga är om Historiskt skriftsätt, lär ingen kunna påstå, att han också är mönster i granskning och val af händelser, eller opartiskhet. Däremot bör Tacitus mer följas i anseende till saken än skriftsättet, så framt man ej tillika kan åtaga sig att öfver allt skriva lika vördigt och djupsinligt *g*), som

e) Stobæus, *Rer. Persicar. Lib. IV.*

f) *Que' del 1400 scrissero latinamente quasi tutti, e furono scrittori servili nello stile, e nel genio di favorire un partito o un protettore. Nel 1500 quasi tutti si volsero all'eleganza, o alla facondia scrivendo in volgar lingua, poich' ella giunse ad onor finalmente. Ma imitarono (anche cambiato il linguaggio) Greci e Latini. Guicciardini è tutto Liviano; Macchiavelli or Cesare, or Tacito segue, e presane l'aria, non cura del resto. Saverio Bettinelli, Del Risorgimento d'Italia p. XX. Introduz.*

g) Plinius har kanske med det enda ordet *σεμνῶς*, än nogare uttryckt beskaffenheten af Taciti Skriftsätt. *Lib. II. Epist. II.*

som han: Ville man i ett Historiskt Arbete noga efterapa Taciti stil, skulle väl största felet vara, om Taciti djupfinnighet där saknades; men också då vara ett stort fel, att där finnes Taciti skrifstätt: Ätven som man aldrig obetänksamt skulle antaga Baron Holbergs löjliga stil i Historien, om man ej därjämte ägde lika beskaffadt snille som han; ty då skulle man intruga otjänliga infall, i stället för dem, som hos Holberg förekomma otvunget och naturligen, utan att ändå alltid vara tjänliga, eller passade efter ämnet. Här gäller Senecas omdöme om Sallustius och Aruntius, att den förstora korrthet, och därpå förorsakade otydlighet, som någon gång hos den förre handelsevis och af sig själf influtit, är af den senare, i dess Historia om Puniska kriget, sökt och eftersträfvad, och fördens skull så mycket större fel *b*).

Men om man, till exempel, tager Thucydides, Polybius och Sallustius till mönster i försigtighet, att ej för lättroget införa allehanda slags berättelser; Xenophon och Livius i våltalighet, och någon gång, då ämnet så fordrar, Herodotus, Thucydides och Dio Cassius i Poëtisk stil och höga målningar; Dionysius Halicarnassensis i sorgfällighet, att undersöka inhemska inrättningar, sedvänjor

O o 5

och

b) L. A. Seneca, *Epist.* 114.

och författningar, samt att jämnföra olika Författare och lärskildta underrättelser; Polybius och Thucydides i opartiskhet; Dionysius Halicarnassensis, Herodianus och Cæsar i okonstlad jämnhet uti skriftsättet och tydlighet uti berättelsen, där ämnet ej tillåter någon egentlig våltalighet; Svetonius i noggrannhet, att äfven här och där antekna Regerande och andre personers mindre betydliga görömmål och utlåtelse; Tacitus i konsten att hopfoga och på sina rätta ställen uppräknat flera tillfammanshörande händelser, som föregått, förorsakat, eller efterföljt någon större händelse; men i synnerhet hans genomträngande skarpsinnighet, att granska människohjärtat, att måla dygden och lasten, friheten och tyranniet, att blotta elake Regenters nedriga och vekliga affigter, svaga Radgifvares trållaktiga fruktan och egennytta, och så vidare: Om man, säger jag, med urskillning på sådant sätt tager forntidens berömdaste Historiske Arbeten till eftersyn, att man ur hvart och ett väljer, hvad måst förtjänar efterföljas; skall man redan vara en stor Håfdeknare; likväl återstår dock ännu åtskilligt, som tjänande för vår tid, nödvändigt måste läras af senare tidens bäst författade Historiske Arbeten, efter det ej finnes i forntidens.

Tilläggnings.

Sedan detta var skrifvet, har jag fått låsa en liten Afhandling af en ny Polsk Författare, om sattet att studera Historien i), hvilken Afhandling vittnar att samme Författare är en lårdeles munter, lård, och forskande man, som fullkomligen känner en Håfdeteknares skyldigheter, men torde stundom vara nog driftig i sine omdömmen. Han har vidrört tvänne omständigheter, som i mina ofvanstående Anmärkningar förekomma: nämligen om de äldste Grekiske och Romerske Håfdeteknares trovärdighet, och om deras i Historien införda Orationer.

Om

- i) *De Arte Historia, ad Stanislaum Comitem de Soltyk, Abrahami Jacobi Penzelii Libellus. Juxta exemplum Cracoviæ impressum Lipsiæ 1784. 8 Ark i 8:o.*

Författaren, som är född Tyfk, var, då han skref detta Arbete, Bibliothecarius i Cracov och Upsyningsman öfver Academics Boktryckerier. Han hade till Förmän en förnäm Präst, vid namn Putanowicz, hvilken förskaffat till Bibliotheket den verkliga Klubban, såsom han påstod, hvarmed Cain ihjålslög Abel; ett horn af en enhörning, och flera dylika rarieteter, dem han visste för främmande, såsom synnerliga dyrbarheter. Men Penzel ville ej sätta tro hårtill; utan beledsagade jämväl sin otro med åtlöje. *Fruktande för born, utlåter han sig sjelf, efter jag ännu kan gifva mig, påstod jag att bornet bearken var af något fyrfota eller tvåfota djur, utan af någon fisk.* Härmed förtörnade han så sin Andlige Förmän, att han, ehuru annars god Catholik, förlorade sine ämbeten.

Om trovårdigheten har han den tanken, att Greklands och Roms äldste Håfdeteknare hvarken velat eller kunnat skrifva hvad som vårkligen händt, utan blandat fant och ofant om hvartannat, och måst haft för ändemål att skrifva sannolikt, samt att göra sina Historier till behagliga Philosophiska och Moraliska undervisningsböcker, sådana, som vår tids Romaner, hvarpå han såsom bevis anförer Xenophons Cyropædie, och om hvilken jag yttrat mig i samma mening *k*).

Under granskadt genomläsande af sjelfve Hufvudförfattarne, har jag både fått anledning till hvad jag påstått, och äfven samlat de exempel, hvarmed jag det samma sökt bestyrka; men emedan den Poliske Författaren skrifvit ganska korrt, förekomma hos honom blott få dylike exempel, och icke något af dem jag vidare anført till uplysning af den satsen, att forntidens Håfdeteknare mer bemödat sig att skrifva sannolikt än fant; men där-

k) Historiarum Scriptores non querebant veritatem, sed verosimilia tradere satis habebant. Historiarum ope ita docere populum voluerunt, ut hodierni Philosophi per fabulas docent Romanenses. Antiqui Philosophi, qui & prodesse & delectare vellent, sumserunt ad instituendos cives suos res gestas, quas immutarent & exornarent ut aptæ fierent ei proposito. Cujus rei exemplum insigne habemus, Cyropediam Xenophontis, quam nunc inter omnes constat fictam ab illo esse, licet ea, per longum temporis spatium vera historia habita fuerit, p. m. 35.

dåremot har han ett annat om Strabo, som jag här vill efter honom anföra efter jag ej nyttjat det förut. Nämligen att Strabo, som var en alfvarsam Stoisk Philosoph, och borde icke tycka om att dikter blandades ibland fanningar, i alfvarsamma ämnen, undersöker i början af sitt Geographiska Arbete ganska alfvarsamt den frågan, om han på samma sätt, som Theopompus skulle skriva fanningar och dikter om hvarandra; men stadnar ändtligen i det beslut, att, ehuru han berömmar Theopompi författnings-sätt, likväl ur sin Geographie utesluta alla dikter. Han utlåter sig vidare, att som ingen klandrar en Historia för det dikter äro där inblandade; så böra dylika dikter icke endast berättas om långt aflågsna länder, att ej Håfdeteknaren må synas hafva felat af okunnighet. Om Büsching skrivit ett dylikt företal till sin Geographie, hade man väl ansett honom för alldeles vettlös: Polske Författaren anmärker därför med god grund, att en sårdeles skarpsinnighet och medfödd naturlig redighet i förståndet, fordras jämte vidsträckta kunskaper till urskiljande af hvad hos de gamle Håfdeteknarne kan vara sant eller diktadt, emedan bägge delar om hvarandra förekomma 1).

Af

1) Penzel. p. 36 . 38.

Af de i Historien införda Orationer gör han vidare den slutfattsen, att om Håfdeteknarne endast förefatt sig att skrifva sanning och ej tillika dikter; hade de icke vågat tillågna Fålherrar och Förstar sådane Tal, som de aldrig hållit; hvadan all deras Historia nödvändigt måste vara upfylld med dikter *m*).

m) Nequaquam Historici ausi fuissent Imperatoribus Principibusque orationes tribuere, quas illi numquam habuerant, nisi omnis illorum ficta fuisset Historia: nam ex quo tempore lex prima historiæ cæpit veritas esse, nemo amplius tales orationes cudere est ausus. Itaque hinc mihi recte colligere videor, si historiæ scriptores antiqui meram veritatem exponere voluissent, eos numquam ejusmodi orationes scriptis suis inserturos fuisse. p. 55.

Secreterarens Svar

Min Herre!

Då Historien utgör ett af de hufvudämnen, hvarmed denna Academiens höge Instiktare funnit godt att henne lysselsätta, har Academiens icke länge kunnat undgå att fästa sine ögon på Eder, hvars förtjänster i detta afseende låfva henne ett gagnande biträde. J innehafven ett Ämbete, som under en Vis Konungs Spira, hvars befordringar alltid söka och utmärka skickligheten, allena voro ett tillräckligt skäl att leda Academiens val till Eder person. Men, min Herre! om J icke innehaden detta ämbete, voro äfven det förutan Edert namn och Edre arbeten tillräckligt till samma ändamål. Svenska Allmänheten har med nöje af Eder hand emottagit begynnelsen till ett Verk, där Historiska sanningen och skriffättets behaglighet täfva om bifall. Edre Landsmans längtan att se dess fortsättning, kan endast bringas till tålmod genom deras hopp att snart få tacka Eder för ett annat Arbete, där Gustaf Adolfs dygder och Sveriges ära öfna Historieskrifvaren det vidsträcktaste fält att visa sin skicklighet. Jag förbigår med stillatigande de mindre behagliga

liga anmärkningar, som sig naturligen kunde förete öfver Svenske måns senfärdighet allt intill denna stund, att frambåra ett sådant offer åt en egen Konung, åt en af de störste verlden ågt. Jag öfverlämnar mig i stället åt en billig glädje däröfver, att se detta offer hedra Gustaf III:djes ädelmodiga omsorg, visa regering. Tiden att med Svensk hand uppteckna Gustaf Adolphs bedrifter har ock aldrig lyckligare kunnat väljas, än då en ny Gustaf Adolph njuter all den kärlek i Svenske hjertan som där brunnit för den Äldre. Jag önskar Eder lycka Min Herre till detta viktiga, till detta granlaga värf. Men jag vågar tillägga att de vittra påminnelser Akademien i dag af Eder hört, båda en önskad framgång. Snille och Smak årkänna forntidens arbeten för mönster i vittre yrken. De böra kännas och följjas; men tider, seder och omständigheter äro så förändrade, att den säkert mistoge sig som fölgde dem utan urskillning. Sanning i berättelsen och behaglighet i skriffättet äro de yppersta lagar Historie författaren bör vörda. Polybius, Livius och Tacitus söker han likna då de upfyllt dessa Lagar; men vet ock i andra händelser att förkasta deras vördade efterdömmen. Håfdeteknaren liknar i detta mål konstnären. Första urbilden för hans arbeten är naturen; Den nästa de Konstnärers verk

verk som närmaſt liknat henne. Genom den Afhandling J för Academien uplåſt, hafva deſſa omſtåndigheter blifvit utredda och uplyſta på ett ej mindre nytt än gagnande ſätt. J hafven därföre full rätt till Academiens årkånſla, förent med den upriktigaste önskan, att länge få njuta frukten af Edra inſigter, att länge få hugna ſig af Eder vålgång.

FÖRSLAG

Till

*Skådepenningar öfver Store Mån som ut-
märkt Konung GUSTAF ADOLPHS och
Drottning CHRISTINAS tidehvarf*

uppgifne af

Mag:r PETER LUTH,

Hist. Lector i Skara och af Kongl. Vitterhets - Historie - och
Antiqvitets Akademien med Stora priset belönt den
20 Martii 1787.

1:o. Öfver Konung GUSTAF ADOLPH
Sjelf, i anledning af Krigsförrättningen
vid Christianopel.

En ung flygande Örn. Legend: *Si ne-
gat ætas extollit Indoles.*

I exerg. *Christianopoli* MDCXI.

2:o. Öfver bemålte Herres antråde till en
förvirrad regering efter en för sin strång-
het mindre älskad Fader.

Bucephalus tyglad af den unge Alex-
ander. Legend: *Soli tractabilis.*

3:o. Öfver Konungens död 1632.

Herculis bild högt ibland Skyarne och
prydd med de Stjernor som utgöra hans
constellation. Nederst ett Segment af jord-
globen. Legend: *Mortuum credunt.*

4:o.

4:o. Öfver Hertig BERNHARD af WEIMAR.

Ett Leyon som refer sig bredevid ett dödt Leyon med en pil genom hufvudet. Legend. *Exsurgit congener Ultor.*

Nederst: *Lutzæ VIII. Id. Nov. MDCXXXII.*

5:o. Öfver Riks-Cantzleren Grefve AXEL OXENSTJERNA.

En måne i sitt fylle. Legend: *Absentis lumina reddit.*

6:o. Öfver Fältherren JOHAN BANER.

En fana tecknad med den Heraldiska figuren som utgör hans åttas vapn. Legend: *Colligit et animat.*

7:o. Öfver Riks-Rådet m. m. Friherre CARL CARLSSON GYLLENHJELM.

En half Wase, som förekommer uti tvånne fält af åttens vapn. Legend. *At fide et virtute totus.*

FÖRSLAG till Inscriptioner och Minnespenningar, hvilke af Kongl. Vitterhets-Historie-och Antiquitets-Academien blifvit upgifne ifrån desfs förnyade invättning till slutet af 1787.

I n s c r i p t i o n e r.

N:o 1.

På grundstenen till nya Byggnaden vid Haga 1786.

In amoeno hoc loco
Ubi ante annos XIV publicæ Salutis fundamenta meditatus et unde eodem hoc die ac mense patriam vindicatum profectus erat

GUSTAVUS III.

propria nunc manu ædiicii hujus fundamenta posuit die XIX Aug. MDCCLXXXVI.

N:o 2.

På en minnesvård, som kommer att upprezas vid en lada i Ifala By och Kopparbergs Län, där Konung GUSTAF I. skall hafva tröskat.

På

På ena sidan:

Hår tröskade
 GUSTAF ERICSSON,
 Förfölgd af Rikets fiender,
 Af Försynen utledd
 Till
 Fäderneslandets räddning.
 Hans
 Ättling i Sjette led
 GUSTAF III.
 Låt resa minnesmärket.

På andra sidan:

År 1786.
 Den 22. Decemb.
 Anslog Konungen
 En tunna Spanmål
 årligen
 Af Svårdsjö Socken
 Till Ladans underhåll.

N:o 3.

*På den årepenning med Konung Gustaf I:s
 Bild på framsidan, som Hans Maj:t i nåder
 tillåtit Bonden Hans Jóns son i Isala at bära.*

Till
 Sven Elfs sons
 heder
 som frälste
 P p 3

Gamle

Gamle K. GUSTAF,
 Bår dets afkomma
 i Ifala By
 Denne penning
 Gifven af
 GUSTAF III.
 1787.

N:o 4.

*På en Silfverplåt att läggas under grund-
 stenen till ett Auditorium för Natural-Hi-
 storien i Upsala 1787.*

GUSTAVUS III.

ut bonis artibus et præsertim Scientiæ in
 Gentis laudem a Carolo Linnæo ad fasti-
 gium evectæ consuleret, simulque memoriæ
 consecraret auspicia quibus filius

GUSTAVUS ADOLPHUS

Academiam Upsaliensem tuetur, has ædes ex-
 struere voluit primis Sua manu locatis funda-
 mentis die XVII Augusti MDCCLXXXVII.

N:o 5.

N:o 5.

*Öfver nya Drottningholms vägen: på
Svenska och Latin.*

På

GUSTAF III:s

Befallning och kostnad

Har

denna väg med tvenne broar

Blifvit anlagd och fullbordad

Till den 19 Augusti

1787.

ADOLPH FREDRICH MUNK.

K. förste Håfstaallmästare

Ståthållare öfver Drottningh. Slott och Län

Och

Frih. CARL FREDRICH ADELCRANTZ

Öfver-Intendent

Bestyrde

Vägbyggnaden

Brobyggnaden

genom

genom

L. R. KÖCKERITZ,

M. ANKARSVÅRD.

Öfver-Inspector.

Capitaine.

Tre fjerdedelar af vägen

Gjordes brukbara

Inom tre månader.

P p 4

Gu-

GUSTAVI III.

Jussu ac Sumtibus
Viam hanc publicam
Cum binis pontibus

Ad diem xix. Aug. a. MDCCLXXXVII.

Straverunt

ADOLPHUS FRID. MUNK.

Eqvil. Reg. Præfectus Prim.

Satrapiaë Drottningholmensis Toparcha

Et

CAROLUS FRIDERICUS ADELCRANTZ. L. B.

Supremus Ædific. Reg. Præfectus

Curam agentibus

Viaë

Pontium

L. R. KÖCKERITZ. M. ANKARSVÅRD.

Geod. Inspect. Supr. Centurio.

Trimestri labore

Tres viaë quadrantes

Perfectæ fuerunt.

N:o 6.

*Öfver sista Flottbron på samma våg från
Kersön till Drottningholms Slott.*

Våxande skog

år

på

på 27 dagar
Förvandlad
Till denna flytande bro
Fullbordad d. 19 Augusti

1787.

ADOLPH FREDRIC MUNK
K. Förste Hofstallmästare Ståthållare
på Drottningholm
förde inseendet.
MAGNUS ANKARSVÅRD.
Bestyrde verkställigheten.

Intra
Diem vicesimum Septimum
Post cæsam Silvam
Natans hic pons
Constructus est.
Opus absolutum
D. xix Aug.
a. MDCCLXXXVII
Moderatore
ADOLPHO FRED. MUNK
Eqvil. Reg. Præfecto Prim.
Satrapiæ Drottningholmensis Toparcha,
Confectore
MAGNO ANKARSVÅRD
Centurione.

Minnespenningar.

N:o 7.

Öfver Academiens framledne Ledamot,
Voltaire.

Första sidan: Bröståbilden med öfverskrifvit
namn, VOLTAIRE.

Andra sidan:

Manibus
Indefessi quondam
Musarum quarumlibet
Cultoris Octogenarii
Vatumque Seculi
Facile Principis
Socii desideratissimi
Lugens consecrat
Regia Academia Literar.
Humanior. in Svecia
MDCCLXXXVI.

N:o 8.

Öfver H. K. H. Kron-Prinsens förhör i
Bokliga konster 1786.

Första sidan: Konungens bröstbild, namn
och titel.

Andra sidan: Minerva, som vid handen fram-
leder den unge Prinsen med krona och
mantel till Sverige, föreståld såsom en
qvinna

qvinna med trekrönt Sköld, hvilken med utsträckt famn lutar sig emot honom.

Öfverskrift: *Aevi deliciae praesentis Spesque futuri.*

Nedanföre: *Ob felices Principis Hereditarii in Studiis progresfus. Ordines Regni Sveciae MDCCLXXXVI.*

N:o 9.

Öfver framledne Kongl. Rådet Grefve DAHLBERG. 1786.

Första sidan: Hans bröstbild, namn och titel.

Andra sidan: En bevåpnad man eller figura militaris, som med händerne sönderbryter Neptuns treudd och under fötterna trampar den på en valsbevuxen strand liggande urnan, sådan som tjenar att föreställa floder.

Afvanföre: *Tu flectis amnes, tu mare barbarum.*

Nedanföre: *Auctor Transitus Maris Ballt. et Dunæ.*

N:o 10.

Öfver R. Rådet och Amiralen öfver Svenska Flottan i K. Eric XIV:s tid, Friherre CLAS CHRISTERSSON HORN till Åminne.

Första sidan: Bröstbilden med omskrifvit namn och titel: *Claudius Horn. L. B. Regni Sveciae Senator et Thalassiarcha.*
An.

Andra sidan: Segren föreståld såsom en vingad qvinna förande en palm i ena handen och en krans i den andra samt i den samma en flaggstång, behängd med flere så kallade skeppskronor, (coronæ navales) hvilken hon är i begrep att fåsta på en redan uprest segerstod (trophé) af landvapn. Öfverskrift: *Pelagi decus addidit*; och nedanföre: *Prolatis Regni finibus Mari Balthico Liberato.*

N:o II.

Öfver H. K. H. PRINSESSANS antråde till Styrelsen af Stiftet Quedlinburg.

Första sidan: H. K. H. Brösbild, namn och titel: SOPHIA ALBERTINA, PRINCEPS SVECIAE.

Andra sidan: De
 Sangvine Regio
 Sveco-Holsatico
 Et Boruffo-Brandenburgico
 Prognata
 Quem proxime tenere
 Patris Amita
 Ac Matris Soror
 Abbatiae Quedlinburgensis
 Clavum Suscepit
 MDCCLXXXVII.

FÖR-

FÖRSLAG till Inscriptioner och Minnespenningar, hvilke af Kongl. Vitterhets-Historie-och Antiquitets-Academien blifvit gillade och jänkade ifrån Dess förnyade Inrättning till slutet af 1787.

Inscriptioner.

N:o I.

På Stigtomta ombygda Kyrka i Nyköpings Län 1786.

Ombygd och utvidgad
uti det Sextonde
Konung GUSTAF III. Regerings-År
1786.

N:o II.

På två nya Kläckor vid Okome Kyrka i Halland.

På den större:

Omguten i Jönköping
Uti det Sextonde
Konung GUSTAF III. Regerings-År
1786.

Då

Friherre GUSTAF WRANGEL

var

var Landshöfdinge.
 Doctor JOHAN WINGÅRD
 Biskop.

JOHAN LINDMAN
 Kyrkoherde.

På den mindre: Guten 1786.
 i Jönköping
 af

.

N:o III.

*På en minnesvård vid Stora Lerbergs
 Järngrufvor öfver Konungens såsom
 Kron-Prins der gjorde besök 1768.*

År 1768

Besökte Svea Rikes Kron-Prins
 Nora Bergslag,
 Bevandrade Stora Lerbergs Järngrufva,
 Besåg Bergsmannens arbete,
 Muntrade hans Sinne.

GUSTAF var då Fäderneslandets hopp;
 Men hade länge varit des Sällhet,
 När denne Sten restes
 af

ERIC BERGENSCHJÖLD
 Bergmästare

År 1787.

N:o

N:o IV.

På den grafvård Kongl. Patriotiska Sällskapet beslutit upresa åt framledne Assessorn WESTMAN.

Herr JOHAN JACOB WESTMAN
Mathes. Lect. vid K:gl. Lårosåtet i Westerås.

Född död

Hans lefnad utmärktes
Af Snille, Lärdom, ådla tänkesätt.

Hans yttersta vilja
Af Människjo-kärlek.

Kongl. Patriotiska Sällskapet
Reste Minnesvården.

N:o V.

*På en minnesvård vid Flötsunds Färja,
till erinran af H. K. Högkets Kron-Prin-
sens första ditkomst på resan till Upsala.*

GUSTAF ADOLPH
Svea Rikes Kron-Prins

Kom första gången

Till Upsala Län

Den 22 Octob. 1736.

Hans Fader förde Honom

Till Nordens äldsta Lärdoms-Säte.

Hans

Hans tillkommande Folk
Såg det och gladdes.

ELIS SCHRÖDERHEIM
Stats Secr. och vice Landsh. i Ups.
reste Stenen.

N:o VI.

*På en gränsesten emellan Skaraborgs
och Örebro Län.*

År 1786.
Den 17 Julii
Reste Svea Kron-Prins
GUSTAF ADOLPH
första gången
öfver
Detta Svea och Götha
Landamåre.
Westgötharnes fågnad
följde honom
Genom deras Landskap.
Der Saknaden börjades,
Förvarades åminnelsen.
Grefve CLAS EKEBLAD till Stola,
Skaraborgs Låns Håfdinge,
Låt upresa minnesvården.

N:o VII.

N:o VII.

Öfver Bron mellan Trångfors och Strömsholm.

Då K. GUSTAF III. regerade
Bygdes denna Bro, den första af huggen
granit, uppå Herr R. R. Friherre CARL
SPARRES föranstaltande. Arbetet styrdes af
JOH. ULFSTRÖM Directeur. Stenhuggnin-
gen skedde af ortens Allmoge.

1787.

N:o VIII.

*På en grafvård öfver afl. Prosten Do-
ktor UGLA i Hedemora.*

Hår hvilar

Contract's Prosten och Kyrkoherden
Vid Hedemora Stads och Landstörfamlingar

DOCTOR PETRUS UGLA

Född den - - - -

Död den - - - -

I lifstiden
Rättskaffens Präst
Redlig Underfåte
Sällsynt Vän
Nödlidandes Hjelp.

Q q

År-

Ärlighet, uprigtighet, munterhet
Tillvunno honom
Kärlek, Vänskap och Tillgifvenhet.

Maka, Barn, Vänner, Åhörare
Begråto hans bortgång.

Ende Sonen
Reste Minnesvården.

N:o IX.

*På en grafvård öfver Hennes Maj:ts
Drottningens Statsfru, framl. Grefvinnan
C. E. OXENSTJERNA, född MÖRNER.*

Drottningens Statsfru Grefvinnan
CHRISTINA ELISABETH MÖRNER,
Friherre

CARL OXENSTJERNAS
Kåra Husfru

Född den 24 Aug. 1735.

Död den 12 Aug. 1786.

Saknad i Konungahuset,
Sörigd af Maka och Vänner,
Begråten i Kojan.

N:o X.

*På ett hus till Stenpappers tillverknin-
gen i Carlscrena.*

På
GUSTAF III:s
Befallning och kostnad,
Under
Öfver-Amiralens
Gref CARL AUGUST EHRENSVÅRDS
Inseende,
Till Stenpappers tillverkande
Bygdt
Åt konstens Upfinnare
Doctör ARVED FAXE
MDCCLXXXVII.

N:o XI.

*På en Grafvård öfver Bruks - Patronen
JOHAN LUNDGREN.*

På ena halfva sidan:

Minne
af
Bruks - Patronen
Q q 2

Herr

Herr JOHAN LUNDGREN

Född den 2 Febr. 1705. död d . . .

Och af

Dess älskade Hustru

Fru LISA BJUGGREN

Född d. 8 Junii 1722 död d 7 Jan. 1773.

Deras dygd och omtänksamhet

Rönte Guds välsignelse.

Om ett välgörande hjerta vittnar

En gåfva ur deras Bo af 5000 R:dr

Till ständigt underhåll

För fyratio två torftige Bergsmansbarn.

Låfare

Kan dessa makars vandel af dig följas

Blifver äfven Din lott

Att

Högagtas, älskas, saknas, begråtas.

Af deras tolf Barn

Hafva trenne lemnat efterkommande:

LISA gift med JOH. WILH. MULLBERG,

EVA JOHANNA gift med JOH. HOLMSTEDT

MARIA gift med ANDERS FAHLBECK.

MAG.

På andra halfva sidan:

MAGNUS TERNELL

Handlande i Philipstad.

Född d. . . . död d. . . .

Gift med STINA DIONYSIA CHENON

Född d. 2 Mars 1661. död d. 6 Dec. 1745.

Deras Dotter

LISA TERNELL gift 3:dje gången
med SVEN BJUGGREN.

Deras Barn

MAGNUS OLAUS död helt ung

LISA gift med JOH. LUNDGREN

STINA gift med HINDRIC GEYER

MAGNUS gift med ANNA SOPHIA GEYER.

N:o XII.

På en i Finland af Sten bygd Prästegård.

Uti

GUSTAF III:s

XVI Regerings-År

Bygdes detta Hus

Af

St. Mariæ Sockens Församlingar

Och

Deras Kyrkoherde Professoren i Åbo

S. KREANDER.

Ett efterdöme
Att spara Skogen, Landets rikedom.

Fålt-Casseuren F. W. FORSGREN
Och
Fålt-Camer. C. FORSGREN
Bröder
Besörgde Byggnaden mer af nit än för vinst.
Byggmåstare var M. ARELIN.

N:o XIII.

*Öfver det af H. K. MAJ:T KONUNGEN
1767 till Upsala Academie skänkte Bi-
bliothèque.*

Primitiæ Liberalitatis
GUSTAVI III.
in
Academiam Upsaliensem
MDCCLXVII.

Förstlingen
af
GUSTAF III:s
Frikostighet
Emot

Up-

Upsala Academie
1767.

N:o XIV.

På Lazarettet i Stockholm.

Detta Sjukhus,
Stiftadt
Under K. FREDRIC I:s Regering,
inkóptes
1749.
Öpnades för Sjuka
1752.

K. GUSTAF III.
Förbåtrade inrättningen,
Anslog
En ny årlig Inkomst
1781.
Byggnaden utvidgades
1785.
Fullbordades
1786.

Då Styresmän af Seraphimer Ordens Ridd.
voro
Gr. AXEL FERSEN. Frih. FREDRIC SPARRE:
Riks-Råd m. m. Riks-Råd m. m.

N:o XV.

På Landskrona Kyrka.

N:o 1.

År MDCCLIII

Lades grund

Till detta Tempel.

Byggnaden fullbordades

Uti Konung GUSTAF III:s

Sjuttonde Regerings-År.

Des Portar öppnades

Första gången

Till Herrans lof

MDCCLXXXVII.

N:o 2.

Tjenar Herranom med frögd:

Kommer för hans ansikte

Med glädje. Ps. 100. 2.

N:o XVI.

*Öfver framledne Grofshandlaren POMPS
Graf.*

Hår nedanföre

Förvaras

De jordiska öfverlefvorne

af

af

En vålfinnad och redlig Medborgare
Grofshandlaren i Stockholm

PETTER POMP.

Född i Fahlun d. 5 Nov. 1720.

Död i Stockholm d. 19 Julii 1786.

Genom välgörande

Har han lemnat efter sig hos många

En öm åminnelse.

Minnespenningar.

N:o XVII.

Till H. K. Hôghets Hertigens af Södermanlands heder, genom Svenske Frimurares föransåltande.

Första sidan: H. K. H:ts bröstbild, namn och titel: CAROLUS D. G. Regni Sveciæ Princeps Hereditarius et Dux Sudermanniciæ.

Andra sidan: En Cubisk tillhuggen Sten stående på ett mosaiskt eller rutigt golf, omgifven af frimurare-verktyg. Deröfver glindrar en sexuddig Stjerna. Ofvanföre: *Luce fida et constante.* Nedanföre: *Præfecto Optimo Liberi Fr. Mur. Sveci. MDCCLXXXVII.*

N:o XVIII.

N:o XVIII.

*Af den Studerande Adelen i Upsala till
Herr Biskopen JACOB AX. LINDBLOM:*

*Första sidan: Biskopens bröstbild med öf-
verskrifven titel: JAC. AX. LINDBLOM,
Professor, utnämnd Biskop i Linköping.*

*Andra sidan: Till erkänsla emot en ålskad
Anförare i de uplifvade Skyttiska Lär-
doms-öfningar af Adelige Ungdomen i
Upsala 28 April 1787.*

GETTY RESEARCH INSTITUTE

3 3125 01049 6426

